

ALTUN YARUK
III.KİTAP (= 5. BÖLÜM)

Türk Dilleri Araştırmaları Dizisi: 1

Altun Yaruk
III.Kitap (= 5. Bölüm)

© Mehmet Ölmez
H.Ü. TDE
Beytepe/ANKARA

ISBN 975-7444-00-6

91.06.Y.0242.1

Baskı: Odak Offset
Ankara (4) 230 02 49

Dizgi: Mehmet Ölmez

TÜRK DİLLERİ ARAŞTIRMALARI DİZİSİ: 1

ALTUN YARUK
III. KİTAP (= 5. BÖLÜM)

(Suvarṇaprabhâsasûtra)

Mehmet Ölmez

Ankara • 1991 • Beytepe

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	6
I. GİRİŞ	7
1. Altun Yaruk Üzerine Yapılan Çalışmalar	8
2. Metnin Çevirmeni Hakkında	11
3. Metnin Yazım Özellikleri	11
4. Yazıçevrimi Üzerine	13
5. Çeviri Üzerine	13
6. Dizin Üzerine	13
7. Tıpkıbasımlar	14
8. Yeni Şekiller	14
9. Yazıçevrimi İşaretleri	15
10. Kısaltmalar ve Diğer İşaretler	16
II. Kaynakça	17
III. Metin, Çeviri, Açıklamalar	23
IV. Dizin	81-126
V. Tıpkıbasımlar	I-LVI
1. Nobel Çevirisi	I
2. Çince Metin	XVI
3. Uygurca Metin	XXI

ÖNSÖZ

Elinizdeki kitap, 1988 yılında H.Ü.Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde master tezi olarak hazırlanan çalışmamın kitaba dönüştürülmüş şeklidir.

Master tezimi hazırlarken kaynak kitapları elde etmem biraz zaman aldı. Bazı sözlükleri ve çalışmaları Türkiye kütüphanelerinde bulamadım. Bunların sağlanması konusunda yardımcı olan yurt dışındaki arkadaşlarımın yardımlarını şükranla anmak isterim. Bunun için, İngiltere'den Emmerick çevirisinin fotokopisini gönderen arkadaşım Mustafa Türkeş'e; Almanya'dan, Nobel çevirisinin fotokopisini gönderen öğrencim Gül Gülen'e ve yakınlarına, *Berliner Turfantexte* dizisiyle Edgerton'un sözlüğünün fotokopilerini gönderen arkadaşlarım Ruth Haerkötter ve Börte Sagaster'e; tezimin daktilosu sırasında benden yardımlarını esirgemeyen kardeşim Aysel'e, arkadaşlarım, meslektaşlarım Gürer Gülsevin ve Jale Talan'a; daktilolu metnin düzeltileri sırasında yardımcı olan arkadaşım Muvaffak Duranlı'ya; tezin çoğaltımında yardımcı olan Engin Ceylan'a; yardımlarından dolayı Türk Dil Kurumu Kitaplığı görevlileri Nesrin İnce, Şenay Yemişçi ve Mehmet Şafak'a; kitabın dizgisi sırasında düzeltilerde yardımcı olan meslektaşım Zühal Kargı'ya teşekkürlerimi sunmayı görev biliyorum.

Son olarak, bana Türkolojiyi, dilbilimi sevdiren, öğreten, başta tez çalışmamı başından sonuna kadar sabırla yöneten, çözümünde güçlük çektiğim konuların çözümlenmesini sağlayan hocam Prof.Dr. Talat Tekin olmak üzere, bütün hocalarıma en içten teşekkürlerimi sunmayı bir gönül borcu biliyorum.

I. GİRİŞ

ALTUN YARUK III. KİTAP (5.BÖLÜM)'ta, Radloff-Malov tarafından yayımlanan *Suvarnaprabhâsa (Sutra zolotogo bleska; Radloff 1913)* 131-199. sayfalar arasında yer alan III. kitabı (=5. bölüm) ele aldım. Metnin bütünlüğünü sağlamak açısından, Stockholm'de bulunan ve Kudara-Röhrborn (1982) tarafından yayımlanan, 132-133. sayfalar arasında olması gerekli 3. vараğı da ilgili çalışmadan alarak metne dahil ettim. Eksik olan 1. vараğa ait ilk bir kaç satırı da BT XIII'ten alarak metnin başına ekledim.

Çalışmanın tam bir bütünlük göstermesi amacıyla da, Nobel'ce eserin Çince çevirisinden Almancaya yapılan çevirinin bizle ilgili bölümü ve bunun sonunda yer alan Çince kısmı tıpkıbasımlar kısmına ekledim.

Altun Yaruk'a gelince, aslında günümüze kadar bir çok araştırmacı tarafından, değişik açılardan, değişik amaçlarla çalışılmış ve taranmıştır. Örneğin Clauson, ünlü sözlüğünde (1972) sık sık *Altun Yaruk*'tan örneklere yer vermiştir. Grønbech de Türk dillerinin yapısını konu edinen kitabında (1936 → 1979) *Altun Yaruk*'tan örneklere yer vermiştir. Sovyet Türkologlarınca hazırlanan *Drevnetyurkskoy Slovar'* (Eski Türkçenin Sözlüğü)'da da *Altun Yaruk*'tan çok sayıda örneğe yer verilmiştir. Ayrıca Gabain, Eski Türkçe için yazdığı gramerde, Yapı Bilgisi bölümünde, *Altun Yaruk*'ta geçen kimi sözcüklerin de yapısını açıklar (1941 → 1974). Bunların dışında yeni yayınlarda da, örneğin BT XIII'te Zieme yeri geldikçe *Altun Yaruk*'tan örneklere yer verir. Röhrborn da, Uygurca, yayımlanmış bütün çalışmaları ve yayımlanmamış çoğu eseri kapsayan sözlüğünde (1977-1988) yine *Altun Yaruk*'tan örneklere yer vermiştir.

Uygurca adı kısaca *Altun Yaruk* olarak bilinen eser, Çin'in Gansu bölgesinde, Su-cou şehri yakınındaki Wun-fi-gu (~ Wun-şi-gu) adlı küçük bir köyün yakınlarında, Budistlere ait bir tapınakta bulunmuştur. Eseri bulan, ünlü Rus Türkologu Sergey Malov'tur (S.Çağatay, *Altun Yarıktan İki Parça*: 1-2; Ligeti, *Bilinmeyen İç Asya*: 275). Eser, 11. yüzyıl başlarında, Çincesinden Uygurcaya, daha başka Uygurca eserlerin de -örneğin Hsüan-Tsang Biyografisi- çevirmeni olan Budist Uygur bilgini Şingko Seli (Şeli) Tutung tarafından çevrilmiştir (Çağatay 1945: 2 ve Kahar 1990). Aslı Sanskrit-Budist edebiyata ait bir *sûtra* kitabı olan *Suvarnaprabhâsa*'nın Uygurcası, Çince çeviriye yer yer eklenmiş kimi kısımlarla yapılmış yarı-telif bir çeviridir. Örneğin, benim işlediğim bölüme ait 184.18-185.5 arası Nobel çevirisinde yer almaz (Nobel 1958: 119; Ş.Tekin 1959: 297). Ayrıca Sanskrit tam adı (*Suvarna-prabhâsa-uttamarâja sûtra*) Çincesiyle (*Chin kuan ming tsui shêng wang ching*) uyuşmakla birlikte, Uygurcası biraz daha farklıdır: *altun önglüg y(a)ruk yaltrıklıg kopta kötrülmış nom iligi atl(ı)g nom bitig* (bak. Ş.Tekin

TDAYB 1959: 297).

Altun Yaruk'un Uygurca ve Çinceye yapılan çevirileri dışında Tibetçe ve Moğolca (*Altan Gerel*) çevirileri de vardır.

AY, günümüze kadar sağlam olarak korunabilen, aynı zamanda da en hacimli eserler arasında yer alan bir *nom bitig*'dir.

AY, toplam on kitap, otuz bir bölümden oluşmaktadır (bak. Radloff 1913: X-XII; Çağatay, 1945: 6-11; Ş.Tekin 1959: 300-305). Elinizdeki çalışmanın konusuysa, daha önce de belirtildiği gibi, 3. kitap, yani 5. bölümdür.

Eserin nüshalarına gelince, eser ve 'Ütret' nüshası hakkında kısa bir bilgiye Sertkaya'ca yer verilir (Sertkaya 1979: 144-145).

Tezcan, Malov'un bulduğu nüsha dışında, Altun Yaruk'un, hiçbiri de tam olmayan altı nüshasının daha var olduğunu belirtir (Tezcan 1984b: 129a).

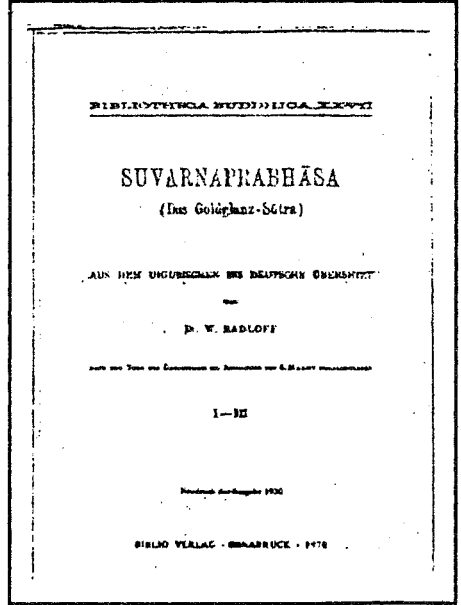
Şimdi kısaca daha önce yapılan çalışmalar, yayınlar üzerinde durmak istiyorum:

1. Altun Yaruk Üzerinde Yapılan Çalışmalar

AY'tan ilk söz eden ve ilk parçaları yayımlayan Müller olmuştur. Müller, Berlin'de bulunan Uygurca yazmalar arasında AY'a ait bazı parçaları bulmuş ve Çinceleriyle birlikte Uigurica I'de yayımlamıştır (bak. Müller 1908: 10-35).

İkinci olarak, Gansu'da bulunan metnin, Radloff-Malov tarafından yayımlanması gelir. Radloff ve Malov, metni 4 cilt halinde (I-II 1913, III-IV 1914, 1915-1917), basımevinde dökülmüş Uygur harfleriyle yayımlamışlardır. Başta, eserin bölümlerini de tanıtan uzun bir giriş yazısı -Malov'ça yazılmıştır- ve Radloff'un kısa bir sunuşu yer alır. Daha sonra malov (1-707. sayfalar) yer alır. Son olarak basım hatalarını gösterir Uygur harfli bir liste ve Radloff'un 'Son Söz'ü yer alır

Ölümünden önce metnin çevirisine girişen Radloff bunu tamamlayıp bastıramazsa da, bu iş Malov'ça tamamlanır (1930). Ancak, yapılan bu Almanca çeviri, o dönem için böylesi hacimli Uygurca bir metni yayımlamak, çevirmek için yeterli sayıda çalışma yapılmamış olması ve diğer sebeplerden ötürü fazla bir rağbet görmemiştir (Tezcan 1984b: 129a). 1970'te de Osnabrück'te, bu çevirinin tıpkıbasımı yapılmıştır.

AY içinde, üzerinde şimdiye değin yapılan çalışmaların büyük bölümünü 5. bölüme ait manzum varyantların ve AY'un sonunda bulunan *Aç Bars* öyküsünün işlenmesi oluşturmaktadır.

Bu manzum bölüm üzerine ilk çalışma Bang ve Gabain'e aittir. "Uigurische Studien" adlı çalışmada mensur metnin 133.12-141.14 satırları ve bunlara rastlayan manzum metin ele alınmıştır. Önce mensur metnin yazıçevrimi ve Almancaya çevirisi yapılır, ardından açıklamalar kısmı gelir. Sonda da manzum metnin yazıçevrimi yer almaktadır (Bang 1930a).

Yine Müller tarafından AY'a ait bir kaç yaprak (386.5-390.15) Soğdça metinler arasında yayımlanır (Arat 1987: 404-409).

AY'tan ülkemizde ilk kez Fuad Köprülü söz eder (Ş.Tekin 1959: 296). AY'a ait ülkemizdeki ilk çalışma da Arat tarafından yapılır. Arat, kısa bir giriş yazısıyla *Aç Bars* öyküsünün R.-M. yayımında 607.8-616.10. satırlar arasına rastlayan bölümünün yazıçevrimini verir (Arat 1987: 410-418). Bu yayın, 1936 yılında İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi - Türk Dili Semineri yayınları arasında çıkmıştır.

Aç Bars'a ilgili ikinci yayın, Gabain'in ilk baskısı 1941'de yapılan *Alttürkische Grammatik*'inde yer alır (Gabain 1974: 294-307). Burada, metnin yazıçevrimi ile kitabın sonunda, *Aç Bars*'taki sözcükleri de içine alan kısa bir sözlük yer almaktadır.

Üçüncü yayın Saadet Çağatay tarafından *Altun Yaruk'tan İki Parça* adıyla yapılır. Çağatay'ın çalışmasında R.-M. baskısında yer alan giriş yazısına yakın bir girişle eser ve bölümleri tanıtılır. Metin kısmındaysa R.-M. yayımında 1-24. sayfalar arasında yer alan kısımla, *Aç Bars*'ın bulunduğu 607-644. sayfaların yazıçevrimi ve Türkçeye çevirisi yer alır. Hemen ardından metne ve yazım özelliklerine ait bilgiler yer aldığı açıklamalar kısmı gelir. Ayrıca, Eberhard tarafından metnin Çincesinden yapılan çeviri de bu kısımdan sonra kitaba eklenmiştir. Kitabın sonunda, metinde geçen sözcüklerin dizini yer alır (Çağatay 1945).

Aç Bars öyküsünün son yayımı Malov tarafından yapılır. Malov, Uygur harfleriyle metni, metnin yazıçevrimini ve Rusçaya çevirisini verir (Malov 1951: 161-187), son kısmında da diğer Uygurca metinlerle birlikte, bu bölümde geçen sözcüklerin yapım ve durum eklerini liste halinde verir (Malov 1951: 187-198).

AY'un Çincesinin Almancasına çevrilmesi dolayısıyla, Ş.Tekin tarafından bu çeviriyi ve Uygurca çeviriyi tatanıtan ayrıntılı bir tanıtma yazısı yayımlanır (Ş.Tekin 1959). Burada, eserin aslı, diğer dillere çevirileri, üzerinde yapılan çalışmalar ve Uygurca bölümlerle Çincelerini karşılıklı gösterir liste üzerinde durulur, çevirmen hakkında ve Çincesinde bulunmayan kısımların listesi verilir (Ş.Tekin 1959).

Ş.Tekin 1961'de *üç et'öz'leri (Trikâya)* ele alan makalesinde, metnin 40.14-47.12. satırları arasında kalan, *Trikâya* ile ilgili kısımların yazıçevrimini verir (Ş.Tekin 1961a).

Yine 1961'de *Şûnyata* (= *yok kuruğ*) içinde yer alan *altı kaçıklar*'ın ve *bhûta tathâta (ertük'teg)* terimlerinin açıklandığı makalesinde AY'taki parçalara dayanır

(Ş.Tekin 1961b).

Bang ve Gabain tarafından 1930'da yayımlanan manzum parça, Ş.Tekin tarafından yazıçevrimi, çevirisi ve açıklamalar kısmıyla yeniden yayımlanır (Ş.Tekin 1962).

Aynı manzum metin Arat tarafından "istıgfar" başlığı altında *Eski Türk Şiiri*'nde de yayımlanır (Arat 1965: 177-183).

AY'un sonuna 1687 baskısında eklenen Buyan Evirmek bölümü, Ş.Tekin tarafından "Buyan Evirmek (Sevabın tevcihi)" başlığı altında yayımlanır (Ş.Tekin 1966a).

Yine Ş.Tekin tarafından çalışılan 9 ve 10. bölümler (V. kitaptan, 362.17-398.18) yazıçevrimi, Almanca çevirisi, açıklamalar ve AY üzerine çeşitli bilgilerin yer aldığı giriş bölümüyle 1971'de yayımlanır.

Zieme 1976'da, Malov'un IV. cildin sonunda, Buyan Evirmek'ten sonra, 'ikinci ek' adı altında yayınladığı kısmı Berlin'deki nüshalara göre, daha tam bir şekilde yayımlar (1976a).

Bir yıl sonra Zieme AY'a ait Berlin'deki bir kaç yaprağı daha *JTS*'de yayımlar (1977).

Maue-Röhrborn tarafından *Caityastotra* metninin yer aldığı 30.10-34.16. satırlarla bu satırların Tibetçe çevirileri, Almancaya çevirileri ve açıklamalarla birlikte yayımlanır (Maue 1979).

Radloff-Malov baskısında eksik olan ve 132-133. sayfalar arasında olması gereken, III. kitabın 3. vараğı, VIII. kitabın 30. vараğıyla birlikte Stockholm Etnoğrafya Müzesinde bulunur ve Kudara-Röhrborn tarafından yayımlanır (1982).

AY'un en çok işlenen iki bölümünden biri unvanını hak eden III. kitaba ait manzum varyant, öncekilere göre daha çok sayıda dörtlüğe sahip olarak P.Zieme tarafından, mensur parçalara ait bir kısım metinle birlikte yayımlanır (Zieme BT XIII = 1985: 86-103). İlgili manzum kısımların tanıtımı için bak. Sertkaya 1986: 71. Yine aynı kitapta AY 5. bölüme ait manzum kolofon yayımlanır (BT XIII: 179-180).

1985'te Röhrborn, 'Sünyavâda ve Vijñânavâda' konularını ele alırken AY'un 3. bölümünden metinleri ve bunların Çincelerini verir (Röhrborn 1985).

Maue-Sertkaya, Leningrad ve Berlin yazmalarındaki, ilaçlar ve büyüye dair bir bölümün harfçevrimli ve yazıçevrimli yayını gerçekleştirirler, ayrıca Almanca çevirisini Nobel çevirisiyle karşılaştırarak yayımlar (Maue 1986).

1987'deyse Ş.Tekin AY'un 20. bölümünün (VIII. kitaptan) harfçevrimli metniyle Türkçeye çevirisini, açıklamalar ve tıpkıbasımlarıyla birlikte yayımlar. Makalenin sonunda ilgili bölümün Dr. Jan Nattier tarafından hazırlanan yazıçevrimli metni Moğolca yer alır (Ş.Tekin 1987).

Yine Ş.Tekin'in belirttiğine göre, 1972 yılında 16 ve 17. bölümler Harvard'da Roger Finch tarafından doktora tezi olarak işlenmiştir. (Ş.Tekin 1987: 133/1).

Aynı yıl, 1987'de Gerhar Ehlers, içinde Altun Yaruk nüshalarının da bulunduğu yazmalar kataloğunu yayımlar: Gerhard Ehlers, *Altürkische Handschriften, Teil 2: Das Goldglanzsûtra und der buddhistische Legendenzyklus*

Das'akarmapathâvadânamâlâ. Stuttgart 1987 (tanıtımı için bak. Ş.Tekin 1988).

R.-M. yayımının tümünün yazıçevrimli metnini ve bu metnin dizinini ele alan çalışma İ.Ü. Edebiyat Fakültesi'nde, Ceval Kaya tarafından doktora tezi olarak 2 cilt halinde hazırlanır (1989).

Yine aynı yıl P.Zieme 1022 tarihli bir metni, daha doğrusu AY'un önsözünü yayınladı (JTS 13).

2. Metnin Çevirmeni Hakkında

Nereli olduğunu yine kendisinin Bişbalıklık ifadesinden anladığımız (Ş.Tekin 1959: 294) Şingko Seli Tutung, yaptığı çevirilerde çok sayıda, kendine özgü yeni sözcükler kullanmakla Budizme ait Sanskrit asıllı bir çok terimi ve kavramı Türkçeleştirmiştir. Çevirmen, AY çevirisi dışında, ünlü Çinli Budist gezgin (= hacı) Hsüan-Tsang'ın yaşamöyküsünü ve Mainz Akademisinde bulunan bir metni de Uygurcaya çevirmiştir (bak. Ş.Tekin 1966b).

Şingko Seli öylesine başarılı bir çevirmendir ki, Arat onu başarılı üslubundan dolayı Türk şairleri arasında sayar ve kitabındaki (ETS) listeye katar (ETS: XXI).

1976'da da P.Zieme *Singqu Sâli Tutung* ve çevirileri üzerinde durur (Zieme 1976b).

Çevirmenimizle ilgili bir başka yazı da Hamilton'ca kaleme alınmıştır. Hamilton, Uygur yazım sistemine dayanarak (*SYNKQW S'LY Tutung*; Hamilton 1984: 425), çeşitli kanıtlarla çevirmenimizin adını *Singko Seli Tutung* şeklinde okur. Ayrıca Çince *tou-t'oung* unvanına karşılık gelen Uygurcadaki *tutung* unvanının Budist aşama sıralamasında (= hiyerarşi) ancak 9 ve 10. yüzyıllarda ortaya çıktığını, bunun da Uygurcada en erken 11. yüzyılın başlarında kullanılabileceğini belirtir (Hamilton 1984: 437).

Son olarak 1990'da, aslen Şinciang'lı olan Kahar Balad adlı Yeni Uygur araştırmacı, 'Şingqo Şâli Tutung' ve çevirileri üzerinde durur. Özellikle de, Şingko Seli Tutung'un Sekiz Yükmeğin çevirmeni olup olmadığı sorunu üzerinde durur.

3. Metnin Yazım Özellikleri

Bu konuda şimdiye kadar söylenmiş olanlara eklenebilecek fazla bir sözüm yok (Uygurca metinlerin yazımı için bak. Tezcan 1984a), ancak kısaca değinmek gerekirse, metinde bir-iki yerde, Uygurcada ünlülerinin yazılmaması (özellikle Budist Uygur metinlerinde) yazım özelliği haline gelmiş olan *tngrî*, *yruç* gibi sözcükler dışında şu iki örnekte de eksik yazım söz konusudur: *töl(i)t*, burada sözcük ünlüyle başlayan bir ek almakta, bundan dolayı da ikinci hecedeki düz-dar ünlüsü belirtilmemektedir (*tölin töşekin* 156.3; krş. Türkiye Türkçesi *burun*, fakat *burn-u*; *göğüs*, fakat *göğs-ü* vb.); *twr-* şeklini kimi yerde *törü-* eyleminin eksik yazımı kabul edersek, metnin gelişine uygun olarak ilgili satırlarda *tor(ü)-* yazımı yeğlenebilir.

Bir örnekte de sondaki ünlü iki kez yazılmıştır: *başdinku* (187.21).

amti, *artukrak*, *alp* örneklerinde, Uygur yazım düzenine uygun olarak, başta bulunması gereken iki eliften birisi, diğer çoğu metinde olduğu gibi, metnimizde de bulunmaz. Bu durumun tersi, yine Uygur yazım düzenine uygun olarak, başta tek elif bulunması gereken yerlerde de, şu sözcüklerde çift elif bulunur: 'eng ve türevleri ile 'engüdüür-, 'engnindeki.

Bazı sözcüklerde de, dilbilimsel kanıtlara göre Ana Türkçede var olduğunu düşündüğümüz uzun ünlüler gösterilir: *kuuruğ* (145.15), *tuuğ* (176.20) *iış* (173.8) vd. (bak. T.Tekin 1975).

Kapalı *e* ünlüsünün genellikle *i* veya *ii* ile gösterildiği metinlere elimizdeki metin de katılabilir. Ancak bu konuda tam bir yazım birliği, bir tutarlılık söz konusu değildir. Örneğin kapalı *e*'li olduğu düşünülen *keç* 'geç (erken'in zıddı)' (160.15) gibi *e*'li bir şeklin yanısıra, *i* ile *kir-*, *ti-*, *yir*, *king* örnekleri de vardır: *kit-* (149.1) ~ *ket-* (146.8), *bir-* (135.14) *ber-* (III.3a.6), kapalı *e* ünlüsüyle olan örnekler için bak. Ceylan 1988: 48-55.

Bunların dışında, yine Uygurcanın genel yazım özelliğine uygun olarak, *y*'den sonra gelen *ö* ve *ü*'lerin *y*'si yazılmaz: *yükün-*, *yügerü* vb., ayrıca *kongül* örneğinde de durum böyledir.

Bazen *ş* harfi, alta konan iki nokta ile, *ş* şeklinde gösterilirse de (*okşatsar* 156.10; *aşnuki* 161.15; *bışmayuk* 166.2) Sanskrit aslı *s* ile olan bir sözcükte de *-ş-* kullanılmıştır (172.15). *seşil-* örneğinde, *s-* ve *-ş-* ünsüzünün her ikisinin de altında iki nokta bulunmaktadır (165.21), tabii bu bir *ş-*'nin de göstergesi olabilir (?).

n harfi de bazen üzerine konulan bir noktayla *a* ve *e*'den ayırt edilir: *tanukla-* (133.4-5), *küçeddükinte* (133.19), *akanist* (143.20), *neçükün yeie* (150.5) vd.

Harflerin altına veya üzerine konulan bu noktalar her zaman ayırt edici bir işlev görmemektedir: Örneğin iki noktalı *Q* harfinin *-ğ-* (*tuggalı* 145.9), *-k-* (*sakışsız* 181.17-18) *-h-* (*m(a)ha-brahmi* 143.2) harflerinin üçünü de göstermek için kullanıldığı görülmektedir (başka metinlerde bu durum ayırt edici bir özellik taşıyor olabilir, örneğin BT I D metni ve Scharlipp 1986'da).

Bazı sözcüklerde de eskicil özelliklerle yeni şekiller yan yanadır: *üzdünki* (132.6-7, 153.21-22, 159.7) yanısıra *üstünki* (171.20, 183.3); *üz-kinte* (131.13) ~ *üskinte* (180.19) vd., (*-z*'li örnekler *üz'ün türevleri arasına katılabilir, krş. T.Tekin 1985: 260); *yalbarmak-lıg* (144.15) ~ *yalvarmak-lıg* (141.21, 142.8), ayrıca krş. Çağ. *yalbar-* (*Chagatay Manual*, J.Eckmann, 1966: 323a).

Bütün bu saydığımız yazım özelliklerinin dışında, *s*, *z*, *t*, *d* ünsüzlerinin yazımında da bir tutarlılık söz konusu değildir; *-t-*: *tartılıp* [t'rdylyp] (131.10), *çöketip* [çwyk' dyp] (132.2), *ayıtu* [''yydw] (132.16), *ortunki* ['wrđwnqy] (134.1), *işiglig* ['ydyklyk] (145.14) vd.; *-d-*: *adartmak* [''t'rtm' q] (III.3a.8), *üd* ['wyt] (III.3a.13), *yokaddur-* [ywq' tdwr-] (134.15-15), *tidim* [tytym] (135.12), *yirtinçü-de* [-t'] (160.5 vd.) vd.; *-ş-*: *t(e)rş* [t'rz] (136.17 vd.), *küş-eser-ler* [kwyz-'s' r-'r] (158.21); *-z-*: *közünmiş* [kwyswnmys] (131.3), *uzatı* ['ws' ty] (III.3b.16), *azu* [''sw] (135.8), örnekler çoğaltulabilir.

berü ve *tegi* hemen her zaman birleşik yazılır: *sansar-tın'berü* (133.12),

tamu-ka'tegi (133.16).

ajun sözcüğündeki *-j-* ise, *-s-*, *-ş-* ile yazıldığı gibi bazen *-z-* ile de yazılmaktadır.

4. Yazıçevrimi Üzerine

Metnin yazıçevriminde, ünlüden sonra gelen {-dI} bilinen geçmiş zaman ekini ve {-dIn} uzaklaşma durumu (ablativ) ekini, *t* ile yazıldığı durumlarda da *-d-* (*-d-*) olarak okuduk. Orhon Türkçesi *-d-*, *-d* = Tuna Bulgarcası *-r-*, *-r* ses denkliğini ele alırsak (**tak-duk-i* → Tuna Bulg. *tagrogi*, bu örnek -DUk, -DI vb. eklerde *d*'li şeklin aslı olduğunu gösterir; *tagrogi* için bak. T.Tekin 1987: 28-29) eklerdeki ses *d* olmalıdır.

Kimi sözcüklerin yazıçevrimleri ve çevirileri daha farklı düşünülebilirdi, örneğin *ezük* 'yalan', Tibet harfli metinlere göre *ezüg* okunabilirdi (krş. Maue 1985: 81). *palingteg* şekli de *belingdeg* okunup 'ansızın' diye anlamlandırılabilirdi (krş. Sertkaya 1986: 50).

adkanğuluk ve *adkan-* da, *adganğuluk* ve *adgan-* olarak okunabilirdi. Bu durum *d* ile *t*'nin, *ğ* ile *k*'nin kesin olarak ayırt edildiği Scharlipp metninde de böyledir; *adgan-* 28, 52, 74, 75, 133; *adgangu* 28, 53, 95; *adganğuluk*'un bulunduğu 52, 75 numaralı satırlara tıpkıbasımdan bakılırsa *ğ* ile *k*'nin iki noktayla ayrıldığı görülecektir (Scharlipp 1986). Ayrıca benzer ayırım için BT I D metnine de bakılabilir (Hazai 1971). *atkan-* değil de *adgan-* okunması için bak. T.Tekin 1990 CAJ 34/3-4.

5. Çeviri Üzerine

Çalışmanın amacının dil çalışması olduğu düşüncesinden hareketle, çeviride, metni kendi yapısını, dil özelliklerini, biçimbirimleri yansıtacak biçimde günümüz Türkçesine aktarmaya çalıştım. Deyim yerindeyse, çevirinin edebî yönünü göz önünde bulundurmaksızın harfiyen çeviri yapmaya çalıştım. Ancak Uygurcadan günümüz Türkçesine aktarırken cümle düşüklüğüne yol açan kimi kısımlarda da metinden ayrıldım. Böylesi durumlarda metnin asıl çevirisi ya ayrıç içinde gösterildi, ya da çeviride fazlalık olan kısım siyah ile gösterildi. Dolayısıyla zaman zaman metinden ayrılıp serbestçe kaçan çeviriler de söz konusu. Tabii tüm bunlara karşın bu çevirinin deneme niteliğinde olduğunu belirtmek isterim.

Ayrıca, Budizme ait terimlerin Sanskrit karşılıklarını, belirleyebildiğim kadarıyla, ayrıç içinde vermeye çalıştım.

6. Dizin Üzerine

Dizin'in düzenlenişi sırasında *Kutadgu Bilig*'de tutulan yolu esas aldım (*Kutadgu Bilig III İndeks*, R.R. Arat, İndeksi neşre hazırlayanlar: K.Eraslan, O.F.Sertkaya, N.Yüce, TKAE, İstanbul 1979).

Bazı maddeleri , yazımı tam olarak yansıtabilmesi amacıyla (örneğin *üsdünki*,

üztünki vd.) ayrı madde başları olarak ele aldım ve birbirine gönderdim.

7. Tıpkıbasımlar

Nobel çevirisinin ilgili bölümünü ve bu çevirinin sonunda bulunan Çince metnin ilgili sayfalarını, R.-M. metninin tıpkıbasımından önce ekledim. R.-M. metninin 132-133. sayfaları arasına denk gelen Stockholm parçasının fotokopisini de ekledim. R.-M. yayımının sonunda yer alan düzeltmeler kısmı, ilgili satırların yanına yapıştırılarak daha kullanışlı hale getirilmiştir. R.-M. yayımında satır numaraları tam düzenli değildir, örneğin varak numaralarını gösterir Uygurca sözcükler bazen satır numarasına katılırken bazen de katılmamıştır. Bu durum tarafımdan daktiloyla düzeltilerek satırın yanına yeni numaraları gösterilmiştir (örneğin 139, 146, 148 ve 149. sayfalar).

8. Yeni Şekiller

b(e)lgüre y(a)rılıka- (185.12), *erigim-e t(e)ngri* (192.16), *ikin ara* (165.12), *oluru tüket-* (131.18), *uqa tegin-* (157.20) gibi değişik kullanımların daha önce pek fazla görülmediğini hemen belirtiyim. Bunların dışında, yine daha önce Uygurca metinlerde görülmeyen -veya pek az görülen- yeni sözcükler ve ikilemeler aşağıya çıkarılmıştır:

açsız	küzetdürmek
birtemleti	öğretinmek
burçintur-	soğa
buzulmaqsız	tamtul-
'engitdür-	tamdur-
ergülüğ	tapçalığ
evrinçkençig	teginç
kılmayuk	teginçsiz
kedki	tityük
kızsız	tüzülmek
kodıkartur-	utrunmağ
kökeddür-	üzlünçü
qurla	üzülmek
küçed-	yalıñ
künile-	yokadtur-

İkilemeler:

açığ ayag	alkınçsız tüketinçsiz
açsız kızsız	ayağuluk çilteğülük
ağtarıl- tongtarıl-	ayaş- amraş-

azlan- kıvrıgâklan-	öz adınağı
bağ çuğ	öz yaş
beg iış-i	tangla- mungad-
bi-siz bıçğı-suz	tengle- kolula-
boşumak kutğarmak	tigirtsiz tapırsız
büt- bış-	tiki çoğı
edgü yaraşı	töl(i)t töşek
erk tap	tütrüm tering
esirkençsiz ökünçsiz	tütüşlüğ kerişlig
il kan	tüz baz kıl-
irintür- burçintur-	ülgüle- tengle-
kel- bar-	ülgülençsiz tenglençsiz
kev- küşiret-	ülgülüg kolu-luğ
kkir tapça	üzüksüz tutçı
kizlegülük yaşurguluk	yitlin- bat-
köni ongaru	yöleşürüg okşatığ
okşat- yöleşdür-	yörülmegülüg şeşilmegülük
öggülük alkağuluk	

(krş. “Uygurcada Hendiadyoinler”, *Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler*, Prof.Dr. Saadet Çağatay, DTCF Ankara, 1978: 29-66)

9. Yazıçevrim İşaretleri

(NOT: Kitapta \bar{a} , \bar{u} , \bar{i} için \hat{a} , \hat{i} , \hat{u} kullanılmıştır.)

- \grave{a} : eksik a , tek elifli a
- ' e : iki elifle yazılan e
- \ddot{o} : y 'siz yazılan \ddot{o}
- \ddot{u} : y 'siz yazılan \ddot{u}
- \grave{d} : d yerine yazılan t
- \grave{g} : üstte iki noktayla gösterilen g
- \grave{h} : üstte iki noktayla gösterilen h
- \grave{j} : s ile yazılan j
- \grave{j} : altta iki noktayla yazılan j
- \grave{k} : üstte iki noktayla yazılan k
- \grave{n} : üstü noktalı n
- \grave{s} : s yerine yazılan z (*terş* gibi)
- \grave{s} : altta iki noktayla yazılan s
- \grave{t} : t yerine yazılan d
- \grave{z} : z yerine yazılan s

10. Kısaltmalar ve Diğer İşaretler

AY	: Altun Yaruk
bak.	: bakınız
Çin.	: Çince
ens.	: enstrümental, birliktelik durumu
Far.	: Farsça
iki.	: ikileme (= Hendiadyoin)
k.a.	: kişi adı
krş.	: karşılaştırınız
R.-M.	: Radloff-Malov yayını (bak. Radloff 1913)
Soğd.	: Soğdça
Skr.	: Sanskrit
Toh.A/B	: Tohar A veya B lehçeleri
y.a.	: yer adı
<	: sözcüğün geldiği dil veya kök
<<	: bir ara evre geçirdiği veya aracı bir dille Uygurcaya girdiği kabul edilen sözcük
-	: ayrı yazılan kısım veya morfem
'	: birleşik yazılan sözcükler
()	: yazılmayan ünlü
[]	: yazılmayan ünsüz/kısım
ı	: eksik t

II. KAYNAKÇA

- AKSAN, Doğan 1968: "Kelimelerin Ölümlü Olayı ve Türk Yazı Dilindeki Örneklerinde Arapça Farsça Unsurların Etkisi Üzerine Notlar", *Necati Lugal Armağanı*, TTK, Ankara 1968: 97-108.
- 1976: "Eski Türk Dilinin Yaşayışla İlgili Yeni Araştırmalar", *TDAYB 1975-1976*: 133-141.
- ARAT, R.Rahmeti 1936: *Türkische Turfan-Texte VII*, Berlin.
- 1965: *Eski Türk Şiiri*, Ankara: TTK yayınları.
- 1987: *Makaleler* Cilt I. Yay. haz.: O.F.Sertkaya, TKAE, Ankara.
- ATALAY, Besim 1985: *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi.I*. TDK, Ankara.
- 1986a: *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi.II*. TDK, Ankara.
- 1986b: *Divanü Lûgat-it-Türk Tercümesi.III*. TDK, Ankara.
- 1986c: *Divanü Lûgat-it-Türk Dizini "Endeks"*. TDK, Ankara.
- BANG, W. und A. von Gabain 1929a: *Türkische Turfan-Texte (I)*, Berlin.
- 1929b: *Türkische Turfan-Texte II*. Berlin.
- 1930a: "Uigurische Studien" *UJb*.10: 193-210
- 1930b: *Türkische Turfan-Texte III*. Berlin.
- 1930c: *Türkische Turfan-Texte IV*. Berlin.
- 1931a: *Türkische Turfan-Texte V*. Berlin.
- 1931b: *Analytischer Index zu den fünf ersten Stücken der türkischen Turfan-Texte*. Berlin.
- BANG, W., A. von Gabain, R.Rahmeti 1934a: *Türkische Turfan-Texte VI*. Berlin.
- BANG, W. ve R.Rahmeti 1934b: "Türlü Cehennemler Üzerine Uygurca Parçalar", *TM* 5: 251-263.
- BARAT, Kahar 1990: "Şingqo Şäli Tutung traducteur du Säkiz Yükmäk Yaruq Nom?", *JA CCLXXVIII* 1990/1-2: 155-166.
- CAFEROĞLU, Ahmet 1934: "Uygurlarda Hukuk ve Maliye İstihlaları", *TM* 4:1-43.
- 1968 *Eski Uygur Türkçesi Sözlüğü*. TDK, Ankara.
- CEYLAN, Emine 1988: *Ana Türkçede Kapalı e Ünlüsü*. (Hacettepe Üni. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi), Ankara.
- CHOI, Han-woo 1988: "On some Chinese Loan Words in Uighur", *CAJ* 32-3/4: 161-169.
- 1989 "On the Origin of Old Turkic bicin/becin", *CAJ* 33-3/4: 218-222.
- 1990: "Newly Identified Chinese Loan-words in Uighur", *CAJ* 34-1/2: 41-47
- CLARK, Larry V. 1982: "The Manichean Pothi-Book", *AoF* 9: 145-218.
- CLAUSON, Sir Gerard 1961: "Notes on the 'Irk Bitig'", *UJb*. 33-3/4: 218-225.
- 1972: *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*. Oxford.
- 1973: "Two Uygur Administrative Orders", *UJb*. 45: 213-222
- ÇAĞATAY, Saadet 1945: *Altun Yaruk tan İki Parça*, DTCF yay. Ankara.
- 1968: "Türkçede Dini Tabirler", *Necati Lugal Armağanı*, TTK, Ankara: 191-198.
- DANKOFF, Robert ve James Kelly 1982: *Compendium of the Turkic Dialects.I*.
- 1984: *Compendium of the Turkic Dialects.II*.
- 1985 *Compendium of the Turkic Dialects.III*. Harvard Univedrsity Publ.

- DOERFER, Gerhard 1963: *Türkische und mongolische Elemente im neupersischen I*.
 ----- 1965: *Türkische und mongolische Elemente im neupersischen II*.
 ----- 1967: *Türkische und mongolische Elemente im neupersischen III*.
 ----- 1975: *Türkische und mongolische Elemente im neupersischen IV*. Wiesbaden.
 ----- 1983: "Türkolojide Eleştiri Sorunları", *TDAYB* 1980-1981: 81-85.
- EDGERTON, Frank 1972 (1953): *Buddhist Hybrid Sanskrit Grammar and Dictionary, Volume II: Dictionary*. (New Haven) Delhi.
- ERCILASUN, Ahmet Bican 1985: "Uygur Edebiyatı", *Büyük Türk Klasikleri.I*. Ötüken-Söğüt yay., İstanbul.
- ERDAL, Marcel 1979a: "Die Morphemfuge im alttürkischen", *WZKM* 71: 83-114.
 ----- 1979b: "The Chronological Classification of old Turkish Texts": *CAJ* 23: 151-175.
- GABAIN, A. von 1935: *Die uigurische Übersetzung der Biographie Hüen-tsangs*, Berlin.
 ----- 1938: *Briefe der uigurischen Hüen-tsang-Biographie*, Berlin.
 ----- 1954: *Türkische Turfan-Texte VIII*, Berlin.
 ----- (Werner Winter ile) 1958: *Türkische Turfantexte IX*, Berlin.
 ----- (Tadeusz Kowalski ile) 1959: *Türkische Turfantexte X*, Berlin.
 ----- 1974: *Alttürkische Grammatik*, Wiesbaden.
- GRØNBECH, Kaare 1942: *Codex Cumanicus*, Kopenhagen.
 ----- 1979: *The Structure of the Turkic Languages*. Çev. J.Krueger, Indiana University Publ.
- HAMILTON, James Russel 1971: *Le Conte Boudhique du Bon et du Mauvais Prince en Version Ouïgoure*, Paris.
 ----- 1984: "Les titres Šāli et Tutung en Ouïgour", *JA* 272: 425-437
 ----- 1986: *Manuscripts ouïgours du IXe-Xe siècle de Touen-hoang, Tom I-II*, Paris.
- HAZAI, G. und P.Zieme 1971: *Fragmente der uigurischen Version des "Jin' gangjing mit den Meister Fu"*, Berlin.
- İZGİ, Özkan 1987: *Uygurların Siyasî ve Kültürel Tarihi*, TKAE Ankara.
- KARA, G. und P.Zieme 1976: *Fragmente tantrischer werke in uigurischer Übersetzung*, Berlin.
 ----- 1977: *Die uigurischen Übersetzungen des Guruyogas "Tiefer Weg" von Sa-skya Paṇḍita und der Mañjuśrīnāmasaṃgīti*, Berlin.
- KARAMANLIOĞLU, Ali Fehmi 1966: "'Silik' Sözü Üzerine", *Reşid Rahmeti İçin*, TKAE Ankara: 320-322.
- KENGESBAYEV, İ.K. (Kenesbayoğlu) 1984: *Kazak Türkçesi Sözlüğü*. Çev. H.Oraltay, N.Yüce, S.Pınar TDAV yay.
- KUDARA, Kôgi 1981: "A Fragment of an Uighur Version of the Abhidharmakośakārika", *JA* 269/5: 325-346
 ----- und K.Röhrborn 1982: "Zwei verirrte Blätter des uigurischen Goldglanz-Sūtras im Ethnografika Museum, Stockholm", *ZDMG* 132: 336-347
- LE COQ, Albert von 1912: *Türkische Manichaica aus Chotscho I*. Berlin.
 ----- 1919: *Türkische Manichaica aus Chotscho II*. Berlin.
 ----- 1922: *Türkische Manichaica aus Chotscho III*. Berlin.
- LIGETI, Lajos 1986: *Bilinmeyen İç Asya*. Macarcadan Çev. S.Karatay, Ankara, TDK.
- MALOV, S.Ye. 1951: *Pamyatniki drevnetyurkskoy pis'mennosti*, Leningrad.
- MAUE, Dieter und K.Röhrborn 1976: "Ein zweisprachiges Fragment aus Turfan", *CAJ* XX: 208-221.
 ----- 1979: "Ein Caityastotra aus dem alttürkischen Goldglanz-Sūtra", *ZDMG* 129/2 : 282-

- 320.
- 1984: "Ein buddhistischer Katechismus in alttürkischer Sprache und tibetischer Schrift I" *ZDMG* 134: 286-313.
- 1985: "Ein buddhistischer Katechismus in alttürkischer Sprache und tibetischer Schrift" II *ZDMG* 135: 68-69
- und O.F.Sertkaya 1986: "Drogenliste und Dhrârâni aus dem 'Zauberbad Saravasû des Goldglanzsûtra'" Teil I *UAJb* NF 6: 76-99.
- MAYER, Alexandr und K.Röhrborn 1986: "Der Wert der modernen Übersetzungen der chinesischen Hsüan-tsang-Biographie und alttürkische Version dieses Textes", *UAJb* NF 6: 100-121.
- MOERLOOSE, Eddy 1980: "Sanskrit Loan Words in Uighur", *JTS* 4: 61-78.
- MÜLLER, F.W.K. 1908: *Uigurica* (I). Berlin.
- 1911: *Uigurica II*. Berlin.
- 1922: *Uigurica III*. Berlin.
- 1931: *Uigurica IV*. Berlin.
- 1915: *Zwei Pfahlinschriften aus den Turfanfunden*. Berlin.
- NADELYAYEV, V.M., D.M.Nasilov, E.R.Tenişev, A.M.Şçerbak 1969: *Drevnetyurkskiy Slovar'*, Leningrad.
- NOBEL, Johannes 1958: *Suvarnaprabhâsasûtra. Das Goldglanz-Sûtra, ein Sanskrittext des Mahâyâna-Buddhismus. I.Band.I-tsing's chinesische*. Leiden.
- ODA, Juten 1980: "Eski Uygurca Bir Vesikann Budizmle İlgili Küçük Bir Parçası", *TM* 1977-1979 XIX: 183-205.
- RADLOFF, Wilhelm 1910: *Ťiştavustik*. St.Petersburg.
- 1911: *Kuan-şi-im Pusar*. St.Petersburg.
- ve S.Ye.Malov: 1913 *Suvarnaprabhâsa I-II*. Sanktpeterburg.
- 1917: *Suvarnaprabhâsa III-IV*. Sankpeterburg.
- 1928: *Uigurische Sprachdenkmäler*. Leningrad.
- RAHİMOV, T.R. 1970: *Kitayskiye elementi v sovremennom uygurskom yazıke*. Moskva.
- RÄSÄNEN, Martti 1969: *Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türk Sprachen*. Helsinki.
- RÖHRBORN, Klaus 1971: *Eine uigurische Totenmesse*. Berlin.
- 1977: *Uigurisches Wörterbuch 1*. Wiesbaden.
- 1979: *Uigurisches Wörterbuch 2*. Wiesbaden.
- 1981: *Uigurisches Wörterbuch 3*. Wiesbaden.
- 1985: "Sûnyavâda und Vijñânavâda. Zentralasiatische Resonanzen eines Schulstreits", *UAJb* NF 5: 123-145.
- 1988: *Uigurisches Wörterbuch 4*. Wiesbaden.
- RUBEN, Walter 1947: *Buddhizm Tarihi*. Çev. Abidin İtil, DTCF, Ankara.
- SCHARLIPP, Wolfgang 1986: "Fragmente eines uigurischen Kommentars zur Trimsîkavij-naptimâtratasidhhi des Vasubandhu", *UAJb* NF 6: 122-136.
- SERTKAYA, Osman F. 1979: "Uygur Metinlerinde Yanlış Okuma, Anlama ve Mânâlandırılmalar", *TK Ocak* 1989, Sa. 195: 11-17.
- 1983: "Eski Türkçe TWQ ~TWŞ TOG~TOOG 'tuğ' kelimesi üzerine", *TKA XVII-XXI* (1979-1983)1-2: 252-258.
- 1986: "Eski Türk Şiirinin Kaynaklarına Toplu Bir Bakış", *Türk Dili* 409 (Ocak 1986): 43-80.

- SHÔGAITO, Masahiro 1988: *The Uighur Translation of Sthiramati's Abhidharmakosabhâsya-tîkā Tatvārthā*, <Text in Transcription> 1, Kobe
- SOOTHILL, W.E. and L.Hodous 1937: *A Dictionary of Chinese Buddhist Terms*. London.
- TDK 1967: *Tarama Sözlüğü.III*. TDK 212, Ankara.
- 1969: *Tarama Sözlüğü.IV*. TDK 212/4, Ankara.
- 1972: *Derleme Sözlüğü VI*, TDK Ankara.
- TEKİN, Şinasi 1959: "Altun Yaruk'un Çincesinin Almancaya Tercümesi Dolayısıyla", *TDAYB 1959*: 293-309, TDK, Ankara.
- 1960: *Uygurca Metinler I, Kuşağı İm Pusar*, Ankara (Erzurum).
- 1961a: "Über die buddhistische Trinitätslehre in der uigurischen Version des Goldglanz-Sûtra" *UJb*. XXXIII/1-2: 187-192.
- 1961b: "Uygurlarda 'Boşluk' ve 'Mutlak Hakikat' Mefhumları Hakkında", *Atatürk Üniversitesi 1960 Yılığ*, Erzurum (Ankara): 79-87.
- 1962: "Prosodische Erklärung eines uigurischen Textes", *UJb*. 34/1-2: 100-1066.
- 1966a: "Buyan Evirmek (Sevâbm Tevcihi)", *Resid Rahmeti Arat İçin*, Ankara: 390-411.
- 1966b: "Uygur Bilgini Sınğku Seli Tutung'un Bilinmeyen Yeni Bir Çevirisi Üzerine", *TDAYB 1965*: 29-33.
- 1969: "Uygur Edebiyatının Meseleleri (Şekiller-Vezinler)", *TKA II 1965/1-2*: 26-67.
- 1971: *Die Kapitel über die Bewußtseinslehre im uigurischen Goldglanzsûtra (IX und X)*. Wiesbaden.
- 1976: *Uygurca Metinler II. Maytrisimit*. Ankara (Erzurum).
- 1980a: *Buddhistische uigurica aus der Yuan-zeit*. Budapest.
- 1980b: *Maitrisimit nom Bitig I*.
- 1980c: *Maitrisimit nom Bitig II*. Berlin.
- 1987: "Altun Yaruk'un 20. Bölümü: İligler Qanlarning Törtüsün Aymaq (=Râjaşâstra)", *JIS 11*: 133-210.
- 1988: "Gerhard Ehlers, *Alttürkische Handschriften, Teil 2: Das Goldglanzsûtra und der buddhistische Legendenzyklus Das 'akarmapathâvadânamalâ*.", *JIS 12*: 293-302.
- TEKİN, Talât 1968: *A Grammar of Orkhon Turkic*. Indiana University Publ., Bloomington.
- 1975: *Ana Türkçede Aslı Uzun Ünlüler*. Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- 1980: "Üze Zarfı Hakkında", *Beşinci Milletler Arası Türkoloji Kongresi I. Türk Dili c.1*: 253-260, İstanbul.
- "The Tariat (Terkhin) Inscription." *AOH XXXVII/1-3*: 43-68.
- 1986: "İslam Öncesi Türk Şiiri", *Türk Dili* 409, Ocak 1986: 3-42.
- 1987a: *Tuna Bulgarları ve Dilleri*. TDK, Ankara.
- 1987b: "James Hamilton, *Manuscripts ouïgours du IXe-Xe siècle de Touen-houang*." *Erdem III 7*: 249-257.
- 1989: "Old Turkic TWYZW = tözü", *CAJ 33/1-2*: 118-125.
- 1990: "On The Etymology of Uighur adgan-/adkan-/atkan-.", *CAJ 34/3-4*: 300-308.
- TEMİR, Ahmet 1946: "Uygurca Ançulayu", *Türk Dili-Beleten* Seri III, Mart 6-7: 569-585.
- 1959: "Die Konjunktionen und Satzeinleitungen im Alt-türkischen", *Oriens 9*: 41-85, 233-280.
- und Kôgi Kudara, K.Röhrborn 1984: "Die Alttürkischen Abitaki-Fragmente des Ethnografya Müzesi Ankara", *Turcica*, XVI: 12-28.
- TEZCAN, Semih 1974: *Das uigurische İnsadi-Sûtra*. Berlin.

- 1975: *Eski Uygurca Hsüan Tsang Biyografisi X. Bölüm*. (DTCF: Yayınlanmamış Doçentlik tezi), Ankara.
- 1978: "En Eski Türk Dili ve Yazını", *Bilim Kültür ve Öğretim Dili Olarak Türkçe*, TTK: 271-323, Ankara.
- 1984a: "Uygur Alfabesi", *Türk Ansiklopedisi* 33: 121a-126b.
- 1984b: "Uygur Edebiyatı", *Türk Edebiyatı* 33: 126b-131b.
- 1984c: "Uygurca", *Türk Ansiklopedisi* 33: 141b-148a.
- 1984d: "Uygurlar", *Türk Ansiklopedisi* 33: 148a-155b.
- TUGUŞEVA, L.Yu. 1980: *Fragmentı uygurskoy versii biografii syuan' -tszana*, Moskva.
- YUDAHİN, K.K. 1948: *Kırgız Sözlüğü*. II. Çev. Abdullah Taymas, TDK, İstanbul.
- ZAYIB Rehim 1983: *Türki Tillar Tetkikâti*. 2. Şincañ.
- ZIEME, Peter 1977: "Zu den Legenden im uigurischen Goldglanz sūtra", *JTS* I : 149-156.
- 1976a: (Tsime) "O vtoroy glave sutri «zolotoy blesk»." *Turcologica*, Leningrad : 341-347.
- 1976b: "Sīngqu Sāli Tutung - Übersetzer Buddhistischer Schriften ins Uigurische." *Tractata Altaica*, Ed. Denis Sinor, Wiesbaden 1976: 767-775.
- und G.Kara 1978: *Ein uigurisches Totenbuch*, Nāropas Lehre in uigurischer Übersetzung von vier tibetischen Traktaten nach der Sammelhandschrift aus Dunhuang British Museum Or. 8212 (109), Budapest.
- 1985: *Buddhistische Stabreimdichtungen der Uiguren*. Berlin.
- 1989: "Die Vorrede zum alttürkischen Goldglanz-Sūtra von 1022." *JTS* 13: 237-243.

III. Metin,
Çeviri,
Açıklamalar

III.1?.

üçünç ülüş bir [p]tr

1. *namo but* : *namo darm* : *namo [sang]*
2. *altun önglüg y(a)ruk yaltrık*
3. *-líg kopda kötrülmüş nom iligi*
4. *atl(t)ğ nom bitigde kılınç*
5. *adartmakın öçürmek atl(t)ğ*
6. *bişinç bölük üçü[nç tegz]*
7. *-inç :*
8. *amı bo [nom başla]ğ[in]*
9. *kutluğ [ki[[dara]]kut [[tag-ta]]*
10. *ukmuş k(e)r[gek : anta ö[[trü] uluğ*

.....

[körklüg]

üçünç iki

-131-

III.2a.

- 1 *mengiz-lig kutluğ buyan-líg bilge*
- 2 *biliglig törü-lüg bolup ol y(a)ruk*
- 3 *-lar içinte közünmiş burkan-laríg*
- 4 *körgeli udı-lar :: ötrü ol üdün*
- 5 *t(e)ngri kan-ı kormuz-ta t(e)ngri kamağ*
- 6 *t(e)ngri-ler kuvrağ ○ -ı birle kang*
- 7 *üğüz katun-ı ulatı alku uluğ*
- 8 *tirin kuvrağ-ı birle tükel bilge*
- 9 *biliglig t(e)ngri t(e)ngri-si burkan*
- 10 *-nıng ol y(a)ruk-luğ yalınçınğa tartılıp*
- 11 *kamağun barça t(e)ngri burkan tapa*
- 12 *kelti-ler .. kaçan t(e)ngri t(e)ngri-si*
- 13 *burkan üz-kinte tegdüklerinte töpü*
- 14 *-lerin 'engitdürüp .. biş tilgen-in*
- 15 *yir-ke tegürüp yinçürü töpün yükünüp*
- 16 *üç yol-ı ongarula tegzinip kitip*
- 17 *birtin singlar ○ olurdılar :: ::*
- 18 *oluru tüketip ötrü t(e)ngri kan-ı*

III.1?.

üçüncü kitap bir[inci varak]

- 1 *Buda'ya saygı, öğretiyeye saygı, topluluğa saygı .*
- 2 *Altın renkli, parlak parılı-*
- 3 *lı her (şey)den (çok) yükseltilmiş, öğreti*
(*Dharma*) *hükümdarı*
- 4 *adlı öğreti kitabında davranış*
- 5 *engellemesini yok etmek adlı*
- 6 *beşinci bölüm üçü[ncü to]*
- 7 *mar:*
- 8 *Şimdi bu [öğreti başlangı]cı[ını]*
- 9 *kutlu [Gr[dhrâ]]kuta [[dağında]]*
- 10 *anlamış (olmak) gerekir. Ondan s[onra] ulu*

.....

[güzel]

üçüncü (kitap) iki(nci varak)

131

III.2a.

- 1 *benizli, kutlu, iyilikli, bilge*
- 2 *bilgili, öğretili olup o ışık-*
- 3 *lar içinde görünmüş budaları*
- 4 *görebildiler. Sonra o an*
- 5 *tanrılar hanı İndra tanrı bütün*
- 6 *tanrılar topluluğu ile Ganj (Gaṅgâ)*
- 7 *ırmağı tanrıçası ve bütün ulu*
- 8 *topluluğu (iki.) ile tam bilge*
- 9 *bilgili tanrılar tanrısı (Devâtideva) Buda-*
- 10 *nın o ışıltılı parlaklığına kapılıp*
- 11 *bütün hepsi tanrı Budaya doğru*
- 12 *geldiler. Tanrılar tanrısı*
(*Devâtideva*)
- 13 *Buda(nın) huzuruna vardıklarında baş-*
- 14 *larını eğip beş uzuv(lar)ını (Pañca-Maṅḍala)*
- 15 *yere değdirip secde ederek baş aşağı eğilip,*
- 16 *üç kere sağa doğru dönüp, gidip*
- 17 *sağ tarafa oturdular.*
- 18 *Oturmayı tamamlayıp sonra tanrılar hanı*

III.1?1-10 R.-M. yayınında eksik olan bu kısımlar BT XIII'ten alınmıştır (Zieme 1985: 88).

III.2-7 krş. AY 199.11-14.

körklüg körklüg mengizlig ikilemesinin [körklüg] kısmı R.-M. metninde yoktur, metnin bütünlüğünün sağlanması amacıyla eklendi, ikileme için krş. AY 608.1, Çağatay 1945: 72.

131.10 *yalınç* "alev, yalın" < *ya-l-*, sadece DTS'de (Nadelyayev 1969: 229a) metnimiz kaynak gösterilerek yer verilir.

131.16 *ongarula*: +*la* yapım ekiyle ilk kez AY 131.16'da görülür (Nadelyayev 1969: 368a), *ongaru* için bak. Zieme 1985: 221a; Ş.Tekin 1980c: 31; Clauson 1972: 190b.

- 19 kormuz-ta t(e)ngri uğrayu t(e)ngri
t(e)ngri
20 -si burkan-ning riti kuu kelig edrem
21 küçin küsün-in bulu tegimmiş uğur
22 -inga ötrü olurmuş orun-intun

-132-

III.2b.

- 1 örü turup birtinki ong 'engnindeki
2 ton-in açınıp ong'tiz-in çöketip
3 ayasın kavşurup t(e)ngri t(e)ngri-si
burkan
4 -ka inçe tip ötünti :: ::
5 atı kötrülmüş ayag-ka tegimlig
6 t(e)ngrim .. y(e)me bo ○üz-eliksiz üz
7 -düinki yig köni tüz tuymak atl(i)ğ
8 burkan kutun küsedeşçi töz-ün
9 -ler oğlu töz-ün-ler kız-ı tayşing
10 yoriğ-ta yorıduk-ta kamağ t(e)rs tetrü
11 tnl(i)ğ-lar birle katılıp kavışıp öngre
12 kılmış tsuy irinçü ağır ayığ kılınç
13 -ların neteg yañgin ökünser
14 kşanti kılсар-lar ol ayığ kılınç-ları
15 arıyur alkinur erki t(e)ngrim tip
16 ayıtı ötündi .. anta ötrü t(e)ngri
17 t(e)ngri-si burkan t(e)ngri kan-ı
18 kormuz-ta t(e)ngri ○-ke inçe tip
19 y(a)rlikadı :: :: edgü edgü
20 kavşiki-y-a :: s(e)n aıntı ülgüsüz
21 üküş tnl(i)ğ-larığ ayığ kılınç-lıg k(i)kir
22 tapça-ların arıtıp çın'kirtü arınmak
23-ka tegürüp .. kuşrulmak-lıg edgü üz-e

- 19 İndra tanrı, özellikle tanrılar tanrı-
(Devâideva)
20 sı Budanın gizemli, başkalaşarak doğma erdem(i)
21 gücünü kuvvetini bulmaya ulaştığı an-
22 dan sonra oturmuş (olduğu) yerinden

132

III.2b.

- 1 ayağa kalkıp, sağdaki, sağ omuzundaki
2 giysisini açıp, sağ dizini çökertip
3 aya(lar)ını kavuşturup, tanrılar tanrısı
(Devâideva) Buda-
4 ya saygıyla şöyle dedi:
5 "Adı yüceltilmiş (Lokajyestha) saygı değer
6 efendim, daha üstü bulunmayan, (en) üs-
7 tün, mükemmel, doğru-düz sezmek
(Anuttarasamyaksambodhi) adlı
8 Buda kutsallığını dileyen soylu-
9 lar oğlu, soylular kızı Mahayânâ
10 yaşayışına (uygun) davrandığımda bütüm yanlış,
hatalı
11 canlılar ile karışıp, kavuşup geçmişte
12 işlemiş (olduğu) suç (iki.) ve kötü (iki.)
davranış-
13 larını ne şekilde itiraf etse(ler),
14 pişman (Kşânti) olsalar, o kötü davranışları
15 silinir, yok olur mu acaba efendim" diye
16 saygıyla sordu. Ondan sonra tanrılar
17 tanrısı (Devâideva) Buda, tanrılar hanı
18 İndra tanrıya şöylece söyleyip
19 "İyi! İyi!
20 Ey Kauşika! Sen şimdî sayısız,
21 pek çok canlıları, kötü davranışlı kir
22 paslarını temizleyerek gerçek doğru
temizlenme-
23 ye ulaştırıp, kurtulma iyiliği ile (Vimukti)

131.20 *rii* < Skr. *ṛddhi* "sihir, büyü, büyüdü güç", Çin. *ru yi*, Tibetçe '*phrul*, Moğ. *ridi* (Kara 1976: 59/698). *rii* ve *rii* *kuu kelig* daha önce TT X'da (Gabain 1959: 57), *kuu* veya *kuü* olmadığı, *kuu* olduğu ve Çince *hua* < *h^wa*, Sino-jap. *kuo*, *ke* "değiştirme, tebdil" şekliinden geldiği belirtilir; *k. kälīg* ise "başkalaşarak gelme" olarak çevrilir. Buna karşılık BT II'de (Röhrborn 1971: 26/293) *kUU kälīK* ibaresinin bütün açıklamalara rağmen henüz açık olmadığı belirtilir. BT VII'de *rii*'nin Uygurcada *kuu kelig* ile karşılandığı belirtilir ve daha önceki açıklamalara değinilir (Kara 1976: 59/698); *ṛddhi* için ayrıca bk. Soothill 1937: 211a.

132.2 *çöketip* "çökertip", metinde çok açık olarak bağlama ünlüsü -e- ile yazılmış (eğer R.-M. metninden kaynaklanan bir hata değilse!). DTS *çöket-* şekline AY 132.2'ye atıfta bulunarak yer verir ve *çök-* eyleminin ettirgen çatısı olduğunu belirtir (Nadelyayev 1969: 155a); krş. okat-, ukıt-/okıt- yerine, AY 24.20 (Çağatay 1945).

III.3a.

üçünç üç

- 1 inç mengilig kılğalı küstüş-in tolç
- 2 yirtinçü irinçkep kamağ tınl(ı)ğ-larığ
- 3 buyan edgü kılınç-lıg uluğ asıg-ka
- 4 tegürgelir üçün anın munçulayu
- 5 ertingü k(e)rgek-lig ötüg ötünür s(e)n
- 6 anı aımtı ayu ○ bireyin tıtrü tung
- 7 -lağıl kavşiki-y-a .. kim kayu tınl(ı)ğ
- 8 -lar kılınç adartmak-ı uğur-ınta tüküş
- 9 türlüg tsuy irinçü ağır ayıg kılınç
- 10 -larığ kılınış erser-ler .. ötrü ol
- 11 tınl(ı)ğ-lar b(e)k kaıg süz-ük kirtgünç
- 12 kōngül-in y(i)ti kınıg-ta turup tünle
- 13 küntüz altı üdde bir-tin singar
- 14 ong 'engnin-ler-inteki tonların
- 15 açınıp ong tiz-lerin çökutip ay-a-ların
- 16 kavşurup ağır ayag kōngül-lerin bir
- 17 uçluğ kılıp inçe tip tımış k(e)rgek ..
- 18 aımtı biz isig ○ özümüz-tin'berü
- 19 umuğ inağ tutup parmanu-lar sanınça
- 20 sı<nı>mız süngükümüz çop süz-ük kōngül
- 21 -ümüz üz-e töpümüz-ni yir-ke tegürüp
- 22 pañça-mantal biş tilgen-in yinçürü
- 23 töpün yükünü teginür'biz .. közünür

III.3b.

- 1 üdki ondın singar-kı alk-u kamağ burkan
- 2-larka üz-eliksiz üsdünki yig köni
- 3 tüz tuymak-ıg tuymış-larka :: soğançıg
- 4 tatıg-lıg nom tilgen-in evirteçi
- 5 -lerke :: tütürüm tering nom-luğ tilgen
- 6 -ig tutdaçı-lar ○ -ka :: uluğ nom
- 7 -luğ yulağ tamturdaçı-larka :: uluğ nom

III.3a.

üçüncü (kitap) üç(üncü varak)

- 1 rahat, mutlu duruma getirmek dileğiyle teknil
- 2 dünyaya acıyarak bütün canlıları
- 3 iyi (iki.) (*Punya*) davranışlı ulu yarara
- 4 ulaştırmak için böylesi
- 5 son derece gerekli dilek diliyorsun.
- 6 Onu şimdi söyleyivereyim, dikkatli din-
- 7 le; ey Kausika, şöyle ki, bazı canlı-
- 8 lar (iyi) davranış(ları) engellemek
- (*Karma-âvarana*) uğrunda pek çok,
- 9 değişik suç (iki.) ve kötü (iki.) davranış-
- 10 ları işlemişlerse, sonra o
- 11 canlılar pek katı, temiz inançlı
- 12 gönülle keskin istekte durup, geceyle
- 13 gündüz altı zamanda sağdaki
- 14 sağ omuzlarındaki giysilerini
- 15 açıp, sağ dizlerini çökertip, ayalarını
- 16 kavuşturup, büyük saygılı gönüllerini bir
- 17 yönlü duruma getirip, şöylece demiş (olsalar)
- gerek:
- 18 'Şimdi biz sıcak canımızdan öte
- 19 umut, destek tutup, (havadaki) zerrelere
- (*Paramânu*) sayısınca (olan)
- 20 uzvumuz, kemiğimiz, tam temiz gönlü-
- 21 müz ile başımızı yere değdirip,
- 22 Pañca-Manđala beş uzuvla secde ederek
- 23 saygıyla başımızı eğerez. İçinde bulunulan

III.3b.

- 1 zamana ait on yöndeki bütün (iki.) Buda-
- 2 lara, daha üstü bulunmayan, (en) üstün,
- mükemmel, doğru
- 3 düz sezmeyi (*Anuttarasamyaksambodhi*)
- sezmişlere; sevimli,
- 4 tatlı öğreti tekerleğini (*Dharmacakra*) çevirecek-
- 5 lere; keskin, derin öğreti (*Dharma*) tekerleği-
- 6 ni tutacaklara; ulu öğreti (*Dharma*)
- 7 meşalesini tutuşturacaklara; ulu öğreti

III.3a.6 ber-: Kudara-Röhrborn yayımında açıkça -e- (ä).

III.3a.22 pañça-mantal < Skr. *Pañca-Manđala* = Uyg. *biş tilgen*, "beş uzuv, vücudun beş üyesi"; FE, *mañdalaka* (4) (= mañdala) "saygıyla secde ederken vücudun yere değen parçalarından her biri (ne verilen ad): *pañcamañdalakena vandanaṃ kṛtvā* "beş uzuv (kollar, bacaklar ve baş; yahut daha kesin bir ifadeyle dizler, eller ve alın)" (Edgerton 1972: 416a).

- 8 -luğ yağmur yağıtıdaçı-larğa :: uluğ nom
 9 -luğ küvrüg-üg yangkurtu tokıdaçı
 10 -larğa :: uluğ nom-luğ labayığ ürdeçi
 11 -lerke :: uluğ nom-luğ tuuğug örtü tikde
 12 -çi-lerke :: uluğ nom-luğ y(a)ruk-ug örtü
 13 tutdaçı-larğa :: inçip alku tınl(ı)ğ
 14 -lar oğlanın inçgülüg mengilig asıg
 15 -lıg tusu-luğ kılğalı küsüş-in ürtüg
 16 uzatı nom buşı birip azmış-larığ
 17 yırçilep uluğ tüş-ke utlı-ka tegürüp
 18 mengü mengig tañuğ ○latırtıtaçı-larğa
 19 bo muntağ osuğ-luğ kamağ büğü biliglig
 20 burkan-larğa ol atı kötrülmiş-lerke
 21 et'öz-üm üz-e til-im üz-e koñgül-üm
 22 üz-e :: qop uğurın töpümin 'engitip
 23 süz-ük kirtgünç koñgül-in yinçürü

-133- III.4a.

üçünç tört

- 1 töpün yukünü teginür'm(e)n olar kamağ
 2 atı kötrülmiş ayag-ka tegimlig-ler
 3 çin'kirtü bilge bilig-leri üz-e .. çın
 4 kirtü köz-leri üz-e çin'kirtü tañuğ
 5 -lamak-ları üz-e çin'kirtü tüzülmek
 6 -ke tegmek-leri ○ üz-e .. alku
 7 uğurın bilir-ler alku uğurın körür
 8 -ler .. alku kamağ tınl(ı)ğ-lar oğlan-ları
 9 -nınğ kılmiş ne türlüğ edgü-li ayıg
 10 -lı iki türlüğ kılınç-ların ançulayu
 11 { mini y(e)me [körü y(a)rılıkız-un
 -lar ..] bilü y(a)rılıkız-un-lar :: ::
 12 k(a)ltu m(e)n ilkisiz uzun sansar-tın'berü
 13 ötgürü bökünkü künke'tegi tört
 14 tuğum biş ajun altı yol-tağı tınl(ı)ğ
 15 -lar birle katılı karılı ayıg yavlaq törü
 16 {iyin evrilip üsdün bavagir-tin altın

- 8 (*Dharma*) yağmurunu yağdıracaklara; ulu öğreti
 9 (*Dharma*) davulunu çalıp tınlatacak-
 10 lara; ulu öğreti (*Dharma*) borusunu üfleyecek-
 11 lere; ulu öğreti (*Dharma*) tuğunu yukarı kaldıra-
 12 caklara; ulu öğreti (*Dharma*) ışığını yukarı doğru
 13 yükselteceklere; sonra bütün canlı
 14 yaratıkları rahat, mutlu, ka-
 15 zançlı (iki.) duruma getirmek dileğiyle uzun
 16 süre öğreti sadakası (*Dharma dhana*) verip,
 yoldan çıkmışları
 17 yola sokup, ulu ödüle, karşılığa ulaştırıp,
 18 sonsuz mutluluğu tanıttıracaklara;
 19 böylesi, benzer bütün büyü bilgili
 20 Budalara, o adı yüceltilmişlere (*Lokajyeṣṭha*);
 21 vücudumla, dilimle, gönüm-
 22 le, tam zamanında kafamı eğip,
 23 temiz inançlı gönülle secde ederek

133

III.4a.

üçüncü (kitap) dörd(üncü varak)

- 1 baş(ım)la saygıyla eğilirim. Onlar, bütün
 2 adı yüceltilmiş (*Lokajyeṣṭha*), saygıya değer,
 3 gerçek-doğru bilge bilgileriyle, gerçek
 4 doğru gözleriyle, gerçek-doğru tanıt-
 5 lamalarıyla, gerçek-doğru uyu-
 6 ma ulaşmalarıyla bütün
 7 zamanı bilirler, bütün zamanı görür-
 8 ler. Bütün canlı yaratıkla-
 9 rın işlemiş (olduğu) ne tür, hem iyi hem kö-
 10 tü, iki türlü davranışlarını (...?) bu şekilde
 11 beni de [lütfedip görüns-
 ler,] lütfedip bilsinler.
 12 Dahası ben, başlangıçsız, uzun Samsâra'dan
 beri
 13 (iki.) bugünkü güne değin, dört
 14 doğum (*Jâtibhava*), beş varlık şekli (*Gatı*), altı
 yoldaki
 15 canlılar ile karışa katıla, kötü-berbat yasa-
 16 { dan dolayı çevnilip, ((en) üstteki Bhavarâga'dan, (en) alt,

133.14 biş ajun altı yol bk. Ş.Tekin 1960: 30/191.

133.16 bavagir < Skr. *bhavâgra* "evrenin en yüksek noktası" (bk. Nadelyayev 1969: 89b; Edgerton 1972: 407b); "the desire for existence, which is the cause of existence" (Soothill 1937: 215a). Uygun harfli metinde -y- ile *bavagir* şeklinde yazılmış. Ancak sayın Peter Zieme'nin bana sözlü olarak belirttiğine göre bu -y-'li şekil metnin aslında doğru olarak -v- ile yazılmıştır; söz konusu -y-'li şekil ise Radloff ve Malov'a dayanmaktadır. Ayrıca krş. Ş.Tekin *bavagir* 'höchste Existenz' 1980c: 73a.

{ tüp avış tamu ○ -ka'tegi üç engim
 17 sansar içinde bir elig orun-larta ..
 18 az övke bilig-siz biligde ulatı
 19 uçun nız-vanı-lar-ning küçeddükinte
 20 ötgürü kaḡlı tilgen-i teg üsdün
 21 altun arķuru turķuru aḡtarılı
 22 tongtarılı evrilü tevrilü tuḡa teg[z]i(nü)

-134-

III.4b.

1 ilki ilki et'öz-lerde ortunķı
 2 kinki et'öz-lerde bo et'öz-te burķan
 3 ertiniḡ bilmetin nom erdinig bilme
 4 -tin :: bursang kuvraḡ erdinig bilmetin ..
 5 edgü-li ayıḡ-lı iki türlüḡ kılınç
 6 -larıḡ bilmetin .. ○ et'öz-in kılını
 7 yançdım erser :: til-in söz-leyü yanç
 8 -dım erser .. kōḡül-in saķını yançtım
 9 erser .. yavlaķ kōḡül-in t(e)ngri
 t(e)ngri
 10 burķan-ning et'öz-inte kaḡ ünür
 11 -dım erser .. kōni kirtü nom-uḡ ayıḡ
 12 -ladım tantım erser :: tüz kōḡül-lüg
 bursang
 13 kuvraḡ-larıḡ iki arķa kılıtım erser ..

{ dipteki Avici] cehennemine deḡin, üç bölümlü
 17 Saḡsāra içinde, kırk bir (türlü) yerlerde,
 18 hırs-hiddet (ile) bilgisiz bilgide, dahası
 19 kötü tutkuların güçlendiḡi anlarda,
 20 (işte) bu sebep(ler)le kaḡrı tekerleḡi (*Cakra*) gibi
 yukarı
 21 aḡaḡı, enine boyuna, aktarıla
 22 dönderile, evrile çevrile, döne dolaḡa,

134

III.4b.

1 ilk bedenlerde, ortadaki (ve)
 2 sonraki bedenlerde, bu bedende Buda
 3 mücevher(in)i (*Ratna*) bilmeden, öğreti
 mücevher(in)i (*Dharmaratna*) bilme-
 4 den, topluluk (iki.) mücevher(in)i,
 5 hem iyi, hem (de) kötü iki türlü davranış-
 6 ları bilmeden vücut(um)la suç işleyip
 7 kabahatte bulundum ise; dil ile söyleyerek
 (canlıları) ez-
 8 dim ise; gön(l)üm)le düşünüp kötülük yaptım
 9 ise; kötü gönülle tanrılar tanrısı (*Devātideva*)
 10 Budanın vücudundan kan çıkar-
 11 dım ise; düzgün-doḡru öğretiyi (*Dharma*) kötü-
 12 ledim, yadsıdım ise; düz gönüllü topluluk-
 13 ları (iki.) iki parçaya ayırdım ise;

133.16 *aviş* < Toh. *aviş* < Skr. *avici* "en aḡaḡı cehennem adı" Budizmde üçlü bir sınıflamaya baḡlanan cehennemlerin I., merkezî bölümünün, 1. kısmının 8. yani en aḡaḡı katı. Yeryüzünün 500 *yojana* altındadır (Soothill 1937: 207b).

133.16 *engim* "kıvrım, büklüm", *üç engim sansar* (bk. Bang 1930a: 202/4; Clauson 1972: 108a-b).

133.18 *az övke*: *az* < Orta İr. 'z "hırs, düşkünlük" = Skr. *trṣṇā*; krş. TT VI 71: *övke az almır* (Nadelyayev 1969: 394a). Clauson, birbirinden farklı, üç tane *az* bulunduḡunu, ilkinin 'çok'un zıddı, 'hırs, heves' anlamındaki ikincisinin Orta İrancadan ödünçleme, üçüncüsünün de bir boy adı olduḡunu belirtir (Clauson 1972: 276b-277a).

133.19 *uçun* "kötü, hayırsız, utanmaz, arsız, deḡersiz" *u. nızvanılar* daha önce U II'de (Müller 1911: 77/15) geçer, ancak *u.* burada *odun* olarak okunmuş, bu okuyuş daha sonra ED'de (Clauson 1972: 60b) *uton* olarak düzeltilmiştir. Söz konusu ibare MK'de *tözün* sözcüğüyle zıt anlamlı olarak kullanılmıştır: *tözün birle uruş, utun birle tireşme* (Atalay 1985 I: 414/13; Clauson 1972: 60b; Dankoff 1982: 315). Her üç eserde de *tüzün* okuyuşları *tözün* olarak düzeltilmelidir (krş. T.Tekin 1989).

133.19 *küçed-* "kavramak, (birisini) sıkıca tutmak" (Clauson 1972: 696a), metne ve sözcüğün yapısına göre eylemin geçişli (transitiv) deḡil dönüşlü (Reflexiv) olması gerekir "güçlenmek" anlamı daha uygun düşüyor.

133.22 *tuḡa teg[z]i(nü)*: Metinde *tegi(nü)* olarak yazılmış, ancak metnin gelişinden dolayı DTS ve Bang'da bu şekilde okunmuştur (Nadelyayev 1969: 570b; Bang 1930: 194/7). Bang, notlar kısmında, Le Coq'ta geçen *aḡa tañıla toḡa tegzinü* şekline dayanarak metni bu şekilde tamamladıklarını belirtir (Bang 1930a: 202/7).

134.13 *arķa*: ED'de, sözcük anlamının "arka, gen" olduḡu, ancak mecazi olarak "destek, taraftar" anlamlarına geldiḡi belirtilir (Clauson 1972: 215b). DTS'de iki ayrı maddede toplanır ve "arka I 1. arķa, geri, sırt; 2. (Mecazen) destek, taraftar, yandaḡ; arķa II çoḡunluk, topluluk, kalabalık, grup, nitelikli çoḡunluk" anlamları verilir (Nadelyayev 1969: 167b).

14 arıĝ turuĝ arĝant dıntar-larıĝ öldürdüm
 15 erser .. öĝüm-in kaŋım-in yoĝaddur
 16 -dum erser :: bo biş türlüĝ utrunmak
 17 atl(i)ĝ tsuy ○ ayıĝ kılınç-larıĝ
 18 kıltım ku[v]ratdım erser .. et'öz-in üç
 19 til-in tört koŋgül-in üç on
 20 türlüĝ kılınç yol-lar-ın buzdum artat
 21 -dım erser :: bo ayıĝ kılınç-larıĝ k(e)ntü
 22 öz-üm kıltım erser .. adınaĝu-ka

14 arı duru aziz(leri), seçilmişleri öldür-
 15 düm ise; annemi babamı yoket-
 16 tim ise; bu beş türlü 'karşı koymak'
 (Ānantariya)
 17 adlı kötü, fena davranışları
 18 işledim, bir araya getirdim ise; vücutla üç,
 19 dille dört, gönülle üç (kez) on
 20 ayrı davranış yollarını bozdum, çürüt-
 21 tüm ise; bu kötü davranışları (ben) ken-
 22 dim yaptım ise; başkasına

-135-

III.5a.

üçünç biş

1 ayıp kılturtum erser .. kılu turmuş
 2 -larıĝ körtüp iyin öĝirdim sevintim erser ..
 3 kıltacı-lar birle bir koŋgül-lüĝ boldum
 4 erser .. kılmış-ların y(e)me tutup öĝ
 5 -düm alkadım erser .. edĝü kıtluĝ
 yalangıĝ
 6 -lar üz-e yoĝ ○ kuruĝ yala urup
 7 mün kaĝaĝ söz-ledim erser .. azu
 8 y(e)me tengin tirazuĝın çıĝ-ın tsun

135

III.5a.

üçüncü (kitap) beş(inci varak)

1 söyleyip yaptırdım ise; yaptıradurmuş-
 2 ları (= yaptırmakta olanları) gördüğüm için
 sevindim ise;
 3 (bunları) yapacak olanlarla bir gönüllü oldum
 4 ise; dahası (bunları) yapmışları tutup öv-
 5 düm, methettim ise; iyi, kutlu insan-
 6 lar üzerine boş, kuru iftira atıp,
 7 suç(ları) kabahat(leri) (olduĝunu) söyledim ise;
 ve
 8 dahi ölçüyle, tartıyla, en-boy,

134.14 arıĝ turuĝ "arı-duru", DTS ve ED'de *turuk* okunur (Nadelyayev 1969: 589a-b; Clauson 1972: 538b), ancak Türkiye Türkçesindeki şekil *duru*'dur, bu da *uruĝ* şekline gider; ayrıca *uruĝ* okuyuşu için bk. Ş.Tekin 1976: 77/15.

134.16 *utrunmak* "karşı koymak, karşı durmak" = Skr. *ānantariya*- (bk. Bang 1930a: 202/15; Nadelyayev 1969: 618b), *ānantariya* (Edgerton 1972: 95b-96a). Budizmde -yapılmaması gereken- ahlâkî kurallar (Skr. *sila* = Uyg. *kılınç, kılınç yolları*) içinde yer alan *biş türlüĝ utrunmak atl(i)ĝ tsuy ayıĝ kılınç-lar*, AY 134.16 kaynak gösterilerek açıklanır (bk. Arat 1987: 368).

134.18 *ku[v]rat*:- Benzer -v-'siz şekil Moğolcada da görülür, (Kow. 952) *khura*- 'se rassembler, s'accumuler (toplamak, bir araya getirmek)'; bu bilgilere yer veren Bang ve Gabain, Müller'in *qura*- <**quwra*- şekilde açıklamasını da kaydettikten sonra, -r-'den önce -v- düşmesinin AY'ta *eril*- <**evril*-, *eriş* <**evriş* örneklerinde de görüldüğünü kaydederler (Bang 1930a: 202/16). Eyleme her iki şekilde, *kurat*- ve *kuvrat*- olarak yer veren DTS, -v-'siz şekli AY için verir (Nadelyayev 1969: 467b ve 475b); ED ise *kuvra*- ve *kuvrat*- şekillerine yer verirken, *kuvra*- yerine *kura*·/xura- şeklindeki kullanımlara sahip Şor, Hakas, Kırgız ve Kazak Türk dillerine yer verir (Clauson 1972: 586a ve 586b).

135.8 *tirazuĝ* < OFar. = YFar. *tarâzû* "terazi, tartı aleti" (Steingass 1947: 219a-b). *teng tirazuĝ* ikilemesi daha önce U II'de (Müller 1911: 77/25), metnimizde geçen ölçü-tartı adlarıyla birlikte geçer. Ayrıca bk. Clauson 1972: 554a-b. Orta Farsçadan ET'ye geçen çok heceli sözcüklerin sonundaki -g'nin sonraki dönemlerde düşümüyle ilgili olarak krş. OFar. (*hm'g*) *hamâg* > ET *kamaĝ* (Clauson 1972: 627ab), > EAT *kamu*.

135.8 *çıĝ* < Çin. *chi* 'ayak' DTS'de, yaklaşık otuz santimetrelik bir uzunluk ölçüsü birimi olduğu belirtilir (Nadelyayev 1969: 147b). Kaşgarî'de ise *çıĝ* "bir Türk arşınıdır. Arap arşınının üçte ikisi kadardır; göçebeler bunlarla bez ölçerler" bilgileri yer alır (Atalay 1986 II: 128). ED'de ise "bir Çin adımı, yaklaşık 35 cm. dolayında" bilgilerine yer verilir (Clauson 1972: 404b, 2 çı:ĝ). Ayrıca bk. Tezcan 1975: 100/713; Rahimov 1970: 126).

135.9 *tsun* "yaklaşık 3,2 santimetrelik bir uzunluk ölçüsü" (Nadelyayev 1969: 584a; Rahimov 1970: 190) < Çin. *ts'un*.

- 9 -in şingın kavın kürin kürilikin
 10 tnl(ı)ğ-larığ artum ezükledim erser .. azu
 11 yavız-ıg edgü tip kökeddürüp edgüg
 12 { [yavız tip ködikarturup ezüküg]
 kirtü ermez-ig erür tip tiğim erser ..
 13 azuça y(e)me kkir-lig tapça-lıg yavız
 14 artağ aş içgü-lerig adın-larğa birdim
 15 erser .. inçip altı yol içinteki
 16 ög kang k-a kadaş bolmış tnl(ı)ğ-larığ
 17 örletdim emgetdim ○ isig öz-lerin
 18 -tin öngi adırtım erser .. azu
 19 vıhar sangram astup-ka sanlıg ed-ig
 20 tavar-ıg .. az-u y(e)me tört-tin
 21 singar-kı bursang kuvrağ-larğa sanlıg
 22 { edig tavar-ıg [azuça y(e)me yügerüki
 közüngm-e bursang kuvrağ-larğa sanlıg
 edig tavarıg] kuntum altım oğurladım

-136-

III.5b.

- 1 erkimçe tapınça iş-letdim erser ..
 2 t(e)ngri t(e)ngrişi burkan-nıng iduk nom
 3 -luğ y(a)rlıg-ınça e[v]rilmedim yonmadım
 4 erser .. bakşı-lar-nıng uluğ-lar-nıng
 5 körkitmiş boşğ(u)tmış ötinçe eriginçe

ts'un.

135.9 şing < Çin. shêng "hacim ölçüsü" (Zieme 1985: 231a), DTS'de, yaklaşık 1.035 litrelik hacim ölçüsü olduğu belirtilir (Nadelyayev 1969: 523a, günümüz Türkçesinde, Anadolu'da da şinik, şınık, şiniş şekillerinde hâlâ kullanılmaktadır (Derleme X 1978: 378b); tarihi (Anadolu) metinlerde hububat ölçüsü olarak geçmektedir (Tarama V 1971: 3669).

135.9 kav, R.-M. metninde qyv şeklinde yazılmıştır. kav Çin. ge, kab "hacim ölçüsü" (krş. Zieme 1985: 225b; Clauson 1972: 579a; Nadelyayev 1969: 436b).

135.9 küri "kile, hacim ölçüsü", kürilik "kilenin dörtte biri miktarında hacim ölçüsü". ED, büyük olasılıkla ödünçleme olması gerektiğini, ancak Çince'den değil de Toharcadan olabileceğini belirtir. kürilik şekli için de U II (Müller 1911: 77/26) örneği verilir.

135.11 kökeddür-: DTS'de kügedtür- okunur ve "övmek, göklere çıkarmak" anlamı verilir (Nadelyayev 1969: 324b); BT XIII'te ise kögeğdürüp (= kögedtürüp) okunur (Zieme 1985: 88). Sözcüğün kök "gök" kökünden türemiş olduğunu düşünürsek ED'de olduğu gibi -k- ile okumamız daha doğru olacaktır (bak. Clauson 1972: 710b).

135.12 kodıkarıur- "aşağılamak, alçaltmak, kötülemek", ED kodıku: şeklinde geldiğini belirtir, ATG ise doğru olarak kodı+kar-tur- şeklinde çözümler (Gabain 1974: 67).

136.3 e[v]rilme- "çevrilmemek, dönmek, (taraf, yön, din) değiştirmemek", 'ryl- eyleminin bu şekilde tamamlanması için bak. Bang 1930a: 196/33; ayrıca metnimizde, 136.6'da -v- ile, evrilme- şekli geçmektedir.

136.5 boşğun-: R.-M. Metninde -n- ile boşğun- şeklinde, ancak birlikte ikileme gibi kullanıldığı körkit- eylemi geçişli bir eylem; ayrıca cümle'nin gelişine göre de geçişli bir eylem gerekli 'bahşılardan büyüklükler göstermiş

- 9 hacim-oylum, ölçek-miktar (gibi birimler) ile
 10 canlıları dolandırdım, kandırdım ise; dahası
 11 kötüyü 'iyi' diyerek yücelttim, iyiyi (de)
 12 ['kötü' diye aşağılatıp, yalanı,]
 doğru olmayanı, 'doğrudur' diye (tanıttım) ise;
 13 veyahut da kirli, pasaklı, kötü
 14 bozuk yiyecek (ve) içecekleri başkalarına verdim
 15 ise; sonra altı yol (Şağ-gati) içindeki
 16 ana-baba, hısım-akraba olmuş canlıları
 17 kızdırdım, (onlara) acı çektirdim, hatta (onları)
 yaşam-
 18 larından ayırdım ise; ve
 19 manastır (Vihâra), tapınak (Sanğhârâma),
 Stûpa'ya ait malı
 20 mülkü, ve dahi dört
 21 taraftaki rahipler topluluğuna (Samğha) ait
 22 malı-mülkü, [veyahut da şimdiki,
 görünen rahipler topluluğuna (Samğha) ait
 malı-mülkü] çaldım, çırptım, yağmaladım,

136

III.5b.

- 1 gücüm kuvvetim oranında kullandım ise;
 2 tanrıları tanrısı (Devâideva) Budanın kutsal öğreti-
 3 li (Dharma) buyruğunca çevrilmedim, yaşamadım
 4 ise; üstadların, uluların
 5 göstermiş, anlatmış (oldukları) öğüt(ler)i,
 nasihat(ler)i doğrultusunda,

6 inçip evrilmedim ○ erser :: yene
 7 burkan pratyakabut arhant bo üç
 8 türlüğ kutluğ-larka teggülük köni
 9 nom-ta yondaçı-larığ körüp söktüp sarsıp
 10 todap uçuz-lap kongül-lerin qarın-ların
 11 irintürdüm burçinturdum örletdim emget
 12 -dim erser .. öz-üm-te yig-lerig körüp
 13 küneledim erser öz-üm-te yavız-larığ
 14 körüp uçuz-lağım asğançulağım erser ::
 15 nom buşı-đa tavar buşı-đa az-lantum
 16 kıvırgak-lantum erser .. biligsiz bilig
 17 -ke örlütüp t(e)rs ○ tetrü körüm üz-e
 18 kongül-üm köküz-üm tetrülüp edgü
 törü-ler
 19 -te bışrunmatın öğretinmetin :: amru
 20 ayığ kılınç-larığ ok asdım üklitdim
 21 erser :: burkan-lar-ning ulsuz tüpsüz
 22 edgü-leri üz-e ülgü teng tutup

6 böylelikle çevrilmedim ise; yine
 7 Buda, Pratyekabuddha (ve) Arhant, bu üç
 8 değişik, kutlu (mertebe)ye ulaşmak için doğru
 9 öğretide (*Dharma*) davrananları görüp, sövüp sayıp,
 10 aşağılayıp, küçümseyip; kalplerini, gönüllerini
 11 kırıp incittim, rahatsız edip üz-
 12 düm ise; kendimde iyi (şey)leri görüp
 13 kıskandım ise, kendimde kötü (şey)leri
 14 görüp küçümsedim, alay ettim ise;
 15 öğreti (*Dharma*) sadakasında, mal sadakasında,
 hasislik
 16 pintilik ettimse, biligsizlik-
 17 le örtülüp, ters-aksi görüşle
 18 aklımı-fikrimi ayartıp, iyi öğretiler
 19 (üzerin)de çalışmadan, (onları) öğrenmeden,
 sürekli
 20 kötü davranışları da artırdım, çoğalttım
 21 ise; (ve bunları) Budaların dipsiz, temelsiz (=
 sonsuz)
 22 iyilikleri ile denk, eşit tutup

öğretmiş (oldukları) öğüt(ler)i, nasihat(ler)i doğrultusunda'. Eyleme *boşgun-* maddesinde yer veren Clauson, bu eylemin **boşgu-* eyleminin dönüşlü şekli olduğunu belirtir (1972: 379b); eylemin geçişli şeklini *-r-* ile, *boşgur-* olarak verir (380a). Benzer olay ETŞ ve BT XIII'te de söz konusudur: *özeliksiz nom boşgunmuş öz başkılarım* (*özeliksiz* → *üzeliksiz*), Arat 1965: 242/2; [*üz*] *özeliksiz nom boşgurmuş başkılarım* (Zieme 1985: 169/39); görüldüğü gibi ETŞ ve BT XIII'te geçen ifadeler aynıdır, yalnız ETŞ'deki şekil metnimizdeki gibi *boşgun-* şeklindedir. ETŞ'deki bu ilginç yapıya dikkat çeken Zieme, haklı olarak bunun, *boşgurmuş* yerine bir 'hattat' hatası da olabileceğini belirtir (Zieme 1985: 170/46.39). Tabii buradaki *-un-* harflerini, Uygur harfleriyle *-t-* yerine yapılan bir hata diye düşünüp *boşgüt-* şeklinde düşünmek de olası; ancak böyle bir ikilemeye şimdiye değin henüz rastlanılmış değil.

136.11 *irintür- burçintur-*: İlk kez AY 136.11'de geçen bu ikilemenin ikinci kısmını, kaynaklar çoğunlukla *-u-* ile, *burçintur-* şeklinde okuyorlar; ancak, eyleme *burçintur-* şeklinde yer veren Clauson, bunu *busandur-* yerine bir yazım yanlış saymıştır (Clauson 1972: 358a); BT XIII'te ise, söz konusu eylemin ikinci kez (*-rç-* ile) görülmesinden dolayı Clauson'ın bu yorumunun yersiz olduğu kaydedilir (Zieme 1985: 97/88). Ayrıca sözcüğün (*buz-* ile) z'leşme için yeni bir örnek olarak incelenişi için bak. T.Tekin "Yeni Zetasizm Örnekleri" *Uluslararası Türk Dili Kongresi 1988*'de okunan bildiri (26 Eylül 1988 - 3 Ekim 1988), TDK Ankara; "New Examples of Zetacism" *Türk Dilleri Araştırmaları 1991* (Baskıda).

136.13 *künüle-* "kıskançlık etmek; imrenmek, haset etmek" ED ve DTS, AY 136.13'ü kaynak gösterir (Clauson 1972: 733a; Nadelyayev 1969: 327b), ayrıca yine BT XIII'te geçer (Zieme 1985: 97/90); krş. Derleme VI: 2231a-2232a *günüle-*.

136.15 *azlan- kıvırgaklan-* "açgözlülük etmek, açgözlü olmak; cimrilik etmek, hasislik etmek", BT XIII'e göre USt. (Bang 130a: 197)'de yapılan çeviri doğru sayılmalı, ED'de (Clauson 1972: 287) yapılan çeviri yanlış sayılmalıdır (Zieme 1985: 97/93).

136.17 *örtü-* (*ürütü-*?) < *örtül-* (?) "kapanmak (edilgen/passiv), örtülmek", USt.'de *ürütüp* şeklinde okunur ve *örtülüp* olasılığı üzerinde de durulur (Bang 1930a: 196/40, 205/40), ayrıca benzer kullanım için AY 101.16'da yer alan *biligsizlik karangü üze kongülüm örtülü* örneği verilir. Benzer yapı BT XIII'te de görülür: *biligsiz [niz]vani üze örtülmüş* "die mit dem Klesas der Unwissenheit bedeckt sind", (Zieme 1985: 187/8). ED'de ise *örtül-* maddesinde AY 101.16'daki örnek verildikten sonra, AY 136.17'deki şeklin 'yazım yanlış' olduğu kaydedilir

-137-	III.6a.	137	III.6a.
üçünç altı		üçüncü (kitap) altı(ncı varak)	
1 ayığ-ladım tandım erser :: nom-uğ nom ermez		1 kötüledim, yadsıdım ise; öğretiye 'öğreti (<i>Dharma</i>) değil'	
2 tip tidim erser .. nom ermez-ig nom ol tip		2 dedim (iki.) ise; öğreti (<i>Dharma</i>) olmayanı (da) 'öğretidir (<i>Dharma</i>)' diyerek	
3 kökeddürtüm erser .. muni munçulayu		3 yücelttim ise; bunu, bu şekilde	
4 türe büke kılmış ku[v]ratmış kóp		4 dürtüp bükerek, yapmış, biriktirmiş (olduğum)	
5 türlüğ tsuy irinçü ağır ayığ		5 çok sayıdaki (iki.) suç(larımı) (iki.), kötü	
6 kılınç-larımın ○ aıntı bökünkü bo		6 davranışlarımı şimdi, bugünkü bu	
7 kün-te kamağ on-tun singarkı bügü		7 günde, bütün on taraftaki bilgelik	
8 biliglig burkan-lar çın'kirtü arığ		8 sahibi Budalar, gerçek-doğru, temiz,	
9 süz-ük bilge biligleri üz-e çın		9 pak bilge bilgileri ile, gerçek	
10 kirtü y(a)ruk yaşuk köz-leri üz-e çın		10 doğru, parlak-ışıklı gözleri ile, gerçek	
11 kirtü tanuqlamak-ları ukmağ-ları üz-e		11 doğru tanıtlamaları, anlamaları ile,	
12 çın'kirtü tüz-ülmek-ke tegmekleri		12 gerçek-doğru düzenlemeye ulaşmaları	
13 üz-e alku-ğün bir teg bilü		13 ile lütfedip hepsini aynı bil-	
14 y(a)rılıkaz-un-lar :: :: ::		14 sinler,	
15 alku-ğün bir teg körü y(a)rılıkaz-un-lar ..		15 hepsini aynı görsünler.	
16 aıntı m(e)n kirtgünç kongül-lüg ertmiş		16 şimdi ben, inançlı gönle sahip, ölmüş	
17 öğ kang-larım idege toyın sundari		17 anne ve babalarım Idege Toyın, Sundarı	
18 teri terim az ○ -ğan çeçek terim		18 Teri (?) Terim Azgan Çeçek Terim (ve)	
19 tolp nom uğuş-ıntakı tınl(i)ğ-lar birle		19 öğreti (<i>Dharma</i>) soyundan (olan) bütün canlıları	
20 isig öz-üm-tin berü umuğ inağ tutup		20 canımdan öte umut, destek sayıp,	
21 ol kamağ burkan-lar üz-kinte bo kamağ		21 o bütün Budalar önünde, bu bütün	
22 ağır ayığ kılınç-larımın anı barça kalısız		22 kötü (iki.) davranışlarımı, on(lar)ı bütünüyle,	
23 ökünür'm(e)n :: bilinür'm(e)n :: açınur'm(e)n ..		hepten	
		23 ortaya koyar, pişmanlığımı belirtir, itiraf eder,	
-138-	III.6b.	138	III.6a.
1 yağınur'm(e)n .. yaşurmaz m(e)n baturmaz		1 yayarım; örtmem, kapat-	
2 m(e)n .. örtmez m(e)n kızlemez m(e)n		2 mam, gizlemem, saklamam.	

(Clauson 1972: 209a); ancak örlet- maddesindeki örnekler arasında yine AY 136.17'ye örlet- şeklinde yer verilir (?) (Clauson 1972: 230b). DTS ise örüt- şekliinden örlet- maddesine gönderir (Nadelyayev 1969: 389b). Bu durumda sözcüğü GT örütül- (örüt-ü-l-) eyleminin yer değiştirmiş (*Métathèse*) şekli kabul etmeliyiz.

137.4 türe büke kıl-: Açıklama için bak. Arat 1965: 412/27; ED türe böge 324a.

137.17 idege (?) toyın: Mevcut kaynaklara göre, yalnız AY'ta geçmekte (Nadelyayev 1969: 203a); AY'un Çincesinin Almanca çevirisinde de, metnin Uygurcasında, yazarın ölmüş ebeveynlerinin adını andığı belirtilir (Nobel 1958: 100/3), ayrıca krş. AY 173.5.

137.17 sundari teri terim: sundari < Skr. *Sundari* "Sundarananda'nın karısı. Sundarananda yahut Sunanda ise Śākyaamuni'nin küçük kardeşidir" (Soothill 1937: 323b). teri (?) büyük olasılıkla terim yazılırken tekrar edilmiş olmalı (?), çünkü, Sundari'nin ikinci kez geçtiği 173.15'te teri' siz geçer. terim için bak. Doerfer 1965 II: 656/1000; ayrıca krş. terken Doerfer 1965 II 495/889.

137.19 nom uğuşı = *Dharmadhātu* bak. Soothill 90b; Zieme 1985: 181/5.

- 3 kılmayuk ayıg kılinç-larıg ikileyü
 4 takı kılmaz m(e)n kılmış ayıg kılinç
 5 -larımın barça-nı ökünü bilinü
 6 kşanti ötünü ○teginür'm(e)n .. kayu
 7 mening üç yavlaq yol-larta kemişteçi
 8 tamu prit yılki aj-un-ınta asurı
 9 -lar yir-ınte :: ulatu sekiz türlüg
 10 teğinçsiz orun-larka iltdeçi ağır
 11 ayıg kılinç-larım <bar> erser :: olar barça
 12 kalısız yomkı arızun alkınz-un
 13 tjiit kşanti bolz-un-lar :: ::
 14 kin keligm-e üd-lerte yavlaq tüş
 15 -in utlı-sın aşığalı tegimlig
 16 bolayın :: k(a)ltı öngre ertmiş üd
 17 -teki alku uluğ bodis(a)t(a)v-lar-ning
 burkan
 18 kutinga katıglanur ○erken ökünüp
 19 bilinip kşanti çamkuy kılınıp tsuy
 20 irinçü ağır ayıg kılinç-ları neteg
 21 arıdı alkındı tjiit kşanti boldı
 22 -lar erser ançulayu oq mening y(e)me
 23 olar-ning teg tsuy irinçü

-139-

III.7a.

üçünç yiti

- 1 ağır ayıg kılinç-larım arız-un alkın
 2 -zun alkınz-un tjiit kşanti
 3 bolzun-lar .. kılu tüketmiş ayıg kılinç
 4 -larım arız-un alkınz-un .. kılmaduk
 5 ayıg kılinç-larıg ikileyü takı kıl
 6 -maz m(e)n .. k(a)ltı ○neçük kin
 7 keligm-e üddeki alku uluğ bodis(a)t(a)v
 8 -lar burkan kutinga katıglantuk-larında

- 3 Yapmadığım kötü davranışları yineleyip
 4 (bir) daha yapmam. Yapmış (olduğum) kötü
 davranış-
 5 larımı, hepsini itiraf ederek (iki.)
 6 bağışlanma (*Kşanti*) lütfunu dilerim. (Kaldı) ki,
 7 benim, üç kötü yollarda terk edecek (olduğum)
 8 cehennem (*Naraka*), ruh (*Preta*) (ve) hayvan
 (*Tiryagyoni*) varlık şekil(ler)inde (*Gati*), şeytan-
 (*Asura*)
 9 lar yerinde; ve dahi sekiz türlü
 10 ulaşılmaması gerekli (?) yerlere götürecek
 (olan) kötü
 11 (iki.) davranışlarım (var) ise, onlar bütünüyle,
 12 kalmamacasına, toptan silinsin, yok olsun,
 13 affedilip (*Desita*) bağışlansınlar (*Kşanti*).
 14 İlerde, gelecek olan zamanlarda kötü karşılığı-
 15 ni, semeresini (böylelikle) yok etmeyi başara-
 16 bileyim. Öyle ki, vaktiyle, geçmiş zaman-
 17 daki bütün ulu Bodhisattvaların Buda
 18 kutsallığına (ulaşmak için) çabalarken pişman olup,
 19 nedamet getirip, af-bağışlanma (*Kşanti*)
 dilediklerinde,
 20 kötü (iki.), hatalı (iki.) davranışları nasıl
 21 silinip temizlendi, affedilip bağışlandı- (*Kşanti*)
 22 lar ise, bu şekilde benim de,
 23 onların(ki) gibi kötü (iki.),

139

III.7a.

üçüncü (kitap) yedi(nci) varak

- 1 berbat (iki.) davranışlarım temizlensin, yok ol-
 2 sun (2 kez), bağış- (*Desita*, *Kşanti*)
 3 lansınlar (iki.). İşleyip tamamlamış (olduğum)
 kötü davranış-
 4 larım temizlensin, yok olsun. İşlemediğ(im)
 5 kötü davranışları yeniden bir daha işle-
 6 mem. Öyle ki, nasıl ilerde,
 7 gelecek zamandaki bütün ulu Bodhisattva-
 8 lar Buda kutsallığına (ulaşmaya) çalıştıklarında

137.19 *nom uğuşı* = *Dharmadhātu* bak. Soothill 90b; Zieme 1985: 181/5.

138.7 *üç yavlaq yol* = *tamu prit yılki ajunu*, açıklama için bak. Ş.Tekin 1960: 30/191.

138.10 *teğinçsiz* "ulaşılmaz, yetiştirilmez; ulaşılması, gidilmesi istenmeyen yer?" USt. 'de *teğinçsiz* şeklinin açık olmadığı belirtilir ve geçtiği diğer sayfalar verilir (Bang 1930a: 206/60). ED "ulaşılmaz, yetiştirilmez" anlamını verir, çeviride ise soru (?) işareti ile çevirir (Clauson 1972: 485a). *teğinçsiz orun-lar* için bak. Zieme 1985: 100/135.

138.15 *bolayın* (?) metne göre *bolmayın* olması beklenirdi, ayrıca krş. Röhrborn 1988: 241ab (*aşa-* maddesi).

9 tsuy irinçü ağır ayıg kılınc-ların
 10 kşanti çamkıuy kılıp neteg arıtdı
 11 -lar alķındurtı-lar erser .. ançulayı
 12 mening y(e)me tsuy irinçü ağır ayıg
 13 kılınc-larım olar-ning teg arız-un
 14 alķınız-un tıjıt kşantı bolz-un
 15 -lar .. kılu tüketmiş ağır ayıg kılınc
 16 -larım arız-un alķınız-un .. kıılmağuk
 17 ağır ayıg kılınc ○ -larıg ikileyü taķı
 18 kılmaz m(e)n .. k(a)ltı neçük amtu bo
 19 köz-ünür üddeki ondın singar
 20 yırtınçü-lerte erigm-e alķu uluğ
 21 bodis(a)t(a)v-lar burķan ķutinga
 katkılanıp
 22 tsuy irinçü ağır ayıg kılınc-ların

-140- III.7b.

1 ökünüp kaçınıp bilinip uķunup
 2 kşanti ç(a)mkıuy kılıp neteg arıtdı
 3 alķındurtı-lar erser :: ançulayı oķ
 4 mening y(e)me tsuy irinçü ağır
 5 ayıg kılınc-larım olar-ning teg oķ
 6 arız-un alķınız-un ○ tıjıt kşanti
 7 bolz-un-lar :: kılu tüketmiş ağır
 8 ayıg kılınc-larım arız-un
 9 kıılmağuk ağır ayıg kılınc-larıg iki
 10 -leyü taķı kılmaz m(e)n tıp :: munçu
 11 -layu söz-leyü ökünü kaçınıp bilinü
 12 uķunu kşanti ç(a)mkıuy kılsar-lar ::
 13 ötrü tsuy irinçü ağır ayıg kılınc
 14 -lar arıyur alķınur :: ::
 15 kavşiki-y-a birök kim kayu tınl(ı)đ-lar
 16 kayu kayu avant tıtağ uğrınta tsuy
 17 ağır ayıg kılınc ○ -ığ kılsar-lar ..
 18 ötrü ol tınl(ı)đ-lar ol ol kılmış ayıg
 19 kılınc-ların 'eng'mıntın bir kşan
 20 üdde y(e)me kız-legülük yaşırguluk

9 kötü (iki.), fena (iki.) davranışlarını
 10 itiraf edip (*Kşânti*), (onları) nasıl temizledi-
 11 ler, yok ettiler ise, benzeri şekilde
 12 benim de kötü (iki.), fena (iki.)
 13 davranışlarım, onlarınki gibi temizlensin,
 14 yok olsun, affedilsin- (*Deşita, Kşânti*) (iki.)
 15 ler. İşleyip tamamlamış (olduğum) kötü (iki.)
 davranış-
 16 larım (da) temizlensin, yok olsun. İşlemediğ(im)
 17 kötü (iki.) davranışları yeniden, ikinci bir kez
 18 işlemem. Öyle ki, nasıl şimdiki bu
 19 görünen zamanda, on taraftaki
 20 dünyalarda (*Loka*) var olan bütün ulu,
 21 Bodhisatvalar, Buda kutsallığına (ulaşmaya)
 çalışıp,
 22 kötü (iki.), fena (iki.) davranışlarını

140 III.7b.

1 itiraf edip, pişmanlık bildirip, açıklayıp (iki.)
 2 af (*Kşânti*) (iki.) dileyip, (bunları) nasıl temizleyip
 3 yok ettilerse, bu şekilde
 4 benim de kötü (iki.), fena
 5 (iki.) davranışlarım, onlarınki gibi
 6 temizlensin yok olsun, bağışlan- (iki.)
 7 sınlar (*Deşita, Kşânti*). İşleyip tamamlamış
 olduğum kötü
 8 (iki.) davranışlarım temizlensin, yok olsun;
 9 işlemediğ(im) kötü (iki.) davranışları ikin-
 10 ci bir defa daha işlemem' diyerek, böyle
 11 ce söyleyip, pişmanlık (iki.) bildirip, (suçları)
 açıklayıp,
 12 (iki.) bağışlanma (*Kşânti*) (iki.) dileseler;
 13 (ancak) ondan sonra kötü (iki.), fena (iki.) davranış-
 14 lar silinir, temizlenir.
 15 Ey Kauşika! Eğer kimi canlılar
 16 nice nice sebepten (iki.) dolayı kötü
 17 (iki.), fena (iki.) davranış işleseler;
 18 sonra o canlılar(ın), o (2 kez), işlemiş oldukları
 kötü
 19 davranışlarını, en azından kısa bir (*Kşana*)
 20 an için de (olsa) gizlememeleri, saklamamaları

140.19 'eng'mıntın "hiç olmazsa, en azından, bari"; şimdiki değin yayımlanan metinlere göre, kökeni henüz açık olmayan bu sözcüğün, genelde, olumsuzluğu güçlendirici bir anlam taşıdığı belirtilir (Gabain 1974: 156/354; Ş.Tekin 1980a: 196a); ED'de ise angmın maddesinde, sözcüğün ang- eyleminin -matın zarf-fiilli şekli yerine -angma(tın) yerine- yapılan bir yanlışlık olduğunu kaydedilir (Clouston 1972: 186b-187a).

21 ermez .. taķı ne ayıtımış k(e)rgek bir
22 kün bir tün ulatı üküş telim

-141-

III.8a.

üçünç sekiz

1 uzun üdlerte kiz-leser yaşursar ..
2 kaçan birök ol tnl(ı)ğ-lar ol antağ
3 ağır ayığ kılınç-larınun arınmak tile
4 -ser öz kılmış kılınç-larına ertingü
5 uyatsar aymansar .. kin keligm-e üd
6 -deki ayığ yavız ○ tüş birgü-singe
7 artukrak korksar belingleser :: ötrü
8 ol tnl(ı)ğ-lar k(a)ltı baş-ta tamtılmış
9 ton-ta tutunmuş köyer otuğ öçürgeli
10 tavratur-ça ol tsuy irinçü ağır
11 ayığ kılınç-ların aç a yaða ökünü
12 bilinü kşanti kılmış k(e)rgek :: ötrü ol
13 tsuy irinçü ağır ayığ kılınç arıyur
14 alķınur :: taķı y(e)me kim kayu
tnl(ı)ğ-lar
15 aj-un aj-un-ta üküş ed-lig tavar
16 -lıg bay barım-lıg ev-te barak-ta tuğa
17 -yın tip küseser ○azu y(e)me 'eng'ilki
18 burķan kutinga yangırtı kōngül öri
19 -tip maħayan nom içinte bışrunğalı
20 öğretingeli saķınsar :: ötrü ol tnl(ı)ğ
21 -lar y(e)me ok ökünmek yalvarmak-lıg
22 kşanti kılmak-lıg arıg süz-ük sav

-142-

III.8b.

1 üz-e k(e)ntü ağır ayığ kılınç-lıg kkir
2 -lerin tapça-ların yumış arıtımış

141.8 *tamut*- "tutuşmak, alev almak, yanmak", ED'de -**ğ**-ile **tamğul**- olarak yer verilir, ancak Kırgızca, Kazakça gibi Türk dillerinde bulunan *tamız*- "tutuşturmak, yakmak" (Yudahin 1948: 705a III), *tamızuv* II "ateşi tutuşturmak, yakmak" (Kenesbayev 1984: 262b) şekilleri ile ilgi kurarsak, etimoloji eki olmasından dolayı -*t*-li şekil daha doğru olur, ayrıca M.Erdal'ın Eski Türkçedeki morfepleri konu alan makalesinde söz konusu eyleme *tamut*- < *tamut*- olarak yer verilir (Erdal 1979a: 97).

141.16 *barak*: Metinde *barķ* olarak yazılan sözcük, kitabın sonunda yer alan düzeltmeler kısmında açıkça *barak* olarak gösterilmiştir. Eğer bir yazım yanlışlığı söz konusu değilse, ya da başka bir açıklaması yoksa, burada bir ünlü türemesi söz konusu(?).

21 gerekir. Daha ne sormuş (olmak) gerek, bir
20 gün, bir geceden sonra, çok fazla,

141

III.8a.

üçüncü (kitap) sekiz(inci) varak

1 uzun süre gizlese, saklasa;
2 ne zaman ki o canlılar, o, öylesi
3 kötü (iki.) davranışlarından temizlenmek dile-
4 se(ler), kendi işlemiş (oldukları) davranışlarından
(dolayı) son derece
5 utansa(lar), çekinse(ler); ilerde, gelecek zaman-
6 daki kötü (iki.) karşılık vermesinden
7 fazlasıyla korksa(lar), dehşete kapılsa(lar); işte o
zaman
8 o canlılar(ın), öyle ki, baştan aşağı tutuşmuş,
9 yanmakta olan (harf. başta yanmış,
elbisede tutuşmuş!) ateşi söndürmek için
10 davranırcasına, o, kötü (iki.) berbat
11 (iki.) davranışlarını açıklayarak (iki.) pişmanlık
12 bildirip (iki.) itirafta (Kşânti) bulunmuş
(olmaları) gerek(li). İşte ondan sonra, o,
13 kötü (iki.), fena (iki.) davranış temizlenir,
14 yok olur. Hatta, eğer (iki.) (o) canlılar
15 varlık şeklinde (*Gatı*, 2 kez) 'çok fazla mal-mülk
16 sahibi (olarak), varlıklı (iki.) (bir) evde-barkta doğa-
17 yım' diye dilese(ler); ve dahi ilk
18 Buda kutsallığına yeniden karar ve-
19 rip Mahâyâna öğretisi (*Dharma*) doğrultusunda
çalışmak,
20 öğrenmek için düşünse(ler); (ondan) sonra (işte)
o canlı-
21 lar dahası pişman, yalvarmaklı (olup)
22 af (*Kşânti*) dilemekli, temiz-pak söz

142

III.8b.

1 ile kendi kötü (iki.) davranışlı kir-
2 lerini-pasaklarını temizlemiş, yıkamış (olsalar)

3 k(e)rgek .. azu y(e)me üsdünki yig
 4 uğuş-ta töz-te braman-lar uğuş
 5 -inta begler uğuş-inta tuğayın ulatı
 6 yiti ertini-ke ○ tükel-lig çakira
 7 -vart ilig kan bolayın tip küş
 8 -eser y(e)me ok ökünmek yalvarmağ-lığ
 9 kşanti kılmağ-lığ arıg süz-ük sav
 10 üz-e ayıg kılınç-lığ kkir-in tapça
 11 -sın arıtı yumış arıtmış k(e)rgek ..
 12 azu y(e)me çaturm(a)haraaçık t(e)ngri
 13 yir-inte astryastiriş t(e)ngri yir-inte
 14 yam t(e)ngri yir-inte tujit t(e)ngri
 15 yir-inte nirmañarati t(e)ngri yir-inte
 16 parinirmidavaşavarti t(e)ngri yir-inte
 17 tuğayın tip küş ○-eser-ler y(e)me ok
 18 ökünmek yalvarmağ-lığ kşanti kılmağ
 19 -lığ süz-ük sav üz-e yavlağ ayıg
 20 kılınç-lığ kkir-lerin tapça-ların
 21 yumış arıtmış k(e)rgek .. azu y(e)me
 22 brahmakayik ad(i)ğ ez-rua kuvrağ-ı
 23 t(e)ngri yir-inte brahma-purohit atl(i)ğ

3 gerek(li). Ve dahi 'en üstün, mükemmel,
 4 soyda (iki.) (*Svabhāva*), Brahmana'lar so-
 5 yunda, beyler soyunda doğayım' ve devamla
 6 'yedi mücevhere (*Saptaratna*-) (sahip),
 mükemmel Cakra-
 7 vartin, hükümdar olayım (iki.)' diye dile-
 8 se(ler); ayrıca pişman, yalvarmaklı,
 9 itiraf (*Kṣānti*) etmekli (olduğu) temiz-pak söz
 10 ile kötü davranışlı kirini-pasa-
 11 ğını yıkayıp temizlemiş, arıtmış (olmaları)
 gerek(li). [12] Ve dahi 'Catur-mahārājika tanrı
 13 yerinde (*Devaloka*), Trāyastri tanrı yerinde
 (*Devaloka*),
 14 Yāma tanrı yerinde (*Devaloka*), Tusita tanrı
 15 yerinde (*Devaloka*), Nirmāñarati tanrı yerinde
 (*Devaloka*),
 16 Parinirmitaşavartin tanrı yerinde (*Devaloka*),
 17 doğayım' diye dileseler, dahası
 18 pişman, yalvarmaklı, itiraf (*Kṣānti*) etmek-
 19 li, temiz-pak söz ile kötü (iki.)
 20 davranışlı kirlerini pasaklarını
 21 temizlemiş, yok etmiş (olmaları) gerek(li). Ve dahi
 22 'Brahmakâyika adlı Brahmâ topluluğu
 23 tanrı yerinde, Brahmāpurohita adlı

142.12 Metnin bu bölümünde *kāmadhātu* ve *rūpadhātu*'da yer alan tanrılar sıralanır. FE bu tanrıları üç ayrı bölüme ayırır: *kāmadhātu*'da *kāmāvacara*, *rūpadhātu*'da *rūpāvacara*, *āriūpyadhātu*'da *kāmāvacara* yaşar. Metnimizde, ilk ikisinde mevcut tanrılar, aynı sırayla yer alır (Edgerton 1972: 270a-b).

142.12 *çaturm(a)haraaçık* << Skr. *Cāturmahārājika* (bazan *cat*) sık sık da °*rājakâyika*. Dört tanrı, dört yöndeki tanrılar, doğuda *Dhrtarāstra*, güneyde *Virūdhaka*, batıda *Virūpākṣa*, kuzeyde *Vaisravana* veya *Dhanada* söz konusudur (Soothill 1937: 173b).

142.13 *aştrayastiriş* < = Skr. *Trāyas-tri Trāya-trimśa*, bir grup tanrı, çoğunlukla *Trāyas-tri* olarak geçer, (Edgerton 1972: 257b); Uygurcadaki şekilleri için bak. Kudara 1982: 342/55; *ZDMG* 129'da da 'str'v'stryş olarak geçer (Maue 1979: 293).

142.14 << Skr. *Yāma* "evrenin sekiz noktasından birinde, güneyde bulunan tanrı (Soothill 1937: 37b).

142.14 *tujit* << Skr. *Tuṣīta* "kāmāvacara tanrılarından bir grubun adı, şefleri *Samtuṣīta*'dır" (Edgerton 1972: 255b-256a).

142.15 *nirmañarati* < Skr. *Nirmāñarati* "altı istek göğünün beşincisi, *Meru*'dan 640.000 yojana yukarıda; ondan sonra *Tuṣīta* veya dördüncü *devaloka* vardır, (burada) bir gün 800 insan yılına eşittir; yaşam, 8000 yıl sürer, yaşayanların da boyu sekiz yojana dolayındadır (Soothill 1937: 142a).

142.16 *parinirmidavaşavarti* << Skr. *Parinirmitavaşavartin*: p., *kāmadhātu*'daki tanrıların sonuncusudur. *Kāmadhātu* ve diğer ikisi (bak.141.12), Brahman kozmolojisindeki *bhūr*, *bhuvah* ve *svar*'a karşılık gelir. Bu üçü *Trailokya/Triloka*'yı oluşturur (yeryüzü, atmosfer ve gökyüzü). Bunlar, altı istek göğünü, insan dünyasını ve cehennemleri kapsar (Soothill 1937: 70b).

142.22 *brahmakayik* << Skr. *Brahmakâyika* "rūpāvacara'da yer alan, ilk dört dhyāna basamağını oluşturan tanrılar topluluğu" (Soothill 1937: 353b; Edgerton 1972: 404b).

142.23 *brahma-purohit* << Skr. *Brahmapurohita* "dört dhyāna göğünün ilkinde yer alır" (Soothill 1937: 179a; Edgerton 1972: 404a).

-143-

III.9a.

üçünç tokuz

- 1 ez-rua buryuk-ları ergülüg t(e)ngri yir
- 2 -inte m(a)ḥa-brahmi atl(i)ğ uluğ ez-rua
- 3 ergüsi t(e)ngri yir-inte .. paritab
- 4 atl(i)ğ az y(a)ruk-luğ t(e)ngri yir-inte
- 5 apramanab atl(i)ğ ülgüsüz y(a)ruk-luğ
- 6 t(e)ngri yir-inte ○ abasvar
- 7 atl(i)ğ arığ y(a)ruk-luğ ün-lüğ t(e)ngri
- 8 yir-inte :: paritaşub atl(i)ğ az arığ
- 9 t(e)ngri yir-inte :: apramanaşub atl(i)ğ
- 10 ülgüsüz arığ t(e)ngri yir-inte ..
şubakr(a)s
- 11 atl(i)ğ tolp arığ t(e)ngri yir-inte .. anaba
- 12 -rak atl(i)ğ bulit-sız t(e)ngri yir-inte
- 13 punya-parsap atl(i)ğ buyan tuğma t(e)ngri
- 14 yir-inte :: barḥatpal atl(i)ğ king
- 15 tüş-lüğ t(e)ngri yir-inte :: abarḥ atl(i)ğ
- 16 buzulmaksız t(e)ngri yir-inte .. atap

143

III.9a.

üçüncü (kitap) dokuz(uncu varak)

- 1 Brahmâ maiyetinin durduğu tanrı yerin-
(Devaloka)
- 2 de, Mahâbrahman adlı ulu 'Brahmâ
- 3 durağı' tanrı yerinde (Devaloka), Parîtâbha
- 4 adlı 'az ışıklı' tanrı yerinde (Devaloka),
- 5 Apramânâbha adlı 'sonsuz ışıklı'
- 6 tanrı yerinde (Devaloka), Âbhâsvara
- 7 adlı 'temiz ışıklı' adıyla bilinen tanrı
- 8 yerinde (Devaloka), Parîtaşubha adlı 'az temiz'
- 9 tanrı yerinde (Devaloka), Apramânaşubha adlı
- 10 'sonsuz temiz' tanrı yerinde (Devaloka),
Şubhakṛtsna
- 11 adlı 'tam temiz' tanrı yerinde (Devaloka),
Anabhraka
- 12 adlı 'bulutsuz' tanrı yerinde (Devaloka),
- 13 Punyaprasava adlı 'iyilikten olma' tanrı
- 14 yerinde (Devaloka), Brhatphala adlı 'bol
- 15 yemişli' tanrı yerinde (Devaloka), Avṛha adlı
- 16 'sağlam' tanrı yerinde (Devaloka), Atapa

143.2 m(a)ḥa-brahmi << Skr. Mahâbrahma(n) "büyük Brahmâ" genellikle, ilk dhyânabhûmi'deki tanrıların dördüncüsü olarak geçer (Edgerton 1972: 424a).

143.2 paritab << Skr. Parîtâbha "az ışıklı, sınırlı ışıklı, sınırlı parlıtlı (parîta 'küçük, sınırlı')", rūpadhātu'daki tanrılardandır (Soothill 1937: 179a; Edgerton 1972: 333a).

143.5 apramanab << Skr. Apramânâbha (Pali appa^o) "sınırsız ışıklı, sınırsız parlıtlı", rūpadhātu'daki tanrılardandır (Edgerton 1972: 49a; Soothill 1937: 179a).

143.6 abasvar << Skr. Âbhâsvara ~ âbhassvara (Pali âbhassara), 2. dhyâna-bhûmi'deki rūpâvacara tanrılar grubundan birisi (çoğullukla da üçüncüsü) (Edgerton 1972: 99a).

143.7 ünlü: atl(i)ğ ve t(e)ngri ile kullanılışı için krş. Röhrborn 1971: 18/31, 31/493, 32/500 vd.

143.8 paritaşub << Skr. Parîtaşubha "azameti sınırlı, ihtişamı az" = Uyg. az arığ (Edgerton 1972: 333a; Soothill 1937: 179a). Rûpadhātu'dadır.

143.9 apramanaşub << Skr. Apramânaşubha "sınırsız, sonsuz temizlik", rūpadhātu'da yer alır. (Röhrborn 1981: 169a; Soothill 1981: 47b, 179a-b).

143.10 şubakr(a)s << Skr. Subhakṛtsna (Pali Subha-kinna) "evrensel temizlik", rūpadhātu'da yer alır (Edgerton 1972: 531a).

143.11 anabarak << Skr. Anabhraka "bulutsuz" = Uyg. bulutsız, açıklama için bak. Arat 1965: 410/73, Röhrborn 1979: 129b), rūpadhātu'da yer alır.

143.13 punya-parsap << Skr. Punyaprasava "meziyeti bol, çok değerli; artan, çoğalan", metinde ilk harf k- olarak basılmış. Rûpadhātu'da yer alır (Edgerton 1972: 347a).

143.14 barḥatpal << Skr. Brḥatphala (Vṛh", Pali Vehapphala), "büyük murada sahip, büyük karşılıklı, büyük semereli" = Uyg. king tüşlüğ (Edgerton 1972: 401b).

143.15 abarḥ << Skr. Avṛha, Avṛhâ, Abrha (Pali Aviha) "büyük değil" (Edgerton 1972: 79a), 13. Brahmaloğa, dördüncü dhyânânın dördüncüsü; bütün sorunlardan kurtulmuş bir tanrı (Soothill 1937: 379a, 122a).

143.16 atap << Skr. Atapa (Pali Atappa) "Suddhâvâsa'nın ikincisi ve burada oturan tanrıların adı" (Edgerton 1972: 8b), Soothill'de "sıkıntısız ve öfkesiz" olduğu kaydı da vardır (Soothill 1937: 122a).

17 atl(i)ğ çolmağ-sız ○ t(e)ngri yir-inte ..
 18 sidarş-a atl(i)ğ uz körür t(e)ngri yir
 19 -inte :: sidarşan atl(i)ğ uz köztürür
 20 t(e)ngri yir-inte .. akanişun atl(i)ğ
 21 öng alkınçu-sı t(e)ngri yir-inte ..
 22 tuğayın tıp küs-eser-ler y(e)me ok

-144- III.9b.

1 ökünmek yalvarmak-lığ kşanti kıl
 2 -mağ süz-ük arığ sav üz-e alku
 3 ayığ kılınç-lığ kkir-lerin tapça-ların
 4 arıtı yumış arıtılmış k(e)rgeçk .. azu
 5 y(e)me şorıdpan kütin sakardagam küt
 6 -in anagam kütin ○ arhant kütin
 7 pratyakabut kütin bulayın tıp küş
 8 eser-ler :: ulatu üzünçü orun-ka
 9 tegip :: tükel bilge bilig-ke
 10 arığ süz-ük bilge bilig-ke şakıngu
 11 -luksuz söz-legülüksüz bilge biligke
 12 teprençsiz bilge bilig-ke köni
 13 tüz tuymak bilge bilig-ke tegeyin
 14 tıp küşeş-er-ler y(e)me ok ökünmek
 15 yalbarmak-lığ kşanti kılmağ-lığ arığ
 16 silig suv üz-e ayığ yavlağ kılınç
 17 -lğ kkir-lerin ○ tapça-ların artuğ
 18 arıtı yumış arıtılmış k(e)rgeçk .. ne
 19 üçün tıp'tiser :: :: ::

17 adlı 'sıkıntısız' tanrı yerinde (*Devaloka*),
 18 Südrşa adlı 'iyi görür' tanrı yerin-
 19 de (*Devaloka*), Südarsana adlı 'iyi görtürür'
 20 tanrı yerinde (*Devaloka*), Akanişt adlı
 21 'renk bitimi' tanrı yerinde (*Devaloka*),
 22 doğayım' diye dileseler, dahası

144

III.9b.

1 pişman, yalvarmaklı, af dile- (Kşanti)
 2 mek(li), temiz-pak söz ile bütün
 3 kötü davranışlı kirlerini, pasaklarını
 4 temizlemiş, yıkamış, arıtılmış (olmaları) gerek-
 (li). Ve
 5 dahi 'Şrota-âpanna mutluluğunu, Sakrd-âgâmin
 mutlulu-
 6 ğunu, Anâgâmin mutluluğunu, Arhant mutluluğunu,
 7 Pratyekabuddha mutluluğunu bulayım' diye dile-
 8 seler, daha sonra da 'son merhaleye
 9 ulaşım mükemmel bilge bilgiye,
 10 temiz-pak bilge bilgiye, düşünülmemeycek,
 11 söylenemeyecek bilge bilgiye,
 12 sarsılmaz bilge bilgiye, doğru
 13 düz sezmek (*Samyaksambodhi*) (adlı) bilge
 bilgiye varayım'
 14 diye dileseler, ayrıca da pişman,
 15 yalvarmaklı, af (*Kşanti*) dilemekli (olup), temiz
 16 pak su ile kötü (iki.) davranışa ait
 17 kirlerini, pasaklarını fazlasıyla
 18 yumuş, yıkamış, arıtılmış (olsalar) gerek. Ni-
 19 çin denirse,

143.18 *sidarş* << Skr. *Sudrşa* (Pali *Sudassa*), *śuddhāvāsa*'nın ("saf, temiz mekân; tanrıların yeri") üçüncüsünün adı (Edgerton 1972: 530b-531a; 598b-599a).

143.19 *sidarşan* << Skr. *Sudaršana* (Pali *Sudassi-n*), *śuddhāvāsa*'nın dördüncüsünün adı (Edgerton 1972: 598b).

143.20 *akanişun* << Skr. *Akaniştika*, Rûpaloka'da yer alan Budist tanrılar grubundan birinin adı; Röhrborn'a göre *akanişun*, *akanişt* yerine eski bir yazım hatası (Röhrborn 1979: 79ab).

143.21 *öng alkınçu-sı t(e)ngri yir-i* = Skr. *arûpa-deva-loka* bak. Ş.Tekin 1980b: 58/18.26.

144.2 *sav*: Sözcüğün yazımı *sav* okumamızı gerektiriyor, ancak, *yu-* eylemiyle ve 145.22'de benzer ifade *suv* şeklinde geçmesinden dolayı *suv* yerine bir yazım yanlış sayılabilir ise de 141.22 ve 142.9'de de *arığ süz-ük sav* olarak geçmektedir.

144.5 *şorıdpan* << Skr. *śrota-âpanna* °patti "kutsal yaşam ırmağına girmiş kişi", Edgerton 1972: 537a, 615a; Arat 1965: 371/136; Ş.Tekin 310-311.

144.5 *sakardagam* << Skr. *Sakrd-âgâmin* (Pali *sakad-â°*), 'Bir kere daha gelecek olan, Nirvâna'dan önce sadece bir kez doğacak olan' Edgerton 1972: 544a.

144.6 *anagam* << Skr. *anâgâmin* azizliğe, Buda kutsallığına giden yolda üçüncü basamak (Röhrborn 1979: 130a); bir daha bu dünyaya gelmemeyi amaçlamış kişi, yeniden doğmayacak olan (Edgerton 1972: 22a), ayrıca bak. 144.5'teki kaynaklar.

- 20 kavşiki-y-a alku nom-lar barça tıl
 21 -tağ-tın ötgürü tuğar-lar tıtağ
 22 -tın ötgürü oçer-ler .. anın m(e)n
 23 kirtü-din kelmiş öngi öngi b(e)lgü-lerin

-145- III.10a.

üçünç on

- 1 tutmak-ıg öngi öngi b(e)lgü-lerin
 2 oçmekig y(a)rılıkayur m(e)n .. ne
 3 üçün tip tiser tıtağ-ları öngi
 4 öngi üçün kavşiki-y-a birök
 5 ertmiş üdki nomlar tıtağ-ları küçin-te
 6 oçser alkın-sar .. ○ ayıg kıılınç-lıg
 7 kkir tapça idi y(e)me kıılmasar ötrü
 8 tuğdaçı nom-lar inçip bo közünür
 9 üdde tuğmak-ın tuğğalı umaz-lar ..
 10 közünür üdde tuğğalı umağ-u-ça
 11 erser .. ötrü kin keligm-e üddeki
 12 tüş birteçi adartmak-ı y(e)me ikileyü
 13 taçı turu umaz .. ne üçün turu umaz tip
 14 tiser .. alku itiglig nom-lar töz-i
 15 yok kuuruğ üçün kirtü-din kelmiş
 16 mensiz kişi-siz tınl(ı)ğ-sız yaşağ-lı-sız
 17 üz-e y(a)rılıkançuçı b(e)lgü töz-lüg nom
 18 -lar-ta töz üz-e ○ tutsar tuğmakı
 19 oçmeki yok üçün .. yene tuğdaçı
 20 nom-lar y(e)me yok kıuruğ töz-lüg
 üçün
 21 anın ökünmek yalbarmak-lıg kışanti
 22 kıılmak-lıg arıg-ta arıg süz-ük suv
 23 üz-e yu<n>mak-tın arıtınmak-tın ötrü

-146-

- 1 kin keligm-e üd-lerte ikileyü
 2 tepretgeli tuğurgalı umaz :: yene
 3 y(e)me kavşiki-y-a alku nom-lar barça

- 20 ey Kauşika, bütün öğretiler (*Dharma*)
 tamamıyla sebep-
 21 ten dolayı doğarlar, sebep-
 22 ten dolayı ölürler. Onun için ben
 23 gerçeklikten gelmiş, ayrı ayrı belirtilerle

145

III.10a.

üçüncü (kitap) on(uncu varak)

- 1 tutmayı, ayrı ayrı belirtilerle
 2 sönmeyi (*Niraddha*) buyuruyorum. Ni-
 3 çin denecek olursa, değişik
 4 değişik (olduğu) için(dir); ey Kauşika, eğer
 5 geçmiş çağ(lar)daki öğretiler (*Dharma*) sebepleri
 sayesinde
 6 yansa, yok olsa, (kişi) kötü davranışlı,
 7 kır(li), pasak(lı) (şeyleri) asla yapmasa,
 8 doğacak olan öğretiler (*Dharma*) böylelikle bu
 görünür
 9 zamanda doğmakla doğmuş olmazlar.
 10 Görünür zamanda doğmadıklarında
 11 ise, daha sonra, ilerde gelecek zamandaki
 12 yemiş verecek (olan) engellemeyi de yeniden
 13 bir daha sürdüremez(ler). Ne için sürdüremez(-
 ler) denir-
 14 se, bütün işlek (*Samskrta*) öğretiler(in) (*Dharma*) esası
 15 boş-kuru (*Śūnya*) (olduğu) için, gerçeklikten
 gelmiş (*Tathāgata*),
 16 insansız (iki.), canlısız (iki.)
 17 ve acıyıcı, belirli esaslı öğreti- (*Dharma*)
 18 lerde yaradılış (*Svabhāva*) ile tutsa, doğması
 19 ölmesi olmadığı için, yine doğacak olan
 20 öğretiler (*Dharma*) de boş-kuru (*Śūnya*) esaslı
 (oldukları) için,
 21 onunla pişman, yalvarmaklı, af (*Kṣānti*)
 22 dilemekli, temizden (daha) temiz, süzülmüş su
 23 ile yıkanmaktan, arıtılmaktan dolayı

146

III.10b.

- 1 ilerde gelecek zamanlarda yeniden
 2 hareket ettirmeye, doğurmaya güçleri yetmez. Yine
 3 ey Kauşika, bütün öğretiler (*Dharma*) tamamıyla

144.22 oçmek: Metindeki yazım uçmak gibi ('wçm' q), ancak tuğmak'ın karşısı oçmek metnimizde bir kez daha, hem de ö- ile geçer, krş. 145.19.

145.16 yaşağ-lı-sız krş. BT I yaşa-: y.-lı (Hazai-Zieme 1971: 69a).

145.23 yu<n>mak: arıt- eylemi dönüşlü, -n- ile, dolayısıyla yu- da yunmak şeklinde dönüşlü olmalı, krş. Röhrbom 1981: 195a (arıtın-'ta); aynı ikileme DTS'de de -n- ile (AY için) 180b.

- 4 töz nom-ka tayak-lig titir :: ol
tnl(ı)ğ<-ning>
5 tayak bultaçı töz nom yene söz-legülük
6 -süz titir .. ne ○ için söz-legü
7 -lüksüz titir tip'tiser :: alku b(e)lgü
8 -lertin ertmiş keçmiş ketmiş üçün
9 anın antağ titir :: kavşiki-y-a birök
10 kim qayu töz-ün-ler oğlu töz-ün
11 -ler kız-ı bo muntağ tütrüm tering
yörüg
12 -lüg çinsu tigm-e ertük'teg nom töz
13 -inte kirip . . . ağır ayağ qop süz-ük
14 kirtgünc kōngül öritip nom töz-in
tuyunu
15 igid yangluk saqınç-larig öçürü
16 kşanti kılsar :: antağ tsuy irinçü
17 ağır ayıg kılinç yoq öçmegülük arı
18 -mağuluk munı munçulayu bilinü ○
uqunu kşanti
19 kılsar :: bo titir yoq töz-lüg nom-larta
20 bar töz-lüg nom bütmeği :: anı bo
21 yörügüg tutup munçulayu uluğ asıg
22 -in körüp ökünmek yalbarmak kşanti
23 kılmak üz-e anın ağır ayıg kılinç

-147-

III.11a.

üçünç bir y(e)g(i)rmi

- 1 -lig kkir tapça-larin birtem öçür
2 -mekin armaq-ın y(a)rılkayur m(e)n :: ::
3 yene y(e)me qayu tnl(ı)ğ-lar birök tört
4 türlüğ nom-larqa tükel-lig erser ..
5 ötrü ol tnl(ı)ğ-lar tsuy ayıg kılinç
6 -lig kkir tapça ○ -larin birtem
7 arıtgalı uyur-lar .. qayu-lar ol
8 tört tip'tiser .. inçe k(a)ltu 'eng'il
9 -ki köni ongaru kōngül turgurmak-tın
10 köni ögke tükel-lig erser :: ikinti tüt
11 -rüm tering yörüglüg nom töz-inte ayıg
12 -lamaksız çulvusuz erser :: üçünç yangı

- 4 asıl öğretiyeye (*Svabhâva* + *Dharma*) dayalıdır. O
canlı(nın)
5 destek bulacağı asıl öğreti (*Svabhâva Dharma*)
yine söyle-
6 nemez. Ne için söylene-
7 mez denirse, bütün belirti-
8 lerden geçmiş (iki.), gitmiş (olduğu) için,
9 (işte) o sebeple öyledir. Ey Kauşika, eğer
10 herhangi bir soylular oğlu, soylu-
11 lar kızı böylesi keskin, derin anlam-
12 li, Çinsu (*Chên-ju*) denilen, olduğu gibi
(*Tathatâ*) (gerçek) öğreti (*Dharma*) köktün-
13 den girip, derin saygı (ile) tam temiz
14 inançlı karar verip, öğreti (*Dharma*) esasını
kavrayıp,
15 yalan yanlış düşünceleri yok edip
16 af (*Kşânti*) dilese, öylesi (affolunmayacak),
17 sönmeyecek, temizlenmeyecek kötü (iki.),
18 fena (iki.) davranış yok(tur). Bunu bu şekilde
bilip, anlayıp, af
19 (*Kşânti*) dilese, (işte) budur boş esaslı öğretilerde
20 (*Dharma*) var esaslı öğretinin (*Dharma*)
bitmesi. Onun için bu
21 açıklamayı yerine getirip, bu şekilde ulu yara-
22 rını görüp, pişman olmak, yalvarmak, af (*Kşânti*)
23 dilemekle, böylece, kötü davra-

147

III.11a.

üçüncü (kitap) on bir(inci varak)_

- 1 nişli kir-pasaklarını toptan söndür-
2 mesini, temizlemesini buyuruyorum.
3 Yine de bazı canlılar, eğer, dört
4 tür öğretilere (*Dharma*) hakim ise(ler),
5 daha sonra o canlılar kötü (iki.) davranış-
6 lı kir-pasaklarını toptan
7 temizleyebilirler. Hangileridir o
8 dört (öğreti) denirse, şöyle ki: birin-
9 cisi, doğru, sağlam duygu beslemek (yönün)den
10 doğru düşünceye hakim ise; ikincisi, kes-
11 kin, derin anlamlı öğreti (*Dharma*) esasında
(*Svabhâva*)
12 köttilemeksiz, küfürsüz ise; üçüncüsü, yeni

146.12 çinsu < Çin. *chên-ju* "hakiki, olduğu gibi" = Skr. *tathatâ*, açıklama için bak. Arat. 1965: 383/286.147.2 arımaq: arınmak yerine eksik yazım, arı(t)mak? Geçişli öçür- eylemi ile arınmak beklenirdi!

13 boşgüt-luğ bodis(a)t(a)v-lar üz-e y(e)me
 14 tükel bilge bilig-lig ol tip ayan
 15 -çang kəngül öritmiş erser :: törtünç
 16 alqu tını(ı)ğ oğlan-ınga edğü sakınc
 17 sakınsar .. bo titir tört türlüğ
 18 nom-lar ayıg kılı ○nç-lig kkir tapça
 19 -larıg birtem öçürteçi arıtdaçı ::
 20 ötrü t(e)ngri t(e)ngri-si burkan bo
 21 yörügüğ taqı b(e)lgülüg y(a)rılıkağalı
 22 şlok üz-e ikileyü inçe tip
 23 y(a)rılıkadı .. bir uçluğ kəngül-in üç

-148-

III.11b.

1 ertiniğ kuyü küzetü tutsar .. tiring
 2 nom-larta ayıg-lamaksız çulvusuz
 3 bolsar .. tükel bilge biliglig ayan
 4 -çang kongül turgursar :: edğü sakınc
 5 sakınsar arıyur ayıg kılınç adartmak
 6 -ı .. taqı y(e)me ○ kavşiki-y-a tört
 7 türlüğ ayıg kılınç-lar ol alp tarık
 8 -ğuluk kitgülik :: kayu-lar ol tört
 9 tip'tiser .. inçe k(a)ltı 'eng'ilki
 10 bodis(a)t(a)v-lar yığınmak-ınta ertingü
 11 ağır ayıg kılınç-ıg kılmış erser ..
 12 ikinti tayşing nom-larta til sal
 13 -mış çulvu söz-lemiş erser :: üçünç
 14 k(e)ntü-nüng edğü yiltız-ın birtem
 15 üzmiş kesmiş erser :: törtünç
 16 yirtünçü-ke artukrak ilinmiş yap
 17 -şınmış kongül-lüg erser :: bo tört
 18 türlüğ kılınç ○-lar alp tarıkğu
 19 -luk titir-ler :: bo tört türlüğ
 20 alp tarıkğuluk ayıg kılınç-lar-ning
 21 yuründeki yene tört türlüğ yig
 22 üsdünkü ögretig-ler titir ol
 23 ögretig-ler te ögretinsar bo ayıg

13 öğrenen (*Śaikṣa*) Bodhisattvalar için de
 14 'eksiksiz bilge bilgilidir' diye saygı-
 15 lı duygu beslemiş ise; dördüncüsü,
 16 bütün canlılar için iyi düşünce(ler)
 17 beslerse, (işte) kötü davranışlı kir-pasakları
 18 toptan yok edecek, temizleyecek dört türlü
 19 öğretiler (*Dharma*) bu(nlar)dır."
 20 Daha sonra tanrılar tanrısı (*Devâtideva*) Buda bu
 21 açıklamayı daha belirli (olarak) buyurmak için
 22 Şloka ile yeniden şöyle diyerek
 23 buyurdu: "Bir taraflı gönül ile üç

148

III.11b.

1 mücevheri (*Triratna*) koruyup, tutsa; derin
 2 öğretilerde (*Dharma*) kötülemeksiz, küfürsüz
 3 olsa; eksiksiz bilge bilgili, saygı-
 4 lı duygu beslese; iyi düşünce
 5 düşünse, kötü davranış engellemesi
 (*Karmâvarana*)
 6 temizlenir; ey Kausika, başka türlü, o dört
 7 tür kötü davranış(ın) uzaklaşması,
 8 gitmesi zordur. Hangileridir o dört
 9 denirse, şöyle ki, birincisi,
 10 Bodhisattvalar toplantısında son derece
 11 kötü (iki.) (olan) davranış işlemiş ise;
 12 ikincisi, Mahâyâna öğretilerde (*Dharma*)
 dedikodu yap-
 13 mış, iftira etmiş ise; üçüncüsü,
 14 kendinin iyi esasını toptan
 15 kesip koparmış ise; dördüncüsü,
 16 dünyaya haddinden fazla bağlanmış, yapış-
 17 mış ise; (işte) bu dört
 18 türlü davranışlar(ın) uzaklaştırılması
 19 zordur. Bu dört türlü
 20 'uzaklaştırılması zor kötü davranışlar'ın
 21 ilacı yine dört türlü daha iyi,
 22 üstün derslerdir. O
 23 dersleri öğrenirse, bu kötü

148.21 *yüründek* (*yÜrünDeK* ?) ED, açıkça 'ilaç' anlamına geldiğini ve çoğunlukla *em* ile ikileme halinde kullanıldığını belirtir. *dek* ile addan ad olabileceğini, fakat kökeninin açık olmadığını belirtir (Clauson 1972: 971a). BT I'de *yürünteg* (Hazai-Zieme 1971: 70b), BT II'de *yÜrüneK* (Röhrbom 1971: 48/1111), BT XIII'te *yürünteg* (Zieme 1985: 105/10, 130/82), Mayrınsimit'te *örünteg*, *örüntegsiz*, *ürüntegsiz* (?) (Ş.Tekin 1976: 447b, 497a) şeklinde okunur.

-149-

III.12a.4

üçünç iki y(e)g(i)rmi

- 1 kılınç-lar tarıkar kiter :: kayu
- 2 -lar ol tört türlüg yig başdınkı
- 3 ögretig-ler tip'tiser :: inçe k(a)ltı
- 4 'eng'ilki ondın sıngar-kı burқан
- 5 -larқа ögin көngül-in yaқın tutup
- 6 kılınış ayıg kılınç ○-ların yaşurma
- 7 -tın baturmatın açа yada söz
- 8 -lemek :: ikinti alku biş ajun
- 9 tnl(ı)g-lar üçün ol oқ burқан-larıg
- 10 nom nom-layu y(a)rılıқау-қа ötügçi
- 11 bolmak .. üçünç қамағ
- tnl(ı)g-lar-nıng
- 12 kılınış eğgü-leringe iyin ögirmek ..
- 13 törtünç k(e)ntü oқ kılınış buyan
- 14 eğgü kılınç-ların barça-nı üzeliksiz
- 15 üsdünki yig köni tüz tuymak burқан
- 16 kutınga evirmek :: bo erür tört
- 17 türlüg yig baş ○-tınkı ögretig
- 18 -ler tip y(a)rılıқаdı .. anta ötrü t(e)ngri
- 19 қан-ı қормuz-ta t(e)ngri t(e)ngri t(e)ngri
- 20 -si burқан-қа inçe tip ötüg
- 21 ötündi :: aşı kötrülmiş ayağ-қа
- 22 tegimlig t(e)ngrim inçip bo yirtinçü

-150-

III.12b.

- 1 -deki tnl(ı)g-larta bar antağ töz-ün-ler
- 2 ıduқ tayşing nom-taқı y(a)rılıg-ça
- 3 yorıдаçı-lar .. bar y(e)me antağ tnl(ı)g
- 4 -lar ıduқ tayşing nom-taқı y(a)rılıg-ça
- 5 yorımaдаçı-lar .. neçükin yene t(e)ngrim
- 6 ol antağ iki ○ öngi yorıg-ta
- 7 yorıдаçı töz-ün-ler oғlı töz-ün-ler
- 8 kız-ı bo қамағ tnl(ı)g-lar-nıng kılınış
- 9 buyan eğgü kılınç-larınga iyin ögir
- 10 -geli boltuқar .. yene t(e)ngri t(e)ngrisi
- 11 burқан inçe tip y(a)rılıқаdı :: ::
- 12 kavşiki-y-a kim қayu tnl(ı)g-lar ap

149

III.12a.

üçüncü (kitap) on iki(nci varak)

- 1 davranışlar uzaklaşır, gider. Hangi-
- 2 ler(idir) o dört türlü daha iyi, baştaki
- 3 dersler denirse, şöyle ki,
- 4 birincisi, on taraftaki Buda-
- 5 lara aklını, fikrini yakın tutup,
- 6 işlediği kötü davranışlarını gizlemeden, saklama-
- 7 dan, açarak, yayarak söy-
- 8 lemek; ikincisi, bütün beş varlık şekli(indeki)
- (Pañca-
- 9 gati) canlılar için, işte o Budaları(n)
- 10 öğretiyi (Dharma) anlatıp buyurmaları için ricacı
- 11 olmak; üçüncüsü, bütün canlıların
- 12 işlemiş oldukları iyi (davranış)larından dolayı
- sevinmek;
- 13 dördüncüsü, doğrudan kendisinin işlemiş
- (olduğu) iyi
- 14 (iki.) davranışlarını, hepsini daha üstü
- bulunmayan, (en)
- 15 üstün, mükemmel, doğru-düz sezmek
- (Anuttarasamyaksambodhi) (adlı) Buda
- 16 kutsallığına aktarmak. Budur (işte) dört
- 17 türlü daha iyi, başta gelen ders-
- 18 ler" diyerek incelelikle belirtti. Ondan sonra tanılar
- 19 hanı İndra tanrı, tanrılar tanrı- (Devâtideva)
- 20 sı Budaya şöylece söyleyip soru
- 21 sordu: "Adı yüceltilmiş (Lokajyeṣṭha), saygıya
- 22 değer efendim, ne var ki bu dünya-

150

III.12b

- 1 daki canlılar (arasın)da böylesi soylular,
- 2 kutsal Mahâyâna öğretilerdeki (Dharma) buyruk
- doğrultusunda
- 3 davranacak (olan)lar var (olduğu gibi);
- 4 kutsal Mahâyâna öğretilerdeki (Dharma) buyruk gereği
- 5 davranmayacak (canlı)lar da var. Efendim, yine
- ne yolla
- 6 o, öylesi iki ayrı davranışta
- 7 davranacak soylular oğlu, soylular
- 8 kızı, bütün bu canlıların işlemiş oldukları)
- 9 iyi (iki.) davranışlarından dolayı sevin-
- 10 nirlir?" Yine tanrılar tanrısı (Devâtideva)
- 11 Buda şöyle diyerek buyurdu:
- 12 "Ey Kausika, bazı canlılar hem

- 13 ıduķ tayşing nom-taķı yoriĝ-ça yoriĝalı
 14 udaçı bolz-un-lar .. ap y(e)me ıduķ
 15 tayşing nom-taķı yoriĝ-ça yoriĝalı
 16 umadaçı bolz-un-<lar> .. umasar-lar
 y(e)me ..
 17 inçip ol töz ○ -ün-ler oĝlı töz
 18 -ün-ler kız-ı tünle küntüz altı
 19 üdde birtin singlar ong 'engniñ
 20 -lerindeki ton-ların açınıp ong tiz
 21 -lerin çöketip ay-a-ların kavşurup
 22 ağır ayağ qop süz-ük kirtgünç
 23 kōngül-in bir uçluĝ ög-in kōngül-in
 -151- III.13a.

üçünç üç y(e)g(i)rmi

- 1 ondın singlar yirtinçü-deki tınl(i)ĝ
 2 -lar-ning kılmış buyan edĝü kılınç
 3 -larına edĝü-lüĝ evriş-lerine iyin
 4 öĝirser sevinser :: ötrü ol tözün
 5 -ler oĝlı töz-ün-ler kız-ı ülgü
 6 -lençsiz tenglenç ○ -siz buyan edĝü
 7 kılınç-ıĝ alır-lar :: anta yene ol
 8 töz-ün-ler oĝlı töz-ün-ler kız-ı
 9 inçe tip timiş k(e)rgek :: ::
 10 k(a)ltı bo ondın singlar-kı yirtinçü
 11 -deki kamaĝ tınl(i)ĝ oĝlanı-ning yuĝerü
 12 bo köz-ünür üdde kılu turur neçe
 13 buyan edĝü kılınç-ları edĝü evriş-leri
 <bar>
 14 erser .. inçe k(a)ltı buşı birmek
 15 ç(a)kşap(a)t küzetmek bilge bilgide
 16 öĝretinmek-te ulatı aıtı m(e)n olar-ning
 17 ol antaĝ buyan ○ edĝü kılınç-larına
 18 edĝüllüĝ evriş-leriñge artukraq̆ iyin
 19 öĝirür m(e)n sevinür m(e)n .. bo mening
 20 iyin öĝirmek-tin tır(ü)miş buyan
 21 edĝü kılınç-larım küçinde üz-eliksiz
 22 üsdünki yiğ köni tüz tuymaķ
 23 atlıĝ burķan kutı-lıĝ uluĝ tüş-ke

- 13 kutsal Mahâyâna öĝretideki (*Dharma*) usülce
 davra-
 14 nabilsinler, hem de kutsal
 15 Mahâyâna öĝretideki (*Dharma*) ustilce davrana-
 16 mayabilsinler. (Böyle davran)amasalar bile,
 17 hiç olmazsa, o soylular oĝlu, soy-
 18 lar kızı, gece ve gündüz, altı
 19 zamanda saĝ taraftan, saĝ omuz-
 20 larındaki giysilerini açıp, saĝ diz-
 21 lerini çöketip, ayalarını kavuşturun,
 22 derin saygı, tam gerçek inançlı
 23 gönülle, bir yönlü aklı, fikriyle,

151

III.13a.

üçüncü (kitap) on üç(üncü varak)

- 1 on taraf dünyadaki canlı-
 2 ların işlemiş (oldukları) iyi (iki.) davranış-
 3 larından, iyi tavırlarından dolayı
 4 sevinse(ler), kıvansa(lar); daha sonra o soylu-
 5 lar oĝlu, soylular kızı had-
 6 siz hesapsız iyi (iki.)
 7 davranışı ahrlar. Orada yine
 8 soylular oĝlu, soylular kızı
 9 şöylece söylemiş (olsa) gerek:
 10 'Öyle ki, bu on yöndeki dünya- (*Loka*)
 11 daki bütün canlı(lar)ın şimdiki
 12 bu görünür zamanda işlemekte oldukları ne
 kadar
 13 iyi (iki.) davranışları, iyi tavırları (var)
 14 ise; bu şekilde sadaka vermek,
 15 öĝreti (*Sikşâpada*) gözetmek, bilge bilgide
 16 öĝrenmekten başka, şimdi ben onların,
 17 o, öylesi iyi (iki.) davranışlarından,
 18 iyi tavırlarından dolayı fazlasıyla
 19 sevinirim, kıvanırım. Benim bu
 20 sevinmekten dolayı meydana gelmiş iyi
 21 (iki.) davranışlarım sayesinde, daha üstü
 bulunmayan,
 22 (en) üstün, mükemmel, doğru-düz sezmek
 (*Anuttarasamyaksambodhi*)
 23 adlı Buda kutsallığına sahip ulu yemişe,

150.19 *engniñ*: *engin* olması beklenirdi, -n- türemesi (?).

151.23 *kutılıĝ* < *kut* + 3. kişi iyelik eki *ı* + *ıĝ*: *burķan kutılıĝ* "Buda mutluluĝuna sahip, Buda kutsallığına ulaşılmış, gerçek yaşama ulaşılmış" (Nadelyayev 1969: 127a). İyelik ekli şekil için bak. Gabain 1974: 65/77.

-152-

III.13b.

- 1 utlı-ka tegdeçi bolayın .. k(a)ltı
- 2 bo közünür üddeki kamağ tınl(ı)ğ-lar
- 3 -ning kılmiş buyan edğü kılınç-larına
- 4 edgüllüg evriş-leringe neteg iyin
- 5 ögirür erser m(e)n :: ançulayu y(e)me
- 6 öngre ertmiş ○ üddeki tınl(ı)ğ
- 7 lar-ning kılı tüketmiş buyan-larına
- 8 kin keligm-e üddeki tınl(ı)ğ-lar
- 9 -ning kılğuluk buyan-larına alku-ka
- 10 barça bir teg iyin ögirür m(e)n
- 11 sevinür m(e)n :: yine ikinti uğur
- 12 -ın bo oq közünür üddeki ondın
- 13 singar yırtınçü-de erigm-e kamağ
- 14 bodis(a)t(a)v-lar-ning neçe buyan edğü
- 15 kılınç-ları edgüllüg iş-leri <bar> erser ..
- 16 inçe k(a)ltı 'eng'liki burkan kut
- 17 -inga yangırıtı kongül örütmek ::
- 18 yuz kalp-larğ ○ ertürüp anıng
- 19 içinte kılğuluk ulug buyan-larğ
- 20 bütürmek tuğmak-sız nom taplağ-ın
- 21 bulmak .. evrilinçsiz törü-ke tegmek
- 22 bir tuğum-luğ ikinti orun-ta
- 23 olurmak-ta ulatı .. amtı m(e)n ol

-153-

III.14a.

üçünç tört y(e)g(i)rmi

- 1 kamağ bodis(a)t(a)v-lar-ning ol antağ edğü
- 2 -lüg iş-leringe barça yiliktin
- 3 süngük-tin'berü-ki kop süz-ük
- 4 kirtgünç kongül-üm üz-e ağır aya
- 5 -mak-ın artuğrak ○ iyin ögirür'm(e)n
- 6 sevinür m(e)n :: k(a)ltı bo közünür üd
- 7 -deki bodis(a)t(a)v-lar-ning kılı turur
- buyan
- 8 edğü kılınç-larına edgüllüg iş-leringe
- 9 neteg iyin ögirür erser m(e)n ..
- 10 ançulayu y(e)me öngre ertmiş üd
- 11 -deki bodis(a)t(a)v-lar-ning kılı tüketmiş
- 12 buyan-larına kin keligm-e üd-deki
- 13 bodis(a)t(a)v-lar-ning kılğuluk
- buyan-larına
- 14 alku-ka barça bir teg iyin

152

III.13b.

- 1 karşılığa ulaşacak olayım. Öyle ki,
- 2 bu görünür zamandaki bütün canlıla-
- 3 rın işlemiş (oldukları) iyi (iki.) davranışlarına,
- 4 iyi tavırlarına ne denli
- 5 sevinirsem, öylece de
- 6 önceki, geçmiş zamandaki canlı-
- 7 ların işleyip tamamlamış iyiliklerine;
- 8 ilerde, gelecek zamandaki canlıla-
- 9 rın işleyecekleri iyiliklerine (de), bütününe
- 10 toptan, aynıymışçasına sevinir,
- 11 kıvanırım. Yine ikinci (bir) sebep-
- 12 le işte bu görünür zamandaki on
- 13 taraf dünyada var olan bütün
- 14 Bodhisattvaların ne kadar iyi (iki.)
- 15 davranışları, iyi işleri (var) ise,
- 16 öylece, en ilk Buda kutsallı-
- 17 ğına yeniden gönül beslemek;
- 18 yüz çağları (*Kalpa*) geçirip, onun
- 19 içinde yapılması gereken ulu iyilikleri
- 20 tamamlamak; doğmaksız öğretisi (*Dharma*)
- hoşnutluğunu
- 21 bulmak; sarsılmaz öğretiyeye (*Dharma*) ulaşmak;
- 22 bir doğumlu ikinci mekanda
- 23 oturmaktan başka, şimdi ben, o

153

III.14a.

- üçüncü (kitap) on dörd(tüncü varak)
- 1 bütün Bodhisattvaların o öylesi iyi
- 2 işlerine bütünüyle, ilikten
- 3 kemikten ileri, tam süzülmuş
- 4 inançlı gönlüm ile, son derece büyük bir say-
- 5 gıyla, bundan dolayı sevinirim,
- 6 kıvanırım. Öyle ki, bu görünür zaman-
- 7 daki Bodhisattvaların yapmakta oldukları iyi
- 8 davranışlarına, iyi işlerine ne
- 9 denli sevinirsem;
- 10 öylece de, önceden, geçmiş zaman-
- 11 daki Bodhisattvaların yapıp bitirmiş (oldukları)
- 12 iyiliklerine; ilerde, gelecek zamandaki
- 13 Bodhisattvaların yapmaları olası iyiliklerine,
- 14 hepsine bütünüyle, aynı şekilde

- 15 ögürür m(e)n sevinür'm(e)n öger'm(e)n
 16 alkayur m(e)n :: yene y(e)me üçünç uğur
 17 -in m(e)n bo ok közünür üddeki on
 18 -tın singar-kı ○ yir-tinçü-de
 19 erigm-e kayu neçe köni tüz tuyuğ
 20 -lı ıduğ burğan-lar üz-eliksiz üz
 22 -düinki yig köni tüz tuymak-ıg
 23 tuyup alp bulğuluk burğan kutın bulup

-154- III.14b.

- 1 imerigm-e kamağ tnl(ı)ğ oğlanı üçün
 2 üz-eliksiz nom tilgen evirip tıdığ
 3 -sız nom buşı birip nom-luğ küvrtü-üg
 4 tokıp nom-luğ labayığ ürüp :: nom-luğ
 5 tuğug öru tüküp .. nom-luğ yağmur
 6 yağıtıp .. biş aj ○ -un tnl(ı)ğ
 oğlan-ların
 7 süz-ük kirtgünc kōngül örıtıp
 8 nom bulunç-ınga tegürüp alkınmak-sız
 9 tükemeksiz inçgü mengi üz-e todu
 10 -rup k(a)ltı bodis(a)t(a)v-lar-ning
 pratyıkabut
 11 -lar-ning arħant-lar-ning edgüllüğ
 12 töz yıldıız-larınga tükellig kılu
 13 y(a)rılıkamağ-lıg kayu ıduğ iş-leri
 <bar> erser
 14 amtı m(e)n ol kamağ burğan-lar-ning
 15 ol antağ ıduğ iş-leringe qop süz
 16 -ük kirtgünc kōngül-in artukrak iyin
 17 ögürür m(e)n sevinür m(e)n :: öge
 18 alkayur teginür'm(e)n ○ k(a)ltı bo
 közünür
 18 üd-deki ondın singar-kı kamağ
 20 burğan-lar-ning ıduğ iş ködüğ-ler
 21 -inge neteg iyin ögürür erser
 22 m(e)n ançulayu ok y(e)me öngre ertmiş
 23 üddeki ondın singar-kı kamağ

- 15 sevinir, kıvanırım, (onları) över,
 16 methederim. Yine de üçüncü (bir) sebep-
 17 le, ben, işte bu görünür zamandaki, on
 18 yöndeki dünyada
 19 var olan ne kadar doğru-düz seziş-
 20 li kutsal Budalar var ise, işte o
 21 bütün Budalar(a ait), daha üstü bulunmayan, (en) üst-
 22 teki, mükemmel, doğru-düz sezişi
 (Anuttarasamyaksambodhi)
 23 sezip, bulunması zor Buda kutsallığını bulup,

154 III.14b.

- 1 bütün (iki.) canlılar için
 2 daha üstü bulunmayan öğreti tekerleğini
 (Dharmacakra) çevirip, engel-
 3 siz öğreti (Dharma) sadakası verip, öğreti
 (Dharma) davulunu
 4 çalıp, öğreti (Dharma) borusunu üfleyip, öğreti
 (Dharma)
 5 tuğunu yukarı kaldırıp, öğreti (Dharma)
 yağmurunu
 6 yağdırıp, beş varlık şeklindeki (Pañca-gati)
 canlılar için
 7 temiz inançlı gönül besleyip,
 8 öğreti (Dharma) kazancına ulaştırıp, (onları) bitmez,
 9 tükenmez rahat, huzur ile doyu-
 10 rup, böylelikle Bodhisattvaların,
 Pratyekabuddha-
 11 ların, Arhantların iyi
 12 köklerine (iki.) hakim duruma getirip,
 13 buyurmaklı hangi işleri (var) ise,
 14 şimdi ben, o, bütün Budaların
 15 o, öylesi kutsal işlerine tam te-
 16 miz inançlı gönülle, fazlasıyla
 17 sevinir, kıvanırım, (o işleri) överek,
 18 methederek yerine getiririm. Öyle ki, bu
 görünür
 19 zamandaki, on yöndeki bütün
 20 Budaların kutsal iş-güçle-
 21 lerine nasıl sevinir-
 22 sem, işte öylece de önceden, geçmiş
 23 zamandaki, on yöndeki bütün

154.9 *toğur*- "doymak, tatmin etmek", Uygur dönemi metinleri için kaynaklar *toğur*- şeklini, AY 118.7 (Nadelyayev 1969: 570a; Clauson 1972: 454a) için örnek verir. DTS, *toğur*- için Mani metinlerinden örnek verir (Nadelyayev 1969: 570a).

-155-

III.15a.

üçünç biş y(e)g(i)rmi
 1 burkan-lar-ning kılı tüketmiş ıduķ
 2 iş-leringe kin keligm-e üddeki
 3 ondın singarkı kamağ burkan-lar
 4 -ning y(e)me alķu-ka barça bir
 5 teg iyin ögür m(e)n sevinür m(e)n
 6 öge alķayu ○ teginür'm(e)n tip
 7 munçulayu yangın bo muntağ söz-leyü
 8 iyin ögirmiş k(e)rgek :: ::
 9 anta ötrü ol töz-ün-ler oğlı
 10 töz-ün-ler kız-ı ertingü uluğ
 11 bedük buyan-lıg yükmek-in buyan
 12 -lıg tirginig töz-ü tüketi kılmış
 13 kazğanmış bolur-lar .. ne üçün
 14 tip'tiser :: a kavşiki-y-a inçe
 15 k(a)ltı kang ügüz-deki kum sanınça
 16 üç ming uluğ ming yirtinçü-ler
 17 bolsar-lar .. ol ○ ança yirtinçü
 18 -deki tnl(i)ğ-lar barça arħant kutın
 19 bulup .. aķıǵsız eğgü törü-ke tegmiş
 20 bolsar-lar anta yine kim erser
 21 bir töz-ün-ler oğlı töz-ün-ler
 22 kız-ı ol ança tenglig sansız sakış
 23 -sız arığ turuğ arħant-lar kuvrağ-inga

-156-

III.15b.

1 bir aj-un-ta keğgülık ton-ın keğim-in
 2 yigülık içgülık aş-in suvsuş-in
 töşegülık
 3 töl(i)tin töşekin iglemiş-teki
 4 otın em-in bo dört türlüğ

155

III.15a.

üçüncü (kitap) on beş(inci varak)
 1 Budaların yapıp tamamlamış (oldukları) kutsal
 2 işlerine; ilerde, gelecek zamandaki
 3 on yöndeki bütün Budala-
 4 rın da hepsine, bütünüyle aynı
 5 şekilde sevinir, kıvanırım,
 6 överek, methederek yerine getiririm' diyerek
 7 bu şekilde, böylece söyleyerek
 8 sevinmiş (olsa) gerek.
 9 Ondan sonra o soylular oğlu,
 10 soylular kızı, son derece ulu,
 11 büyük iyilik yığımı ile iyilik
 12 toplamını, bütünüyle, (hiç) kalmamacasına
 yapmış
 13 kazanmış olurlar. Ne için
 14 denirse, ey Kauşika, şöyle
 15 ki, Ganj (*Ganġā*) ırmağındaki kum sayısınca
 16 üç bin ulu bin dünyalar (var)
 17 olsalar, o kadar dünya-
 18 daki canlılar, bütünüyle Arħant kutsallığını
 19 bulup, eğilimsiz (*Anāsrava*) iyi öğretiyeye
 (*Dharma*) varmış
 20 olsalar, yine de, herhangi
 21 bir soylular oğlu, soylular
 22 kızı, o, bu denli sayısız, hesap-
 23 sız, arı-duru Arħantlar topluluğuna,

156

III.15b.

1 bir varlık şeklinde (*Gati*) giyilecek üstü, başı;
 2 yenilip içilecek yiyecek-içecek; döşenecek
 3 yatak, yastık; hastalandığındaki
 4 (verilecek) ilaç, merhem ile, bu dört tür

155.11 *yükmek-in*: Metne bağlı kalınırsa buradaki -n- biçimbirimi birliktelik eki sayılabilir. Ancak ED'de belirtildiği gibi *yükmek-ig* okuyup, *buyan-lıg yükmek-ig buyan-lıg tirginig* şeklinde düşünmek de olası (Clauson 1972: 544b-545a).

155.16 *üç ming uluğ ming yirtinçü* = Skr. *tri-sahasra-mahā-loka-dhātu*, BT I Soothill 61b'ye gönderir (Hazai 1971: 37/164).

155.19 *akıǵsız*: "akmayan, 'akmasız', eğilimsiz, āsravasız" (*āsrava* için bak. 185.20); UW'de, AY 155.19 yerine matbaada yanlışlıkla Suv.11519 basılmış olmalı, çünkü AY 115.19'da böyle ibare yok (bak. Röhrborn 1979: 80b, B maddesi)

156.3 *töl(i)t töşek*: ED bu ikileme için (*tölet* okuyuşuyla!) AY 513.13'ü kaynak gösterir (Clauson 1972: 494a), DTS de AY 80.19 örneğini verir (Nadelyayev 1969: 579b). Orta hece ünlüsü düştüğüne göre -i- ile *tölit* şeklinde okunması daha doğru olacaktır.

5 tapıg-ın uduğ-ın tapınsar uğınsar
 6 ol ança çın ○ kirtü bursang
 7 kuvrağ-larğa tapınmak-tın tır(ü)miş
 8 uluğ buyan edğü kılnıç-ıg .. yene
 9 bo iyin ögirmek-lig buyan edğü
 10 kılnıç-ıg okşatsar yoleşdürser
 11 ming ülüş-ınte bir-ınge y(e)me
 12 yitmez .. ne için yitmez tip
 13 tiser .. tapıg uduğ kılmak-tın
 14 tır(ü)miş buyan edğü kılnıç erser san
 15 -lıg sağış-lıg ülgü-lüg kolu-luğ titir ..
 16 yene alku buyan-lar barça anta
 17 tutulmaz için anın antağ titir ..
 18 iyin ögirmek ○ -tin tır(ü)miş buyan
 19 edğü kılnıç erser .. sansız sağış-sız
 20 ülgüsüz kulusuz titir .. yene
 21 ertmiş kelteçi közünür bo üç üğ
 22 -ki buyan-lar barça anta tutulur
 23 için anın antağ bolur anı için

-157- III.16a.

üçünç altı y(e)g(i)rmi
 1 f[anın antağ bolur .. anı için]
 kim kayu tnl(i)ğ-lar ülgülençsiz teng
 2 -lençsiz üsdünki yig buyan edğü
 3 kılnıç-ıg alayın tip küseser-ler ..
 4 ötrü ol tnl(i)ğ-lar bo iyin ögirmek
 5 -lig yig ögretigde üzüksiz tut
 6 -çı ürtüg uzatı ○ ögretinmiş
 7 k(e)rgek :: tağı y(e)me kayu uzun tonı
 8 -luğ tnl(i)ğ-lar tişi et'öz-in erip
 9 erkek et'öz-in bulayın tip küş
 10 -eser-ler .. y(e)me bo ok iyin ögir
 11 -mek-lig yig ögretigde ögretin
 12 -miş k(e)rgek :: sıziksiz-in ol küsüş
 13 -i kağay tükel-lig irkek et'öz

156.21 üç üğ = Skr. *triṣkāla* = Çin. geçmiş, şu an (hal) ve gelecek; diğer bir anlamı da günün üç ayrı vakti: Sabah, öğle ve akşam. Bu terimle, aynı zamanda ölmüş, doğmuş ve doğacak olanlar da ifade edilmekte. Bu üç dönemin Budaları ise Kāsyapa, Sākyamuni ve Maitreya'dır (Soothill 1937: 57b-58a; Edgerton 1972: 258b; Nobel 1958: 108/1).

157.8 tişi et'öz-in erip: Nobel çevirisinde bu kısma, *er-* eylemine "verwandeln" eylemi denk gelmektedir. Ancak Uygurca metinde *v'* nin düşmüş olduğunu düşünmek de mümkün, ayrıca krş. 136.3 *efv/jril-*; Nobel 1958 108.

5 hizmet ile (iki.) hizmet etse (iki.)
 6 böylesi, içten, doğru rahipler topluluğuna
 7 (*Samgha*) saygı göstermekten ortaya çıkmış
 8 ulu iyi (iki.) davranış; yine
 9 bundan dolayı sevinmekli iyi (iki.)
 10 davranışı karşılaştırsa (iki.)
 11 bin parçasından birine bile
 12 yetmez. Ne için yetmez denir-
 13 se, hizmet, saygı göstermekten
 14 meydana gelmiş iyi (iki.) davranış ise sayı-
 15 lı, hesaplı, ölçülü, biçilidir (, işte o sebeple
 yetmez!)
 16 Yine bütün iyilikler(in) hepsi orada
 17 tutulmaz olduğu için böyledir.
 18 Dolayısıyla sevinmekten meydana gelmiş iyi
 19 (iki.) davranış ise, hadsiz hesapsız,
 20 ölçüsüz biçisizdir. Yine
 21 geçmiş, gelecek ve şimdiki bu üç zamana
 (*Triṣkāla*)
 22 ait iyilikler, hepsi orada tutulur
 23 olduğu için o şekilde olur; onun için

157

III.16a.

üçüncü (kitap) on altı(ncı varak)
 1 [öylece olur. Onun için]
 bazı canlılar, 'ölçülemez, kar-
 2 şılaştırılmaz, üstün, mükemmel, iyi (iki.)
 3 davranış alayım' diye dileseler,
 4 sonra o canlılar bundan dolayı sevinir-
 5 lesi daha iyi dersi kesintisiz, süre-
 6 li, uzun süre öğrenmiş (olsalar)
 7 gerek. Dahası, bazı uzun giysi-
 8 li (dişi) canlılar dişi vücutlu olup
 9 'erkek vücudunu bulayım' diye dile-
 10 seler bile, işte bu sebepten dolayı sevinir-
 11 lesi daha iyi dersi öğren-
 12 miş (olmaları) gerek(lidir). Şüphesiz olarak o
 dilek-
 13 (ler)i yerine gelecek ve eksiksiz erkek vücu-

14 -iğ bulğay tip y(a)rılıkadı :: anta
 15 ötrü t(e)ngri kıan-ı kıormuz-ta t(e)ngri
 16 tükel bilge t(e)ngri t(e)ngri-si
 17 burkıan-tın bo nom ○-luğ y(a)rılığ-ığ
 18 eşidü teginip yine t(e)ngri t(e)ngri-si
 19 burkıan-ka inçe tip ötündi ::
 20 uka teginim atı kötrülmüş
 21 t(e)ngrim iyin ögirmek-lig buyan eğğü
 22 kıılınç-ning uluğ türlüğü yigin

-158-

III.16b.

1 adruk-ın aımtı küsüş-üm teginür
 2 t(e)ngrim ötüğçi bolmak buyan eğğü
 3 kıılınç-ning uluğ türlüğü yigin adruk
 4 -ın nom-layu y(a)rılıkağay erti :: kim
 5 kinki tnl(ı)ğ-lar ukz-un-lar bilz-ün
 6 -ler kin keligm-e ○ıddeki bodis(a)t(a)v
 7 -larığ yügerü nom tilgen-in evirtgü
 8 -ke küsüş öritz-ün-ler aımtı bo
 9 közüdür üddeki burkıan-lar-ığ yügerü
 10 nom tilgen-in evirtgeli kıngül turğur
 11 -zun-lar t(e)ngrim tip tidi :: ::
 12 anta ötrü tükel bilge biliglig
 13 t(e)ngri t(e)ngri-si burkıan kıormuz-ta
 t(e)ngri
 14 -ke inçe tip y(a)rılıkadı :: inçe
 15 erser t(e)ngri-ler iligi-y-e titrü
 16 tınglağıl m(e)n sanga nomlayu bireyin
 17 kavşiki-y-a birök ○ kim kıayu töz
 18 -ün-ler oğıl töz-ün-ler kıız-ı
 19 üzeliksiz üsdünki yig köni
 20 tüz tuymak burkıan kıutın bulayın
 21 tip kıüş-eser-ler :: ötrü olar
 22 iduk tayşing nom-tağı yorığ-ça
 23 yorıp tünle kıüntüz altı üd-te ::

159-

III.17a.

üçünç yiti y(e)g(i)rmi
 1 kı(a)ltı öngreki törü-çe süz-ük
 2 kıirtgünç kıngül-in bir uçluğ
 3 ögin inçe tip timiş kı(e)rgek ::

14 dunu bulacak” diye buyurdu. Ondan
 15 sonra tanrılar hanı İndra tanrı,
 16 eksiksiz, bilge, tanrılar tanrısı (*Devâtideva*)
 17 Budadan bu öğreti (*Dharma*) buyruğunu
 18 saygıyla dinleyerek yine tanrılar tanrısı
 (*Devâtideva*)
 19 Budaya saygıyla şöyle dedi:
 20 “Anladım, adı yüceltilmiş (*Lokajyeştha*)
 21 efendim. Dolayısıyla sevinilesi iyi (iki.)
 22 davranışın ulu, değışik mükemmelliğini

158

III.16b.

1 iyiliğini (bulmak) şu anki isteğindir.
 2 Efendim, ricacı olmak iyi (iki.)
 3 davranışının ulu türlü mükemmelliğini, iyiliği-
 4 ni anlatıp buyuracak idi(niz); böylelikle
 5 sonraki canlılar anlaşımlar, bilsin-
 6 ler; ilerde, geleceğın Bodhisattva-
 7 ları, şimdiki öğreti tekerleğini (*Dharmacakra*)
 çevirme-
 8 ye istek yükseltsinler. Şimdi bu
 9 görünüp zamanın Budaları, şimdiki
 10 öğreti tekerleğini (*Dharmacakra*) çevirmek için
 gönül besle-
 11 sinler efendim” dedi.
 12 Ondan sonra eksiksiz bilge bilgili,
 13 tanrı tanrısı (*Devâtideva*) Buda, İndra tanrı-
 14 ya şöylece buyurdu: “Öyle
 15 ise ey tanrılar hükümdarı iyi
 16 dinle! Ben sana açıklayıvereyim;
 17 ey Kauşika, eğer bazı soy-
 18 lular oğıl, soylular kıızı,
 19 ‘daha üstü bulunmayan, (en) üstün, mükemmel,
 doğıru,
 20 düz sezme (*Anuttarasamyaksambodhi*) (adlı)
 Buda kutsallığını bulayım’
 21 diye dileseler, sonra onlar
 22 kutsal Mahâyâna öğretilerdeki (*Dharma*) davranış
 gereğince
 23 davranıp (= yürüyüp), gece ile gündüz altı
 zamanda

159

III.17a.

üçüncü (kitap) on yedi(nci) varak
 1 aynı şekilde önceki öğreti gereğince, temiz
 2 inançlı gönülle, bir taraflı
 3 düşünceyle şöylece demiş (olsalar) gerek:

- 4 4 amtı m(e)n isig öz-ümüz-tin
 5 berü inanur'biz onđın sđngarķı
 6 4amaç burķan ○ -larķa 4ayu ne4e
 7 üzeliksiz üz-tünki yig köni
 8 tüz tuymak burķan 4utın bulu
 9 y(a)rlıkap taķı nom tilgen-in evire
 10 y(a)rlıkamaz-4an nırvan-4a kirkeli
 11 uğrayu y(a)rlıkamış bğü bilig-lig
 12 burķan-lar erser-ler :: ol 4amaç
 13 burķan-lar 4utınga yilirimiz-tin
 14 süngük-ümüz-din'berü 4op süz-ük
 15 4ongül-ümüz üz-e töpümüz-ni yir
 16 -ke tegürüp yin4ürü töpün yükünüp
 17 ötügçi bolu ○ teginür biz ::
 18 ol 4amaç bğü biliglig burķan-lar
 19 uluğ y(a)rlıkancı 4ongül öritü
 20 y(a)rlıkap .. uluğ nom tilgen-in evire
 21 y(a)rlıkaz-un-lar :: uluğ nom-luğ
 yağmur
 22 yağıtı y(a)rlıkaz-un-lar :: uluğ

-160- III.17b.

- 1 nom-luğ yula tamduru y(a)rlıkaz-un
 2 -lar .. kirtü nom töz-lüg yoluğ oruk
 3 -uğ y(a)rutu yaltrıtu y(a)rlıkaz-un-lar ::
 4 neng in4ip nırvan-4a kirü y(a)rlıkā
 5 -matın yirtin4ü-de ür ke4 uzun
 6 üdüñ mengün ○ turu y(a)rlıkap
 7 alķu tınl(ı)đ oğlan-ların 4op emgek
 8 -lerintin özđuru 4utđaru y(a)rlıkap
 9 alķınmak-sız tükemeksiz in4ü
 10 mengi üz-e 4amağu-nı bir teg
 11 in4ü-lüg mengi-lig kılı y(a)rlıkaz
 12 -un-lar :: bo biz-ing ötügçi
 13 bolmak-ımız tıtağ-ınta ötgürtü
 14 ötlüm ne4e buyan eđđü kılın4-ları
 15 -mız tor(ü)đi erser ol buyan eđđü kılın4
 16 -larımız-nı bar4a üzeliksiz yig

159.4 m(e)n ... inanur'biz: inanur'biz şekli öznenin men değil, biz olmasını gerektiriyor! Ayrıca krş. biz ... teginür'biz III.3a.18

160.14 ötlüm, Clauson'da 'Hapax legomenon' olarak verilir ve "sürekli" diye anlamlandırılır (< ?), Clauson 1972: 56a.

- 4 'şimdi biz (harf. ben) yaşamımızdan
 5 daha ileri inanırız, on taraftaki
 6 bütün Budalara, nasıl
 7 daha üstü bulunmayan, (en) üstün, mükemmel,
 doğru,
 8 düz sezmek (*Anuttarasamyaksambodhi*) (adlı)
 Buda kutsallığını elde ede-
 9 rek, hatta öğreti tekerleğini (*Dharmacakra*)
 buyurup
 10 4evirmezken Nirvāna'ya girmek için
 11 özelliklikle buyurmuş, bilgelik sahibi
 12 Budalar iseler (işte) o bütün
 13 Budalar kutsallığına iliğimizden
 14 kemiğimize varncaya dek, bütünyle temiz
 15 gönltümüz ile başımızı ye-
 16 re değdirip, baş(ımız)la secde ederek eğilip
 17 ricacı oluruz.
 18 O, bütün bilge bilgili Budalar,
 19 ulu acıyıcı duygu beslemek lüt-
 20 funda bulunup, ulu öğreti tekerleğini
 (*Dharmacakra*) 4evirmeye
 21 lütuf buyursunlar; ulu öğreti (*Dharma*)
 yağmurunu
 22 lütfedip yağdırsınlar; ulu

160

III.17b.

- 1 öğreti (*Dharma*) meşalesini lütfedip tutuştur-
 2 sunlar; ger4ek öğreti (*Dharma*) esalı yolu, 4are-
 3 yi aydımlatıp iştınsınlar.
 4 Böylelikle hi4 Nirvāna'ya girmeye lütfet-
 5 meden dünyada uzun
 6 süre (iki.), ebediyen kalıp, buyurup,
 9 'yok olmayan, tükenmeyen rahat
 10 huzur' ile hepsini aynı
 11 rahat, huzurlu duruma getirip buyur-
 12 sunlar. Bu bizim ricacı
 13 olmamız sebebinden dolayı
 14 ne kadar (iki.) iyi (iki.) davranışları-
 15 mız meydana geldiyse, o iyi (iki.) davranış-
 16 larımızı toptan, daha üstü bulunmayan,
 mükemmel,

17 köni tüz tuymak ○ burқан қутыңа
 18 evire teginür'biz .. қ(a)ltı öngre
 19 ermiş kin keligm-e aımtı közünür
 20 bo üç üdki bodis(a)t(a)v-lar ötüğçi
 21 bolmaq buyan edgü kılınç-ların neteg
 22 üzeliksiz üsdünki yig köni
 23 tüz tuymak burқан қутыңа evirdi

-161-

III.18a.

üçünç sekiz y(e)g(i)rmi

1 -ler evirer-ler evirgey-ler erser :: ::
 2 ançulayı oқ biz y(e)me ötüğçi
 3 bolmış buyan edgü kılınç-ımız-nı
 4 üzeliksiz yig üsdünki köni tüz
 5 tuymak burқан қутыңа evire teginür
 6 biz tip timiş ○ k(e)rgek .. bo titir
 7 nom tilgen-in evirgü-ke ötüğçi bolmaq
 8 -lig yig ögretig :: kavşiki-y-a birök
 9 kim қayu kişi bo üç ming uluğ ming
 10 yirtinçü-de tolu yiti ertini urup
 11 kirtü-đin kelmiş-ke ağır ayağ tapıғ
 12 uduғ қılsar .. ikinti yene bir kişi
 13 kirtü-đin kelmiş-ig nom tilgen
 14 -in evirtgeli ötüğçi bolsar munung
 buyan-ı
 15 aşnuқı yirtinçü-de tolu yiti
 16 ertini urup buşı birmiş buyan-ta
 17 utar yigedür ne üçün tip'tiser
 18 aşnuқı buyan ○ erser tavar buşı
 19 titir .. kinki buyan erser nom buşı
 20 titir .. kavşiki-y-a üç ming uluғ
 21 ming yirtinçü-de tolu yiti ertini
 22 urup buşı birmek buyan y(e)me tır(ü)
 23 -zün .. birök kim қayu kişi kang

17 doğru, düz sezmek (*Anuttarasamyaksambodhi*)
 (adlı) Buda kutsallığına
 18 saygıyla yöneltiliriz. Öyle ki, önceden
 19 -geçmiş, ilerde-gelecek (ve) şimdiki-görüntür,
 20 bu üç döneme ait Bodhisattvalar(ın) ricacı
 21 olmak(tan hasıl olmuş) iyi (iki.) davranışlarını
 ne şekilde
 22 daha üstü bulunmayan, (en) üstün, mükemmel,
 doğru,
 23 düz sezmek (*Anuttarasamyaksambodhi*) (adlı)
 Buda kutsallığına çevirdi-

161

III.18a.

üçüncü (kitap) on sekiz(inci) varak

1 ler, çevirirler, çevirecekler ise;
 2 böylece biz de ricacı
 3 olmuş iyi (iki.) davranışımızı
 4 daha üstü bulunmayan, mükemmel, (en) üstün,
 doğru-düz
 5 sezmek (*Anuttarasamyaksambodhi*) (adlı) Buda
 kutsallığına saygıyla çeviri-
 6 riz' demiş (olsalar) gerek. Budur (işte)
 7 öğreti tekerleğini (*Dharmacakra*) çevirmeye ricacı
 oluna-
 8 sı üstün öğreti! Ey Kauşika, eğer
 9 kimileri bu üç bin ulu bin
 10 dünyada bütünüyle yedi mücevher (*Saptaratna*)
 yerleştirip
 11 gerçeklikten gelmişe (*Tathâgata*), öğreti tekerleği-
 14 ni (*Dharmacakra*) çevirmek amacıyla ricacı olsa,
 bunun iyiliği
 15 önceki dünyada bütünüyle yedi
 16 mücevher (*Saptaratna*) koymuş, sadaka vermiş
 iyilikten
 17 (daha) başarılı olur, mükemmelleşir. Ne için
 denirse
 18 önceki iyilik ise mal sadakası-
 19 dır, sonraki iyilik ise öğreti (*Dharma*) sadakası-
 20 dır. Ey Kauşika, üç bin ulu
 21 bin dünyada, bütünüyle yedi mücevher (*Saptaratna*)
 22 koyup, sadaka vermek iyiliği de meydana gel-
 23 sin. Eğer bazı kişiler Ganj (*Gaṅgâ*)

161.10 yiti ertini = Skr. *sapta ratna* "yedi hazine veya değerli şey, vb., *suvarṇa* altın, *rûpya* gümüş, *vaidûrya* lacivert taş, firuze, *sphaṭika* kristal, *musâragalva* akik taşı, bilye, 'agate', *rohita-mukta* yakut renkli, kırmızı inciler, ve yine *asmagarbha* 'comelian', akik taşı" (Soothill 1937: 11b-12a).

-162-

III.18b.

- 1 ügüz-teki kum sanınca üç ming
- 2 ulug ming yirtinçü-lerte tolu yiti
- 3 ertini-ler urup kamağ burkan-larka ağır
- 4 ayağ tapıg uduğ kılsar :: ikinti
- 5 yene bir kişi yalanguz bir-ök
- 6 burkan-ıg nom ○ tilgen-in evirt
- 7 -geli ötüğçi bolsar :: munung buyan
- 8 -ı y(e)me ok aşnuķı buyan-ta uțar
- 9 yigedür :: kinki-si nom buşı titir
- 10 tiser :: kinki-si nom buşı titir
- 11 aşnuķı-sı tavar buşı titir .. nom buşı
- 12 -ning yene biş türlüg yig asıg
- 13 -ı bar titir .. kayu-lar ol biş tip
- 14 tiser .. inçe k(a)ltı 'eng'ilki nom
- 15 buşı erser öz-ke adınağ-ka
- 16 birle asıg-lıg titir .. tavar buşı
- 17 neng inçip antağ ermez .. ikinti
- 18 nom buşı erser ○ tınl(ı)ğ-larıg üç
- 19 uğuş yirtinçü-đin üntürgeli
- 20 udaçı titir .. tavar buşı yalanguz
- 21 az aınranmak uğuş yirtinçü-đin y(e)me
- 22 üntürü ermez .. üçünç nom buşı
- 23 erser töz nom-luğ et'öz-üg

-163-

III.19a.

üçünç tokuz y(e)g(i)rmi

- 1 arıtdaçı titir .. tavar buşı yene
- 2 yanturu et et'öz-üg erser ükli
- 3 -tür .. törtünç nom buşı-ning töz
- 4 -i neçeke'tegi alķınçsız tüketinç
- 5 -siz titir .. tavar buşı töz-i yene
- 6 t(e)rk-key-e üdüñ ○ alķıntaçı tüke
- 7 -deçi erür .. bişinç nom buşı erser
- 8 uğrayu biligsiz bilig-ig üçegü
- 9 -ni tarķartaçı titir .. tavar buşı

162

III.18b.

- 1 ırmağındaki kum sayısınca, üç bin
 - 2 ulu bin dünyalarda bütünüyle yedi
 - 3 mücehverler (*Saptaratna*) koyup, bütün Budalara büyük
 - 4 saygı, izzet, ikram gösterse; ikincisi,
 - 5 yine, yalnız bir kez bile
 - 6 Budaya (harf. -ı) öğreti tekerleğini (*Dharmacakra*) çevirt-
 - 7 mek için ricacı olsa, bunun iyili-
 - 8 ği de önceki iyilikten (daha çok) iyileşir,
 - 9 mükemmelleşir. Nasıl mükemmelleşir (iki.) denir-
 - 10 se, sonrakisi öğreti (*Dharma*) sadakasıdır,
 - 11 öncekisi mal-mülk sadakasıdır; öğreti (*Dharma*) sadakası-
 - 12 nin da yine beş türlü üstün yara-
 - 13 rı vardır. Nelerdir o beş (yazar) denecek
 - 14 olursa, şöyle ki, en ilk, öğreti (*Dharma*)
 - 15 sadakası ise, kendine (olduğu kadar) başkasına
 - 16 da yararlıdır. Mal sadakası
 - 17 hiç de öyle değildir. İkincisi,
 - 18 öğreti (*Dharma*) sadakası ise canlıları üç
 - 19 bölgeden (iki.) çıkarabil-
 - 20 mek içindir. Mal sadakası yalnız
 - 21 hırs (ve) açgözlülük esaslı (olan) bölgeden de (*Kāma, dhātu, loka*)
 - 22 kurtarmaz. Üçüncüsü, öğreti (*Dharma*) sadakası
 - 23 ise, esas (*Svabhāva*) öğretili (*Dharma*) vücudu
- 163 III.19a.
- üçüncü (kitap) on dokuz(uncu varak)
 - 1 temizleyecektir. Mal sadakası yalnız
 - 2 (iki.) somut vücudu artı-
 - 3 rır. Dördüncü, öğreti (*Dharma*) sadakasının esa-
 - 4 sı (ise) nice (zaman)a değin yok olmaz, tüken-
 - 5 mez. Mal sadakasının esası yine
 - 6 bir anlık sürede yok olup bite-
 - 7 cektir. Beşincisi, öğreti (*Dharma*) sadakası ise
 - 8 özellikle bilgisizliği (diğer ikisiyle), üçünü bir-
 - 9 likte uzaklaştıracaktır. Mal sadakası

162.15 öz-ke adınağ-ka: özge adınağ okunup ikileme sayılabilecek bu ibare okuduğumuz gibi -k- ile, öz-ke şeklinde okunup 'kendine' ve 'başkasına' olarak çevrilmelidir; Almancası için krş. Nobel 1958: 110 "1. Das *dharma*-Spenden ist in gleicher Weise einem s e l b s t und den a n d e r e n von Nutzen"; DTS, AY'tan *özge adınağ* örneğini vermekteyse de, metnin gelişine göre bu örnek de *öz-ke adınağ-ka* şeklinde okunmalıdır (Suv. 293/5; DTS 395a); benzer okuyuş için krş. Shōgaito: *öz-kā asıy qılmaq adın-qa asıy qılmaq* Abhidham. 12/86 vd.

- 10 yalanguz az nız-vanıg ok kever küçsi
 11 -retür .. anı için y(e)me kavşiki-y-a
 12 ötügeçi bolmak-tın tır(ü)miş buyan
 13 edgü kılnıç ülgülençsiz tenglençsiz
 14 yoleştürgülüksüz titir :: k(a)ltı m(e)n
 15 öngre asankı-lıg uzun yol-ta
 16 bodis(a)t(a)v-lar yorıg-ınta yoriyur erken
 17 üküş kurla ○ burkan-lar-ka
 18 nom tilgen-in evirtgeli ötügçi
 19 boltum ol ok buyan küçinte burkan
 20 kütin bultukum-ta üç ming uluğ
 21 ming yirtinçü-nüng kangı uluğ
 22 ez-rua t(e)ngri mini nom tilgenin

-164-

III.19b.

- 1 evirgeli ötüdü .. k(a)ltı m(e)n öngre
 2 kamağ tnl(i)ğ oğlan-ın inç mengilig
 3 kılgalıır için öngreki burkan-lar
 4 -ıg nırvan-ka kirü y(a)rılıkamaz-un
 5 ür kiç uzun üdü yirtinçü-de turu
 6 y(a)rılıkaz-un-lar ○ tıp ötügçi
 7 boltum .. ol ok buyan küçinte on
 [türlüg]
 8 { küç tört türlüg [korkınç-sız
 bilge bilig-ning] ürüg uzatı
 9 ornanmış ög turuğ-lar uluğ edgü
 10 ögli kōngül uluğ y(a)rılıkānçuçı kōngül
 11 -te ulatı sansız sakış-sız kamağ
 12 -lıg nom-larıg tanuğlağalı boltum neçe
 13 -te birök m(e)n nırvan-ka kirü
 y(a)rılıkāş-ar
 14 m(e)n y(e)me inçip edgü tiryük nom-luğ
 15 şaz-ınım öçülmetin alkınmatın

- 10 yalnız hırs (ve) tutkuyu (*Kleśā*) zayıflatır, güçsüz-
 11 leştirir. İşte o sebeptedir ki, ey Kauśika,
 12 ricacı olmaktan meydana gelmiş iyi
 13 (iki.) davranış hadsiz hesapsız (ve)
 14 (dahi) benzersizdir. Şöyle ki, ben
 15 önceden, sayısız uzun yolda,
 16 Bodhisattvalar yürüyüşünde yürür iken,
 17 pek çok defa Budalara
 18 öğreti tekerleğini (Dharmacakra) çevirmeleri
 için ricacı
 19 oldum. İşte bu iyilik sayesinde Buda
 20 kutsallığını bulduğumda, üç bin ulu
 21 bin dünyanın babası, ulu
 22 Brahmā tanrı, benim öğreti tekerleğini
 (Dharmacakra)

164

III.19b.

- 1 çevirmemi istedi. Şöyle ki, ben 'önceki
 2 bütün canlı(lar)ı rahata, huzura
 3 kavuşturmak için, önceki Budalar
 4 lütfedip Nirvāna'ya girmesin(ler),
 5 lütfedip uzun süre (iki.) dünyada
 6 kalsınlar' diye ricacı
 7 oldum. (İşte) o iyilik sayesinde on türlü
 8 güç, dört türlü [korkusuz
 bilge bilginin] uzun süre
 9 yerleşmiş (olan) (?) durular (gibi); ulu, iyi
 10 düşünceli gönül(de), ulu acıyıcı düşünce-
 11 de bulunarak, bu yolla, sonsuz sayıdaki bütün
 herke-
 12 sin öğretilerini (Dharma) tanıtlamak istedim.
 İşte
 13 o zaman ben Nirvāna'ya girsem
 14 bile, böylesi iyi denilen öğretili (*Dharma*)
 15 öğretim (*Śāsana*) ortadan kalkıp yok olmadan,

163.12 ötügeçi: Uygur harfli metinde aynen böyle yazılmış! Böylesi -e- türemeleri için (?) krş. *ögeretiğ* (*öğretig* yerine!) Ş.Tekin 1976: 443a.

164.9 ornanmış ög turuğ-lar (?) krş. Ş.Tekin 1976: 64/38; 'wyk ? okunuşu ve anlamlandırılışı konusunda kararsızım.

164.14 tiryük (*tywywk*) "denen, denilen, (diye) adlandırılan", metinde -t- yerine -w- yazılmış, yani Uygur alfabesine göre tamamlanmamış bir *t*, yarım bırakılmış bir *t* ile karşı karşıyayız. -yük morfemli *tit*- kullanımı için bk. Bang 1930b: 29-30/108.

164.15 öçül-: Metnimizde öç- ve öçül- arasında ayrım gözetilmez, her iki eylem de dönüşlü alkın- eylemi ile birlikte kullanılır; dolayısıyla öçül-'teki -l- edilgenlikten ziyade dönüşlülüğü pekiştirme 'Intensivum' görevindedir; öç- alkın- 145.6, öçül- alkın- 164.15; buradaki alkın-'lı kullanışlara dikkat! krş. öç- 'erlöschen; verlöschen'

16 şuradi üdke'teginç kedki yirtinçü
 17 -de serilip turur yene y(e)me kavşiki
 18 -y-a kayu mening ○ nom-luğ et'öz-üm
 19 erser arıg süz-ük oqşatguluğ-suz
 20 adruk adruk soğançığ öng körk
 21 b(e)lgü-lerin .. ülgülençsiz tenglençsiz
 22 edgü edrem-lerin sakınu söz-leyü
 23 yitinçsiz titir .. kamağ biş aj-un

-165- III.20a.

üçünç ülüş y(e)g(i)rmi

1 tınl(ı)ğ-lar oğlanı ol nom-luğ et'öz
 2 -üm uğrınta edgü-ke mengi-ke
 3 tegmek-lerin yüz ming tümen kalp
 4 üd-lerke'tegi nom-lap söz-lep
 5 tüketinçsiz titir .. ol oq nom
 6 -luğ et'öz-üm-te ○ yine alku nom
 7 -lar barça kalısız tutulur-lar .. alku
 8 nom-larta yene nom-luğ et'öz-üm
 9 tutulmaz .. mengü mengi erip inçip
 10 mengü tip adkandaçı körüm-ke
 11 sanmaz .. nız-vanı-lıg kōngül-te
 b(e)lgür
 12 -meki üz-e ikin ar-a üzülür
 13 öçer osuğ-luğ erser y(e)me inçip
 14 yene üzülteçi ol adkangu-luk
 15 üzülmek körüm ermez sıyur tınl(ı)ğ-lar
 16 -ning adruk öngi ermez körüm
 17 -lerin b(e)lgürtür ○ adruk adruk
 18 çın'kirtü erür körüm-lerin yçrer tınl(ı)ğ
 19 -lar-ning nız-vanı-lıg b(e)k bağ-ların
 20 çuğ-ların antağ bağ çuğ yok kim yçrtül

16 işitilmiş (*Śrota*) zamana kadar, sonraki dünya-
 17 da yerleşip kalır. Yine de ey Kauşika,
 18 ise benim öğretili vücudum (*Dharma-kāya*),
 19 işte temiz, pak, benzersiz,
 20 seçilmiş (2 kez), tatlı güzellik (ve) görkem
 21 belirtilerini, hadsiz, hesapsız
 22 iyilik erdemleri ile düşünülüp söylenemeyecek
 23 kadardır. Bütün beş varlık şekli (*Pañca-gatı*)

165

III.20a.

üçüncü (kitap) yirmi(inci) varak

1 canlılar, o öğretili vücu-
 2 dum (*Dharma-kāya*) sebebiyle iyiliğe, huzura
 3 ulaşmalarını yüz bin tümen
 (= 100 000 x 10 000) kalpa
 4 çağlara değin anlatıp söyleyerek
 5 bitiremezler. İşte o öğreti-
 6 li vücudumda (*Dharma-kāya*) yine bütün öğreti-
 7 ler (*Dharma*) bütünüyle, kalmamacasına
 tutulurlar. Bütün
 8 öğretilerde (*Dharma*) yine öğretili vücudum
 (*Dharma-kāya*)
 9 tutulmaz. Sonsuz huzur olup, ancak
 10 sonsuz diyerek bağlanılacak görünüştten
 11 saymaz. Tutkulu (*Kleśā*) gönülde belir-
 12 mesi ile ikisinin arasında kesilir,
 13 ortadan kalkar gibi ise de, lâkin
 14 yine kesilecek, o, bağlanılması gerekli
 15 kesilmek görünüşü olmayan bozucu canlı-
 16 ların ayrı ayrı, farklı olmayan görünüş-
 17 lerini (ve) ayrı ayrı
 18 gerçek, doğru olan görünüşlerini belirtir; canlı-
 19 ların tutkulu, sağlam bağlarını,
 20 kösteklerini çözer; öylesine bağ, köstek yok ki
 (onun tarafından) çözü-

Hazai-Zieme 1971: 61b; Röhrborn 1971: 60b; Zieme-Kara 1978: 234b; Ş.Tekin 1980c: 36b; Zieme 1985: 222a; ve öçül- 'erlöschen, verlöscht werden' Hazai-Zieme 1971: 61b.

164.16 şuradi << Skr. *śrota*, benzer kullanım Maytırsimit'te de geçer: *muntad(a öngi) / kim şurui ödke tegi III* Ş.Tekin 1976: 48/46.

165.12 ve 13 için bak. Röhrborn 1985: 134 ve 135.

165.15 sıyur: sı- eylemine, geniş zaman ekiyle mevcut metinlerde çok sık rastlanmaz. MK'de de -r morfemiyle sır olarak geçer (Atalay 1986a: 249/5); -(y)ur morfemiyle *Atabet'l-Hakayık*'ta (tişingni sıyur) geçer (Clauson 1972: 782a). Nobel çevirisinde bu kısma "Er vernichtet ... Wesen" denk gelmektedir (Nobel 1958: 111); *sıyurlar* Röhrborn 1979: 74b (*agtar-* 1'de).

165.20 yörülmeğülük şeşilmeğülük: DTS'deki yörülmeğülüğ şeşilmeğülüğ okuyuşu (Nadelyayev 1969: 276b), ED'de olduğu gibi -lük şeklinde düzeltilmelidir (Clauson 1972: 857b-858a).

21 -megülük şeşilmegülük .. örüt(t)ürür
22 kuşalamul tüme eğgülig töz yultız-ların

21 meyecek (türden) olsun. Kuşalamûla
22 denilen iyilik köklerini (iki.) yükselttirir;

-166- III.20b.

1 f [antağ edgülig töz yultız yoğ] kim
örmegülük yaşarmağuluk öre
2 tüketip bütmeyük bışmayuk eğgülig
3 töz yultız-larığ bütürür bışurur ::
4 bütmiş bışmış erser .. ötrü oz
5 -ğurur kütğarur :: inçip tigirtsiz
6 tapırsız alku ○ tiki çoğ-ı
7 ırak öngi üdrülmiş :: örüg amıl
8 itigsiz erksinmek-ke tükel-lig
9 inçgü mengi-lig üç üd-lerde
10 ertmiş erip yene üç üd-lerig
11 b(e)lgürtdeçi şravak-lar pratyikabut
12 -lar-ning bilgülik-lerin-tin ünmiş
13 ertmiş öngi seçilmiş alku uluğ
14 bodis(a)(a)v-lar-ning bışrunu
yonguluk-ı
15 kamağ büğü biliglig burkan-lar-ning
16 ağırsız bir teg töz-i tüpi
17 titir .. muntağ ○ osuğ-luğ nom
18 -luğ et'öz-üm-in y(e)me uğrayu öngre
19 -ki kum sanınça burkan-larığ nom nom
20 -lağalı nom-luğ tilgen evirtgeli
21 ötüğçi bolmış buyan eğgü kılınç
22 küçinte tanuklamış bolmış erür m(e)n
23 anın kim kayu tınl(ı)ğ-lar üz-eliksiz

166 III.20b.

1 [öylesine iyi kök (ve) esas yok] ki
yetişmesin, yeşermesin. Yetişmeyi
2 tamamlamamış, bitmemiş, olgunlaşmamış iyi
3 kök (ve) esasları bitirir, olgunlaştırır;
4 bitmiş, olmuş ise, daha sonra kur-
5 tarır (iki.). Böylelikle sessiz
6 sedasız, bütün gürültüsü-patırtısı
7 uzak ve ayrılmış (iki.), sakın, durgun,
8 eylemsiz (*Asamskşta*) eğemenliğe bütüntüyle
sahip,
9 sevinçli (ve) mutlu üç zamanlardan (*Trişkåla*)
10 (gelip) geçmiş olup, yine üç zamanları
(*Trişkåla*)
11 belirtecek Śravaka'lar (ve) Pratyekabuddha'
12 ların bilmelerinden ortaya çıkmış,
13 geçmiş, ayrı (ve) seçilmiş bütün ulu
14 Bodhisattvaların, (öğretilerinin) öğrenilip
uyulması gereken
15 bütün bilge bilgili Buddhaların
16 kökü, dibi ayrımsız, tamamen aynı-
17 dır. Böylece, benzer şekilde öğreti-
18 li vücudumla (*Dharma-kåya*) da, özellikle, önce-
19 ki, kum sayısınca Buddhaları öğreti (*Dharma*)
çevirtmek için
21 ricacı olmuş iyi (iki.) davranış
22 sayesinde tanıtlamış olurum.
23 Onun için bazı canlılar, daha üstü bulunmayan,

165.21 örüt(t)ürür "yükselttirir, yetiştirir, olgunlaşmasını sağlar" (<*örüttürür <*örütürür); eğer başka bir açıklaması yoksa, bir -t- eksik yazılmış, krş. *kongül örütür-* 178.23 ve 179.2. t'nin eksik yazımına benzer örnek için krş. Orhon Türkçesi *u(t)m* (<*ittum <*ıdtum) T.Tekin 1988: 50 (D 40).

166.3 yultız-larığ: Metnimizde art sıradan ek alan *yultız* sözünün Uygurca döneminde hem art ünlülü hem de ön ünlülü şekilleriyle karşılaşıyoruz: BT XIII *yultızlıg* (Zieme 1985/ 77/52 nüsha farkları kısmı), *yultızlig* (77/55).

166.5 *tigirtsiz tapırsız*: (*tiKirtsiz tAptırsız* ?) DTS *tabırsız* (Nadelyayev 1969: 558ab), ED *tebirtsiz* (Clauson 1972: 486b) olarak yer verir ve bir kez geçtiğini kaydeder; ayrıca *tigre-* ve *tepre-* eylemleri ile ilişkili olduğu kaydedilir. *tepre-* ile ilişkili ise -p- ile okumamız gerekir. Orhon Türkçesi -b-, -b = Uygurca -v-, -v ses gelişimini düşünürsek (*yalbarmak-lıg* 144.15 ~ *yalvarmak-lıg* 141.21, 142.8 gibi bazı eskicil örnekler dışında) ünlüler arasında b ile değil de p ile okumamız gerekir.

166.13 *şeşilme-*: DTS'de ş- ve -g ile, *yörülmegülüg şeşilmegülüg* (Nadelyayev 1969: 522b ve 276b); Clauson'da ise, madde başında s- ile, Uygur dönemi için ş- ile *şeşilmegülük*, MK'da ise s- ile (1972: 857b-858a); yazıma bağlı kalmırsa alttaki iki noktadan dolayı ş- ile okunmalı.

166.16 *ağırsız*: bak. UW *ağırsız* B) c) (56-57) ve krş. *adroksuz* A) b) (60b).

-167- III.21a.

üçünç bir otuz

- 1 üstünki yig köni tüz tuymak
- 2 burkan kutın küseser-ler .. ötrü
- 3 olar birer şlok birer padak nom
- 4 -larıg nom-lağalı nom-latğalı y(e)me
- 5 öğretinmiş k(e)rgek .. birer şlok
- 6 birer padak nom ○ nom-lamağ-tın
- 7 tır(ü)miş buyan edğü kılınç-ıg tağı
- 8 ülgüle'geli tenglegeli boltukmaz .. tağı
- 9 ne ayıtmiş k(e)rgek :: burkan-larıg
- 10 nom nom-latğalı nom-luğ tilgen
- 11 evirtgeli nırvan-ka kirmetin yirtin
- 12 -çü-de turğurgalı ötüğçi bolup
- 13 ötüyü ötünmekdiñ tır(ü)miş buyan edğü
- 14 kılınç-ning sanın sağış-ın kim ülgü
- 15 -legeli sağalıg uğay tip y(a)rılıkadı ::
- 16 ol üdüñ t(e)ngri kan-ı qormuz-ta
- 17 t(e)ngri yene ok t(e)ngri t(e)ngri-si
- 18 burkan-ka inçe tip ötüñdi .. atı
- 19 kötrülmüş ayağ-ka ○ tegimlig
- t(e)ngrim
- 20 antağ erser kim qayu burkan kutı
- 21 küsüş-lüg töz-ün-ler oğlı
- 22 töz-ün-ler kız-ı üzeliक्सüz üz
- 23 -düñki yig köni tüz tuymak burkan
- 24 kutı üçün türlüg kōngül-lüg

-168- III.21b.

- 1 nom-larta edğü kılınç-ka katıgıan
- 2 -sar-lar kuşalamul tıgm-e edğülüg
- 3 töz yiltız tikser tarısar-lar ..
- 4 ol antağ edğü kılınç-ların edğülüg
- 5 yiltız-ların neteg burkan kutınga
- 6 evirgülük ol tip ○ ötüñdi :: ::
- 7 anta ötrü tükel bilge biliglig

167

III.21a.

- üçüñcü (kitap) yirmi bir(inci varak)
- 1 (en) üstün, mükemmel, doğru-düz sezmek
(*Anuttarasamyaksambodhi*) (adlı)
- 2 Buda kutsallıgını dileseler; daha sonra onla-
- 3 r(in) birer şiir (*Śloka*), birer koşuk (*Pādaka*) (ile) öğ-
- 4 retileri (*Dharma*) açıklamak için, açıklamak
için bile
- 5 öğrenmiş (olmaları) gerek. Birer şiir (*Śloka*),
- 6 birer koşuk (*Pādaka*) öğreti (*Dharma*) açıklamaktan
- 7 meydana gelmiş iyi (iki.) davranışı da
- 8 karşılaştırabilmek, kıyaslayabilmek mümkün
değildir. Daha
- 9 ne sormuş (olmak) gerekir! Budaları,
- 10 öğreti (*Dharma*) öğretmek için, öğreti
tekerleğini (*Dharma*-
- 11 *cakra*) çevirmek için Nirvâna'ya girmeden dünya-
- 12 da kalmaları için iknaya çalışıp,
- 13 (onlarla) görüşüp, rica etmekten meydana
gelmiş iyi
- 14 (iki.) davranışın sayısını (iki.) kim saya-
- 15 bilecek, hesaplayabilecek?" diye buyurdu.
- 16 O zaman tanrılar hanı Indra
- 17 tanrı yine tanrılar tanrısı (*Devâtideva*)
- 18 Budaya saygıyla şöyle dedi: "Adı
- 19 yüceltilmiş (*Lokajyestha*), saygıya değer efendim,
- 20 öyle ise, herhangi bir Buda kutsallığı
- 21 istekli soylular oğlu,
- 22 soylular kızı, daha üstü bulunmayan, (en) üs-
- 23 tün, mükemmel, doğru-düz sezmek
(*Anuttarasamyaksambodhi*) (adlı) Buda
- 24 kutsallığı için türlü gönüllü

168

III.21b.

- 1 öğretilerde (*Dharma*) iyi davranışa (ulaşmaya) çaba-
- 2 lasalar, Kuşalamûla denen iyi
- 3 kök, esas (*Svabhâva*) yetiştirsele (iki.),
- 4 o, öylesi iyi davranışlarını, iyi
- 5 esaslarını Buda kutsallığına
- 6 çevirmek nasıl mümkündür?" diye sordu.
- 7 Ondan sonra eksiksiz bilge bilgili,

167.17 *yene ok*: bak. Gabain 1959: 54 ve Tezcan 1971a: *yene ok*; *ok/ök* edatı metnimizde, *yene* ile kullanıldığı örneklerde sürekli *ok (ök)* ile, dolayısıyla metnimizde de *yana* değil *yene!* *Kutadgu Bilig*'deyse sürekli art sıradan eklerle: *yanğay, yanğıl, yanmağıl, yanmak vb.* Arat 1979: 519. Uygur dönemi metinlerin çoğunluğunda *ök* edatıyla, *ok* ile geçtiği Uygur dönemi metinler de vardır, krş. Zieme 1978: 270b. *yana*'nın art sıradan ön sıraya geçmesi için krş. Türkiye Türkçesi *yine*, Azerî *yenä*, Türkmençe *yene*.

8 t(e)ngri t(e)ngri-si burkan qormuz-ta
 9 t(e)ngri-ke inçe tip y(a)rılıkadı ..
 10 t(e)ngri-ler iligi kavşiki-y-a kim
 11 kayu burkan kutı küsüş-in üç
 12 türlüq kölüngü-lüg nom-larta
 13 bışrunu qatıqlanu buyan edgü kılinç
 14 kılsar-lar ötrü ol tnl(i)ğ-lar
 15 tünle küntüz altı üdde qop
 16 süz-ük kırtgünç köngül-in ol
 17 kılmış buyan edgü kılinç-larıq tuta
 18 inçe tip ○ timiş k(e)rgök ..
 19 kayu mening ilkisiz-tin'berüki öt
 20 -gürü bökünki künke'tegi üç ertini
 21 -lig tarıq-lağ içinte saçmış tarımış
 22 neçe buyan edgü kılinç-larım <bar> erser
 23 k(a)ltı ay-a-qa aş birmiş ağıtqa

-169-

III.22a.

üçünç iki otuz

1 suv tutmuş tütüş-lüg keriş-lig
 2 tnl(i)ğ-larıq tüz baz kılmış töz-ün
 3 bursang quvraq-lartın üç inağ
 4 almış ç(a)kşap(a)t-lig sanvar-ta turmış
 5 ökünü bilinü kşanti kılmış öt
 6 -leyü yalbar-a ○ ötüqçi bol
 7 -miş .. üküş türlüq uqrın iyin
 8 ögirmiş ulatı 'eng'mıntın yılıkı
 9 ajuıntaki irinç y(a)rılıq tnl(i)ğ-larqa
 10 meng saçmaq aş birmek-te ulatı
 11 tıtağ-lartın kayu neçe buyan edgü
 kılinç
 12 -larım <bar> erser amtı m(e)n alku qamağ
 13 tnl(i)ğ-lar birle alku-nı barça esir
 14 -kençsiz ökünçsiz köngül-in qamağ bış

8 tanrılar tanrısı (*Devâtideva*) Buda, İndra
 9 tanrıya şöyle diyerek buyurdu:
 10 "Ey tanrılar hükümdarı Kauşika (*Devânâm*
 İndra)! Her
 11 kim Buda kutsallığı dileğini, üç
 12 tür taşıtlı (*Triyâna*) öğretilerde (*Dharma*)
 13 öğrenerek gayret sarf edip iyi (iki.) işler
 14 yapsa, sonra o canlılar
 15 gece ve gündüz altı zamanda, bütünüyle
 16 temiz inançlı gönülle o
 17 işlemiş (oldukları) iyi (iki.) davranışları tutup
 18 şöyle demiş (olsalar) gerek:
 19 "Hani benim başlangıçsız (*Samsâra*)dan beri, bu
 20 ana kadar, bugünkü güne değin, üç mücehver-
 (*Triratna*)
 21 li tarla içinde saçıp sürmüş (olduğum)
 22 ne kadar iyi (iki.) davranışlarım (var) ise,
 23 işte öyle avuç dolusu yemek vermiş, avuç dolusu

169

III.22a.

üçüncü (kitap) yirmi iki (nci varak)

1 su tutmuş; küskün, kavgalı
 2 canlıları barışık (iki.) duruma getirmiş; soylu
 3 rahip topluluklarından (*Samgha*) üç dayanak
 (*Trisârana*)
 4 almış; ahlâka (*Śikşâpada*) uygun gerekçede
 (*Samvara*) bulunmuş;
 5 itirafta bulunup, açıklayıp, bağışlanma (*Kşânti*)
 dilemiş, yal- [6] var yakar ricacı ol-
 7 müş; pek çok, türlü sebepten dolayı
 8 sevinmiş ve devamlı, hiç olmazsa hayvan
 9 yolundaki (*Gati*) zavallı, sefil canlılara
 10 yem saçmak, yiyecek vermek vb. gibi
 11 sebeplerden başka ne kadar iyi (iki.) davranış-
 12 larım (var) ise, şimdi bütün (iki.)
 13 canlılar ile hepsini toptan, esirge-
 14 meyen, kedsersiz gönülle, bütün beş

169.2 tüz baz kı-: Uygur dönemi metinlerinde pek karşılaşılmayan bu kullanım için (*baz kı-* şekliyle) bak. T.Tekin 1968: 119; *tüz baz* şekliyle Maue 1979: 293/4.

169.3 üç inağ = Skr. *trisârana* veya *sârana-gamana* "Buda (*Buddha*), öğreti (*Dharma*), topluluk (*Samgha*)" (Nobel 1958: 117/1), *inağ* ~ *inağ* (?) Eski Anadolu Türkçesi döneminde *inağ* (Kadı Burhaneddin), *inağ*, *inağ*(TDK 1967: 2074), ancak hepsi (Kadı dahil) *inağ* şekline gider; *umuğ*, okuyuşumuza uygun olarak Eski Anadolu Türkçesinde *umu* şeklindedir (< *umuğ*), bk. TDK 1969: 3959-3962.

169.4 *sanvar* < Toh.A *saṃvar*, *saṃvar* < Skr. *saṃvara* "mazeret, özür, gerekçe" (Tezcan 1974: 97b), "engelleme, savuşturma, geçiştirme, üç kötü ruhsal çöküntüye uğramaktan korunma" (Soothill 1937: 77a).

15 ajun-taķı tnl(i)ğ-larķa evire
 16 teġinür biz yine mening ķutrulmaķ
 17 bölük-lüg edġü ○ yıtız-ta
 18 tutulmuş ķ(a)ltu tükel bilge t(e)ngri
 19 t(e)ngri-si burķan-nıng bilgütlüki
 20 körgütlüki iduķ tayşing nom-larķa
 21 sanlıġ ülgülençsiz tenglençsiz
 22 tudıġ-sız tutuġ-suz arıġ süz-ük

15 varlık şeklindeki (*Pañca-gati*) canlılara saygıyla
 16 yöneltirim (harf. -iz). Yine benim kurtulmak
 17 bölümlü iyi esasta (*Svabhāva*)
 18 tutulmuş; dahası eksiksiz, bilge, tanrılar
 19 tanrısı Budanın bilinmesi
 20 görülmesi gerekli kutsal Mahāyāna öğretilere
 (*Dharma*)
 21 ait, ölçülemez, karşılaştırılmaz,
 22 engelsiz, maniasız, temiz-pak

-170-

III.22a.

1 neçe buyan edġü kılınç-larım <bar> erser ..
 2 olar-nı y(e)me biş ajun tnl(i)ğ
 3 oġlan-ınga evire teġinür m(e)n ::
 4 taķı y(e)me mening irinç umuġ-suz
 5 -nung b(e)lgü-ke ilinmemek kōngül-tin
 6 b(e)lgü-din y(e)me ○ öngi bulmamaķ
 7 kōngül-tin tuġmış neçe buyan edġü
 8 kılınç-larım <bar> erser :: anı alķu-nı
 9 barça biş aj-un tnl(i)ğ oġlan-ınga
 10 evire teġinür m(e)n :: bo mening
 11 irinç umuġ-suz-nung buyan edġü kılınç
 12 -larım küçinte kamaġ biş ajun tnl(i)ğ
 13 -lar barça çintamani ertini-lig
 14 ilig-ke tükel-lig bolz-un-lar ::
 15 ay-a-ların yađduķ-ta tūü türlüg
 16 ertini yinçü yaġıtıp kamaġ tnl(i)ğ
 17 -lar küsüş-in ķanturdaçı bolz-un
 18 -lar :: bayumaķ ○-liġ mengi-ler
 19 üz-e alķınç-sız bilge biliglig
 20 edrem-ler üz-e tüketinçsiz ::
 21 edġü nom-ta tılangurmaķ-lar üz-e

170

III.22b.

1 ne kadar iyi (iki.) davranışlarım (var) ise,
 2 onları da beş varlık şeklindeki (*Pañca-gati*) canlı-
 3 (lar)a saygıyla yöneltiyorum.
 4 Dahası, zavallı umutsuzun, (yani) be-
 5 nim, 'belirtiye bağlanmamak' gönülden
 6 'belirtiden' ve ayrıca 'bulmamak'
 7 gönülden doğmuş ne kadar iyi (iki.)
 9 davranışlarım (var) ise, on(lar)ı, hepsini
 9 toptan, beş varlık yolundaki (*Pañca-gati*) canlı(lar)a
 10 saygıyla çeviriyorum. Bu zavallı
 11 umutsuzun, (yani) benim, iyi (iki.) davranış-
 12 larım sayesinde bütün beş yol (*Pañca-gati*) canlı-
 13 lar, tümüyle Cintāmañi (adlı) mücevherli (*Ratna*)
 14 ele sahip olsunlar.
 15 Ayalarını yadıklarında pek çok, türlü
 16 mücevher (*Ratna*), inci yağdırıp, bütün canlı-
 17 lar(ın) isteġini tatmin edecek olsun-
 18 lar. Zengin olma sevinçleri
 19 ile, eksilmeyen bilge bilgili
 20 erdemler ile, tükenmez
 21 iyi öğretide (Dharma) tartışmalar ile

169.22 *tudıġsız tutuġsuz*: ED'de, ikilemenin ikinci kısmının -ğ ile, *tutuġ* şeklinde okunmasının imkansız olduġu ve bir kez geçtiġi belirtilir; destek olarak da Brahmi metinlerine dayanılır: TT VIII A 4, Skr. *anādhāra* = Uyg. *tu tu ksüz* (Clauson 1972: 454b). Ancak Brahmi harfli metinde ikileme olarak geçmemekte, tek başına, *tu tu ksüz* olarak geçmektedir. Dolayısıyla aynı kökenli sözcüğün, -k- ile, farklı bir türevi olabilir.

170.21 *tılangurmaķ* "nutuk, söz, belagat, güzel konuşma; tartışma" (Nadelyayev 1969: 566b); ED'de, anlamının 'belagat'e benzetmekle birlikte yapısının karanlık olduġu, ancak sonuç olarak tıl'dan türemiş olması gerektiġi kaydedilir (Clauson 1972: 501b).

171.17 *evrinçkençig* "sürekli hareket halinde bulunan, dönüp dolaşan", *evrinçkänçik* okuyuşuyla DTS'de geçer (Nadelyayev 1969: 191a). Ancak -ç- <*-çç- <*-çs- gelişimiyle, <*evir-i-n-ç+ke-n-ç+sig olarak, yani sıfat yapan +s/G morfemiyle düşünürsek -k ile deġil de, okuduġumuz gibi -g ile okunması gerekir, +s/G için bak. Tekin 1968: 98 ve 107.

22 tıdıg-sız bolup :: ol kamağ tınl(ı)ğ
23 -lar birle üzeliksiz üsdünki

-171-

III.23a.

üçünç üç otuz

1 yig köni tüz tuymağ burğan kutinga
2 tükel bilge biligke t(e)rk tegmekim bolz
3 -un .. yene bo muntağ buyan evirmek-lig
4 tıtağ-tın ötgürü ötlüm tır(ü)miş
5 buyan edgü kılınç-larığ y(e)me burğan
6 kutinga ok evire teginür'm(e)n .. k(a)ltı
7 neteg öngre ○ ertmiş üdde
8 -ki bodis(a)t(a)v-lar bodis(a)t(a)v-lar
yong-ınta
9 yorıp kılmiş buyan edgü kılınç-larığ
burğan
10 kutinga tükel bilge bilig-ke evirti
11 -ler erser .. aıntı köznür üddeki
12 kin keligm-e üddeki bodis(a)t(a)v-lar
13 y(e)me kılmiş buyan edgü kılınç-ların
14 neteg burğan kutinga-ga tükel bilge
15 biligke evirti-ler evirer-ler evirgey
16 -ler erser :: ançulayu ok y(e)me m(e)n
17 evrinçençig koğ parmanu-lar sanınça
18 tınl(ı)ğ uğuş-ları ○ birle kóp kamağ
19 kılmiş buyan edgü kılınç-larım-ın üz
20 -eliksiz üstünki yig köni tüz
21 tuymağ burğan kutinga tükel bilge
22 biligke evire teginür'm(e)n .. bo
buyan
23 edgü kılınç-ım küçinte kamağ biş

-172-

III.23b.

1 aj-un tınl(ı)ğ-lar birle köni tüz tuymağ
2 burğan kutinga tükel bilge bilig
3 -ke t(e)rk tegmekim bolz-un .. k(a)ltı
4 bo biz-ing baqşımız kangımız umuğ
5 -umuz inağ-ımız uluğ y(a)rlıkançuçı
6 kongül-lüg tükel bilge t(e)ngri t(e)ngri
7 -si burğan 'eng ○ magat il-te

22 engelsiz olup, o, bütün canlı-
23 lar ile daha üstü bulunmayan, (en) üstün,

171

III.23a.

1 mükemmel, doğru-düz sezmek
(*Anuttarasamyaksambodhi*) (adlı) Buda kutsallığına,
2 eksiksiz bilge bilgiye çabuk varmam mümkün ol-
3 sun. Yine böylesine iyilik çevirmekli
4 sebepten dolayı meydana gelmiş ne kadar
5 iyi davranışları(m) (varsa onları) da Buda
6 kutsallığına saygıyla çeviririm. Şöyle ki,
7 nasıl önceden, geçmiş zamanda-
8 ki Bodhisattvalar, Bodhisattvalar yolunda
9 yürüyüp, işlemiş (oldukları) iyi (iki.)
davranışları Buda
10 kutsallığına, eksiksiz bilge bilgiye çevirdi-
11 ler ise; şimdi, (bu) görünür zamandaki,
12 ilerde gelecek zamandaki Bodhisattvalar
13 da işlemiş (oldukları) iyi (iki.) davranışlarını
14 nasıl Buda kutsallığına, eksiksiz bilge
15 bilgiye çevirdiler, çevirirler, çevirecek-
16 ler ise, aynı şekilde ben de (havada)
17 dönüp dolaşan zerrelere (iki.) (*Paramânu*)
sayısınca
18 canlı soyları ile, bütün (iki.)
19 işlemiş (olduğum) iyi (iki.) davranışlarımı, daha
üs-
20 tü bulunmayan, (en) üstün, mükemmel,
doğru-düz sezmek (*Anuttarasamyaksambodhi*) (adlı)
Buda kutsallığına, eksiksiz bilge
22 bilgiye saygıyla çeviririm. Bu iyi
23 (iki.) davranışım sayesinde bütün, beş

172

III.23b.

1 varlık yolundaki (*Pañca-gati*) canlılar ile,
doğru-düz sezmek
2 (adlı) Buda kutsallığına, eksiksiz bilge bilgi-
3 ye çabuk varmam (mümkün) olsun.
4 Bu bizim öğretmenimiz, babamız, umu-
5 dumuz, sığınağımız (olan), ulu acıyıcı
6 gönüllü, eksiksiz bilge tanrılar tanrı- (*Devâûdeva*)
7 sı Buda, olağanüstü Magadha ülkesinde,

172.7 'eng magat: < Toh.A *Mâgat* < Skr. *Magadha*; Mayrısimit'te bu kısım 'fevkalâde Magadha ülkesinde' diye

- 8 narayançan ügüz kıdıg-ınta m(a)ha
 9 -bodi sögüt tüpinte v(a)jır-lıg
 10 v(a)çirazan örgün üz-esinte b(e)k
 11 bağdaşını oluru y(a)rılıkıp sakınguluk
 12 -suz söz-legülüksüz tıdıg-sız arıg
 13 süz-ük alkıncısız tüketinçsiz
 14 nom ağılık-ta ormanıp d(a)rni tıgm-e
 15 edrem-ler şuronggaşamapadi atl(i)g
 16 tering samati dyan-ka tayaklıg-ın
 17 korkıncıg kascinçig ş(i)mnu kan-ın
 18 ülgüsüz san ○-sız şıu-lüg
 19 kuvrağ-ı birle barça-nı uţup
 20 yigedip kayu neçe tuyguluk bilgülık
 21 nom <bar> erser alku-nı barça bir kşan
 22 üğ-te k(e)ntin tuyunup üzelik
 23 -siz üsdünki yig burkan kutın bulu

-173-

III.24a.

üçünç tört otuz

- 1 y(a)rılıkıp artamaksız mengülık nom-ug
 2 artamaksız mengülık asıg-ıg birtem
 3 -leti tanuklayu y(a)rılıkadı erser ançu
 4 -layu ok y(e)me biz umuğsuz kşangım
 5 idege toyın ögim suıtari az-ğan çeçek
 terim
 6 imerigm(-e) alku ○kamağ unl(i)g-lar

- 8 Nairañjanâ ırmağı kıyısında, Mahâ-
 9 bodhi (adlı) ağaç dibinde, elmas işlemeli
 10 taht (iki.) (*Vajrāsana*) üzerinde sağlam (bir şekilde)
 11 bağdaş kurup (*Paryānika-bandha*), oturup,
 buyurup, düşü-
 12 nülemeyecek, söylenilemeyecek (kadar)
 engelsiz, temiz,
 13 pak, tükenip bitmeyen
 14 öğreti (*Dharma*) hazinesinde yerleşip, Dhāraṇi denilen
 15 erdemler (ve) Sūram-gama-samādhi adlı
 16 derin iç bakışa (*Dhyāna*) dayalı olması sayesinde
 17 korkunç (iki.) şeytan (*Māra*) hanımı,
 18 hadsiz hesapsız asker
 19 topluluğu ile, hepsini yenip,
 20 alt edip, ne kadar anlaşılması, bilinmesi gerekli
 21 öğreti (*Dharma*) (var) ise, hepsini, toptan bir anlık
 22 (*Kṣāna*) sürede kendiliğinden sezip, daha üstü bulun-
 23 mayan, (en) üstün, mükemmel (*Anuttara-*
samyaksambodhi) (adlı) Buda kutsallığını bulu-

173

III.24a.

üçüncü (kitap) yirmi dörd(üncü varak)

- 1 verip, bozulmasız, sonsuz öğretiyi (*Dharma*);
 2 bozulmasız, sonsuz yararı bütü-
 3 nüyle tanıtlatıp buyurdu ise, aynı
 4 şekilde de biz, umutsuz(lar), babam
 5 İdege Toyın, annem Sundarī Azgan Çeçek
 Terim,
 6 çevredeki bütün (iki.) canlılar

çevrilir (Ş.Tekin 1976: 193/7.2-3, 297/7.2). Yeni baskıdaysa, *ang* ('nk) sözcüğünün bir belirteç veya sıfat olmaksızın kullanılmadığı, ancak ilk kez burada tek başına sıfat olarak kullanıldığı kaydedilir, *magat* için bak. yine aynı yer (Ş.Tekin 1980b: 39/7.2).

172.8 *narayançan* << Skr. *Nairāñjā* "Gayā'dan geçen Nīlājan (ırmağı); Phalgu'nun doğu kolu" (Soothill 1937: 185b).

172.10 *örgün* < *örgi*-: *vajrāsana* ile birlikte birkaç kez değişik metinlerde geçer (bak. Clauson 1972: 225b), ED'de *örge*- gibi bir eylemden türemiş olması gerektiği belirtilir, bununla birlikte, eyleme *örge*- maddesinde yer veren Clauson, örnekte (doğru olarak) *örgi*- şeklinde okur: *orku:n balıklıg beltiri:nte: el örgi:ni:n anta: örgipen étitdim Şine Usu, Güney 10* (Clauson 1972: 226ab); benzer şekilde, eylemi düz-geniş ünlüyle, *a/e* ile eylemden türemiş adı da dar-yuvarlak ve dar-düz ünlüyle, *u/ü, i/i* ile olan sözcükler varsa da (*üle- > ülüş, küse- > küşüş, alka- > alkış, karga- > kargış* gibi) burada böyle bir şey, *örge*-ten *örgin* söz konusu olması gerek, çünkü eylemin tesbit edilen şekli, Şine Usu'da da olduğu gibi, *örgi*- (~ *örgü*-)'tir.

172.11 *bağdaşını olur*-: bak. Nadelyayev 1969: 77b; Zieme 1985: 147.5 (*yarım bağdaşını olur*-).

172.15 *şuronggaşamapadi* (-ş- ?) << Skr. *sūramgama-samādhi*, *sūramgama* 1. bir *samādhi*'nin adı, 2. bir *Bodhisattva*'nın adı (Edgerton 1972: 532a); *samādhi* 'belli bir konuda yoğunlaşma, zihni bir noktaya toplama; kendinden geçme' çoğunlukla *sūramgama* ile birlikte kullanıldığı kaydedilir (Edgerton 1972: 568b-569a). Sözcüğün Sanskrit şekli -ş- ile okumamızı engelliyor, ancak harfin altında da iki nokta var!

7 birle bo kamağ biş ajun tunl(i)ğ oğlan
 8 -ların birle iış alınıp munçulayu yig
 9 başdınkı köni tüz tuymağ-ıg tuyup
 10 üz-eliksiz üstünki yig burkan
 11 kütin bulayın .. tağı y(e)mē k(a)ltı neteg
 12 amita-ayusı atl(i)ğ t(e)ngri burkan
 13 viçay-a prabi atl(i)ğ t(e)ngri burkan
 14 kalyana-prabi atl(i)ğ t(e)ngri burkan
 15 kuna-prabi atl(i)ğ t(e)ngri burkan akşobi
 16 atl(i)ğ t(e)ngri burkan sinha-prabasi
 17 atl(i)ğ t(e)ngri ○ burkan tasa-prasi
 18 atl(i)ğ t(e)ngri burkan radnaakkari
 atl(i)ğ
 19 t(e)ngri burkan prabangkari atl(i)ğ
 20 t(e)ngri burkan puranpurabi atl(i)ğ t(e)ngri
 21 burkan samantaprabi atl(i)ğ t(e)ngri
 22 burkan suvastiki atl(i)ğ t(e)ngri burkan
 23 kalyana-şiri atl(i)ğ t(e)ngri burkan

7 ile bu bütün beş varlık yolundaki (*Pañca-gati*)
 canlı-
 8 ları kendisine (harf. **birlikte**) arkadaş seçip,
 böylesi mükemmel,
 9 başta gelen, doğru, düz sezmeyi sezip,
 10 daha üstü bulunmayan, (en) üstün, mükemmel
 Buda
 11 kutsallığını bulalım (harf. **bulayım**). Dahası,
 şöyle ki, nasıl
 12 Amitâyus adlı tanrı Buda,
 13 Vijayaprabha adlı tanrı Buda,
 14 Kalyānaprabha adlı tanrı Buda,
 15 Guṇaprabha adlı tanrı Buda, Akşobhya
 16 adlı tanrı Buda, Siṃha-prabhāsa
 17 adlı tanrı Buda, Śataprabhāsa
 18 adlı tanrı Buda, Ratnākara (?) adlı
 19 tanrı Buda, Prabhamkāra adlı
 20 tanrı Buda, Purāṃprabha adlı tanrı
 21 Buda, Samantaprabha adlı tanrı
 22 Buda, Svastika adlı tanrı Buda,
 23 Kalyāṇaśiri adlı tanrı Buda,

173.12 *amita-ayusi* << Skr. *amitâyus-* "Batı cennetindeki tanrının adı" bak. Röhrborn 1979: 118b-119a; Arat 1965: 355/65.

173.13 *viçay-a prabi* << Skr. *Vijayaprabha: vijaya* bak. Soothill 1937: 113b, *prabhā* 'ışık, aydınlık, parlıtı' Soothill 202a; Edgerton 382a.

173.14 *kalyana-prabi* << (*Kalyāna*: Eski bir kralın adı, Edgerton 1972: 173b).

173.15 *kuna-prabi* << Skr. *Guṇaprabha*, Nobel metninde yer almaz (Nobel 1958: 115). Maytnsimit'te ise, Mahâyāna mezhebini Hīnayāna mezhebi için terk ettiği, Pratavalı olduğu, diğer bir adının da Gunamati olduğu kaydedilir (Soothill 1937: 466a; Edgerton 1972: 212b; Ş. Tekin 1976: 289/48).

173.15 *akşobi* << Skr. *Akşobhya*, ETŞ *akşobi* (Arat 1965: 354), Shingon okuluna göre bilgeliğin beş türünden biri. Daha doğrusu bunu, her şeyi gösteren büyük, yuvarlak bilgelik aynası Adarsana-jñāna ile paylaşmaktadır (Soothill 1937: 119b-120a). Diğer Budalardan ayrıncı özellikleri yerinin doğuda, ögesinin toprak, renginin mavi, anlamının ses olmasıdır (Soothill 1937: 120b). Aynı zamanda soğukkanlı ve ağırbaşlıdır (Soothill 1937: 378), Moğolca şekli için krş. Kara 1976: 104.

173.16 *sinha-prabasi*: *Siṃha* "Eski Budalardan birinin adı, Maitreya'dan sonra görünecek Buda" Edgerton 1972: 594b; Ş. Tekin 1966: 402/17. *prabasi* << Skr. *prabhāsa* 'ışık, parlıtı' (Soothill 1937: 347b, 280b; Edgerton 1972: 382b).

173.17 *tasa-prasi* <<=*Śataprabhāsa* (Nobel çevirisinde böyle, Nobel 1958: 115) (?), *śata* '100' (Soothill 1937: 8a).

173.18 *radnaakkari* << Skr. *Ratnākara* (?) "Her ikisi de doğu yönünde bulunan iki Buda; bir Bodhisattva" (Edgerton 1972: 452).

173.19 *prabangkari* << Skr. *Prabhamkāra* "ışık kaynağı, Güneş ve Ay, ışığın kaynakları; iki eski Budanın adı" bak. Edgerton 1972: 382a; Ş. Tekin 1966a: 403/17.

173.20 *puranprabi* << Skr. *Purāṃprabha*, Nobel çevirisinde *Ujñvalapūrnaprabhāsa* (?) vardır (Nobel 1958: 115), DTS açıklama yapmaksızın yer verir (Nadeļyayev 1969: 398a).

173.21 *samantaprabi* << Skr. *Samantaprabha* ("prabhāsa" "gelecekteki bir Budanın adı" (FE 1972: 562b-563a).

173.22 *suvastiki* << Skr. *Svastika* (?), Nobel çevirisinde *Svastikottarāja* vardır, dipnotta da, Uygurcasında sadece *Svastika*'nın var olduğu belirtilir (1958: 115). *svastika* "bir ot satıcısının adı", *svasti* "bir tür (altın) ziynet eşyası" (FE 616a), *sauvastika* "iyi işaret, Budanın ayak izindeki kutsal işaretlerden dördüncüsü" (SH 1937: 203a-204b).

173.23 *kalyanaşiri* << Skr. *Kalyāṇaśiri*, *Kalyāṇa* "efsanevî bir kral" (Edgerton 1972: 173b); *śri* (3) "tanrı adlarına,

-174-

III.24b.

- 1 alangkarkalvani atl(i)ğ t(e)ngri burkan
- 2 darm-a-utari atl(i)ğ t(e)ngri burkan
- 3 d(a)rmadivaçi atl(i)ğ t(e)ngri burkan supravi
- 4 atl(i)ğ t(e)ngri burkan raçabrahmi atl(i)ğ
- 5 t(e)ngri burkan udarani-ti atl(i)ğ t(e)ngri
- 6 burkan-ta ulatı ○ munı munçulayu
- 7 öngre ertmiş ayağ-ka tegimlig
- 8 бүгү билиглиг буркан-лар к(а)лти нетег
- 9 öngre ertmiş kin kelteçi amtu
- 10 közünür bo üç üd-lerte adın
- 11 -lar tegingülük tüş et'öz-li b(e)lgü
- 12 -rtm-e et'öz-li üz-eliksiz yig
- 13 üsdünki köni tüz tuymak burkan
- 14 қутın bulu y(a)rlıqamış-ların көркітү
- 15 y(a)rlıqap nom-luğ tilgen evirip ülgü
- 16 -süz sansız tın(i)ğ-larığ ozğuru қут
- 17 -ğaru y(a)rlıqadı ○ -lar :: y(a)rlıqayur
- 18 -lar y(a)rlıqayur-lar erser .. ançulayu
- 19 oқ m(e)n y(e)me қутrulмақ күсүш-lүг
- 20 t(e)ngrim қамағ tın(i)ğ oğlan-ları birle
- 21 ol antağ yölestürgülüksüz üsdünki
- 22 yig tözgerinçsiz edgü-lerig egsük
- 23 -süz tükel bütürgeli udaçı bolayın

-175-

III.25a.

üçünç biş otuz

- 1 tip munçulayu yangın kılmış buyan
- 2 edgü қилınç-ların evire қут қолmış
- 3 k(e)rgек .. bo titir kavşiki-y-a
- 4 tört türlüğ alp tarıқguluk tsuy

174

III.24b.

- 1 Alamkarakalyāna (?) adlı tanrı Buda,
- 2 Dharmottara adlı tanrı Buda,
- 3 Dharmadhvaḥja adlı tanrı Buda, Suprabha
- 4 adlı tanrı Buda, Rājabrahmā (?) adlı
- 5 tanrı Buda, Uttaranīti (?) adlı tanrı
- 6 Budadan başka bunu, bu şekilde,
- 7 önceden geçmiş, saygıya değer
- 8 bilgelik sahibi Budalar, öyle ki, nasıl
- 9 önceden, geçmiş; ileride, gelecek (ve de) şimdi,
- 10 görürün bu zamanlarda, başka-
- 11 larının ulaşması için ödül vücutlu
- (*Sambhoga-kāya*), be-
- 12 lirtme (= başkalaşmış) vücutlu (*Nirmānakāya*),
- daha üstü bulunmayan, mü-
- 13 kemmel, (en) üstün, doğru-düz sezmek (adlı)
- (*Anuttarasamyaksambodhi*) Buda
- 14 kutsallığını bulabildiklerini gösteri-
- 15 verip, öğreti tekerleğini (*Dharmacakra*) çevirip, had-
- 16 siz hesapsız canlıları kurtarıp,
- 17 (iki.) buyurdular, buyurur-
- 18 lar, buyuracaklar ise; bu şekilde,
- 19 ben de kurtulmak istekli (olarak),
- 20 efendim, bütün canlılar ile,
- 21 öylesi karşılaştırılmaz, (en) üstün,
- 22 mükemmel, benzersiz derecedeki iyilikleri,
- eksik- [23] siz, tüketesiye bitirebilecek olayım'

175

III.25a.

üçüncü (kitap) yirmi beş(inci) varak

- 1 diyerek bu şekilde (iki.) işlemiş (olduğu) iyi
- 2 (iki.) davranışlarını çevirerek mutluluk dilemiş
- 3 (olsa) gerek. (İşte) budur ey Kauṣika,
- 4 dört türlü, uzaklaştırılması gerekli, zor, kötü

büyük kişilerin adlarına ve kitap adlarına gelen yüceltici bir önek veya ek" (Soothill 1937: 101a).

174.1 *alangkarkalvani* << Skr. *Alamkarakalyāna* - "güzel bir ziyet", UW'de *alangkara(kalyane)* yerine yazım yanlış olabileceği, ayrıca sözcük anlamı dışında, geçmiş ve gelecek Budalardan birinin adı olduğu belirtilir (Röhrborn 1979: 91b).

174.2 *darm-a-utari* << Skr. *Dharmottara* (?) (Pali *Dhammottara*) bir hocanın adı (Edgerton 1972: 282b).

174.3 *d(a)rmadivaçi* << Skr. *Dharmadhvaḥja* (?) (Nobel 1958: 115), "farklı birkaç eski Budanın adı; en aşağıda bulunan bir Budanın adı" Edgerton 1972: 279a.

174.3 *supravi* << Skr. *Suprabha* "(1.) eski bir Budanın adı" (Edgerton 1972: 600b).

173.4 *raçabrahmi* << Skr. *rāja* "prens" + *brahmā* (?), Nobel çevirisinde *Brahmaviśuddharāja* (Nobel 1958: 115).

174.5 *udarani-ti* << Skr. *Uttaranīti* "bir Budanın adı" (Nadelyayev 1969: 605a).

174.11 *tüş et'öz, b(e)lgürtme et'öz* bak. Ş.Tekin 1961: 188-189; 1966: 399/3; Soothill 1937: 369, 142.

5 irinçü ağır ayıg kılinç-larıg y(e)me
 6 tarkarguluk kişer ○ -gülük yig
 7 başdınkı öğretig-ler .. anın t(e)ngri
 8 -ler iligi-y-e birök kim kayu töz
 9 -ün-ler oğlu töz-ün-ler kız-ı
 10 süz-ük kirtgünç kōngül-lüg tnl(ı)ğ-lar ..
 11 altun önglög y(a)ruk yaltrık-lıg kopta
 12 kötrülmiş nom ilig atl(ı)ğ nom
 13 ertini içinteki kılinç adartmak-ın
 14 öçürmek atl(ı)ğ bölüküg boşgusar
 15 tutsar okısar söz-leser öyü
 16 saķını unıtmaķın ötgürü yene adınaģu
 17 -ka kingürü nom-layu birser-ler ..
 18 ötrü ol antağ ○ töz-ün-ler
 19 oģlu töz-ün-ler kız-ı süz-ük kirt
 20 -günç kōngül-lüg tnl(ı)ğ-lar ülgülenç
 21 -siz tenglençsiz uluğ buyan-lıg tir
 22 -ginig yıgğalı tırgeli uğay-lar ..
 23 ne üçün tip'tiser .. inç

-176-

III.25b.

1 k(a)ltı bo üç ming uluğ ming
 2 yırtınçü-deki tnl(ı)ğ-lar barça
 3 bir üçde kolu-đa tükel-lig
 4 kişi et'öz-in bulup pratyikabut
 5 kutın bulsar-lar anta yene kim erser
 6 bir kişi ol ○ ança tenglig
 7 yangı kut bulmış pratyikabut
 8 dıntar-lar-ka bir aĵun-ta tört
 9 türlüg tapıg-ın uduğ-ın ağır
 10 ayağ tapıg uduğ kılip birer birer
 11 pratyikabut-larka birer birer
 12 sumır tağ-ça yiti ertini-lerig
 13 ögüp buşı birser kaçan yene ol
 14 pratyikabut-lar nırvan-ka kirtük
 15 -lerinte şarır-lıg süngük-lerin yiti
 16 ertini üz-e ikirer y(e)g(i)rmi yoçan

5 (iki.), fena (iki.) davranışları da
 6 giderecek (iki.), mükemmel,
 7 başta gelen dersler. Onun için, ey tanrı-
 8 lar hükümdarı, eğer herhangi bir soy-
 9 lular oğlu, soylular kızı,
 10 temiz inançlı gönle sahip canlılar,
 11 altın renkli, parlak, parıltılı, her (şey)den
 12 yüksek, öğreti hükümdarı (*Dharma-rāja*) adlı öğreti
 13 mücevheri (*Dharmaratna*) içindeki 'davranış engelle-
 14 mesini yok etmek' adlı bölümü öğrense,
 15 tutsa, okusa, söylese, düşünüp,
 16 taşınıp, unutmayıp iyice anlayıp yine başka-
 17 (lar)ına açıklayarak anlatıverseler;
 18 (ancak o) zaman o, öylesi soylular
 19 oğlu, soylular kızı, temiz inanç-
 20 lı gönle sahip canlılar, ölçüle-
 21 mez, karşılaştırılmaz ulu iyilikli toplulu-
 22 ğu toplayıp, bir araya getirebilecekler(dir).
 23 Ne için denirse, şöyle ki,

176

III.25b.

1 örneğin bu üç bin ulu bin
 2 dünyadaki canlılar, hepsi
 3 aynı zamanda, çağda, eksiksiz
 4 insan vücudunu bulup, Pratyekabuddha
 5 kutsallığını bulsalar, ondan sonra yine eğer
 6 birisi o şekildeki
 7 yeni mutluluk bulmuş, Pratyekabuddha (adlı)
 8 seçilmişlere bir varlık yolunda (*Gati*) dört
 9 türlü izzet ikramla saygı (gösterip)
 10 (iki.), hizmet (iki.) edip (etse); (ve yine) tek tek
 11 (bütün) Pratyekabuddhaları (harf. -a), tek tek
 (bütün)
 12 Sumeru dağı kadar yedi mücevherleri
 (*Saptaratna*)
 13 övüp, sadaka verse (ve) ne zaman ki yine o
 14 Pratyekabuddhalar Nirvâna'ya girdik-
 15 lerinde geride kalan (*Śârîra*) kemiklerini yedi
 16 mücevher (*Saptaratna*) ile (süslü), on ikişer
 Yojana

176.8 *tört türlüg tapıg uduğ*: 1. yeme-içme, 2. giyim-kuşam, 3. yatak takımı, 4. ilaç-deva (krş. 156.4 ve 196.5: *içgünlük aş susus; ton kedim; töşegülük tölit; ot em*), Nobel 1958: 116/1.

176.9 *uduğ*: -g'nin kuyruğu kısa, -ş gibi!

176.16 *yoçan* << Skr. *yojana* "bir uzunluk ölçüsü birimi, 1 yojana = 40 li = 23 km.; 12 yojana = 480 li" (Ş.Tekin 1980a: 281/67); Soothill'de ise değişik rakamlar verilir: 40, 30 veya 16 li; yaklaşık 9 İngiliz mili

17 idiz körkle körü kanıncısız aşşup
 18 -lar ıdıp ol ○ şarır-ların ança
 19 urup tuş türlüğ ku-a çeçek-in
 20 yıd-ın yıpar-ın erdini tuuş bra
 21 kuşatri-lerin uzatı ayasar ağır
 22 -lasar tapınsar udunsar kavşiki-y
 23 -a kongoül-üngde neteg ol .. ol

-177-

III.26a.

üçünç altı otuz

1 kişi-ning bulmuş buyan edgü kılınç-ı
 2 ertingü üküş erür mü (..) ötrü kormuz
 3 -ta t(e)ngri ertingü üküş teginür
 4 t(e)ngrim tip ötündi .. antağ erser
 5 kavşiki-y-a birök kim kayu tınl(ı)ğ-lar
 6 bo altın öng ○ -lüg y(a)ruş yaltrık
 7 -lığ qop-ta kötrülmüş nom iligi
 8 atl(ı)ğ nom ertini içinteki kılınç
 9 adartmak-ın öçürmek atl(ı)ğ
 10 bölüküg boşgınsar tutsar okısar
 11 söz-leser öyü saşını unıtmatın
 12 ötgürü yine adıñ-larğa nomlasar
 13 bo buyan edgü kılınç-ka öngre söz
 14 -legüçi buyan edgü kılınç yüz ülüş
 15 -inte bir-inge y(e)me yitmez .. yüz
 16 ming tümen ülgü koltı ülüş-inte 'eng
 17 mintın ülgü teng yöleşürüg oqşa
 18 -tığ üz-e y(e)me ○ arıtı yitmez
 19 oqşamaz .. ne üçün oqşamaz tip

17 yüksekliğinde, güzel, bakmaya doyulamayan
 Stüpa-
 18 lar yükseltip, o geride kalanlarını (*Şârîra*) orada
 19 (bir araya) koyup, birbir türlü çiçekle,
 20 güzel kokuyla (iki.), mücevher (*Ratna*) (ve)
 gölgelik-
 21 lerle (*Kşattrā*) (iki.) sürekli saygı gösterse (iki.),
 22 hizmet etse (iki.), ey Kauşî-
 23 ka gönlünde nasıldır? O

177

III.26a.

üçüncü (kitap) yirmi altı (ncı) varak

1 insanın bulmuş (olduğu) iyi (iki.) davranışı
 2 son derece çok mudur?" Sonra İndra
 3 tanrı "Son derece çöktür
 4 efendim" diye belirtti. "Öyle ise
 5 ey Kauşîka, eğer herhangi bir canlı,
 6 bu altın renkli, parlak, parıltı-
 7 lı, her (şey)den yüksek (olan), öğretici hükümdarı
 8 (*Dharmarāja*) adlı öğretici mücevheri
 (*Dharmaratna*) içindeki 'davranış
 9 engellemesini (*Karmāvarana*) yok etmek' adlı
 10 bölümü öğrense, tutsa, okusa,
 11 söylese, düşünüp-taşınıp unutmadan,
 12 tamamen anlayıp (sonra) yine başkalarına
 açıklasa,
 13 bu iyi (iki.) davranış, yüz parça-
 15 sından birine dahi yetmez. Yüz
 16 bin tümen (= 100 000 x 10 000 = 1 milyar),
 sayısız (*Koṭi*) parçasından, en
 17 azından (birine bile!) -denk, eşit bir karşılaştırma
 18 (iki.) ile de- asla yetmez,

(Soothill 1937: 197b), ayrıca bak. Arat 1965: 345/19(2).

176.17 *körü kanıncısız*: Uygurca metinlerde geçtiği örnekler için bak. Clauson 1972: 639a; Ş.Tekin 1980a: "nyñk k'nt y kwyrw q'nynsyz" rty 'ydyz 'rpy "qyll'ry ysqw (Index'e göre düzelt ysqw!) yyty 'rdyny l'r 'wyz' pwydms 'rwr (anung kent-i körü kanıncısız arıtı idiz erip ağıl-ları y(a)şuk yüi erdini-ler üze bütmiş erür" "Onun kenti, seyrine doyum olmayacak kadar çok yüksek olup, duvarları ışılı yedi mücevher(ler) ile işlenmiştir" Ş.Tekin 1980a: 190/68-69.

176.20 *bra*: Açıklama ve diğer örnekler için bak. Tezcan 1975: 84/95; Ş.Tekin'e göre Skr. eylem kökü *pr-*, 'vor der Sonne Schützen' ile oldukça yakın görünmektedir (Ş.Tekin 1980b: 59/18 v.3).

177.1 *kişi*: *K'sy* şeklinde yazılmış.

177.9 *adartmak* < *adar-t-*, *ada* adından eylem (Clauson 1972: 68b). UW, masdarlı şekle maddebaşında yer vermez, *adart-* maddesinde, "açık olmayan bir bağlamda" (AY 79.8), *tuğıg a.-maklar* şekliyle geçtiğini belirtir. Anlamını "a. zarar vermek, b. (datifle) engellemek, c. bağlamdan sözcüğün anlamı açık olarak çıkmıyor" şeklinde açıklar (Röhrborn 1977: 77a); BT XIII'te *tuğıg* ile eş anlamlı olarak çevrilir (Zieme 1985: 195b) = Skr. *karmāvarana* (Soothill 1937: 404b).

20 tiser .. kim kayu bo töz-ün-ler
 21 oğlı töz-ün-ler kız-ı süzüük
 22 kirtgünç kōngül-lüg tnl(ı)ğ-lar üz
 23 -eliksiz ıduķ tayşing nom-luğ yorıgta

-178-

III.26b.

1 yorıp ondın singar-kı alķu
 2 burķan-larığ üzeliksiz nom tilgen-in
 3 evire y(a)rıkāğu-laringa ötüğçi
 4 bolmak-ları üz-e burķan-larka ög
 5 -gülük alķağuluk burķanlar ögirgülük
 6 sevingülük bolur ○-lar :: yene y(e)me
 7 k(a)ltı alķu buş-lar arasınta nom
 8 buşıg kamağ-ta baştınkı yig ol
 9 tip y(a)rıkayur m(e)n :: anı üçün
 10 kavşiki-y-a inçe bilgil üç ertini
 11 -lerke ağır ayağ tapıg uduğ kılınış
 12 buyan edğü kılınıç yilikdin süngük
 13 -tin'berüki süz-ük kirtgünç üz-e
 14 isig öz-in tite üç ertinig umuğ
 15 mağ tutup üç mağ almak buyan
 16 edğü kılınıç-ķa yitmez .. üç
 17 mağ almak buyan edğü kılınıç
 18 yazınçsız ○arığ ç(a)kşap(a)t
 19 küzetmek buyan edğü kılınıç-ķa
 20 yitmez .. yazınçsız arıg ç(a)kşap(a)t
 21 küzetmiş buyan edğü kılınıç kamağ
 22 tnl(ı)ğ-l(a)nıg üç türlüg kut-larķa
 23 kōngül öritdürgeli ötleme buyan

-179-

III.27b.

üçünç yiti otuz

1 edğü kılınıç-ķa yitmez .. üç türlüg
 2 kut-larķa kōngül öritdürgeli öt
 3 -lemiş buyan edğü kılınıç üç üdki
 4 kamağ tnl(ı)ğ-lar-nıng edğü-lerine
 5 tidıg ada kılınmak buyan edğü kılınıç
 6 -ķa yitmez .. üç ○ üdki kamağ

19 benzemez. Ne için benzemez denir-
 20 se, işte bu soylular
 21 oğlu, soylular kızı, temiz
 22 inançlı gönle sahip canlılar, daha üstü
 23 bulunmayan, kutsal Mahâyâna öğretisi
 (*Dharma*) yolunda

178

III.26b.

1 yürüyüp, on taraftaki bütün
 2 Budalardan (harf. -ı), daha üstü olmayan öğreti
 tekerleğini
 3 (*Dharmacakra*) çevirerek buyurmaları için ricacı
 4 olmaları ile Budalarca övülür-
 5 ler (iki.), Budalar (da) sevinirler,
 6 kıvanırlar; ve de
 7 böylece bütün sadakalar arasında öğreti (*Dharma*)
 8 sadakasını 'hepsinden üstün ve mükemmeldir'
 9 diye buyururum. Onun için
 10 ey Kauşika şöylece bil: Üç mücevhe- (*Triratna*)
 11 re saygı (iki.) (gösterip) hizmet etmiş (olmak),
 12 iyi davranışı (ve) iliğinden kemiği-
 13 ne kadar temiz inanç ile
 14 sıcak (tatlı) canını terk edip, üç mücevheri
 (*Triratna*) umut,
 15 sığınak kabul edip, üç sığınak saymak (da) iyi
 16 (iki.) davranışa yetmez. Üç
 17 sığınak saymak, iyi (iki.) davranış(ı),
 18 saf (ve) temiz dinî öğretiyi (*Śikṣāpada*)
 21 gözetmek iyi (iki.) davranışa
 20 yetmez. Saf, temiz dinî öğretiyi (*Śikṣāpada*)
 21 gözetmiş (olduğu) iyi (iki.) davranış(ı) (ve) bütün
 22 canlıları üç tür saadetlere
 23 gönül beslemek için öğütlemek, iyi

179

III.27a.

üçüncü (kitap) yirmi yedi(nci varak)
 1 (iki) davranışa yetmez. Üç tür
 2 saadetlere gönül beslemek için öğüt-
 3 le(n)miş iyi (iki.) davranış, üç dönemki (*Triṣkāla*)
 4 bütün canlıların iyiliklerine
 5 engel (iki.) (*Āvaraṇa*) olmamak iyi (iki) davranı-
 6 şa yetmez. 'Üç dönemki (*Triṣkāla*) bütün

178.22 üç türlüg kut = üç mezhep = Skr. *triyāna* = Çin. *san cheng* (bak. Soothill 1937: 58ab; Ş. Tekin 1960: 27/104-106) = üç kut, Nobel: "die drei bodhis: 1. Srāvaka-bodhi, 2. Pratyeka(buddha)-bodhi, 3. anuttara-bodhi (anuttarasamyaksambodhi)" (Nobel 1958: 117).

- 7 tnl(i)ğ-lar-nıng edgü-leringe tıdıǵ
 8 ada kılmamış buyan edgü kılınç üç
 9 türlüǵ kut-larıǵ bulǵu-ka tıdıǵ
 10 ada kılmamak buyan edgü kılınç-ka
 11 { [yitmez .. üç türlüǵ kut-larıǵ bulǵu-ka
 tıdıǵ ada kılmamış buyan edgü kılınç
 12 kamaǵ tnl(i)ğ oǵlanın dört türlüǵ
 13 yavlaǵ yol-ların t(e)rk tavraǵ ün
 14 -türǵüke ötleme buyan edgü
 15 kılınç-ka yitmez .. İört türlüǵ
 16 yavlaǵ yol-ların t(e)rk tavraǵ üntür
 17 -ǵüke ötlemiş buyan edgü kılınç
 18 tnl(i)ğ-lar-nıng kılınmış ayıǵ kılınç-lar
 19 -ın öküntürüp ○ kşanti kılǵa
 20 -lı ötleme buyan edgü kılınç-ka
 21 yitmez .. tnl(i)ğ-larıǵ kılınmış ayıǵ
 22 kılınç-ların öküntürüp kşanti kılǵa
 23 -lı ötlemiş buyan edgü kılınç alǵu
 24 emgek-lig tolgak-lıǵ tnl(i)ğ-lar-ıǵ

-180-

III.27b.

- 1 ozǵurǵu-ka kutǵarǵu-ka ötleme
 2 buyan edgü kılınç-ka yitmez .. alǵu
 3 emgek-lig tolgak-lıǵ tnl(i)ğ-larıǵ
 4 ozǵurǵu-ka kutǵarǵu-ka ötlemiş
 5 buyan edgü kılınç emgek üz-e yürek
 6 -leri yançılmış ○ korkınç-ta
 7 sıkış-ta turmış irinç y(a)rlıǵ umuǵ
 8 -suz inaǵ-sız tnl(i)ğ-larıǵ boşumaǵ kut
 9 -ǵarmak buyan edgü kılınç-ka yitmez ::
 10 emgek üz-e yürek-leri yançılmış
 11 korkınç-ta sıkış-ta turmış umuǵ
 12 -suz inaǵ-sız irinç y(a)rlıǵ tnl(i)ğ-lar
 13 -ıǵ boşumaǵ kutǵarmak buyan edgü
 kılınç
 14 kamaǵ üç üdki burkan-lar üz
 15 -kinte tnl(i)ğ-lar edǵüsinge iyin
 16 öǵirip angayu burkan kutın
 17 küzetdürmek buyan edgü kılınç-ka
 18 yitmez .. kamaǵ ○ üç üdki
 19 burkan-lar üskinte tnl(i)ğ-lar edǵü
 20 -singe iyin öǵirip angayu burkan

- 7 canlıların iyiliklerine engel
 8 (iki.) (Avarana) olmamış (olmak)' iyi davranış, 'üç
 9 tür saadetleri bulmaya engel (iki.)
 10 (Avarana) olmamak' iyi (iki.) davranışa
 11 [yetmez. Üç türlü saadetleri bulmaya
 engel (iki.) (Avarana) olmamış (olmak)' iyi davranış,]
 12 bütün canlıları dört türlü
 13 kötülük yollarından çarçabuk çı-
 14 karmayı öǵütlemek iyi (iki.)
 15 davranışa yetmez. 'Dört tür
 16 kötü yollardan çarçabuk çıkar-
 17 mak için öǵütlemiş (olma)' iyi davranış(ı)
 18 'canlıların işlemiş (oldukları) kötü davranışla-
 19 rını itiraf ettirip, pişmanlık duymaları gerekti-
 20 ğini öǵütlemek', iyi (iki.) davranışa
 21 yetmez. 'Canlılara işlemiş (oldukları) kötü
 22 davranışlarını itiraf ettirip, pişmanlık (Kşanti)
 duy-
 23 maları gerektiğini öǵütlemiş (olma)' iyi (iki.)
 davranış
 24 'bütün ıstıraplı, eziyet içindeki canlıları

180

III.27b.

- 1 kurtarmayı (iki.) öǵütlemek'
 2 iyi (iki.) davranışa yetmez. 'Bütün
 3 ıstıraplı, sefil canlıları
 4 kurtarmayı (iki.) öǵütlemiş (olma)'
 5 iyi (iki.) davranış(ı) (ve) 'ıstırap ile yürek-
 6 leri parçalanmış, tehlikede,
 7 sıkıntıda kalmış, zavallı (iki.), umut-
 8 suz, sığınaksız canlıları kurtarmak, serbest
 9 duruma getirmiş (olmak da)' iyi davranışa
 yetmez.
 10 Eziyet ile yürekleri ezilmiş,
 11 tehlikede, sıkıntıda kalmış, umut-
 12 suz, sığınaksız, zavallı (iki.) canhıla-
 13 rı kurtarmak, serbest duruma getirmek iyi (iki.)
 davranış(ı),
 14 bütün üç dönemki Budalar huzu-
 15 runda, canlılar(m) iyilikleri için
 16 sevinip, ayrıca Buda kutsallıǵını
 17 gözetirmek (de) iyi (iki.) davranışa
 18 yetmez. Bütün üç dönemki (Trişkâla)
 19 Budalar önünde, canlılar(m) iyilik-
 20 leri için sevinip, ayrıca Buda

21 kütin küzetdirmek buyan edgü kılınç
 22 tın(l)ıg-lar-ning adın-larıg sök
 23 -mek tokımaç urmak emgetmek

21 kutsallığını gözetdirmek iyi (iki.) davranış(ı);
 22 canlıların, başkalarını azar-
 23 lamak, dövmek, (onlara) vurmak, acı çektirmek-

-181-

III.28a.

üçünç sekiz otuz

1 -te ulatı y(a)vlaç kılınç-larıg koç
 2 -d(u)rup alku edgü törü-ler-te yaratıñp
 3 aj-un aj-un-ta üç ertinig
 4 ayamak ağırlamak-lıg küstüš-te tur
 5 -ğurmak burkan kütü-lıg yorıg-larıg
 6 bütürgü-ke ○ kauglanmak buyan
 7 edgü kılınç-ka yitmez :: bo munça
 8 türlüg edgü-lüg iş-lerig bütür
 9 -geli ötleme buyan edgü kılınç yala
 10 -ñguz nom tilgen-in evirtgü-ke ötüg
 11 -çi bolmak buyan edgü kılınç-ka
 12 yitmez .. anı üçün kavşiki-y-a
 13 ondın singar yirtinçü-de-ki kamağ
 14 üç üdki bügü biliglig burkan
 15 -larıg nom tilgenin evirtgü-ke altı
 16 p(a)ramıt-larıg toşgurtgü-ka ötüg
 17 -çi bolsar .. yene ○ sansız sakış
 18 -sız üd-ler kolu-lar ertginç
 19 nurvan-ka kirmetin yirtinçü-de
 20 mengün turgu-ka tütrüm tering
 21 nom töz-in aç a yad-a ukıtgu-ka
 22 ötügçi bolsar ol buyan edgü

181

III.28a.

üçüncü (kitap) yirmi sekiz(inci varak)

1 ten başka, kötü davranışları bir kenara bı-
 2 rakıp, bütün iyi öğretilenle (harf. -de) donanıp,
 3 varlık yolunda (2 kez) (Gati) üç mücevhere (Tirata)
 4 saygı göstermek, saygı gösterme(leri) istek bes-
 5 leme(leri), Buda kutsallığına sahip yolları
 6 bitirmeye gayret gösterme(leri de) iyi
 7 davranışa yetmez. Böylesi
 8 değişik işleri bitir-
 9 meyi öğütlemek iyi (iki.) davranış(ı), yal-
 10 nız öğreti tekerleğini (Dharmacakra) çevirmeye rica
 11 cı olmak iyi (iki.) davranışına (bile)
 12 yetmez. Onun için ey Kausika,
 13 on taraf dünyadaki bütün
 14 üç dönemki (Trişkala) bilgelik sahibi Buda-
 15 ları öğreti tekerleğini (Dharmacakra) çevirtmeye,
 altı
 16 erdemleri (Pâramitâ) (bütünüyle) tamamlamaya
 rica-
 17 cı olsa; yine sayısız
 18 (iki.) zamanlar (iki.) geçene değin,
 19 Nirvâna'ya girmeden, dünyada
 20 sonsuza değin durmaya, keskin, derin
 21 öğreti (Dharma) esasını açıklayarak (iki.)
 anlaşılmasını sağlamaya
 22 ricacı olsa, o iyi (iki.)

180.23 urmak 'vurmak, acıtmak' ('wrm'q) yerine 'wy'm'q şeklinde yanlış yazım? ur-, tokı- ile kullanılabilir (Nadelyayev 1969: 614a), emgek ile de kullanılabilir (Nadelyayev 1969: 172ab), dolayısıyla buradaki şekli de urmak şeklinde okuyabiliriz.

181.1 koçd(u)rup: DTS sözcüğe kotdur- şeklinde yer verir ve kot- maddesine gönderir, oradan da kod- ve koğ- maddesine gönderir (Nadelyayev 1969: 461a); sözcüğün doğru yazımının koçdur- şeklinde olması gerekir, ayrıca krş. Çağatay 1945: 54/9.

181.16 toşgurt- "doldurtmak, tamamlamak, tamam hale getirmek", ED'de, eylemin -t-'siz şekline tuşgur- 'karşılaştırmak, buluşturmak' okuyuşuyla yer verildikten sonra, toşgur- 'tamamlamak, öldürmek' okuyuşunun da olası bir okuyuş olabileceği kaydedilir (Clouston 1972: 562b). DTS'de her iki şekil de vardır, ancak Uygur dönemi için -o-'lu örnek söz konusudur, DTS 578b ve 676a. Nobel metninde bu kısım şöyle çevrilmiştir: "die sechs pâramitas vollständig zu erführen" (Nobel 1958: 118). Bu çeviri de 'doldurmak' karşılığı olan toşgur-'ı destekler.

181.18-185.6 Ş.Tekin'in de belirttiği gibi, bu kısımlar, metnin Çince aslında -ve tabii ki Nobel çevirisinde de yoktur (Ş.Tekin 1959: 297; krş. Nobel 1958: 119).

-182-

III.28b

- 1 kılınç yöleşdürgülüksüz ok okşat
- 2 -guluk-suz erür tip y(a)rılıkadı ::
- 3 ol üdüün sansız sakış-sız ez-rua
- 4 t(e)ngri-ler t(e)ngrikanı kırmuz-ta
- 5 t(e)ngri kang ügüz kıatunı dört
- 6 m(a)haraaç t(e)ngri ○ -ler kıuvrağ-ı
- 7 kıamağ-un barça olurmuş orun-larınun
- 8 örü turup ong 'engin-lerinteki
- 9 ton-ların birtin singar açınp ong'tiz-lerin
- 10 çökutip ay-a-ların kıavşurup ağır
- 11 ayamak-ın töpü-ler-in yir-ke
- 12 tegürüp yinçürü töpün yükünüp t(e)ngri
- 13 t(e)ngri-si burқан-ka inçe tip
- 14 ötündi-ler .. atı kötrülmüş ayag
- 15 -ka tegimlig t(e)ngrim biz kıamağ
- 16 t(e)ngri-ler kıuvrağ-ı bo altın önglüg
- 17 y(a)ruk yalrıık ○ -lıg kıopda köt
- 18 -rülmüş nom iligi atl(ı)g nom ertiniğ
- 19 eşidü teginip bo kün-te inaru bo
- 20 nom ertiniğ boşgunğalı tutğalı okı
- 21 -ğalı söz-legeli ötgürü yene adın
- 22 -larğa nom-lağalı bo nom ertini için
- 23 -deki y(a)rılığ-ça yoriğalı ötünü

-183-

III.29a.

üçünç tokuz otuz

- 1 teginür biz .. ne için tip'tiser atı
- 2 kötrülmüş e biz kıamağ t(e)ngri-ler
- 3 kıuvrağ-ı üz-eliksiz üstünki
- 4 yig köni tüz tuymak burқан kutı
- 5 küsüş-lüg teginür biz .. bo nom
- 6 erdini içindeki ○ yörtüg-leri adruk
- 7 adruk nom b(e)lgü-leri ögretingülük
- 8 yoriğ-ları yene burқан kıutın
- 9 bulğu-ka ertingü edğü yaraşı erür-ler
- 10 t(e)ngrim tip ötünü tüketip ötrü
- 11 ol k(a)rtirakut tağ töpü-sinte adruk
- 12 adruk t(e)ngridem körkle mantarik m(a)hā
- 13 -mantarik-te ulatı t(e)ngri yir-in

182

III.28b.

- 1 davranış (başkasıyla) kıarşılaştırılmayacağı gibi ben-
- 2 zersizdir (de)" diyerek buyurdu.
- 3 O zaman sayısız (iki.) Brahmā
- 4 tanrılar, tanrılar hanı İndra
- 5 tanrı, Ganj (*Gaṅgā*) ırmağı tanrıçası, dört (*Catur*)
- 6 Mahārāja tanrılar topluluğı,
- 7 hepsi birlikte, oturmuş (oldukları) yerlerinden
- 8 ayağa kalkıp, sağ omuzlarındaki
- 9 giysilerini sağ taraftan açıp, sağ dizlerini
- 10 çökertip, ayalarını kavuşturup, saygı
- 11 göstererek başlarını yere
- 12 değdirip, baş(lar)ını eğerek secdeye varıp, tanrılar
- 13 tanrısı (*Devāīdeva*) Budaya şöylece saygı-
- 14 la söylediler: "Adı yitceltilmiş (*Lokajyeṣṭha*), saygı-
- 15 ya değer efendim! Biz, bütün
- 16 tanrılar topluluğı, bu altın renkli,
- 17 parlak, parlıtılı, her (şey)den (çok) yüksel-
- 18 tilmiş, öğreti hükümdarı (*Dharmarāja*) adlı
- öğreti mücevherini
- 19 (*Dharmaratna*) saygıyla işitip, bugünden sonra bu
- 20 öğreti mücevherini (*Dharmaratna*)
- öğreneceğimizi, oku-
- 21 yacağımızı, söyleyeceğimizi, iyice anlayıp yine
- başka- [22] larına açıklayacağımızı, bu öğreti
- mücevheri (*Dharmaratna*) için-
- 23 deki buyruk doğrultusunda yürüyeceğimizi,
- (size), saygıyla

183

III.29a.

üçüncü (kitap) yirmi dokuz(uncu varak)

- 1 belirtiriz. Ne için denirse, ey adı
- 2 yüceltilmiş (*Lokajyeṣṭha*), biz, bütün tanrılar
- 3 topluluğı, daha üstü bulunmayan, (en) üstün,
- 4 mükemmel, doğru-düz sezmek
- (*Anuttarasamyakṣambodhi*) (adlı) Buda Kutsallığı
- 5 isteğine ulaşmaya çalışıyoruz. Bu öğreti
- 6 mücevheri(nin) (*Dharmaratna*) içindeki yorumları, ayrı
- 7 ayrı öğreti belirtileri (*Dharmalakṣaṇa*),
- öğrenilmesi gerekli
- 8 davranış şekilleri, yine, Buda kutsallığını
- 9 bulmak için son derece iyi (ve) uygundurlar,
- 10 efendim" diye (konuşmasını) saygıyla
- tamamlayıp, sonra
- 11 o Ğrdhrakūta dağının tepesinde, ayrı
- 12 ayrı tanrısal güzellikteki Mandāraka, Mahā-
- 13 mandāraka çiçeklerinden başka, tanrı yerin-

14 -deki ku-a çeçek-lerig t(e)ngri t(e)ngri
 15 -si burķan üz-e birgerü saçdı
 16 -lar .. ol ok üd-te bo üç ming
 17 uluğ ming yirtinçü yir suv yomķı
 18 tepredi ķam ○ -şadı .. t(e)ngridem
 19 altun küvrüg-ler k(e)ntün etdi
 20 -ler .. biş türlüg tüzülmüş
 21 yinçke oyun-lar üni eşidildi ..
 22 altun önglüg y(a)ruk-lar közüntü ..
 23 ötrü t(e)ngri ķan-ı [ķormuz-ta t(e)ngri
 t(e)ngri t(e)ngri] burķan-ka

-184-

III.29b.

1 inçe tip ötündi .. atı köt
 2 -rülmiş ayağ-ķa tegimlig t(e)ngrim
 3 bo altun önglüg y(a)ruk-lar közünmek
 4 -i biş türlüg tüzülmüş inçke
 5 oyun-lar üni eşidilmeki .. t(e)ngridem
 6 altun-luğ ○ küvrüg-ler
 7 k(e)ntün etmeki bo üç ming uluğ
 8 ming yirtinçü yir suv yomķı
 9 tepremeki ķamşamakı bolar barça
 10 bo nom ertini içinteki kılınç
 11 ağartmak-ın öçürmek bölük-üg nom
 12 -layu y(a)rıkamak-ning küçi küsüni edģü
 13 -si edrem-i-ning irü-si b(e)lgüsü tegi
 14 -nür erki t(e)ngrim tip tidi :: ::
 15 anta ötrü t(e)ngri t(e)ngri-si burķan
 16 inçe tip y(a)rıkadı .. antağ ol
 17 antağ ol kavşiki-y-a ķ(a)ltı s(e)n
 18 ötünmüş teg .. ○ inçip bo munça
 19 kuğ kelig edrem-ler barça bo nom
 20 erdini-ning ķamağ-ķa bir teg
 21 umuğ mağ bolmak-lıg adruk
 22 adruk asıg tusu kılmaķlıg
 23 bodis(a)t(a)v-lar-ning adruk adruk

14 deki (*Devaloka*) çiçekleri(ni de) (iki.) tanrılar tanrı-
 15 sı (*Devâtideva*) Buda üzerine hep birlikte saçtı-
 16 lar. İşte tam o anda, bu üç bin
 17 ulu bin dünya, yer-su bütünüyle
 18 titredi, sarsıldı. Tanrısal
 19 altın davullar kendiliklerinden öttü-
 20 ler. Beş tür düzenlenmiş,
 21 hafif, müzik sesleri işitildi,
 22 altın renkli ışıklar göründü.
 23 Daha sonra tanrılar hanı [İndra tanrı,
 tanrılar tanrı(sı) (*Devâtideva*)] Budaya

184

III.29b.

1 saygıyla şöylece sordu: "Adı yü-
 2 celtilmiş (*Lokajyeṣṭha*), saygıya değer efendim!
 3 Bu altın renkli ışıkların görünme-
 4 si; beş tür düzenlenmiş, hafif
 5 müzik seslerinin işitilmesi; tanrısal,
 6 altın davulların
 7 kendiliklerinden ötmesi; bu üç bin ulu
 8 bin dünya, yer (ve) suyun bütünü
 9 titremesi, sallanması, bütün bunlar
 10 bu öğreti mücevheri (*Dharmaratna*) içindeki
 davranış
 11 engellemesini (*Karmâvarana*) yok etmek (adlı)
 bölümü açık-
 12 layıp yerine getirmenin gücü kuvveti, iyili-
 13 ği (ve) erdeminin belirtisi, göstergesi (*Lakṣaṇa*) mi-
 14 dir acaba efendim?" dedi.
 15 Ondan sonra tanrılar tanrısı (*Devâtideva*) Buda
 16 şöylece buyurdu: "Öyledir,
 17 öyledir, ey Kauṣika, aynıyla senin
 18 belirttiğin gibidir. Öyle ki, böylesi
 19 başkalaşarak gelme (*Upapâduka*) erdemleri
 bütünüyle bu öğreti
 20 mücevherinin (*Dharmaratna*) kamuya ayrı
 21 umut, sığınak olmaklı, ayrı
 22 ayrı fayda (iki.) işlemekli,
 23 Bodhisattvaların ayrı ayrı

183.12-13 *mantarik m(a)ḥamantarik* << Skr. *mandâraka*, *mahâmandâraka* (*mandârava*, °*raka*), "kutsal bir ağaca ve çoğunlukla da bu ağacın çiçeklerine verilen ad; Budanın üzerine çiçeklerini döken ağaç" (Edgerton 1972: 419a, 424b; Nadelyayev 1969: 336a, 338b).

-185-

III.30a.

- üçünç ülüş otuz
 1 edgüllüg töz yiltuz-ların ükilit
 2 -mek asmağ-lıg tnl(ı)ğ-lar-ning öng
 3 -i öngi ağır tsuy irinçü ayıg kılınç
 4 -lıg kkir tapça-ların yumağ arıt
 5 -mağ-lıg çoğ-ı yalın-ı-ning irü-si
 6 b(e)lgü-si titir .. ○ ne üçün tip
 7 tiser .. kavşiki-y-a k(a)ltı oyür
 8 m(e)n öngre ertmiş ür irak ülgü
 9 -süz sansız yuz ming asankı kalp
 10 üd-lerte aşnu bo yirtinçü yir
 11 suv-ta raça-radna-prabasi atl(ı)ğ
 12 t(e)ngri burkan ong b(e)lgür-e y(a)rlıkā
 13 -miş erti ol arıg-ın kelmiş ayag-ka
 14 tegimlig köni tüz tuyuğlı altı
 15 yuz sekiz on kolti kalp üdün
 16 bo yirtinçü-de turu y(a)rlıkāp tnl(ı)ğ
 17 -larka ulug asıg tusu kılı y(a)rlıkādı ..
 18 başdınkı kuvrağ ○-ınga nom nom-layü
 19 y(a)rlıkāduğda yuz ming kolti nayut
 20 tümen tnl(ı)ğ-lar alku akıg-ların
 21 alıp nızvanı-lıg kkir-lerin tarķarıp
 22 arħant ķutın bulup üç türlüğ
 23 y(a)ruk bilge bilig altı türlüğ

-186-

III.30b.

- 1 бүgülenmek edrem-ke tudıg-sız
 2 erklig boltı-lar .. ikinti kuvrağ
 3 -ınga nom nom-layü y(a)rlıkāduğda tokuz
 4 on ming kolti nayut tümen tnl(ı)ğ
 5 -lar y(e)me bo edgü-lerke tükellig
 6 bolup arħant ○ ķutın bultı-lar ..

185

III.30a.

- üçüncü 'kitap' otuz(uncu varak)
 1 iyi kök (*Svabhāva*) (ve) esaslarını arttır-
 2 mak, çoğaltmaklı; canlıların ayrı
 3 ayrı kötü (iki.), fena (iki.) davranış-
 4 lı kir-pasaklarını yıkamak, arıt-
 5 maklı alevi(nin) yalınının belirtisi (*Lakṣaṇa*)
 6 göstergesidir. Niçin denir-
 7 se, ey Kausika, şöyle düşünmek-
 8 teyim: Uzun süre önce, geçmiş, had-
 9 siz hesapsız, yüz bin Asamkhyeyakalpa
 10 zamanlardan önce bu dünya, yer (ve)
 11 suda Rājaratnaprabhāsa (?) adlı
 12 tanrı Buda, uygun (şekilde ?) belirerek buyur-
 13 muş idi. O, temiz olarak gelmiş, saygıya
 14 değer, doğru-düz sezışli, altı
 15 yüz seksen Koṭi (= 68 000 000) Kalpa, devir
 16 bu dünyada kalıp, buyurup, canlı-
 17 lara ulu fayda (iki.) sağlayıp buyurdu.
 18 En baştaki topluluğuna öğretiyi (*Dharma*)
 anlatarak
 19 buyurduğunda, yüz bin Koṭi, Nayuta,
 20 on bin canlılar, bütün (zararlı) eğilimlerini
 (*Āsrava*)
 21 yok edip, tutku (*Kleśa*) kirlerini uzaklaştırp,
 22 Arħant kutsallığımı bulup, üç tür
 23 parlak bilge bilgi(ye), altı tür

186

III.30b.

- 1 bilgilenmek erdemine engelsiz
 2 sahip oldular. İkinci toplulu-
 3 ğuna öğretiyi (*Dharma*) anlatıp buyurduğunda 90 000
 4 Koṭi, Nayuta tümen canlı-
 5 lar da bu iyiliklere tamamıyla sahip
 6 olup, Arħant kutsallığımı buldular.

185.11 *raça-radna-prabasi*: Nobel çevirisinde *ratnarājamahāprabhāsāloka* (?) şeklindedir (Nobel 1958: 119). Bak. açıklama 186.14.

185.13 *y(a)rlıkāması*: R.-M. metninde -ş yerine -k basılmış.

185.20 *akıg*: 'akım, cereyan; eğilim (Nirvanaya ulaşmayı engelleyen zararlı eğilimler)', Skr. *āsrava* bilince zararlı dört akım: *kāma* 'arzu, istek, özlem, özlenen, istenen, özlenen şey', ((object of) desire)', *bhava* 'varlık durumu, varlık şekil(ler)i (state of existence)', *drsti* 'bakış, görüş, düşünce, amaç (view, opinion)' ve *avidyā* 'bilgisizlik, ce-halet, cahillik (ignorance)', Pali *kāma*, *bhava*, *avijjā* ve *dīthi* (Edgerton 1972: 176b, 407a, 269b, 77b; 111b-112a); *akıg*'ın bu dört terimin karşılığı olduğu Röhrborn 1979: 79b-80a'da belirtilir.

186.5 *tükellig bol*- "...(birşeyden) üstün olmak, mükemmel olmak, eksiksiz, kusursuz olmak" (Clauson 1972: 481b; Nadelyayev 1969: 596a).

7 üçünç kuvrag-inga nom nom-layu
 8 y(a)rılıkadukta tokuz on sekiz ming
 9 kolti nayut tümen kişi-ler y(e)me
 10 ok arhant kutin bultı-lar .. t(e)ngri
 11 -ler iligi-y-e inçip m(e)n ol üdte
 12 ol uğur-ta radnaprabi atl(i)ğ kız ertim
 .. ol üçünç
 13 kuvrag-ka nom nom-layu y(a)rılıkamış-ta
 14 ol raça-radna-prabasi atl(i)ğ t(e)ngri
 15 burkan-tın yügerü bo altun önglög
 16 y(a)ruk yaltrık-lıg kópda kötrülmüş
 17 nom iligi atl(i)ğ nom ertiniğ eşidip
 18 ötrü üzelik ○ -siz üsdünki
 19 yig köni tüz tuymak burkan kutı
 20 küsüş-in boşgundum tutdum okıdum
 21 söz-leğim ötrü ol üdün t(e)ngri
 22 t(e)ngri-si burkan manga burkan kut
 23 -inga alkış birü y(a)rılıkap inçe tip

-187-

III.31a.

üçünç bir kırk

1 y(a)rılıkadı .. bo radna-prabi atl(i)ğ kız
 kin
 2 keligm-e üd-lerte bo sap(a)lokadatu
 3 atl(i)ğ yirtinçü yir suv-ta arıg-in
 4 kelmiş ayağ-ka tegimlig köni tüz
 5 tuyuğ-lı bilge bilig ç(a)kşap(a)t-ka
 6 tükel-lig eğgün ○ barmış yirtinçüğ
 7 ukmış üz-eliksiz er töz-in eren
 8 -lerig turulturdaçı t(e)ngri-ler-ning
 9 yalanguk-lar-ning bakşı-sı k(e)ntün
 10 tuymış burkan atı kötrülmüş tip

7 Üçüncü topluluğuna (*Samgha*) öğretiyi (*Dharma*)
 açıklayıp
 8 buyurduğunda, doksan sekiz bin
 9 Koçi, Nayuta on bin insan daha
 10 Arhant kutsallığını buldular. Ey tanrı-
 11 lar hükümdarı, şöyle ki, ben o çağda,
 12 o zamanda Ratnaprabhâ adlı kız idim. O üçüncü
 13 topluluğa (*Samgha*) öğretiyi (*Dharma*) açıklayıp
 buyurduğunda,
 14 o, Râjaratnaprabhâsa (?) adlı tanrı
 15 Budadan şimdiki, bu altın renkli,
 16 parlak, ışıltılı, her (şey)den (çok) yükseltilmiş,
 17 öğreti hükümdarı (*Dharmarâja*) adlı öğreti
 mücevherini iştirip,
 18 sonra, daha üstü bulunmayan, (en) üstün,
 19 mükemmel, doğru-düz sezmek (adlı)
 (*Anuttarasamyaksambodhi*) Buda kutsallığı
 20 dileğini öğrendim, (gereklerini) yerine getirdim,
 okudum,
 21 söyledim; sonra, o vakit tanrılar
 22 tanrısı (*Devâtideva*) Buda, bana Buda kut-
 23 salhığına (ulaşmak için) destek verip, lütfedip
 şöyle diyerek

187

III.31a.

üçüncü(kitap) otuz bir(inci) varak)

1 buyurdu: 'Sen (harf. bu) Ratnaprabhâ adlı kız, ilerde,
 2 gelecek çağlarda, bu Sahâlokadhatu (?)
 3 adlı dünya, yer (ve) suda temiz olarak
 4 gelmiş, saygıya değer, doğru-düz
 5 sezişli, bilge bilgi Şikşâpada'ya
 6 eksiksiz sahip, iyilikle gitmiş (*Sugata*), dünyayı
 7 anlamış, daha üstü bulunmayan, er(lik) esasıyla,
 erkek-
 8 leri uysallaştıracak (olan), tanrıların,
 9 insanların öğretmeni, doğrudan kendisi
 10 aydınlanmış Buda, adı yüceltilmiş

186.12 *radnaprabi* << Skr. *Ratnaprabhâ* "(1.) Bir sreshthin'in kızı, (2) lokadhâtu'nun birinin adı (Edgerton 1972: 451b); sreshthin ise, Śrāvastī'li bir ev sahibi, Śrāvastī'li bir 'sakin' (Edgerton 1972: 536b), Śrāvastī, insanları ve eşyalarıyla ünlü bir şehir, aynı zamanda eski bir krallık (Soothill 1937: 179b).

186.14 *raça-radna-prabasi* << Skr. **Rajâratnaprabhâsa* (?) kaynaklarda böylesi bir tanrı adı yoksa da, FE'da *Ratnaprabhâsa* "(1) bir Tathâgatanın adı, (2) bir Bodhisattvanın adı" (Edgerton 1972: 66a) bilgileri yer alır. Nobel'de, bu kısmın çevirisinde *raça-radna-prabasi* adı geçmez (Nobel 1958: 120).

187.2 *sap(a)lokadatu* << Skr. *sahâloka-dhâtu* (?) *sapa* ~ (*saba*-) + *loka* 'dünya' + *dhâtu* 'sınır, bölge' (?), okunuşu ve anlamı henüz pek açık olmayan bu sözcük ve açıklamalar için bak. Zieme 1985: 34/21; Ş.Tekin 1960: 29/151.

187.6 *eğgün barmış* = Skr. *sugata*, *svâgata* bak. Tezcan 1974: 100/684; Ş.Tekin 1966a: 401/1; krş. *arığın kelmiş* AY 185.13, 187.3.

11 bo on aṭ-ka tūkel-lig ṣakimuni atl(i)ḡ
 12 burḡan bolḡay tip y(a)rılıkadı ::
 13 inçip m(e)n kavṣiki-y-a ol üd-din'bertü
 14 burḡan ḡutın bulḡınçaḡa'tegi tört
 15 türlüḡ yavlaḡ yol-ların ertip ozup
 16 iki aj-un-larta tuḡdum :: bir
 17 t(e)ngri yir-inte ikinti yalanguk aj-un
 18 -inta t(e)ngri ○ yir-inte tuḡduḡum
 19 -ta t(e)ngri-lerte yig'adruk boltum yalan
 20 -guḡ aḡun-inta tuḡduḡum-ta yalanguk
 21 -larta yig'baṣdıḡı boltum anıḡ
 22 ikini ar-a-sınta :: yene sekiz on
 23 tört yüz ming ḡata altın tilgen-lig

-188- III.31b.

1 yiti ertini-ke tūkel-lig çakravart
 2 ḡan boltum .. ol oḡ ultaḡ-tın öt
 3 -gürü aḡtı yene üz-eliksiz üsdünki
 4 yig köni tüz tuymaḡ burḡan ḡutın
 5 bulup aḡım ḡuım on-tın singar yirtin
 6 -çü-de kingürü ○ yaḡılıḡ erür
 7 tip y(a)rılıkadı :: tūkel bilge t(e)ngri
 8 t(e)ngri-si burḡan munçulayu
 y(a)rılıkadıḡta
 9 ötrü ol k(a)rtirakut taḡ töpü-sinteki
 10 yığılıḡ üsdün t(e)ngri altın yalanguk
 11 ulatu tolḡ ḡamaḡ tirin ḡuvraḡ anıḡ
 12 arasınta teg erser paling'teg bir
 13 ertingü uluḡ beḡük y(a)ruk-luḡ tilgen
 14 içinte bir anḡsız uluḡ t(e)ngri burḡan
 15 nom nom-layu oluru y(a)rılıḡamıṣ-ın
 körti
 16 -ler .. anı körüp ötrü ol ḡamaḡ
 17 tirin ḡuvraḡ arḡası ertingü tangladı
 18 -lar .. mungadı-lar .. ○ ötrü
 t(e)ngri ḡan
 19 -ı ḡormuzta t(e)ngri t(e)ngri t(e)ngri-si
 burḡan

(*Lokajyeṣṡha*)' diyerek
 11 'bu on isme eksiksiz sahip olan, Śākyamuni
 12 adlı Buda olacak' diye buyurdu.
 13 İşte ben, ey Kauśika, o zamandan bu yana,
 14 Buda kutsallıḡını buluncaya deḡin dört
 15 tür kötü yollardan geçip, kurtulup,
 16 iki varlık şeklinde (de) (*Gati*) doğdum. Bir
 (incisi)
 17 tanrılar yerinde (*Devaloka*), ikincisi insan
 âlemin-
 18 de (*Gati*)! Tanrı yerinde (*Devaloka*) doğduḡum-
 19 da tanrılardan mükemmel, farklı oldum. İn-
 20 san âleminde (*Gati*) doğduḡumda insan-
 21 lardan daha üstün, başta gelen oldum, o
 22 ikisinin arasında! Yine sekiz yüz
 23 kırk bin defa, altın tekerleklî

188 III.31b

1 yedi mücevhere (*Saptaratna*) eksiksiz
 Cakravartin
 2 han oldum. İşte o sebepten dola-
 3 yı, şimdi, yine daha üstü bulunmayan, (en)
 üstün,
 4 mükemmel, doğru-düz sezmeḡ
 (*Anuttarasamyaksambodhi*) (adlı) Buda kutsallıḡını
 5 bulunca, adım, şöhetim (de) on taraf dünyaya-
 6 da bütünüyle yayılmış oldu."
 7 diye buyurdu. Eksiksiz bilge tanrılar
 8 tanrısı (*Devātideva*) Buda bu şekilde buyurduktan
 9 sonra, o ḡrdhrakūta daḡının tepesindeki
 10 toplanmış, üstte tanrı, altta insan,
 11 ayrıca bütün (iki.) topluluk (iki.), onun
 12 arasında gibiymişçesine Paryāḡkha-buddha gibi
 13 son derece ulu, büyük ışıklı bir tekerlek (*Cakra*)
 14 içinde, son derece ulu bir tanrı Buda(nın)
 15 öğretiyi (*Dharma*) açıklayıp, oturup,
 buyurduḡunu gördü-
 16 ler. Onu görüp sonra, o bütün
 17 topluluk (iki.) ve destekçileri şaşırđı-
 18 lar, hayret ettiler. Sonra tanrılar ha-
 19 nı İndra tanrı, tanrılar tanrısı (*Devātideva*) Buda-

188.12 *paling* << Skr. *paryāḡka(-bandha)* (?) bak. Gabain 1959: 37/516; krş. *baḡdaşını olur*- AY 172.11. *belingdeg* 'ansızın' okuyuşu da en az *paling* kadar olası bir okuyuş şekli. Bu ibare için son yıllarda tercih edilen okuyuş şekli de böyle, krş. Sertkaya 1986: 50.

188.14 *anḡsız*: bak. Röhrbom 1981: 164b-166ab.

- 20 -ka inçe tip ötüğ ötündi .. atı
 21 kötrülmüş ayag-ka tegimlig t(e)ngrim
 22 ol y(a)ruk-luğ tilgen içinte közüntü
 23 y(a)rılıkadaçı t(e)ngri t(e)ngri-si burқан ne

-189-

III.32a.

üçünç iki kırk

- 1 atl(ı)ğ t(e)ngri burқан erki .. azu kuu
 2 kelig edrem küçinde közönügm-e
 3 b(e)lgürtm-e burқан mu erki .. azu ondin
 4 singarķı kayu kayu erser yirtinçü-de
 5 erigm-e tüz t(e)ngri burқан mu y(a)rlıkar
 6 erki t(e)ngrim tip ○ ötündi .. ötrü
 7 tükel bilge t(e)ngri t(e)ngri-si burқан
 8 inçe tip y(a)rılıkadı .. ay kavşiki-y-a
 9 ol y(a)ruk-luğ tilgen içinte közüntü
 10 y(a)rılıkadaçı t(e)ngri t(e)ngri-si burқан
 erser
 11 neng b(e)lgürtm-e üz-e közündeçi
 b(e)lgürtm
 12 -e burқан ermez kim ol bayatın'berü
 13 m(e)n nom-ladaçı manga burқан kıtunga
 14 alķış birü y(a)rılıkadaçı raça-ratna-prabasi
 15 atl(ı)ğ t(e)ngri t(e)ngri-si burқан k(e)ntü
 16 öz-i y(a)rlıkar .. kim ol t(e)ngri t(e)ngri
 17 -si burқан muntağ ○ -ı kıtruldaçı
 18 tnl(ı)ğ-larıg kıtgaru tüketip bo
 19 sap(a)lokadatu atl(ı)ğ yirtinçü-nüing soķ
 20 -a öngdün yingak-ınta yuz ming
 21 kang ügüz-deki kıum sanınça burқан
 22 -lar uluş-ınta maru ratna-alangkari

-190-

III.32b.

- 1 atl(ı)ğ ertinin itiglig yirtinçü-de
 2 oluru ornanu y(a)rılıkap taķı nurvan-ka
 3 kirü y(a)rılıkamatın tnl(ı)ğ-larķa asıg
 4 tusu kılu nom nom-layu y(a)rılıkar .. kim

- 20 ya şöylece söyleyerek saygıyla ricada bulundu:
 "Adı
 21 yüceltilmiş (*Lokajyestha*), saygıya değer
 efendim,
 22 o, ışıklı tekerlek (*Cakra*) içinde görünüp
 23 buyuran tanrılar tanrısı (*Devâtideva*) Buda ne

189

III.32a.

üçüncü (kitap) otuz iki (nci) varak)

- 1 adlı tanrı Buda acaba? Yoksa başkalaşım
 2 gelme erdemi sayesinde görünen
 3 dönüşmüş Buda (*Nirmānabuddha*) mıdır acaba?
 Yoksa on
 4 taraftaki, herhangi bir dünyada
 5 mevcut sıradan (*Samatā*) Buda mu, lütfeder misiniz
 6 acaba efendim?" diye saygıyla sordu. Sonra,
 7 eksiksiz, bilge, tanrılar tanrısı (*Devâtideva*) Buda
 8 şöylece lütfedip söyledi: "Ey Kauşika,
 9 o ışıklı tekerlek (*Cakra*) içinde görünüp
 10 buyuran tanrılar tanrısı (*Devâtideva*) Buda ise
 11 asla başkalaşma ile görünen, başkalaşan
 12 Buda (*Nirmānabuddha*) değildir; dahası, o
 zamandan beri
 13 ben, (öğretiyi) anlatan(ım); bana, Buda
 kutsallığına
 14 destek verip buyuran Râjaratnaprabhâsa
 15 adlı tanrılar tanrısı (*Devâtideva*) Buda, doğrudan
 16 kendisi buyurur. Dahası o tanrılar tanrısı (*Devâti-*
17 deva) sı Buda, bu şekilde, kurtulacak olan
 18 canlıları kurtarmayı tamamlayıp, bu
 19 Sâhalokadhâtu adlı dünyanın
 20 tam doğu tarafında, yüz bin
 21 Ganj (*Ganigā*) ırmağındaki kum sayısınca Buda-
 22 lar ülkesinden (*Buddakṣetra*) bu yana
 Ratna-alamkarakalyâna (?)

190

III.32b.

- 1 adlı mücevherle (*Ratna*) bezenmiş, dünyada
 2 oturup, yerleşip, buyurup, dahası Nirvâna'ya
 3 girmeyi gerçekleştirmeden, canlılara fayda
 4 (iki.) sağlayıp, öğretiyi (*Dharma*) açıklayıp buyurur, ki

189.3 b(e)lgürtme burқан = Skr. *Nirmānabuddha*: Vücut bulmuş veya dönüşüm geçirmiş, dönüşmüş, başkalaşmış Buda; Budaların ve Bodhisattvaların sınırsız ve evrensel görünme güçleri, farklı şekilde yeniden ortaya çıkma yetenekleri (Soothill 1937: 141a).

189.12 bayatın'berü: baya, {-Dln} morfemi ile AY'ta görülür, bak. Nadelyayev 1969: 79a.

189.22 ratnaalangkari << Skr. *Ratnālamkāra* (?) Nobel 1958: 120, FE -alamkarika (Edgerton 1972: 67b).

5 amtı siz-lerke y(a)ruk-luğ tilgen için
 6 -te köziünü Oy(a)rlıkadaçı t(e)ngri
 7 burkan erser ol t(e)ngri t(e)ngri-si
 8 burkan erür .. inçip yine kavşiki-y
 9 -a kim kayu töz-ün-ler oğlu töz
 10 -ün-ler kız-ı süzük kōngül-lüg tnl(ı)ğ
 11 -lar bo raça-ratnaprabasi atl(ı)ğ t(e)ngri
 12 t(e)ngri-si burkan-ning atın atap b(e)k
 13 katıg süzük kirtgünc kōngül-in üküş
 14 atasar .. ol töz-ün-ler oğlu töz
 15 -ün-ler kız-ı süzük kirtgünc kōngül
 16 -lüg tnl(ı)ğ-lar bodis(a)t(a)v-lar
 yol-ınta evri
 17 -linçsiz törü-ke tegip burkan kut
 18 -ınga ağmaşsız O bolur-lar .. taçı
 19 y(e)me kim kayu uzun ton-luğ tişi
 tnl(ı)ğ-lar
 20 bo t(e)ngri t(e)ngri-si burkan-ıg b(e)k
 21 katıg süzük kirtgünc kōngül-in
 22 üküş atayu öğretig kılsar-lar
 23 et'öz kodğaysuk üdde ol t(e)ngri

-191-

III.33a.

üçünç üç kırk

1 t(e)ngri-si burkan-ıg körgeli bolğay-lar ..
 2 kaçan ol t(e)ngri t(e)ngri-si burkan-ıg
 3 körgeli bolsar-lar :: ötrü olar
 4 ikileyü taçı tişi aj-unin-ta keğilmegey
 5 -ler .. kavşiki-y-a bo altun önglüg
 y(a)ruk
 6 yaltrık-lıg kōpda O kötrülmiş nom
 7 iligi atl(ı)ğ nom ertini erser ok munçulayu
 8 yangın adruk adruk asıg tusu kıлта
 9 -çı bodis(a)t(a)v-lar-ning adruk adruk
 kuşalamul

5 şimdi sizlere ışıklı tekerlek (*Cakra*) için-
 6 de görünüp buyuran tanrı
 7 Buda, işte o tanrılar tanrısı (*Devâtideva*)
 8 Budadır. Öyle ki, yine ey Kauşika,
 9 herhangi bir soylular oğlu, soy-
 10 lular kızı, temiz gönüllü canlı-
 11 lar, bu Râjاراتnaprabhâsa adlı tanrılar
 12 tanrısı (*Devâtideva*) Budanın adını ansa, sıkı,
 13 sağlam, temiz inanca sahip gönülle, pek çok
 14 (kez) ansa; o soylular oğlu, soy-
 15 lular kızı, temiz inançlı gönle
 16 sahip canlılar, Bodhisatvalar yolunda sar-
 17 sılmaz öğretiye ulaşıp, Buda kut-
 18 sallığına değışmez (bir şekilde sahip) olurlar.
 Hatta
 19 bazı uzun giysili dişi canlılar,
 20 bu, tanrılar tanrısı (*Devâtideva*) Budayı sıkı,
 21 sağlam, temiz inanca sahip gönülle
 22 pek çok (kez) anıp ders çalışsalar,
 23 vücudum bırakılacağı anda, o, tanrılar

191

III.33a.

üçüncü (kitap) otuz üç(üncü) varak)

1 tanrısı (*Devâtideva*) Budayı görebilecekler.
 2 Ne zaman ki o tanrılar tanrısı (*Devâtideva*)
 Budayı
 3 görecekseler, daha sonra onlar
 4 ikinci bir kez dahi dişi varlığına (*Gati*) (kişiliğe)
 bürünmeyecekler-
 5 dir. Ey Kauşika, bu altın renkli, parlak,
 6 parlattılı, her (şey)den (çok) yükseltilmiş öğreti
 7 hükümdarı (*Dharmarâja*) adlı öğreti mücevheri
 (*Dharmaratna*) ise, böylece
 8 bu şekilde, başka başka fayda (iki.) sağlaya-
 9 cak olan Bodhisatvaların, çeşit çeşit Kusalamûla

190.18 ağmaşsız "sarsılmaz, sağlam, dayanıklı" bak. Tezcan 1974: 64/902; Röhrborn 1977: 71b.

190.23 kodğaysuk: R.-M. metnine göre *qwtq'rsww*, ATG'te ise *kod(ı)kar-sug* (Gabain 1974: 119); <*ko-d-ı+kar-suk olarak düşünmek olası ise de, sayın P.Zieme'nin (1988'de sözlü olarak) belirttiğine göre bu yazım şekli R.-M. yayımından kaynaklanmakta olup metnin aslının *qwtq'ysww* (*kodğaysuk*) şeklinde olması gerekmektedir. Ayrıca benzer ifade aynı morfemlerle Totenbuch'ta da geçmektedir: */// ölgeysüg öd-tä; {-Gay}* morfemi ve diğer açıklamalar için bkz. Kara-Zieme 1978: 71-72/165; aynı morfemlerle *ilgeysük* (veya *şük) için bak. Zieme 1985: 130/21.59. {-sük} için bak. T.Tekin 1968: 175.

10 tigme edgülig töz yiltuz-ların ükilit
 11 -deçi astaçı :: tınl(ı)ğ-lar-ning öngi
 12 öngi tür-lüg tsuy irinçü ağır ayıg
 13 kılınç-lıg kkir tapça-ların yudaçı
 14 arıtdaçı ertingü uluğ asıg-lıg tıtır ..
 15 anın kim kayu toyın şamnanç upası
 16 upasañç tört türlüg tirin kuvrag
 17 kayu-ları erser birök kayu kayu yir
 18 orun-ta bo nom ○ ertinig okısar
 19 söz-leser kingürü nom-lasar-lar ötrü
 20 ol yir orun-ta tört türlüg uluğ
 21 asıg tusu bolğay :: kayu-lar ol tört
 22 tip'tiser .. inçe k(a)ltı 'eng'ilki ol
 23 yir orun-tağı ilig-i kıan-i ıgsız

-192- III.33b.

1 ağrıg-sız adasız tudasız bolğay ..
 2 ikintü öz-i yaş-ı uz-un bolğay ..
 3 üçünç suu-lüg küçi asılıp üsdelip
 4 yağ-ı-sız yavlağ-sız bolğay .. törtünç
 5 bodun kara bay mengilig köni
 6 törü-çe evrildeçi ○ bolğay .. ne için
 7 antağ bolur tip'tiser .. bo nom ertinig
 8 ayayu ağır-layu yir orun-tağı il-ig
 9 kıan-ıg begig iş-ig bodunuğ karağ
 10 ez-rua kıormuz-ta tört m(a)haraaç
 11 t(e)ngri-ler baş-ın kıamağ t(e)ngri-ler
 12 ürüg uzatı kıyü küz-etü tutarlar .. <anı>

10 denilen iyi kök (*Svabháva*) (ve) esaslarını artura-
 11 cak, çoğaltacak; canlıların ayrı
 12 ayrı, değişik kötü (iki.), fena (iki.)
 13 davranışlı kir-pasaklarını yıkayacak,
 14 artacak (olan) son derecede ulu (ve) yararlı (bir
 Sûtra)dur.
 15 Onun için herhangi bir rahip (*Bhikşu*), rahibe
 (*Śramaneri*), inançlı kişi (*Upâsâka*),
 16 inançlı kadın (*Upâsikâ*), bu dört tür topluluktan
 (*Samgha*)
 17 hangisi (olur) ise (olsun); eğer herhangi bir yerde
 18 (iki.) bu öğreti mücehverini (*Dharmaratna*) okusa(lar),
 19 söylese(ler), bütünüyle anlatsalar, sonra
 20 o yerde (iki.) dört türlü
 21 fayda olacaktır. Hangileridir o dört
 22 denirse, şöyle ki, birincisi o
 23 yerdeki (iki.) hükümdar-han hastaliksız

192 III.33b.

1 (iki.) kazasız belasız olacak;
 2 ikincisi, ömrü (iki.) uzun olacak;
 3 üçüncüsü, askerî gücü artıp, çoğalıp
 4 düşmansız (iki.) olacak; dördüncüsü,
 5 halk(ı) (iki.) zengin ve mutlu, doğru
 6 öğreti gereğince çevrilmiş olacak! Niçin
 7 öyle olur denirse, bu öğreti mücehverini
 (*Dharmaratna*)
 8 sayıp, saygı gösterip, (o) yerdeki (iki.) hakanı,
 9 hanı, beyi, hanfendiye, halkı (iki.)
 10 Brahmâ, İndra, dört Mahârâja (*Caturmahârâja*)
 11 tanrılar başta olmak üzere, bütün tanrılar
 12 uzun süre koruyup, gözetip tutarlar. Onun

191.12 *türlüg*: R.-M. metninde açıkça *twwr-lwq* şeklinde yazılmış; oysa bu yazıma uygun, BT II'de geçen *toorluğ* şekli bağlama uygun değil, ayrıca BT III'te, metnimizdeki gibi *öngi öngi türlüg* (BT'de *törlüg* şeklinde okunur) ibaresi geçmekte, dolayısıyla bu okuyuş, *türlüg* okuyuşunu da desteklemektedir (Tezcan 1974: 46/429).

192.8 *il kıan*: *ilig kıan* yerine *il kıan* ikilemesi metnimizde, daha doğrusu AY'ta sık sık geçmekte, krş. AY 20. Bölüm. Burada Bang'ın *ilig kıan > ilğkıan > il kıan* şeklindeki açıklamalarına ve Doerfer'in bu açıklamalara getirdiği eleştirilere de yer verilir (Ş.Tekin 1987: 171-172). ETS'de *il kıan* 'hükümdar' olarak çevrilir, bak. Arat 1965: 359 (358. sayfadaki *beg işi* maddesinin devamı).

192.9 *beg işi*: bak. Arat 1965: 358-359; Karamanlıoğlu 1966: 320-322; Clauson 1972: 322b-323a, 256ab; metnimizdeki *il kıan beg işi* ibaresi yerine BT XIII'te *ügä işiğit bāg işi* yer almakta; burada, ED'nin ikinci söz öbeğini (*beg işi*) 'bey ve hanımı, veya maiyeti, ailesi' diye çevirdiği, ancak *iş* (*eşi?*) sözünün her iki yorumunun, anlamının tartışmalı olduğu kaydedilmiştir. Clauson'un bunu sadece 'hanım' ('lady') olarak *beg* sözcüğünün 'feminine' karşılığı sayarken, Gabain'in 'arkadaş, yoldaş' anlamındaki Mong. *nöker* ile (anlamca) bir tuttuğu kaydedilir. Daha sonra AY 194.8-9 ve bunun I-Tsing'teki Çince karşılığının *guo zhou* 'Landesherr' ('hükümdar') soruna biraz açıklık getirdiği kaydedilir. Ancak dizinde, "iş Herrin (?)" soru işaretiyle yer alır (Zieme 1985: 109/16.6 ve 213b). Aynı çalışmada, dizinde 'arkadaş, yoldaş' karşılığı *iş* de yer almakta: 'iş Gefährte' Zieme 1985: 213b.

13 üçün anın antağ bolur .. ol üdün
 14 t(e)ngri t(e)ngri-si burkan bo savıg tağı
 15 adırlıg bekiz b(e)lgülüg kılu
 y(a)rılıkağalı ol
 16 kuvrağ arasın ta erigm-e t(e)ngri-ler
 17 kuvrağ-ınga y-a töz-ün t(e)ngri-ler e
 18 bo nom ertiniğ ○ ayayur ağır
 19 -layur yir orun-tağı ilig kan-ıg
 20 begig iş-ig bodun-uğ karağ kuyü küz
 21 -etü tutmaq-ıngız çın'kırtü erür mü
 22 tip burkan munça y(a)rılıkaduğta ötrü ol
 24 k(a)rtirakut tağ töpüsinte yığılmış

-193-

III.34a.

üçünç tört kırk

1 tirilmiş sansız sağış-sız ez-rua
 2 kormuz-ta tört m(a)haraaç t(e)ngri-ler
 3 baş-ın kamağ t(e)ngri-ler uluğ küçlüg
 4 yekler kuvrağ-ı kamağun barça
 5 yomkı bir ünün antağ teginür ağı
 6 kötrülmüş e antağ ○ teginür edğün
 7 barmış a birök kayu yir orun-ta bo
 8 altın öng-lüg y(a)ruk yalırık-lıg köpd(a)
 9 kötrülmüş nom iligi atl(ı)g nom erdiniğ
 10 okıdaçı söz-ledeçi kingürü yöre nom
 11 -layu birteçi töz-ün-ler kutluğ-lar
 12 bar erser-ler .. ötrü ol yir orun
 13 -tağı ilig kan-ıg biz kamağ t(e)ngri
 14 -ler kuvrağ-ı yorımış turmış orun
 15 -ta tünle küntüz ürtüg uzatı kuyü
 16 küzeti tutgay biz .. adasın tudasın
 17 yağı-sın yavlağ ○ -ın tarkaru kite
 18 -rü birgey biz .. öz yaş çoğ yalın
 19 kut buyan küç küsün asılgulug edğü irü
 20 b(e)lgü-ler körkitgey biz .. şuu-lüg
 21 kuvrağ-ı-ning köngül-leringe kirip alıp
 22 aım edrem al çeviş bilig ayu birgey
 23 biz t(e)ngrim tip ötündi-ler ..

13 için böyle olur.” O vakit
 14 tanrılar tanrısı (*Devâtideva*) Buda bu sözü de
 15 ayrıntılı olarak, açık-seçik, anlaşılır duruma
 getirivermek için o
 16 topluluk arasında mevcut tanrılar
 17 topluluğuna: “Ey soylu tanrılar!
 18 Bu öğreti mücevherini (*Dharmaratna*) sayıp, saygı
 19 gösteren yerdeki (iki.) hakarı, hanı,
 20 beyi, hanfendiye, halkı (iki.) koruyup, göze-
 21 tip tutmamız doğru mudur?”
 22 diye buyurarak sordu. Tanrılar tanrı- (*Devâtideva*)
 23 sı Buda bu şekilde buyurduktan sonra o
 24 Grđhrakûta dağının tepesinde toplanmış,

193

III.34a.

üçüncü (kitap) otuz dörd(üncü) varak)

1 bir araya gelmiş, sayısız (iki.), Brahmâ
 2 İndra, dört Mahârâja tanrılar
 3 başta olmak üzere, bütün tanrılar; ulu, güçlü
 4 şeytanlar (*Yakşa*) topluluğu, hepsi birlikte,
 5 hep bir ağızdan şöylece seslenir: “Ey adı
 6 yüceltilmiş (*Lokajyeştha*)”, (sonra yine)
 öylecelikle seslenir: “Ey iyilikle
 7 gitmiş (*Sugata*), eğer herhangi bir yerde (iki.) bu
 8 altın renkli, parlak, parıltılı her (şey)den (çok)
 9 yüceltilmiş, öğretinin hükümdarı adlı öğreti
 mücevherini
 10 (*Dharmaratna*) okuyacak, söyleyecek,
 ayrıntısıyla yorumlayıp açıkla-
 11 yiverecek soylular, kutular [12] var iseler,
 sonra o yer- [13] deki (iki.) hakarı, hanı biz
 bütün tanrı- [14] lar topluluğu; yürütmüş,
 yürütmüş, durmuş (olduğu) yer-
 15 de, gece-gündüz uzun süre koruyup,
 16 gözetip tutacağız. Kazasını belasını,
 17 düşmanını (iki.) uzaklaştırıp gide-
 18 rivereceğiz. Yaşam (iki.), alev, yalım,
 19 kutsallık, iyilik, güç-kuvvet artıracak iyi belirti
 20 (*Lakşana*) (ve) göstergeler göstereceğiz. Asker
 21 topluluğunun gönüllerine girip, kahramanlık,
 22 savaşçılık erdemi(nin), yol-yordam bilgisi(ni)
 söyleyiverece-
 23 ğiz efendim.” diye saygıyla belirttiler.

193.9 kötrülmüş: benzer şekilde -r- türemesi için krş. *kurtğar-*, Nadelyayev 1969: 469a.

193.16 küzetü: R.-M. metninde *kw's'tw*, ilk *vav* (*w*) harfinden sonra gelen *ye* (*y*) harfi *elif* (') gibi okunmuş (?).

-194-

III.34b.

- 1 ötrü t(e)ngri t(e)ngri-si burķan kamağ
- 2 t(e)ngri-ler-ning bo ötüğ-lerin eşidü
- 3 y(a)rılıķap ol kamağ t(e)ngri-ler kuvrağ
- 4 -inga inçe tip y(a)rılıķadı .. edgü edgü
- 5 töz-ün t(e)ngri-ler e bo siz-ler-ning
- 6 ötünmiş ötüğ ○ -üñgüz-ler çın'kirtü
- 7 erür .. ne üçün tip tiser
- 8 birök qayu yir orun-taķı il
- 9 qan beg iış-i köni törüçe
- 10 yorisar .. bo nom ertini içinteki
- 11 y(a)rılığ-ça evrilser ötrü bodun-ı
- 12 qarası y(e)me ol nom-ça törüçe
- 13 evrilteçi bolur .. birök il qan
- 14 beg iış-i bodun qara nom-ça
- 15 törüçe yorisar-lar .. ötrü siz-ler-ning
- 16 t(e)ngri-dem çoğunguz-lar yalınuguz-lar
- 17 tiri-ingiz-ler kuvrağ-ingiz-lar
- 18 asılur üsdelür ○ .. ol yir-ig
- 19 orun-uğ ol ilig qan-ıg beg-ig
- 20 iış-ig ol bodunuğ qarağ anın kuyü
- 21 küz-etü tutar siz-ler tip
- 22 y(a)rılıķadı .. ötrü kamağ t(e)ngri-ler
- 23 y(e)me antağ teginiür t(e)ngrim tip

-195-

III.35a.

üçünç biş kırk

- 1 ötündi-ler :: t(e)ngri t(e)ngri-si burķan
- 2 yine inçe tip y(a)rılıķadı :: ::
- 3 töz-ün t(e)ngri-ler e .. q(a)ltu bo
- 4 nom ertini qayu qayu yir orun
- 5 -ta kingürü yoriyur erser nom-ladaçı
- 6 söz-ledeçi ○ töz-ün-ler qut
- 7 -luğ-lar y(e)me bar erser .. ötrü ol
- 8 yir orun-taķı beg-lerke buyruq
- 9 -larqa inanç-lar-qa dört türlüğ
- 10 uluğ asıg tusu <bar> titir .. qayu-lar
- 11 ol dört tip tiser .. inçe q(a)ltu
- 12 'eng'ilki ol yir orun-taķı beg-ler
- 13 buyruq-lar inanç-lar bir ikintiş-ke

194

III.34b.

- 1 Sonra tanrılar tanrısı (*Devâtideva*) Buda bütün
- 2 tanrıların bu sözlerini işitip,
- 3 o, bütün tanrıları toplulu-
- 4 ğına şöyle diyerek buyurdu: "İyi, iyi
- 5 ey soylu tanrılar! Bu, sizlerin
- 6 söylediğimiz bu sözler doğru- (iki.)
- 7 dur. Niçin denirse,
- 8 eğer ki, herhangi bir yerdeki (iki.) hakan,
- 9 han, bey, hanfendi, doğru töre gereğince
- 10 yürüse; bu öğreti mücevheri (*Dharmaratna*) içindeki
- 11 buyruk doğrultusunda çevrilse; sonra halk(lar)ı
- 12 (iki.) da o öğreti (*Dharma*), töre gereğine uygun
- 13 (olarak) çevrilecektir. Eğer hakan, han,
- 14 bey, hanfendi, halk (iki.) (bu) öğreti (*Dharma*),
- 15 töre gereğine uygun yürüseler; (işte ondan)
- sonra sizlerin
- 16 tanrısal aleviniz, yalınlarınız,
- 17 topluluklarınız (iki.)
- 18 artar, çoğalır. O yeri
- 19 (iki.), o hakani, hanı, beyi,
- 20 hanfendi, o halkı (iki.) onun için gözetip,
- 21 koruyup tutarsınız." diye
- 22 buyurdu. Sonra bütün tanrıları
- 23 da "Öyledir efendim" diye

195

III.35a.

üçüncü (kitap) otuz beş(inci) varak

- 1 belirttiler. Tanrıları tanrısı (*Devâtideva*) Buda
- 2 yine şöylece söyleyerek buyurdu:
- 3 "Ey soylu tanrılar! Öyle ki, bu
- 4 öğreti mücevheri (*Dharmaratna*) her nere-
- 5 de (iki.) ayrıntısıyla yürüyor ise; açıklayacak,
- 6 söyleyecek (olan) soylular, kut-
- 7 lular da var ise; sonra o
- 8 yerdeki (iki.) beylere, amir-
- 9 lere, memurlara dört türlü
- 10 ulu fayda (iki.) (var)dır. Nelerdir
- 11 o dört denecek olursa, söyle ki,
- 12 birincisi, o yerdeki (iki.) beyler,
- 13 amirler, memurlar birbirlerine

194.6 ötüğ-üñgüz-ler: 'wydwk-kw' kwz-l'r, bir -k- fazla!

195.13 bir ikintişke: U III, TT VIII, Mayrısimit, BT II, III, VII, Altun Yaruk'tan İki Parça vb. eserlerde birden

14 ayaştaçı amraştaçı bolğay-lar ..
 15 ikinti ilinte kıanıtta açığ-ka ayağ
 16 -ka tegdeçi bolğaylar .. üçünç
 17 eğig tavar-ıg uçuz tutup nom-uğ
 18 törüg ağır tut ○ -daçı bolğay-lar ..
 19 yirtinçüg asıg-ıg tilemetin
 20 at kıu bulunç alınç öz-in ok
 21 kelip kamağ-ka ayağuluk çilteğülük
 22 bolğay-lar .. törtünç öz-leri yaş
 23 -ları uzun inç mengilig bolğay-lar

14 karşılıklı saygı gösterecek, sevineceklerdir;
 15 ikincisi, hükümdar(lar)ı katında ödüle, saygı-
 16 ya layık olacaklar; üçüncüsü,
 17 malı-mülkü değersiz sayıp, öğretiyi (Dharma),
 18 töreyi değerli sayacaklardır;
 19 dünyayı, faydayı dilemeden,
 20 şan, şöret, kâr-kazanç (bunlara) kendiliğinden
 21 gelip, herkes katında saygı görecektir-
 22 lerdir (iki.); dördüncüsü, hayatları, ömür-
 23 leri uzun, sakin, rahat olacak.

-196-

III.35b.

1 yene y(e)me bo nom-uğ nom-ladaçı toyin
 2 -larka dıntar-larka y(e)me tört türlüğ
 3 uluğ asıg tusu <bar> titir .. kıayu-lar ol
 4 tört türlüğ tip'tiser .. inç
 5 k(a)ltı 'eng'ilki tört türlüğ tapıg
 6 -ka uduğ-ka egsük ○ -süz tükel tegde
 7 -çi bolğay-lar .. ikinti inç kıonçül

196

III.35b.

1 Ve ayrıca bu öğretiyi açıklayacak rahip-
 2 lere, seçilmişlere de dört tür
 3 ulu fayda (iki.) (var)dır. Nelerdir o
 4 dört tür (ulu fayda) denecek olursa, şöyle
 5 ki, birincisi, dört tür saygı-
 6 ya, hizmete eksiksiz, tamamıyla ulaşa-
 7 caklar; ikincisi, gönül rahatlığı

fazla olarak geçer; Çağatay'da "-si iyelik. 3.ş. eki olduğundan, -s den sonra bir tane -i gerekirdi. Tertip hatası değilse, orta hece düşmesi olabilir." açıklaması yer alır (1945: 60). Söz konusu kullanım çeşitli metinlerde geçmesi dolayısıyla yazım hatası düşünülmemeli; ayrıca, iyelik eki olsaydı bir de zamir n'sinin olması beklenirdi. ATG'de ise herhangi bir açıklama yapılmadığı gibi, -s- ile mi -ş- ile mi okunacağı konusuna da açıklık getirilmemiştir. BT VII'de, DTS'de bu maddenin yer almadığı, Clauson'da ise hatalı açıklandığı (111b) kaydedilerek Grønbech'e (1936) atıfta bulunulur (Kara-Zieme 1976: 45/318).

Grønbech'te ise, Türkçede dilbilgisi yönünden sözcük türlerinin aldıkları yapım ekleri konusunda birbirlerinden tamamen ayrıldıkları, yani ad kök veya gövdesine eylemlere gelen, eylem kök veya gövdesine de adlara gelen yapım eklerinin gelemeyeceği belirtilir. Ancak, Uygurcada bir sözcük türünün ötekine yapım eki aktarımının seyrek de olsa görüldüğünden söz edilir ve ortaklaşma/iştahlık görevindeki -ış (-ş olmalı!) ekinin (U III, IV, AY) *bir ikintiğe* 'birisi diğerine, birisi bir diğerine, diğerine, birbirine' şekline gelerek *bir ikintiğe* ibaresini oluşturduğunu belirtir. Benzer ek aktarımı olayına, günümüz Türk dillerinden Karaimceden (Luck) örnek verilir. Burada, eylemden eylem yapan ettirgenlik eki *-dur- ve -t-, uvul* 'oğul' sözcüğüne gelerek *uvuldurun* 'seni oğulluğa kabul ederim, seni oğul kabul ederim' (A.Zajackowski, *sufiksy imienne i czasownikowe w języku zachodnio-karaimskim*, Cracow 1932, s. 166) ifadesini oluşturur. Yani burada *uvuldur-* 'oğul saymak, oğul kabullenmek' gibi bir eylem söz konusu. Tabii, Karaimcenin uzun yıllar yabancı dillerin etkisinde kalması sebebiyle, bu durumun yerleşmiş bir yapıya sahip olan diğer Türk dilleri için genelleştirilmemesi gerektiği de kaydedilir (Grønbech 1979: 19). Metnimizde, *bir ikintiğe* ibaresinden hemen sonra gelen *aya- amra-* eylemlerinin *-ş-* iştahlık ekiyle geçmesi de bu açıklamayı doğrular niteliktedir.

195.20 *alınç* 'kazanç, kâr, fayda, çıkar', UW'ye göre, birkaç kez de Maytınsimit'te (faksimile) görülür (Röhrbom 1979: 93b-94a). ED, **alınç* > *alınçlıg* şekliyle yer verir, verilen örnekse TT VIII'te, Skr. *lābhīn*'e karşılık olan *alınçlıg* (Gabain 1954: 38/3; Clauson 1972: 147b; krş. Edgerton 462a) sözüdür. Ayrıca bak. Ş.Tekin 1980c: 12a ("lync). 195.21 *ayağuluk çilteğülük*: DTS *çilteğülüg* okuyuşuyla yer verir (Nadelyayev 1969: 146a) ve *ayağuluk* maddesine gönderir, *ayağuluk* maddesindeyse *-k* ile *ayağuluk çilteğülük* şeklinde okunmuştur (27a). ED'ye göre *çilte-* eylemi yalnız *aya-* ile ve AY'ta görülüyor, ayrıca *Uigurica*, *USP.*, *Suvarna* ve *TT*'de *çilteğ* şeklinde ad olarak da geçer bak. Clauson 1972: 419a.

- 8 tüz-e nom iş-in iş-ledeçi bolğay
 9 -lar .. üçünç tağ-larta arığ-larta
 10 kısıl arayadan orun-larta inçin
 11 mengin erdeçi bolğay-lar .. törtünç
 12 küsemiş küsüş-leri kongül iyin
 kağay(-lar) ::
 13 bo nom erdinig eşidteçi tutdaçı
 14 bodun-ka kara-ka y(e)me tört türlüğ
 15 uluğ asıg tusu <bar> titir .. kayu-lar ol
 16 tört türlüğ tip'tiser .. inçe k(a)ltı
 17 'eng'ilki bodun kara bi-siz bıçgu
 18 -suz bay mengilig ○ bolğay-lar ..
 19 ikinti iğsiz kengensiz açsız kız
 20 -suz yağı-sız yavlağ-sız bolğay-lar ..
 21 üçünç satıgçı-lar kuvrağ-ı keli
 22 barı üküş eđ tavar bultaçı bolğay
 23 -lar .. törtünç yig başdınkı buyan

-197-

III.36a.

üçünç altı kırk

- 1 edgü kılınç-ka tük-el-lig bolğay
 2 -lar .. bo titir bo nom erdini uğurın
 3 -takı törtler türlüğ adruk adruk
 4 yig asıg tusu-lar tip y(a)rılıkadı
 5 bo y(a)rılığ-ı eşidip ol üdün ez-rua
 6 kırmuz-ta t(e)ngri ○ tört
 7 m(a)haraaç t(e)ngri-ler başın kamağ t(e)ngri
 8 -ler ulatı yene uluğ tirin kuvrağ kamağ
 9 -un barça t(e)ngri t(e)ngri-si burkan-ka
 10 inçe tip ötüğ ötündi-ler .. tengleyü
 11 kılulayu teginser biz t(e)ngrim tütrüm
 12 tering yörtüglüg bo nom erdini
 neçeke'tegi
 13 yirtinçü-de turup yitlinmeser batmasar
 14 ançağa'tegi bo yirtinçü-de yiti kırk
 15 türlüğ boda-pakşık atl(ı)ğ tuyunmak

- 8 ile öğreti (*Dharma*) işini yürütecek-
 9 ler; üçüncüsü, dağlarda, ormanlarda,
 10 dağ geçidi(= manastır), manastır (*Āraṇya*) (gibi)
 yerlerde, huzur
 11 (ve) rahat içinde yaşayacaklardır; dördüncüsü,
 12 dilemiş (oldukları), diledikleri (de) gönüllerince
 yerine gelecek(tir).
 13 Bu öğreti mücevherini (*Dharmaratna*) işitecek,
 tutacak
 14 halka (iki.) da dört tür
 15 ulu fayda (iki.) (var)dır. Nelerdir o
 16 dört tür denirse, şöyle ki,
 17 birincisi, halk(lar)ı (iki.) bıçaksız, kesici-
 18 siz, zengin (ve) rahat olacaklar;
 19 ikincisi, ağrısız, sızsız, tok
 20 (iki.), düşmansız (iki.) olacaklar;
 21 üçüncüsü, tüccarlar sınıfı gele
 22 -gide(= çalışarak) pek çok mal-mülk bulacak-
 23 lar; dördüncüsü, mükemmel, en baştaki iyi

197

III.36a.

üçüncü (kitap) otuz altıncı varak

- 1 (iki.) davranışa eksiksiz (sahip) olacak-
 2 lar; (işte) budur bu öğretinin mücevheri
 (*Dharmaratna*) za-
 3 manındaki dörder türlü, başka başka
 4 üstün faydalar (iki.)" diye buyurdu.
 5 Bu buyruğu işitip, o vakit Brahmâ
 6 Indra tanı, dört
 7 Mahârâja tanrılar başta olmak üzere bütün tanrı-
 8 lar ve yine ulu topluluk (iki.), hep-
 9 si birlikte tanı tanrısı (*Devâtideva*) Budaya
 10 şöylece belirttiler: "Ölçüp
 11 açıklayarak söylesek tanrım, keskin,
 12 derin yorumlu bu öğretinin mücevheri
 (*Dharmaratna*) ne zamana değin
 13 dünyada durup kaybolmasa, yok olmasa;
 14 o zamana değin bu dünyada otuz yedi
 15 tür Bodhi-Pakşika adlı sezme

196.10 *arayadan*: R.-M. metninde -y-, yerine -v-; *aravadan* şeklinde; a. yerine yanlış veya eksik yazım << Skr. *āraṇya* "ormanda olan, ormandaki; inziva yeri, keşiş zaviyesi, itikaf yeri, manastır" bak. Röhrborn 1981: 176a; Arat 1965: 336-337.

196.19-20 *açsız kız-sız*: bak. UW 43ab; DTS 6b.

197.15 *boda-pakşık*: *bodi pakşık* yerine yanlış yazım (bak. *arkalıg* maddesi, Röhrborn 1981: 197b). *Budalık'a*

- 16 arġ-a-lıġ nom-lar öcmetin üzülmetin
 17 turġay .. neçe-te birök bo tütrüm
 18 tering yörüġlüġ nom erdi ○ -ni
 yitlinser
 19 başsar .. ötrü anġa-ta tuyunmak
 20 arġa-lıġ nom-lar başlap köni nom-lar
 21 kirtü yörüġler y(e)me barġa yitlingey
 22 -ler batġay-lar t(e)ngri tip tiği-ler ..
 23 ötrü t(e)ngri t(e)ngri-si burġan inġe

-198-

III.36b.

- 1 tip y(a)rlıġadı :: :: ::
 2 antaġ ol antaġ ol töz-ün t(e)ngri-ler
 3 e .. ġ(a)ltı siz-ler ötünmiş teg
 4 neġeġe'tegi bo nom ertini bar erser ..
 5 anġaġa'tegi köni nom-lar kirtü
 6 yörüġler yitlin ○ -mez batmaz ..
 7 anġata birök bo nom ertini yoġ bolsar
 8 ötrü anġata köni nom-lar kirtü
 9 yörüġ-ler yitlinür yoġadır
 10 anı üçün siz-ler ġarıġ töz-ün
 11 -ler bo tütrüm tering yörüġlüġ
 12 nom ertini içindeki birer pađaġın
 13 birer şlokın birer bölükün birer
 14 keşinin bir uçluġ ġop süz-ük
 15 kirtgünġ ġongül-in oġınglar söz
 16 -lengler boşgununglar tuşunglar
 17 řaġınınglar bışrununglar .. adın
 18 tunl(i)ġ-lar-ġa kingürü aġa yada
 19 uġıtınglar .. ○ kim uzun
 20 üçün inġġü mengig bulġay siz
 21 -ler alġınġsız buyan edġü ġılınġ-ıġ
 22 y(e)me alġay siz-ler tip y(a)rlıġadı
 23 ol üçün ol ġamaġ uluġ tirin

- 16 destekli öġretiler yok olmaksızın, sona
 ermeksizin
 17 duracak. Ne zaman ki bu keskin,
 18 derin yorumlu öġreti mücevheri (*Dharmaratna*)
 kaybolsa,
 19 yok olsa, sonra işte o zaman sezmek
 20 destekli öġretilerden (*Dharma*) başlayarak, doġru
 öġretiler (*Dharma*),
 21 gerġek yorumlar da kaybolacak-
 22 lar, batacaklar efendim" diye konuştular.
 23 Sonra tanrılar tanrısı (*Devâtideva*) Buda şöylece
 198 III.36b.

- 1 buyurdu:
 2 "Öyledir, öyledir, ey soylu tanrılar!
 3 Böyle sizlerin söylemiş (olduġunuz) gibi
 4 ne zamana deġin bu öġreti mücevheri
 (*Dharmaratna*) var ise,
 5 o zamana deġin doġru öġretiler (*Dharma*), gerġek
 6 yorumlar kaybolmaz, yok olmaz.
 7 Ne zaman ki bu öġreti mücevheri (*Dharmaratna*)
 yok olsa,
 8 işte o zaman doġru öġretiler (*Dharma*), gerġek
 9 yorumlar kaybolur, yok olur.
 10 Onun için sizler, bütün soylu-
 11 lar bu keskin, derin yorumlu
 12 öġreti mücevheri(nin) (*Dharmaratna*) içindeki
 birer şiiri
 13 (*Pádaka*), birer kořuġu (*Śloka*), birer bölümü, birer
 14 kısmı (?), bir taraflı, bütünüyle temiz
 15 inanġlı gönülle okuyunuz, söy-
 16 leyiniz, öġreniniz, tutunuz,
 17 düşününüz, ġalıřımız. Başka
 18 canlılara ayrıntısıyla açıklayarak (iki.)
 19 anlatmız. Böylece uzun
 20 süre rahatı, huzuru bulacaksınız-
 21 nız; yok olmayan iyi (iki.) davranışa
 22 sahip olacaksınız" diye buyurdu.
 23 O vakit, o, bütün ulu topluluk

(*Buddhahood*), *sezmişlik*'e yönelen 37 řart, öġreti: *smṛtyupasthāna* 'hafızanın dört durumu'; *samyakprahāna* 'ġabanın, gayretin dört uygun yolu'; *śaddhipāda* 'doġaüstü, mucizevî, büyüsel güce yönelik dört adım'; *pañca indriyāni* 'beř manevî yetenek'; *sapta bodhyaṅga* 'aydınlanmanın, seziişin yedi derecesi' ve *ařta-mārga* 'sekiz kıvrımlı yüce yol'; Soothill'deki bu liste 32 ediyör (Soothill 1937: 61a, 480a), diğer beři ise *bala* 'beř güc, beř ahlâkî güc'tür (Edgerton 1972: 402b, 397b-398a).

198.14 *keşin*: (*kesin* ?) DTS'de açıklama yapılmaksızın -ř- ile okunur, -ř- ile okunmasının sebebi harfin altında iki nokta bulunması ise, metnimizde Sanskrit aslı -s- ile olan *şuronggaşamapadi* sözündeki -s- de altı iki noktalı ř ile *şuronggaşamapadi* gibi yazılmıştır. Ancak sözcük Röhrbom'da da -ř- ile, *keşin* şeklinde (Röhrbom 1988:

24 kuvrağ tükel bilge t(e)ngri t(e)ngri-si

24 (iki.), eksiksiz, bilge tanrılar tanrısı (*Devâtüdeva*)

-199-

III.37a.

199

III.37a.

üçünç yiti kırk-ta tolu boltu

üçüncü (kitap) otuz yedi(nci varak)ta tamam oldu

1 burkan y(a)rılığ-ın töz töpü

1 Budanın buyruğunu tam (?) baş-

2 -ler-inte tuşa teginip

2 larında saygıyla tutup,

3 ertingü uz ögrünç-lüg

3 son derece (iki.) sevinçli,

4 sevinç-lig bolu

4 kıvançlı ol-

5 tegindi-ler :: :: ::

5 dular.

6 alün öng ○-lüg y(a)ruk

6 Altın renkli, parlak,

7 yaltrık-lıg kópda kötrülmüş

7 parıltılı, her (şeyden daha çok) yükseltilmiş,

8 nom iligi atl(ı)ğ nom ertini

8 öğretinin hükümdarı adlı öğreti mücevheri

9 içinte kılınç ağartmak-ın

9 (*Dharmaratna*) içinde, davranış engellemesini

10 öçürmek atl(ı)ğ nom yörügin

10 (*Karma-âvaraṇa*) yok etmek adlı öğretinin yorumunu

11 ukıtdaçı bişinç

11 anlaşılır kılan beşinci

12 ülüş bölük üçünç

12 bölüm (iki.) üçüncü

13 tegz-inç nom

13 tomar, öğreti (Dharma)

14 bitig bitiyü yadıltı ::

14 kitabı yazılıp, yayıldı.

15 tay-çing kang-si ○

15. Tai-Ts'ing (hanedanı) K'ang-hi (mührü dönemi),

16 alı otuz yıl üz-e .. irinç radna-v(a)çir şabı

16 yirmi altı(ncı) yılda (1687), (ben), hakim

17 ertmiş ög kang-larım ozgu kutrulgu için

Ratnavajra Śrāmaṇera

18 bo üçünç kün-ni öz iligim üz-e örgentük

17 geçmiş anne-babalarım kurtulsun (iki.) diye

19 onunc ay-ning y(e)girmi sekiz-i

18 bu üçüncü günü, kendi elim ile 'örgentük' (?)

açılmak kutluğ kün

19 onuncu ayın yirmi sekizi 'açılmak' (= Çin.

20 üz-e bitiyü tegintim .. tolu tükel

k'ai) (adlı) kutlu gün-

boltu

20 de saygıyla yazdım. Tamam (iki.) oldu.

ay maddesi; Nadelyayev 1969: 303ab).

199.15 *tay-çing kang-si*, bak. Ş.Tekin 1971: 12.199.18 *örgentük* (?): krş. Clauson 1972: 226ab ve 227a; yoksa 12 hayvanlı takvim düzenine göre artık bir ay mı söz konusu? ED *örge*n- 'to rest' 227a; krş. Karlgren 948 *zun* (M.), *iün* (C.) vb. 'intercalary (moon) - [during the intercalary moon the *uan*g(M. 1298) king sat in the *men* (M. 609) gate, not in the hall, says *Şuo uen* (Karlgrén 948).199.19 *açılmak* = Çin. *kai* Röhrborn 1977: 41b.

IV. Dizin

DİZİN

- a** seslenme durumu, vokatif, ünlem 'ey!': *a kavşiki-y-a* 155.14; *kavşiki-y-a* (bk. *k.-y-a*); *edgün barmış a* 193.7.
- abark** << Skr. *avrha*, *avrhâ*: *a. atl(ı)ğ buz ulmak-sız t(e)ngri yir-into* 143.15.
- abasvar** < Toh.A *âbbâsvar* < Skr. *âbhâsvara*: *a. atl(ı)ğ arıg y(a)ruk-luğ ün-lüğ t(e)ngri yir-i* 143.6.
- aç-** açıklamak, yorumlamak, açmak, anlaşılır duruma getirmek: *a.-a yada* 141.11, 149.7, 181.21, 198.18.
- açıg** taltif, madalya, mükâfat, ödül, hediye: *a.-ka ayag-ka tegdeci bolgaylar* 195.15.
- açılmak** 'açılmak', Çin tarihlendirme sisteminde *k'ai* 'açık, açılmış'a karşılık gelir: *a. kulug kün* 199.19.
- açın-** 1. (elbise) açmak, soymak, çıkarmak: *ton-in a.-ip* 132.2; *ton-larin a.-ip* III.3a.15, 150.20; 2. (günahları) açıkça ortaya koymak, kabul etmek, itiraf etmek: *a.-ur'm(e)n yadnur'm(e)n* 137.23.
- açsız** tok, aç değil: *a. kız-sız* 196.19.
- ada** engel, mania, zorluk (Skr. *âvaraṇa*): *a.-sın tudasin* 193.16; *tıdıg a. kılmamak* 179.5, 179.10; *tıdıg a. kılmamış* 179.8, 179.11.
- ağartmak** zarar vermek, engellemek, engel olmak: *kılınç a.-ın öçürmek III.1?1*, 175.13, 177.9, 188.11, 199.9; *kılınç a.-ı III.3a.8*; *tüş birteci a.-ı* 145.12; *ayıg kılınç a.-ı* 148.5-6.
- adasız** tehlikesiz, tehlike içinde olmayan, sağlam, tam, bütün: *ıgsız ağıg-sız a. tudasız bolgay* 192.1
- adın** başka, diğer, öteki, farklı: *a. tnl (ı)ğ-lar-ka* 198.17; *a.-lar teğingülük* 174.10-11; *a.-larıg sök-mek tokmak* 180.22; *a.-larka birdim erser* 135.14; *a.-larka nomlasar* 177.12; *a.-larka nom-lağalı* 182.21-22.
- adınağ** başkası, başkaları: *a.-ka ayıp* 134.22; *a.-ka kingürü* 175.16-17; *öz-ke a.-ka* 162.15.
- adır-** ayırmak: *öngi a.-tum erser* 135.18.
- adırtlıg** farklı, ayrımlı, belirgin, vazih, ayrıntılı: *a. bekiz b(e)lgülüg kulu* 192.15.
- adırsız** farksız, ayrımsız, eşit, denk, aynı: *a. bir teg* 166.16.
- ağkan-** (bir şeye) bağlanmak, tutkuyla bağlanmak, yapışmak, bırakmamak, elde tutmak, korumak (Skr. *grh-*): *a.-daçı körümke sanmaz* 165.10.
- ağkanguluğ** bağlanılan, bağlanılması gereken (Skr. *grâhya*): *a. üz.ülmek* 165.14.
- adıruk** ayrı, farklı, başka, seçkin, ayrıcalıklı: *a. a. öngi ermez körüm-lerin* 165.16; *a. a. çin'kirtü erür* 165.17; *a. a. nom b(e)lgü-leri* 183.6-7; *a. a. 183.11-12*, 191.9; *a. a. asıg tusu* 184.21-22, 191.8; *a. a. edgülüg töz yultız-larin* 184.23; *t(e)ngri-lerte yig a. boltum* 187.19; *oğşatğuluk-suz a. a. 164.20*; *a. a. yig asıg tusu-lar* 197.3; *uluğ türlüg a.-ın* 158.1, 158.3-4.
- adıuğ** avuç: *ay-a-ça aş birmiş a.-ça suv tutmuş* 168.23.
- ağılık** hazine, hazine saklanılan yer, mahfaza, kap (Skr. *garbha* veya *pitaka*): *alkınçsız tüketinçsiz nom a.-ta ornanıp* 172.14.
- ağır** ağır, sert, zor, sıkıntılı, sıkıcı, önemli, (pek çok), şeref, saygı: *öng-i öngi a. tsuy irinçü* 185.3; *nom-uğ törüg a. tut-daçı bolgay-lar* 195.18; *a. ayag 'saygı, hürmet'*: *a. ayag* III.3a.16, 146.13, 150.22; *a. ayag tapıg udug* 161.11, 162.3, 176.9, 178.11; *a. ayamak 'saygı göstermek, hürmet etmek'*: 153.14, 182.10; *a. ayıg kılınç 'kötü amel, fena davranış'*, 132.12, III.3a.9, 137.5, 137.22, 138.20, 139.1, 139.9, 139.12, 139.15, 139.17, 139.22, 140.3, 140.4, 140.7, 140.9, 140.13, 140.17, 141.10, 141.13, 142.1, 146.17, 146.23, 148.11, 191.12.
- ağırla-** saymak, saygı göstermek, hürmet etmek, ağırlamak: *ayayur a.-yur* 192.18-19; *ayasar a.-sar* 176.21-22; *ayayu a.-yu* 192.8.

- ağırlamaklıg** saygı gösterme, 'saygı göstermekli': *ayamak a. küsüs-te tur-gurmak* 181.4.
- agmaksız** değişmez, sarsılmaz, kalıcı, bakî: *burkan kutunğa a. bolur-lar* 190.18.
- agriksız** hastaliksız, dertsiz, ağrısız sızısız: *igsiz a. ... bolgay* 192.1.
- agtarıl-** dönderilmek, çevrilmek, karmakarışık edilmek: *a.-u tongtarılı* 133.21.
- ajun** < Soğd. "zwn /âjun/ varlığın samsâra'daki şekli, varlık şekli, hayat (Skr. *gati*): *a. a.-ta* 141.15, 181.3; *biş a.* 133.14; *biş a. tınl(ı)ğ-lar* 149.8, 164.23, 172.1, 170.12; *biş a. tınl(ı)ğ oğlan-ların* 154.6, 173.7; *biş c. tınl(ı)ğ oğlan-ınğa* 170.2, 170.9; *bir a.-ta* 156.1, 176.8; *biş a.-takı* 169.15; *tamu p:it yılı a.-ınta* 138.8; *yalanguk a.-ınta* 187.17-18, 187.20; *tişi a.-ınta* 191.14; *yılı a.-ıntakı* 169.9; *iki a.-larta* 187.16.
- akanışun** << Skr. *Akanisth ~ Akanisthika-*: *a. at(ı)ğ öng alkinçu-sı t(e)ngri yir-i* 143.20.
- akıg** akım, cereyan; bilince zararlı dört eğilim: *alku a.-ların alkıp* 185.20.
- akıgsız** akıntısız, akmayan, akımsız, eğilimsiz (Skr. *anâsrava*): *a. edgü törü* 155.19.
- akşobi** < Toh.B *Aksobhe* < Skr. *Aksobhya*: *a. at(ı)ğ t(e)ngri burkan* 173.15.
- al hile**, kurnazlık, yetenek; *al çeviş* 'yol-yordam, yöntem': *a. çeviş bilig* 193.22.
- al-** almak, kabul etmek, karşılamak: *kılınç-ıg a.-ırlar* 151.7; *üç inag a.-miş* 169.4; *kuntum, a.-tum ogurladım* 135.27; *y(e)me a.-ğay sizler* 198.22; *kılınç-ıg a.-ayın* 157.3.
- alangkarkalvani** << Skr. *Alamkârakalyâna* (?): *a. at(ı)ğ t(e)ngri burkan* 174.1.
- alın-** seçmek, almak: *üş a.-ıp* 173.9
- alınç** kazanç, kâr, kazanım, çıkar (Skr. *labhin, labha*): *bulunç a.* 195.20.
- alk-** yok etmek, uzaklaştırmak, ortadan kaldırmak; tüketmek, bitirmek: *alku akış-ların a.-ıp* 185.21.
- alka-** övmek, methetmek: *öger'm(e)n a.-yur m(e)n* 153.16; *ög-düm a.-dım* 135.5; *öge a.-yu* 154.18, 155.6; *öggülük a.-gülük* 178.5.
- alkın-** yok olmak, azalmak, bitmek, tükenmek: *arıyur a.-ur* 132.15, 140.14, 141.14; *arıdı a.-dı* 138.21; *arızun a.-zun* 138.12, 139.4, 139.14, 139.16, 140.6, 140.8; *arız-un a.-zun a.-zun* 139.1-2; *öçser a.-sar* 145.6; *öçülmetin a.-matın* 164.15; *a.-taçı tüke-deçi erür* 163.6.
- alkınçsız** sonsuz, tükenmez, bitmez, eksilmez: *a. tüketinç-siz* 163.4, 172.13; *a. bilge biliglig edrem-ler* 170.19; *a. buyan edgü kılınç* 198.21.
- alkınçu** son, nihayet, bitim, bitiş: *öng a.-sı t(e)ngri yir-i* 143.21.
- alkındur-** bitirmek, yok etmek, tüketmek: *arutdılar a.-tılar erser* 139.11; *arutdı a.-tılar erser* 140.3.
- alkınmaksız** sonsuz, bitmez, tükenmez: *a. tükemeksiz* 154.8, 160.9.
- alkış** tebrik, kutlama, hayır dua, alkış: *a. birü y(a)rılıka-* 186.23, 189.14.
- alku** bütün, hep, bitiresiye, kalmamacasına, tüm: *a.* 131.7, III.3b.13, 133.6, 133.7, 138.17, 139.7, 139.20, 144.2, 146.3, 145.14, 146.7, 147.16, 149.8, 156.16, 160.7, 165.7, 165.6, 166.6, 166.13, 178.1, 178.7, 179.23, 180.2, 181.2, 185.20; *a. kamağ III.3b.1*, 133.8, 169.12; *a.-nı barça* 169.13, 170.8, 172.21; *a.-ka barça* 152.9, 153.14, 155.4; *imerigm(-e) a.* 173.6.
- alkuğun** bütün, hep, tümüyle: *a. bir teg* 137.15, 137.13.
- alkmak** almak, elde etmek: *üç inag a.* 178.15, 178.17.
- alıp** zor, müşkül, çetin, kolay olmayan; (kahraman, cesur) savaşı: *ğ.* 148.7, 148.18, 20, 153.23, 175.4; *ğ. ağın* 193.21.
- altı** altı '6': *a. üdde III.3a.13*, 150.18, 158.23, 168.15; *a. yol* 133.14, 135.15; *a. p(a)ra - mıt-lar* 181.15; *a. yuz sekiz ön kolti* 185.14-15; *a. türlüg bögülenmek edrem* 185.23; *a. otuz yıl* 199.16; *üçünç a.* 137; *üçünç a. y(e)g(i)rmi* 157; *üçünç a. otuz* 177; *üçünç a. kırk* 197.
- altın** aşağıda, aşağı, aşağıya doğru, aşağıdaki: *üsdün bavagir-tin a. tüp avış* 133.16; *üsdün a.* 133.21; *üsdün t(e)ngri a. yalanguk* 188.10.
- altun** altın: *a. önglüg III.1?2*, 175.11, 177.6,

- 182.16, 183.22, 184.3, 186.15, 191.5, 193.8, 199.6; *a. tilgen-lig yiti ertini* 187.23; *t(e)ngriDEM a. küvrüg-ler* 183.19.
- altunluğ** altınlı, altın gibi, altından, altın işlemeli: *t(e)ngriDEM a. küvrüg-ler* 184.6.
- amil** rahat, sakin, dingin, yumuşak; uysallık, sakinlik: *örüg a.* 166.7.
- amıta-ayusi** << Skr. *Amitayus*: *a. atl(i)ğ t (e)ngri burkan* 173.12.
- amranmak** heves, arzu, hırs, tamah, açgözlülük (Skr. *tṛṣṇa, kâma*): *az a. uğuş yirtinçü* (= Skr. *kâmalokadhātu*) 162.21.
- amraş-** sevinmek, sevişmek, sevmek: *ayastaçı a.-taçı bolğay-lar* 195.14.
- amru** sürekli, devamlı, daimi: *a.* 136.19.
- amtı** şimdi, şimdiki, halihazırdaki, bugünkü: *a. III.1? .8*, 132.20, III.3a.6, IIIa.18, 137.6, 137.16, 139.18, 151.16, 152.23, 154.14, 158.1, 158.9, 159.4, 160.19, 169.12, 171.11, 174.9, 188.3, 190.5.
- anabarak** << Skr. *Anabhraka*: *a. atl(i)ğ bulut-sız t(e)ngri yir-i* 143.11-12.
- anagam** << Skr. *anâgâmin*, öldükten sonra yeniden doğmama, bir daha doğmama, (Samsâra'dan kurtulma): *a. kutın* 144.6.
- ança** biraz, böyle, öyle, o şekilde; pek çok, defalarca: *ol a.* 155.17, 155.22, 156.6, 176.6; *neçeke'tegi ... a.-ka'tegi* 197.14, 198.5.
- ançata** ondan sonra, o zaman, o vakit: *a.* 197.19, 198.8; *a. birök* 198.7.
- ançulayu** böylece, bu şekilde, bunun gibi, öyle, bu yolla: *a.* 133.10, 139.11; *a. oğ* 138.22, 140.3, 154, 22, 161.2, 173.3-4; *a. y(e)me* 152.5, 153.10; *a. oğ y(e)me* 171.16; *a. a.* 174.18.
- anı onu:** *a. III.3a.6*, 137.22, 170.8, 188.16; *a. için* 156.23, 157.1, 163.11, 178.9, 181.12, 198.10.
- anın** onunla, o sebeple, onun için, bundan dolayı: *a. III.3a.4*, 145.21, 144.22, 146.20, 146.23, 156.23, 157.1, 166.23, 175.7, 191.15, 194.20; *a. antağ* 146.9, 156.17, 192.13.
- anınğ** onun: *a. içinte* 152.18; *a. ikin ar-a-sınta* 187.21; *a. arasınta* 188.11.
- anta** orada, ondan sonra, ondan, bundan: *a. ötrü III.1? .10*, 132.16, 149.18, 155.9, 157.14, 158.12, 168.7, 184.15; *a.* 151.7, 155.20, 156.16, 156.22, 176.5, 176.18.
- antağ** bunun gibi, böylesi, böyle, öyle, o gibi; bunca, onca: *a.* 146.9, 146.16, 150.1, 150.3, 153.1, 156.17, 156.23, 157.1, 162.17, 165.20, 166.1, 167.20, 177.4, 192.13, 194.23, 193.5-6; *a. ol a.* 184.16-17, 198.2; *ol a.* 150.6, 151.17, 154.15, 168.4, 174.21, 175.18.
- angayu** ('engüyü ?) ayrıca, bundan başka: *a.* 180.16, 180.20.
- ang** →'eng
- ang'ilki** →'eng'ilki
- ang'mıntın** →'eng'mıntın
- angsız** son derece, pek çok, düşünülemez kadar (çok): *a. uluğ t(e)ngri burkan* 188.14
- ap** (*a. ... a. 'hem ... hem de'*) hem: *a. ... a. y(e)me* 150.12-14.
- apramanab** << Skr. *Apramânâbha*: *a. atl(i)ğ ülgüsüz y(a)ruk-luğ t(e)ngri yir-i* 143.5.
- apramanaşub** << Skr. *Apramânaşubha*: *a. atl(i)ğ ülgüsüz arığ t(e)ngri yir-i* 143.9.
- ar-** aldatmak, dolandırmak, kandırmak: *a.-tum ezükledim* 135.10.
- ara** ara, orta; arasında, ortasında, içinde: *ikin a.* 165.12; *a.-sınta* 178.7, 187.22, 188.12, 192.16.
- arayadan** << Skr. *âranya-* inziva yeri, itikaf yeri, manastır: *kasıl a. orun-larta* 196.10.
- arhant** < Skr. *arhant* aziz, ermiş: *a. dınarlar* 134.14; *a. kutın* 144.6, 155.18, 185.22, 186.6, 186.10; *a.-larning* 154.11, *burkan pratyikabut a.* 136.7; *arığ turuğ a.-lar* 155.23.
- arı-** temiz olmak, temizlenmek, arı olmak, saf olmak: *a.-yur alkınur* 132.15, 140.14, 141.13; *a.-yur* 148.5; *a.-dı alkındı* 138.21; *a.-zun alkınz-un* 138.12, 139.1, 139.4, 139.13, 139.16, 140.6, 140.8.
- arığ** (İ) temiz, arı, saf; temizlik, arılık, saflık: *a. turuğ* 134.14, 155.23; *a. süz-ük* 137.8, 141.22, 142.9, 144.10, 164.19, 169.22, 172.22; *a. t(e)ngri yir-i* 143.7, 143.8, 143.10, 143.11; *a. silig* 144.15; *a. ç(a)kşap(a)t* 178.18, 178.20; *süz-ük a. sav* 144.2; *a.-ta a.* 145.22; *a.-in kelmiş* (= Skr. *sugata*)

- 185.13, 187.3.
arığ (II) orman, çalılık; yağın, küme: *tag-larta a.-larta* 196.9.
arıma- temiz olmamak, saf olmamak, arı olmamak: *öçmegüllük a.-guluğ* 146.17-18.
arımak (*arı[t]ma* ?) temizleme, arıtma: *öçürmekin a.-ın* 147.2.
arıt- arıtmak, temizlemek, saflaştırmak, temiz duruma getirmek: *a.-dılar alkındurtı-lar* 139.10-11, (*a.-dı*) 140.2; *a.-ı yumuş a.-muş* 142.11; *a.-ı a.-muş yumuş* 144.4; *a.-ı yumuş a.-muş* 144.18; *a.-ğalı uyurlar* 147.7; *yumuş a.-muş* 142.2, 1412.21; *kkir tapçaların a.-ıp* 132.22; *öçürteçi a.-daçı* 147.19; *er'öz-üg a.-daçı* 163.1; *yudaçı a.-daçı* 191.14.
arıtı asla, hiç bir şekilde, kesinlikle: *a. yitmez* 177.18.
arıtınmak temizlenme, arınma, yıkanma: *yuc<n>mak-tın a.-tın ötrü* 145.23.
arımaklıg temizleme, arıtma, yok etme: *kkir tapça-ların yumak a.* 185.4-5.
arka 1. arka, destek, yardım; topluluk: *tirin kuvrag a.-sı* 188.17; 2. parça, bölünmüş topluluk, küme: *iki a. kıltım* 134.13.
arkalıg yardım, destek; destekli, arkalı: *tuyunmak a. nom-lar* 197.16, 197.20.
arkuru enine, çapraz, çaprazlama: *a. turkuru* 133.21.
artak çürümüş, bozulmuş, çürük, bozuk: *yavız a.* 135.14.
artamaksız bozulmayan, çürümeyen, sağlam, dayanıklı, bozulmaz: *a. mengüllüg* 173.1, 173.2.
artat- bozmak, çürütmek, mahvetmek, kötüleştirmek: *buzdum a.-dım* 134.20-21.
artuk fazla, artık, artmış, çok: *a.* 144.17.
artukrak fazlaca, çok fazla daha çok, ziyadesiyle: *q.* 141.7, 148.16, 151.18, 153.5, 154.16.
as- çoğaltmak, artırmak; üstün gelmek: *a.-dım üklitdım* 136.20; *üklit-deçi a.-taçı* 191.11.
asankı < Toh.A (?) *asamkhe* < Skr. *asamkhyeya* sayısız, çok, sayılamayacak kadar çok: *ülgü-süz sansız yüz ming a.* 185.9.
asankılıg sayısız: *a. uzun yolta* 163.15.
asgançula- alay etmek, gülünç duruma düşürmek, hafife almak, küçümsemek: *uçuz-ladım a.-dım* 136.14.
asıg yarar, fayda, kâr, kazanç: *a. tusu* 184.22, 185.17, 190.3, 191.8, 191.21, 195.10, 196.3, 196.15; *a. tusular* 197.4; *a.-ıg* 173.2, 195.19; *uluğ a.-ka* III.3a.3; *yig a.-ı* 162.12-13; *uluğ a.-ın* 146.21-22.
asıgılıg yararlı, faydalı, kazançlı: *a. tusu-luğ* III.3b.14-15; *a. titir* 162.16, 191.14.
asıl- çoğalmak, artmak: *a.-ur üsdelir* 194.18; *a.-ıp üsdelip* 192.3; *a.-guluk edgü irü b (e)lgü-ler* 193.19.
asmaklıg artırmaklı, çoğaltmaklı, artırmak, çoğaltmak: *üklitmek a.* 185.2.
astrayastırış << = Skr. *Trayas-tri: a. t(e)ngrı yir-i* 142.13.
aşup << Skr. stüpa, stupa, bir azizin ölümünden sonra kalan eşyalarının saklandığı yer, sandık, türbe: *vihar sangram a.-ka* 135.19; *a.-lar* 176.17-18.
asurı < Toh.B *asure* ~ Skr. *asura* (?) cin, şeytan, bir şeytan grubuna verilen ad: *a.-ler yir-i* 138.8-9.
aş yemek, gıda, aş, yiyecek: *a. içgü-lerig* 135.14; *ay-a-ça a. birmiş* 168.23; *a. birmek-te* 169.10; *a.-ın suvsuş-ın* 156.2.
aşa- almak, kabul etmek, yararlanmak (Skr. *vedana*): *a.-ğalı tegimliğ bolayın (bolmayın!)* 138.15.
aşnu önce, evvel, ilk önce: *a. bo yirtinçü yir suv-ta* 185.10.
aşnukı önceki, evvelki: *a.* 161.15, 161.18, 162.8; *a.-sı* 162.11.
aş ad, isim, unvan; şöret, ün (skr. *nama*): *a. kuş* 195.20; *a.-ım kuşum* 188.5; *a.-ı kötrülmüş* (= Skr. *lokajyeştha*) III.3b.20, 132.5, 133.2, 149.21, 157.20, 167.18, 184.1, 182.14, 183.1, 187.10, 187.11, 188.20, 190.12, 193.5.
ata- ad vermek, adlandırmak, çağırarak, seslenmek: *üküş a.-yu* 190.22; *üküş a.-sar* 190.14; *aşın a.-p* 190.12.
atım savaşı, nişancı, nişancılık, atıcılık: *aşp a.* 193.22.
atli(ı)ğ adlı, denen, denilen, diye adlandırılan: *a. III.1?4, III.1?5, 132.7, 134.17, 142.22,*

142.23, 143.2, 143.4, 143.5, 143.8, 143.9, 143.11, 143.12, 143.13, 143.14, 143.15, 143.17, 143.18, 143.19, 143.20, 151.23, 172.15, 173.12, 173.13, 173.14, 173.15, 173.16, 173.17, 173.18, 173.19, 173.20, 173.21, 173.22, 173.23, 174.1, 174.2, 174.3, 174.4, 174.5, 175.12, 175.14, 177.8, 177.9, 182.18, 185.11, 186.12, 186.14, 186.17, 187.1, 187.3, 187.11, 189.1, 189.15, 189.19, 190.1, 190.11, 191.7, 193.9, 197.15, 199.8, 199.10.

avant < Soğd. 'nβ' nt sebep, neden: *a. ultag* (= Skr. *hetupratyaya*) 140.16.

avış < Toh.A/B *avis* < Skr. *avici* bir cehnennemin adı: *altın tıp a.* 133.16.

ay (I) ünlem, nida, ey! (krş. *a, e*): *a. kavşiki-y-a* 189.8.

ay (II) *ay*: *onunç a.-ning y(e)g(i)rmi sekiz-i* 199.19.

ay- söylemek, demek, anlatmak: *a.-u bereyin* III.3a.6; *a.-u birgey biz* 193.22; *a.-ip* 135.1.

aya aya, el ayası, avcun içi: *a.-ça aş birmiş* 168.23; *a.-sın kavşurup* 132.3; *a.-ların kavşurup* III.3a.15, 150.21, 182.10; *a.-ların yadduk-ta* 170.15.

aya- saymak, saygı göstermek, hürmet etmek: *a.-yur ağır-layur* 192.18; *a.-sar ağır-lasar* 176.21; *a.-yu ağır-layu* 192.8; *a.-gülük çiltegülük* 195.21.

ayağ saygı, hürmet: *ağır a.* 'saygı, derin saygı': *ağır a.* III.3a.16, 146.13, 150.22, 161.11, 162.4, 176.10, 178.11; *a.-ka tegimlig* 'saygı değer, hürmete lâynk': *a.-ka tegimlig* 132.5, 149.21, 167.19, 174.7, 182.14-15, 184.2, 185.13, 187.4, 188.21; *a.-ka tegimlig-ler* 133.2; *açığ-ka a.-ka tegdeçi* 195.15-16.

ayamak saygı göstermek, hürmet etmek: *a. ağırlamak-lığ küsüs-te* 181.4; *ağır a.-ın* 153.4-5; 182.11.

ayançang saygılı, hürmetli: *a. koṅgöl* 147.14-15; 148.3-4.

ayaş- karşılıklı saygı göstermek: *a.-taçı amraštaçı* 195.14.

ayığ kötü, fena: *a. kılınç* 'kötü davranış, (Budizmce) yapılması onaylanmayan, hoş

görülmeven davranış': *a. kılınç-lığ* 132.21, 142.10, 145.6, 147.18, 185.3; *a. kılınç-ların* 140.18, *a. kılınç* 148.5, *a. kılınç-lar-ning* 148.20; *a. yavlaq törü* 133.15; *a. yavız tüş* 141.6; *a. yavlaq kılınç-lığ* 144.16; *ağır a. kılınç* 'kötü, fena davranış': *ağır a. kılınç-ların* 132.12, 139.9, 139.22, 141.11; *ağır a. kılınç-larığ* III.3a.9, 139.17, 140.9, 175.5; *ağır a. kılınç-larımın* 137.5, 137.22; *ağır a. kılınç-larım* 138.11, 139.1, 139.12, 139.15, 140.5, 140.8; *ağır a. kılınç-ları* 138.20; *ağır a. kılınç-larımın* 140.3; *ağır a. kılınç-lar* 140.13; *ağır a. kılınç-ıg* 140.17, 148.11; *ağır a. kılınç* 141.13, 146.17; *ağır a. kılınç-lığ* 142.1, 146.23, 191.12; *tsuy a.* 'kötü, fena': *tsuy a. kılınç-larığ* 134.17; *tsuy a. kılınç-larığ* 147.5; *a. kılınç-ları* 132.14; *a. kılınç-larığ* 134.21, 136.20; *yavlaq a. kılınç-lığ* 142.19; *alku a. kılınç-lığ* 144.3; *tört türlüg a. kılınçlar* 148.7; *bo a. kılınç-lar* 148.23; *kılu tüketmiş a. kılınç-larım* 139.3; *kılmayuk a. kılınç-larığ* 138.3; *kılmış a. kılınç-larımın* 138.4; *kılmaduk a. kılınç-larığ* 139.5; *kılmış a. kılınç-ların* 149.6, 179.18, 179.21; *edgüli a.-lı* 133.9-10, 134.5.

ayığla- kötülemek: *a.-dım tantım* 134.11-12, 137.1.

ayığlamaksız kötülemesiz: *a. çulvusuz* 147.12, 148.2.

ayıt- sormak: *taķı ne a.-miş k(e)rgек* 140.21, 167.9; *tip a.-u y(a)rlıkadı* 192.22; *tip a.-u ötündi* 132.16.

ayman- çekinmek, korkmak, ürkmek: *ertingü uyatsar, a.-sar*: 141.5.

az (I) az, çok değil: *a. y(a)ruk-lug* 143.14; *a. arıg* 143.8.

az (II) < Orta Far. "z /âz/ = Skr. *tṛṣṇa* hırs, tamah, açgözlülük: *a. övke* 133.18; *a. amranmak* 162.21; *a. nuzvanıg* 163.10.

azgan ö.a. 'yaban gülü': *a. çeçek terim* 137.18, 173.5.

azlan- hasislik etmek, cimrilik etmek, pintilik etmek: *a.-tum kıvrıgāk-lantım* 136.15.

azmış azmış, yoldan çıkmış, (doğru) yolu şaşırması: *a.-larıg yırçilep* III.3b.16.

azu yahut, veya; yoksa: *a.* 135.10, 135.18,

- 189.3; *a. y(e)me* 135.7, 135.20, 142.3, 142.12, 142.21, 144.4, 146.17.
azuça veyahut: *a. y(e)me* 135.13, 135.22
- bağ** bağ, köstek, bend: *antağ b. çuğ* 165.20; *b (e)k b.-ların çuğ-ların* 165.19.
- bağdaşın-** Paryanka duruşunda oturmak (Skr. *paryanka-bandha ~ utkutukâsana*): *b(e)k b.-u oluru y(a)rılıkap* 172.11.
- bağşı** < Çin. *po-şî* < *pâk-şî* hoca, üstat, öğretmen, usta: *b.-larning uluğ-larning* 136.4; *yalanguk-lar-nung b.-sı* 187.9; *biz-ing b.-mız kangımız* 172.4.
- bar** var, mevcut: *b. y(e)me* 150.3; *b. tüir* 162.13; *b. erser* 198.4, 195.7; *b. 150.1*; *b. erser-ler* 193.12.
- bar-** gitmek, devam etmek, ulaşmak: *tükel-lig b.-mış* 187.6; *eğün b.-mış a* 193.7; *kel-bar-* 'sık sık gitmek, görüşmek, gelip gitmek, seyahat etmek': *keli b.-ı* 192.22.
- barağ** mal, mülk, ev, 'ev-bark': *ev-te b.-ta* 141.16.
- barça** bütün, hepsi, bütünüyle, büsbütün, tamamıyla: *b. 138.11, 144.20, 146.3, 152.10, 153.2, 153.14, 155.4, 155.18, 156.16, 156.22, 160.16, 169.13, 170.9, 170.13, 172.21, 176.2, 184.9, 184.19, 197.21*; *b. kalısız* 137.22, 165.7; *b.-nu* 138.5, 172.19, 149.14; *kamağun b. 131.11, 182.7, 197.9*; *kamağun b. yomkı* 193.4.
- barhatpal** << Skr. *Bṛhatphala*: *b. atl(ı)ğ king tüşlüğ t(e)ngri yir-i* 143.14.
- barımlıg** varlıklı, zengin, varsıl: *bay b. 141.16.*
- bark** → *barak*
- baş** baş, kafa, ilk, öncü: *t(e)ngri-ler b.-ın* 192.11, 193.3, 197.7; *b.-ta tamulmuş* 141.8.
- başdınkı** (krş. *baştınkı*) birinci, ilk, baştaki, başta olan: *b. kuvrag-ınga* 185.18; *yig b. 149.2, 173.9, 175.7, 196.23*; *yig'başdınkı* 187.21.
- başla-** başlamak: *nom-lar b.-p* 197.27.
[başla]ğ başlangıç: *nom b.-ın III.1?8.*
- baştınkı** ilk, birinci, baştaki: *yig b. 149.12*; *b. yig* 178.8.
- bat-** batmak, yok olmak, görünmemek, gizlenmek: *yitlingey-ler b.-ğaylar* 197.22; *yitlinser b.-sar* 197.19; *yitlin-mez b.-maz* 198.6.
- batma-** batmamak, yok olmamak, gizlenmemek: *yitlinmeser b.-sar* 197.13.
- batur-** gizlemek, batırmak, saklamak: *b.-maz m(e)n* 138.1; *yaşurmatın b.-matın* 149.7.
- bavagir** < Toh.B (?) *Bhavâggâr* < Skr. *Bhavarâga* (= Uyg. *t(e)ngri yiri*) 'gök, sema, gökyüzü; varlık sebebi': *üsdün b.-tin altın tüp avış* 133.16.
- bay** zengin: *b. barım-lıg* 141.16; *b. mengilig* 192.5, 196.18.
- baya** önce, evvel: *b.-tın'berü* 189.12.
- bayumağlıg** zengin olma: *b. mengiler* 179.18.
- baz** barışık, sakin; barış: *tüz b. kılmuş* 169.2.
- bedük** büyük, iri: *ertingü uluğ b. 155.11, 188.13.*
- beg** bey, efendi, üst düzey görevli; prens: *b. üş-i* 194.14, 194.19; *b.-ig üş-ig* 192.9, 192.20, 194.19; *b.-ler uğuş-ınta* 142.5; *b.-ler buyruk-lar inaç-lar* 195.15; *b.-lerke buyruk-larka inaç-larka* 195.8.
- b(e)k** sağlam, sıkı, sert, berk: *b. katıg III.3a.11, 190.12, 190.20*; *b. bağ-ların çuğ-ların* 165.19; *b. bağdaşını* 172.10.
- bekiz** temiz, düzgün, açık (< ?): *bekiz b (e)lgülüg* 'açık, sarıh; besbelli, apaçık': *adırtlıg b. b(e)lgülüg* 192.15.
- b(e)lgü** belirti, işaret, emare, belgi (Skr. *lakṣaṇa, nimitta*): *b. 145.17*; *b.-ke ilinmemek* 170.5; *kongül-tin b.-tin* 170.6; *irü-si b.-si* 184.13, 185.6; *irü-ler b.-ler* 193.20; *alku b.-lertın* 146.7-8; *öngi öngi b.-lerin* 144.23, 145.1; *nom b.-leri* 183.7; *soğaçıg öng körk b.-lerin* 164.21.
- b(e)gülüg** belgili, açık, açık seçik, aşikâr, açık olarak, belirli: *b. y(a)rılıkağalı şlok* 147.21; *adırtlıg bekiz b. 192.15.*
- b(e)lgür-** belirlemek, ortaya çıkmak, görünmek: *b.-e y(a)rılıka-mış* 185.12.
- b(e)lgürt-** belirtmek, göstermek: *körüm-lerin b.-ür* 165.17; *üç üd-lerig b.-degi şravak-lar* 166.11.

b(e)lgürtme belirmiş, yeni bir vücutla ortaya çıkmış, vücut bulmuş; belirtme, gösterme, açık etme, açık hale getirme: *b. burkan* (= Skr. *Nirmānabuddha*) 189.10-11; *b. et'öz* = Skr. *Nirmānakāya*: *b. et'öz-li* 174.11-12; *közünügme b. burkan* 189.3; *neng b. üye közündeci b. burkan ermez* 189.11-12.

belingie- korkmak: *artukrak korksar b.-ser* 141.7.

ber- (krş. *bir-*) vermek: *ayu b.-eyin* III.3a.6.

berü beri, bu yana ([-DIn] ile): *uzun sansar-tın'b.* 133.12; *isig öz-üm-tin b.* 137.20; *isig öz-üm-in-tin b.* 159.5; *yilikimiz-tin süngük-ümüz-din'b.* 159.14; *ol üd-din'b.* 187.13; *bayatın'b.* 189.12; *yiliktin süngük-tin'b.-ki* 153.3, 178.13; *ilksiz-tin'b.-ki* 168.19.

berüki → *berü*

bıçgusuz bıçaksız, bıçaksız, kesicisiz: *bi-siz b.* 169.17-18.

bış- pişmek, olmak, olgunlaşmak: *bütmiş b.-miş erser* 166.4.

bışma- pişmemek, olmamak, olgunlaşmamış olmak: *bütmeyük b.-yuk* 166.2.

bışrun- öğrenmek, çalışmak, alıştırma yapmak, 'talim etmek', olgunlaşmak: *b.-u yorigülük-ı* 166.14; *b.-u katıglanu* 168.13; *b.-galı öğretingeli* 141.19; *b.-matın öğretinmetin* 136.19; *saķınunlar b.-unlar* 198.17.

bışur- pişirmek, olgunlaştırmak, olgun hale getirmek, talim ettirmek: *bütürür b.-ur* 166.3.

bil- bilmek; anlamak, ayırımına varmak, tefrik etmek: *b.-irler* 133.7; *inçe b.-gil* 178.10; *uķz-un-lar b.-zünler* 158.5-6; *b.-ü yarlıkaz-un-lar* 133.11, 137.13; *b.-metin* 134.3, 134.3-4, 134.4, 134.6.

bilge bilge, hakim: *bilge bilig* = Skr. *prajñā* 'hikmet, erdem', *jñāna* 'bilgi': *b. biliglig* 131.1, 131.8; *b. bilig-leri* 133.3, 137.9; *b. biligde* 151.15; *b. bilig* 187.5; *tükel b. t (e)ngri t(e)ngri-si burkan* 157.16, 169.18, 172.6, 188.6, 188.7, 189.7, 198.24; *tükel b. bilig-ke* 144.9, 144.10, 144.11, 144.12, 144.13, 171.2, 171.10, 171.14, 171.21,

172.2; *tükel b. biliglig* 147.14, 148.3, 158.12, 168.7; *korkınç-sız b. bilig-ning* 164.7; *alkınçsız b. biliglig* 170.19; *y(a)ruk b. bilig* 185.23.

bilgülük bilinecek, bilinmesi gerekli, bilinesi: *tuyguluķ b. nom* 172.20; *burkan-ning b.-i körgülüki* 169.19; *b.-lerintin* 166.12.

bilig bilgi; bilinç (Skr. *vijñāna*): *al çeviş b.* 193.22; *biligsiz b.-ig* 163.8; *biligsiz b.-ke* 136.16-17; *biligsiz b.-de* 133.18; *bilge b.* (krş. *bilge*) 185.23, 187.5; *bilge b.-ning* 164.8; *bilge b.-ke* 144.9, 144.10, 144.11, 144.12, 144.13, 171.2, 171.10, 171.15, 171.22, 172.2-3; *bilge b.-de* 151.15; *bilge b.-leri* 133.3, 137.9.

biliglig bilgili; bilinçli: *bilge b.* 131.2, 170.19; *tükel bilge b.* 131.9, 147.14, 148.3, 158.12, 168.7; *bügü b. 'bilgelik sahibi':* *bügü b. burkanlar* III.3b.19, 137.8, 159.11, 159.18, 166.15, 174.8, 181.14.

biligsiz bilgisiz, akılsız (Skr. *moha*): *biligsiz bilig* = Skr. *nidāna*: *b. biligde* 133.18; *b. biligke* 136.16; *b. bilig-ig* 163.8.

bilin- bilmek; anlaşılacak, bilinir hale gelmek, bilinmek; pişman olmak, itiraf etmek: *b.-ür'm(e)n* 137.23; *b.-ü ukunu* 140.12, 146.18; *b.-ip ukunup* 140.1; *ökünü b.-ü* 138.5, 141.12, 169.5; *ökünüp b.-ip* 138.19.

bir bir (Skr. *eka*): *b. III.3a.16*, 133.17, 135.3, 140.19, 140.21-22, 147.23, 150.23, 152.22, 155.21, 156.1, 159.2, 161.12, 162.5, 172.21, 176.3, 176.6, 176.8, 187.16, 188.12, 188.14, 193.5, 198.14; *b. ikintişke* 195.13; *bir teg* 'aynı, benzer' = Skr. *-sāmānya*: 137.13, 137.15, 152.10, 153.14, 155.4, 160.10, 166.16, 184.20; *üçünç b. y (e)g(i)rmi* 147; *üçünç b. otuz* 167; *üçünç b. kırk* 187; *ming ülüş-into b-inge* 156.11; *yüz ülüş-into b-inge* 177.15.

bir- vermek (krş. *ber-*): *buşı b.-miş* 161.16; *ay-a-ça aş b.-miş* 168.23; *adın-larka b.-dim erser* 135.14; *tarķaru kiterü b.-gey biz* 193.18; *ayu b.-gey biz* 193.22; *nomlayu b.-eyin* 158.16; *buşı b.-ser* 176.13; *nomlayu*

- b-serler* 175.17; *alkış b.-ü y(a)rılıkap* 186.23; *alkış b.-ü y(a)rılıkadaçı* 189.14; *buşu b.-ip* III.3b.16, 154.3; *tüş b.-teçi adartmak-ı* 154.12; *nom-layu b.-teçi* 183.11.
- birer birer, birer birer, tek tek:** *b. şlok b. padak nom-larığ* 167.3; *b. şlok b. padak nom* 167.5-6; *b. b.* 176.10, 176.11; *b. padakın b. şlokin b. bölükün b. keşinin* 198.12-13.
- birgerü birlikte, beraber, hep birlikte:** *b. saçdı-lar* 183.15.
- birgü verme:** *tüş b.-singe* 141.6.
- birle ile, birlikte:** *b.* 131.6, 131.8, 132.11, 133.15, 135.3, 137.19, 162.16, 169.13, 170.23, 171.18, 172.1, 172.19, 173.7, 174.20.
- birlemek vermek:** *buşu b.* 151.14, 161.22; *aş b.-te* 169.10.
- birök eğer, ise, şayet, ola ki:** *kavşiki-y-a b.* 140.15, 146.9, 158.17, 161.8, 177.5; *kaçan b.* 141.2; 145.4, 147.3, 161.23, 164.13, 191.17, 193.7, 194.13, 194.8; *yalanguz b.* 162.5; *neçete b.* 197.17; *ançata b.* 198.7.
- birtem birlikte, büsbütün, toptan:** *b.* 147.1, 147.6, 147.19, 148.14.
- birtemleti bütün, büsbütün, tamamıyla, hiç kalmamacasına:** *b. tanuqlayu* 173.2-3.
- birtin sağ, güney, sağdaki:** *b. singlar* 131.17, III.3a.13, 150.19, 182.9.
- birtinki sağdaki:** *b. ong 'engnindeki* 132.1.
- bisiz bıçaksız, kesicisiz:** *b. bıçğusuz* 196.17.
- biş beş:** *b. tilgen-in* 131.14, III.3a.22; *b. ajun* 133.14, 149.8, 154.6, 164.23, 169.14, 170.2, 170.9, 170.12, 171.23, 173.7; *b.* 134.16, 162.12, 162.13, 183.20, 184.4; *üçünç b.* 135; *üçünç b. y(e)g(i)rmi* 155, *üçünç b. otuz* 175; *üçünç b. kırk* 195.
- bişinç beşinci:** *b. bölük III.1? 6, b.* 163.7; *b. ülüş* 199.11.
- biti- yazmak (< Çin. piēt 'fırça' + T. +i-?):** *b.-ü yadıltı* 199.14; *b.-ü tegintim* 199.20.
- bitig kitap:** *nom b.* 199.14; *nom b.-de III.1? 4.*
- biz 1. biz, çoğul 1. kişi adılı:** *b.* III.3a.18, 161.2, 173.14, 182.15, 183.2, 193.13; **2. çoğul 1. kişi eki:** *ınanur' b.* 159.5; *teginür b.* 159.17, 161.6, 169.16, 183.1, 183.5; *tutgay b.* 193.16; *birgey b.* 193.18, 193.23; *körkügey b.* 193.20; *teginser b.* 197.11.
- bizing bizim:** *b.* 160.12, 172.4.
- bo bu:** *b. III.1? 8, 132.6, III.3b.19, 134.2, 134.16, 134.21, 136.7, 137.6, 139.18, 145.8, 146.11, 146.19, 146.20, 147.17, 147.20, 148.17, 148.19, 148.23, 149.16, 149.22, 150.8, 151.10, 151.12, 151.19, 152.2, 152.12, 153.6, 153.17, 154.18, 155.7, 156.4, 156.9, 156.21, 157.4, 157.10, 157.17, 158.8, 160.12, 160.20, 161.6, 161.9, 170.10, 171.3, 171.22, 172.4, 173.7, 175.3, 174.10, 176.1, 177.6, 177.13, 177.20, 181.7, 182.16, 182.19 (2 kez), 182.22, 183.5, 183.16, 184.18, 186.5, 184.7, 184.10, 184.19, 185.10, 185.16, 187.2, 187.11, 189.18, 190.11, 190.20, 191.18, 192.7, 192.14, 192.18, 194.2, 194.5, 194.10, 195.3, 196.1, 196.13, 197.2 (2 kez), 197.5, 197.12, 197.14, 197.17, 198.4, 198.7, 198.11, 199.18.*
- bodapakşık << Skr. Bodhipâkşika** Budalık için aşılması gerekli 37 şart: *b. atl(i)ğ tuyunmak ark-a-lığ nom-lar* 197.15.
- bodis(a)t(a)v < Toh.B bodhisatve (?) < Skr. bodhisattva** 'Buda olacak kimse, Buda adayı': *b.-lar* 139.7-8, 139.21, 147.13, 148.10, 160.20, 163.16, 171.8 (iki kez), 171.12, 190.16; *b.-larning* 138.17, 152.14, 153.1, 153.7, 153.11, 153.13, 154.10, 166.14, 184.23, 191.9; *b.-larığ* 158.6-7.
- bodun halk:** *b. kıra* 'halk': *b. kıra-a* 192.5, 194.14, 196.17; *b.-uğ kırağ* 192.9, 192.20, 194.20; *b.-ka kıra-ka* 196.14; *b.-ı kırası* 194.11.
- bol- olmak, yardımcı eylem (Skr. upâdâya):** *antağ b.-ur* 152.23, 157.1, 192.7, 192.13; *evrilteçi b.-ur* 194.13; *kazganmış b.-urlar* 155.13; *sevingülük b.-urlar* 178.6; *ağmaksız b.-urlar* 190.18; *k-a kadaş b.-muş* 135.16; *ötügçi b.-muş* 161.3, 166.21, 169.6-7; *bir kıngüllüg b.-dum* 135.3; *ötügçi b.-tum* 163.19, 164.7; *tanuqlağalı b.-tum* 164.12; *yig'adruk b.-tum* 187.19; *yig'başdınkı b.-tum* 187.21; *çakravart kıan b.-tum* 188.22; *tolu b.-tı* 199; *tolu tükel b.-tı* 199.20; *tijit kıanti*

b.-dılar 138.21; *erklig b.-tılar* 186.2; *burkan b.-gay* 187.12; *asığ tusu b.-gay* 191.21; *adasız tudasız b.-gay* 192.1; *uzun b.-gay* 192.2; *yağı-sız yavlağ-sız b.-gay* 192.4; *evrildeçi b.-gay* 192.6; *körgeli b.-gaylar* 191.1; *ayaştaçı amraştaçı b.-gay-lar* 195.14; *tegdeçi b.-gaylar* 195.16; *ağır tut-daçı b.-gay-lar* 195.18; *ayağuluk çilteğülük b.-gaylar* 195.22; *inç mengilig b.-gaylar* 195.23; *tegdeçi b.-gaylar* 196.7; *iş-ledeçi b.-gaylar* 196.8-9; *erdeçi b.-gaylar* 196.11; *bay mengilig b.-gaylar* 196.18; *yağı-sız yavlağ-sız b.-gaylar* 196.20; *ed tavar bultaçı b.-lar* 196.22-23; *tükellig b.-gaylar* 197.1-2; *aşağalı tegimlig b.-ayın (b.-mayın!)* 138.16; *çakiravart ilig kan b.-ayın* 142.7; *tegdeçi b.-ayın* 152.1; *bütürgeli udaçı b.-ayın* 174.23; *yorığalı umadaçı b.-zun* 150.16; *t(e)rk tegmekim b.-zun* 171.2-3, 172.3; *tijit kışanti b.-zunlar* 138.13, 139.2, 139.14, 140.6; *yorıdaçı udaçı b.-zun* 150.14; *ilig-ke tükellig b.-zunlar* 170.14; *şanturdaçı b.-zunlar* 170.17-18; *ayığ-lamaşsız çulvusuz b.-sar* 148.3; *ötügçi b.-sar* 161.14, 162.7, 181.17, 181.22; *yok b.-sar* 198.7; *yirtinçü-ler b.-sar* 155.17; *tegmış b.-sarlar* 155.20; *körgeli b.-sarlar* 191.3; *ötügçi b.-u teginür biz* 159.17; *sevinc-lig b.-u tegindi-ler* 199.4; *ötügçi b.-up* 167.12; *ıdığ-sız b.-up* 170.22; *tükellig b.-up* 186.6.

bolar bunlar: *b. barça* 184.9.

bolmak olmak, olma: *ötügçi b.* 149.11, 158.2, 160.21; 181.11; *ötügeçi b.-tın t (ç)rümüş* 163.12; *biz-ing ötüğçi b.-ımız* 160.13; *ötügçi b.-ları* 178.4.

bolmaklıg olma, olmak, 'olmaklı': *ötügçi b.* 161.7-8; *umuğ inag b.* 184.21.

boltuk- olmak: *öğirgeli b.-ar* 150.10; *ülgüle'geli tenglegeli b.-maz* 167.8.

boşgun- öğrenmek: *körkemiş b.-muş (boşgur-?)* 136.5; *burkan kutı küsüş-in b.-dum tutdum* 186.20; *oşinglar söz-lengler b.-unglar tutunglar* 198.16; *b.-sar tutsar* 175.14, 177.10; *b.-galı tutgah* 182.20.

boşgur- (bak. *boşgun-* 136.5?)

boşgutluğ öğrenen, öğrenmiş, öğretili (Skr.

şaiksa); öğrenci: *yangı b. bodis(a)t(a)v-lar* 147.13.

boşumak bağışlamak, serbest bırakmak; kurtarmak: *tun(ı)ğ-larığ b. kutğarmak* 180.8, 180.13.

bökünki bugünkü: *b. künke'tegi* 133.13, 168.20; *b. bo kün-te* 137.6.

bölük bölüm: *bişinç b. III.1?6; bişinç ülüş b.* 199.12; *kılınc adartmak-ın öçürmek at(ı)ğ b.-üg* 175.14, 177.10, 184.11; *birer b.-in birer keşinin* 198.13.

bölüklüg bölümlü, kısımlı: *kutrulmak b.* 169.17.

bra gölgelik, sayvan küçük çardak (< ?): *erdini tuug b. kuşatrı-lerin* 176.20.

brahmakayik << Skr. *Brahmakâyika:* *b. at(ı)ğ ez-rua kuvrağ-ı t(e)ngri yir-i* 142.22.

brahma-purohit << Skr. *Brahmapurohita:* *b. at(ı)ğ ez-rua buryuk-ları ergüllüg t(e)ngri yir-i* 142.23.

braman << Skr. *brahmāna:* Hindistan'da en üst sınıftan kimse; Budist olmayan: *b.-lar uğuş-ınta* 142.4.

bul- bulmak, elde etmek: *kut b.-muş* 176.7; *b.-muş buyan edgü kılınc-ı* 177.1; *arhant kıtın b.-tılar* 186.6, 186.10; *irkek et'öz-üg b.-gay* 157.14; *inçgü mengig b.-gay siz-ler* 198.20; *pratyikabut kıtın b.-ayın* 158.20; *erkek et'öz-in b.-ayın* 157.9; *burkan kıtın b.-ayın* 157.9, 173.11; *pratyikabut kıtın b.-sarlar* 176.5; *küçin küsün-in b.-u teginmiş* 131.21; *burkan kıtın b.-u* 159.8, 174.14, 179.23; *burkan kıtın b.-up* 153.23, 185.5; *arhant kıtın b.-up* 155.19, 185.22; *kişi et'öz-in b.-up* 176.4; *burkan kıtın b.-ğınçağa'tegi* 187.14; *burkan kıtın b.-tukumta* 163.20; *tayağ b.-taçı* 146.5; *ed tavar b.-taçı* 196.22; *kut-larığ b.-ğuğa* 179.9; 179.11; *burkan kıtın b.-ğuğa* 183.9; *alp b.-guluğ burkan kıtın b.-up* 153.23.

bulatsız bulatsız: *anabarak at(ı)ğ b. t(e)ngri yir-i* 143.12.

bulmak bulmak, elde etmek: *nom taplağ-in b.* 152.21.

bulmamak bulmamak, elde etmemek: *b. kōngül-tin* 170.6.

bulunç kazanç, yarar, fayda; ganimet, elde edilen şey: *b. alınç* 195.20; *nom b.-inga tegürüp* 154.8.

burçintur- incitmek, dert-sıkıntı vermek, düzenini bozmak: *irintürdüm b.-dum* 136.11.

burkan < Çin. *b'iu't* + T. *kan* Buda: *b.* 131.11, 132.8, 134.2, 136.7, 138.17, 139.8, 139.21, 141.18, 149.15, 151.23, 152.16, 153.23, 158.20, 159.8, 160.17, 160.23, 161.5, 163.19, 167.2, 167.20, 167.23, 168.5, 168.11, 171.1, 171.9, 171.14, 171.21, 172.2, 172.23, 173.10, 174.13, 181.5, 183.4, 183.8, 186.22, 187.10, 187.12, 187.14, 188.4, 189.12, 189.13, 190.17; *t(e)ngri t(e)ngri-si b.* = Skr. *devâtideva*: 131.13, 132.17, 147.20, 150.11, 157.17, 158.13, 168.8, 172.7, 183.15, 184.15, 188.8, 188.23, 189.7, 189.10, 189.15, 189.17, 190.8, 192.14, 192.23, 194.1, 195.1, 199.1; *t(e)ngri b.* 173.13, 173.14, 173.15, 173.16, 173.17, 173.18, 173.19, 173.20, 173.21, 173.22 (2 kez), 173.23, 174.1, 174.2, 174.3, 174.4, 174.5, 180.16, 180.20, 185.12, 188.14, 189.1, 190.7; *b(e)lgürtme b. mu erki* 189.3, *tüz t (e)ngri b. mu* 189.5; *t(e)ngri t(e)ngri-si b.-ning* 131.9, 131.20, 134.10, 136.2, 169.19, 190.12; *b.-iğ* 162.6; *t(e)ngri t (e)ngri-si b.-iğ* 190.20, 191.1, 191.2; *t(e)ngri t(e)ngri-si b.-ka* 132.3-4, 149.20, 150.19, 167.18, 182.13, 183.23, 188.19-20, 197.9; *t(e)ngri b.-ta* 174.5; *t(e)ngri b.-tın yugerü* 186.15; *büğü biliglig b.-lar* 137.8, 159.12, 159.18, 174.8; *kağab b.-lar* 137.21, 153.21, 159.13; *ıduğ b.-lar* 153.20; *üç üdki b.-lar* 180.14, 180.19; *b.-lar uluş-ınta* 189.21; *b.-larning* 136.21; *kağab b.-larning* 154.14, 154.20, 155.1, 155.3-4; *büğü biliglig b.-larning* 166.15; *közünmiş b.-larığ* 131.3; *b.-larığ* 149.9, 167.9; *közünür üddeki b.-larığ* 158.9; *öngreki b.-larığ* 164.3-4; *kum sarınça b.-larığ* 166.19; *alku b.-larığ* 178.2; *büğü biliglig b.-larığ* 181.14-15; *kağab b.-larğa* III.3b.1-2, 159.6, 162.3; *büğü biliglig b.-larka* III.3b.20; *ondın singar-kı b.-larka* 148.4-5; *üküş qurla b.-larka* 163.17; *b.-larğa*

174.4-5.

bursang < Çin. *b'iu't* + *sang* 'rahipler topluluğu' = Skr. *buddha* + *saṅgha* ~ *saṅgha*: *b. kuvrağ* 134.4; *b. kuvrağ-larığ* 134.12; *b. kuvrağlarka* 135.21, 135.22, 156.6; *tözün b. kuvrağ-lartın* 169.3.

buryuğ kumandan, vekil (krş. *buyruğ*): *ez-rua b.-ları* 143.1.

buşı < Çin. *pu-şı* sadaka; 6 yahut 10 faziletten biri: *nom b.* III.3b.16, 154.3, 161.19, 162.10, 162.15, 162.18, 162.22, 163.7; *b. birmek* 151.14, 161.22; *b. birmiş* 161.16; *tavar b.* 161.18, 162.11, 162.16, 162.20, 163.1, 163.5, 163.9; *b. birser* 176.13; *nom b.-nung* 162.11-12, 163.3; *nom b.-ğ* 136.15; *tavar b.-da* 136.15; *alku b.-lar* 178.7.

but << Skr. *Buddha* Buda: *namo b. III.1?.1.*

buyan << Skr. *punya* iyi davranış, iyi; iyilik, 'sevap': *b. edgü kılınç* 'iyi davranış, iyi amel, sevap': *b. edgü kılınç-lığ* III.3a.3; *b.* 143.13, 161.18, 161.19, 161.22, 163.19, 164.7, 171.3, 193.19; *b. edgü kılınç-ların* 149.13, 160.21, 175.1; *b. edgü kılınç-larına* 150.7, 150.9, 151.2, 151.17, 152.3, 156.8, 157.2; *b. edgü kılınç-ığ* 151.6, 156.9, 167.7, 198.21; *b. edgü kılınç-ları* 151.13; *b. edgü kılınç-larım* 151.20, 169.11, 170.1, 170.11; *b. edgü kılınç-ları* 152.14; *b. edgü kılınç* 156.14, 156.18, 163.12, 166.21, 168.13, 177.14, 178.12, 178.17, 178.21, 179.3, 179.8, 179.11, 179.17, 179.23, 180.5, 180.13, 180.21, 181.9, 181.22; *b. edgü kılınç-ning* 157.21, 158.2, 167.13; *b. edgü kılınç-ları-mız* 160.14; *b. edgü kılınç-larımız-nı* 160.15; *b. edgü kılınç-mız-nı* 161.3; *b. edgü kılınç-larığ* 168.17, 171.5, 171.9; *b. edgü kılınç-larım* 168.22, 170.7; *b. edgü kılınç-ların* 171.13; *b. edgü kılınç-larım-ın* 171.19; *b. edgü kılınç-ım* 171.22; *b. edgü kılınç-ı* 177.1; *b. edgü kılınç-ka* 177.13, 178.15, 178.19, 178.23, 179.10, 179.14, 179.20, 180.2, 180.9, 180.17, 181.6, 181.11, 196.23; *buşı birmiş b.-ta* 161.16; *aşnu-ka b.-ta* 162.8; *munung b.-ı* 161.14, 162.7-8; *alku b.-lar* 156.16; *üç üd-ki*

b.-lar 156.22; *uluğ b.-larığ* 152.19; *kılu tüketmiş b.-larına* 152.7, 153.12; *kılguluk b.-larına* 152.9, 153.13.

buyanlığ iyi davranışlı, iyi davranışa sahip, sevaplı: *kutluğ b.* 131.1; *uluğ bedük b. yükmeğin b. tirginig* 155.11-12; *uluğ b. tir-ginig* 175.21.

buyruk kumandan, vekil, âmir: *beg-ler b.-lar inanç-lar* 195.13; *beg-lerke b.-larğa inanç-lar-ka* 195.8-9.

buz- bozmak, mahvetmek, tahrip etmek: *kılınc yol-ların b.-dum artatdum* 134.20.

buzulmaksız sağlam, bozulmayan, kalıcı 'bozulmasız': *abarık atl(ı)ğ b. t(e)ngri yir-i* 143.16.

bügü hikmet, bilgelik; büyü, doğa üstü güç: *b. biliglig* 'bilgelik sahibi, bilge, büyüdü güce sahip kişi, olağanüstü güce sahip kişi': *b. biliglig burkan-larğa* III.3b.19; *b. biliglig burkan-lar* 137.7, 159.11, 159.18, 174.8; *b. biliglig burkan-lar-ning* 166.15; *b. biliglig b.-larığ* 181.14.

bügülenmek dindarlık, zahitlik, inanç, itikat, gizemli bilgelik, gizemli güç: *altı türlüğ b. edrem-ke* 186.1.

bük- bükme: *türe b.-e kılımış ku[v]ratmış* 137.4.

büt- bitmek, tamamlanmak, sona ermek, tamam olmak; olmak, olgunlaşmak: *b.-miş bışmış erser* 166.4.

bütme- bitmemek, tamamlanmamak, sona ermemek; olgunlaşmamış olmak: *b.-yük bışmayuk edgülüg töz yultız-larığ* 166.2.

bütmek bitme, tamamlanma; olgunlaşma: *bar töz-lüg nom b.-i* 146.20.

bütür- bitirmek, tamamlamak, sona erdirmek; olgunlaştırmak: *b.-ür bışurur* 166.3; *egsük-süz tükel b.-geli udaçı bolayın* 174.23; *iş-lerig b.-geli ölemek* 181.6; *yorığ-larığ b.-güke katıglanmak* 181.6.

bütürmek bitirme, tamamlama, sonuçlandırma: *uluğ buyan-larığ b.* 152.20.

çakiravart (krş. *çakravart*) << Skr. *cakravartin*: *tükel-lig ç. ilig kan* 142.6-7.

çakravart << Skr. *cakravartin* dünya hükümdarı: *ç. kan boltum* 188.1.

ç(a)kşap(a)t < Soğd. *çihşâpad* (çhş'pδ) < Skr. *sikşâpada* dini talimak, öğreti: *ç. küzetmek* 151.15, 178.18; *ç. küzetmiş* 178.20; *ç.-ka tükel-lig edgün barmış* 187.5.

ç(a)kşap(a)tlığ öğretili, akideli, inançlı, itikatlı: *ç. sanvar-ta tor(ü)miş* 169.4.

ç(a)mkıy < Çin. *çam-huy*, *tş'am'-huâi'* pişmanlık, nedamet: *kşanti ç. kılınıp* 138.19; *kşanti ç. kılıp* 139.10, 140.2; *kşanti ç. kalsar-lar* 140.12.

çaturm(a)haraaçik < Skr. *Catur-mahârâjika*: *ç. t(e)ngri* 142.12.

çeçek çiçek; k.a.: *azgan ç. terim* 137.18, 173.5; *tuğ türlüğ kua ç.-in* 176.19; *kua ç.-lerig* 183.14.

çeviş marifet, hüner; yöntem: *al ç. 'marifet, hüner': al ç. bilig* 193.22.

çığ < Çin. *çi*, *çhiæg* bir uzunluk ölçüsü, yaklaşık 30-35 cm., bir Çin adımı, kadem: *ç.-in tsun-in* 135.8.

çın < Çin. *chên* gerçek, doğru; gerçeklik, doğruluk (= Skr. *satya*, *satyatâ*): *ç. 'kirtü* 132.22, 133.3 (2 kez), 133.4, 133.5, 137.8, 137.9, 137.10, 137.12, 156.6, 165.18, 192.21, 194.6.

çinsu < Çin. *chên-ju* = Skr. *tathatâ* gerçek, doğru; gerçeklik: *ç. tigm-e* 146.12.

çilte- saymak, hürmet etmek, saygı göstermek: *ayağuluk ç.-gülik bolğay-lar* 195.21.

çintamani < Skr. *cintamâni* bir mücevher; inci: *ç. ertini-lig ilig-ke* 170.13.

çoğ parlaklık: *ç. yalın* 193.18; *ç.-ı yalın-ı-ning irü-si b(e)lgü-si* 185.5; *ç.-unguzlar yalınunguz-lar* 194.16.

çoğı (yansımaya, *çwqy* ?) ses, gürültü: *alku tiki ç.* 166.6.

çolmaksız ıstırapsız, sıkıntısız, öfkesiz: *açap atl(ı)ğ ç. t(e)ngri yir-i* 143.17.

çökeç- (krş. *çökkit-*) diz çökmek, çökmek; çökertmek: *ong'tiz-in ç.-ip* 132.2; *ong tiz-lerin ç.-ip* 150.21.

çökkit- çökmek, diz çökmek; çökertmek: *ong tiz-lerin ç.-ip* III.3a.15, 182.10.

çuğ bağ, köstek: *antağ bağ ç.* 165.20; *bağ-ların ç.-ların* 165.20.

çulvu sövgü, küfür, kötü-yakışksız söz; iftira: *til salmış ç. söylemiş* 148.13.

çulvusuz sövgüsüz, küfürsüz: *ayığlamaksız ç.* 147.12, 148.2.

d(a)rmadivaçi << Skr. *Dharmadhvaça*: *d. atl(i)ğ t(e)ngri burқан* 174.3.

darm-a-utarı << Skr. *Dharmottara*: *d. atl(i)ğ t(e)ngri burқан* 174.2.

d(a)rni << Skr. *dhâraṇi* tılsım, büyü, büyü sözü: *d. tıgm-e edrem-ler* 172.14.

dıntar < Soğd. *dindâr* (*δynd'r*) seçilmiş, seçkin: *d.-larığ* 134.14; *pratyikabut d.-larğa* 176.8; *toyın-larğa d.-larğa* 196.2.

dyan < Toh.A/B *dhyâṃ* < Skr. *dhyâna* yoklama, bakma, inceleme, içbakış 'meditasyon': *tering samati d.-ça* 172.16.

e (krş. *a*) ünlem, seslenme durumu, vokatif, 'eyl!': *açı kötrülmüş e* 183.2, 193.6; *töz-ün t(e)ngri-ler e* 192.17, 194.5, 195.3, 198.3.

eđ mal, mülk; madde: *e. tavar* 196.22; *e.-ig tavar-ıg* 135.19, 135.22 (2 kez), 195.17.

edgü iyi, güzel; iyilik, üstünlük: *e. e. kavşiki-y-a* 132.19; *e.* 132.23, 135.5, 135.11, 136.18, 147.16, 148.4, 148.14, 151.13, 155.19, 164.9, 164.14, 164.22, 168.1, 168.4, 169.17, 170.21, 181.2, 186.9, 193.19; *buyan e.* III.3a.3, 149.14, 150.8, 150.9, 151.2-3, 151.6, 151.13, 151.17, 151.21, 152.3, 152.14, 156.9, 156.14, 156.19, 157.2, 157.21, 158.2, 160.14, 160.15, 160.21, 161.3, 163.13, 166.21, 167.7, 167.13, 168.13, 168.17, 168.22, 169.11, 170.1, 170.7, 170.11, 171.5, 171.9, 171.13, 171.19, 171.23, 175.12, 177.1, 177.13, 177.14, 178.12, 178.16, 178.19, 178.21, 179.1, 179.3, 179.8, 179.10, 179.11, 179.14, 179.23, 180.2, 180.5, 180.9, 180.13, 180.17, 180.21, 181.9, 181.7, 181.11, 181.22, 197.1, 198.21; *e. e. töz-ün t(e)ngri-ler e* 194.4; *e.-g yavız tip* 135.11; *e.-lerig* 174.22; *e.-ke mengi-ke*

tegmek-lerin 165.2; *e.-lerke* 186.5; *e.-n barmış = Skr. sugata: e.-n barmış* 187.6; *e.-n barmış a* 193.6; *e.-si* 184.12-13; *tinl(i)ğ-lar e.-singe* 180.15, 180.19-20; *e.-leri* 136.22; *e.-leringe* 149.12, 179.4; *e.-li ayığ-lı* 134.5, 133.9.

edgü-lüg iyi; iyilik; 'iyili': *e.* 151.3, 151.18, 152.4, 152.15, 153.1-2, 153.8, 154.11, 165.22, 166.1, 166.2, 168.4, 181.8, 185.1, 191.10.

edlig varlıklı, varsil, zengin, malı-mülkü çok olan; değerli: *e. tavar-lıg* 141.5.

edrem (krş. *erdem*) erdem, fazilet; güç: *riti kuu kelig e.* 131.20; *kuu kelig e.* 189.2; *alp atım e.* 193.22; *bügülenmek e.-ke* 186.1; *edgü-si e.-ining irü-si b(e)lgüsü* 184.13; *bilge biliglig e.-ler* 170.20; *d(a)rni tıgm-e e.-ler* 172.15; *kuu kelig e.-ler* 184.19; *edgü e.-lerin* 164.22. **egsüksüz eksiksiz**, tam: *e. tükel* 174.22-23, 196.6.

elig elli bir e. 133.17.

em ilaç, deva, em: *otın e.-in* 156.4.

emgek sıkıntı, eziyet, ıstırap, 'emek' (Skr. *dukkha*): *e.* 180.5, 180.10; *kop e.-lertin* 160.778.

emgeklig ıstıraph, sıkıntılı, eziyetli: *e. tolğak-lıg* 179.24, 180.3.

emget- acı çekirtmek, elem vermek, ıstırap çekirtmek: *örleldim e.-dim* 135.17, 136.11-12.

emgetmek acı çekirtme, eziyet verme: *sök-mek tokımak urmak ('wy'm'q) e.-te* 180.23, 181.1.

'eng en, pek, çok, olağanüstü, fevkalade: *'e. magat il-te* 172.7.

'eng'mıntın hatta (?), en azından, hiç olmazsa: *'e. bir kşan üdde* 140.19; *'e. yılki ajunıntaki* 169.8, *'e. ülgü teng yöleşürüg* 177.16-17.

'eng'ilkı ilk, birinci, en ilk: *'e.* 141.17, 147.8-9, 148.9, 149.4, 152.16, 162.14, 191.22, 195.1, 196.5, 196.17.

engim kısımlı, parçalı, bölümlü: *uç e.* 133.16.

'engin omuz, eyin: *ong 'engnindeki* 132.1; *ong 'engnin-ler-inteki* III.3a.14, 150.19-20;

ong 'e.-lerindeki III.3b.22.

'engitdür- eğmek: *töpü-lerin 'e.-üp* 131.14.

er er, bey, erkek; kişi, kimse: *er töz-in* 187.7.

er- imek, yardımcı eylem, {-Dir}; var olmak, bulunmak, mevcut olmak: *e.-ür* 135.12, 149.16, 163.7, 165.18, 182.2, 188.6, 190.8, 194.7; *e.-ür m(e)n* 166.22; *e.-ür mü* 177.2, 192.21; *e.-ürler* 186.9; *e.-tim* 186.12; *e.-ti* 158.14, 185.13; *e.-ser* 134.7, 134.8, 134.9, 134.11, 134.12, 134.13, 134.15, 134.15-16, 134.18, 134.20-21, 134.22, 135.1, 135.2, 135.4, 135.5, 135.7, 135.10, 135.12, 135.15, 135.18, 136.1, 136.4, 136.6, 136.12, 136.13, 136.14, 136.16, 136.21, 137.1, 137.2, 137.3, 138.11, 138.22, 139.11, 140.3, 145.11, 147.4, 147.10, 147.15, 148.11, 148.13, 148.15, 148.17, 151.14, 152.15, 153.20, 154.13, 154.13, 156.14, 156.19, 158.15, 159.12, 160.15, 161.1, 161.18, 161.19, 162.15, 162.18, 162.23, 163.2, 163.7, 164.19, 165.13, 166.4, 167.20, 171.11, 171.16, 172.21, 173.3, 174.18, 176.5, 188.12, 189.4, 189.10, 190.7, 191.7, 191.17, 195.5, 195.7, 198.4; *e.-ser m(e)n* 152.5, 153.9, 154.21; *e.-serler* III.3a.10, 193.12; *e.-ip* 157.8, 165.9, 166.10; *e.-deçi bolgay-lar* 196.11; *e.-mez* 137.1, 140.21, 162.17, 162.22, 165.15, 165.16, 189.12.

erdini (krş. *ertini*) << Skr. *ratna* 'mücevher, değerli taş': *e. tuuğ bra* 176.20; *nom e.* 183.6, 197.2, 197.12, 197.18; *nom e.-ning* 184.20; *nom e.-g* 134.3, 193.9, 196.13; *bursang kuvrağ e.-g* 134.4.

eren er, erkek; kişi, insan; erler, erkekler, insanlar: *e.-lerig* 187.7-8.

ergü (kalinacak) yer, barmak, mevki, orun, ikametgah, ev, durak: *ez-rua e.-si t(e)ngri yir-i* 143.3.

ergülüğ konut, durak yaşanılan yer, ikamet yeri: *ez-rua buryuğ-ları e. t(e)ngri yir-i* 143.1.

erig öğüt, nasihat: *ötinçe, e.-inçe* 136.5.

erigme mevcut, var olan: *e.* 139.20, 152.13, 153.19, 189.5, 192.16.

erk güç, kuvvet, kudret, erk: *e.-imçe tapımça* 136.1.

erkek (krş. *irkek*) erkek: *e. et'öz-in bulayın* 157.9.

erken iken: *katıglanur e.* 138.18; *yoryıur e.* 163.16.

erki herhalde, mutlaka; acaba: *e.* 132.15, 184.14, 189.1, 189.3, 189.6.

erklig güçlü, kuvvetli, kudretli, erkli: *tıdıgsız e. boltı-lar* 186.2.

erksinmek hakimiyet, egemenlik, iktidar, yetki: *iğsiz e.-ke* 166.8.

ermez olmaz, değil: *e.-ig erür tip* 135.12; *nom e.-ig nom ol* 137.2.

ert- 1. geçmek, (zaman) geçmek: *öngre e.-miş* 138.16, 152.6, 153.10, 154.22, 160.19, 171.7, 174.7, 174.9, 185.8; *e.-miş üdki nom-lar* 145.5; *e.-miş keçmiş ketmiş* 146.8; *e.-miş* 156.21, 166.10; *ünmiş e.-miş* 166.13; *e.-ip ozip* 187.15; *üd-ler kolu-lar e.-ginçe* 180.18; 2. ölmek: *e.-miş ög kang-larım* 137.16, 199.17.

ertini (krş. *erdini*) mücevher, değerli taş: *yiti e.* 161.10, 161.16, 161.21, 176.16; *e. yinçü* 170.16; *nom e.* 175.13, 177.8, 188.10, 188.22, 191.7, 194.10, 195.4, 198.4, 198.7, 198.12, 199.8; *burkan e.-g* 134.3; *üç e.-g* 148.1, 178.14, 181.3; *nom e.-g* 182.18, 182.20, 186.17, 192.7, 192.18; *bo e.-g* 191.18; *yiti e.-ke* 142.6, 188.1; *ratna-alangkari at(ı)ğ e.-n* 190.1; *yiti e.-ler* 162.3; *yiti e.-lerig* 176.12; *üç e.-lerke* 178.10-11.

ertinilig mücevherli, mücevherle bezenmiş, süslenmiş: *üç e. tarığ-lağ* 168.20-21; *çintamani e. ilig-ke* 170.13.

ertingü son derece, aşkın, olağanüstü, fevkalade: *e.* III.3a.5; 141.4, 148.10, 186.9, 188.17, 199.3; *e. uluğ bedük* 155.11, 188.13; *e. üküş* 177.2, 177.3; *e. uluğ asıg-lıg* 191.14.

ertük'teg olduğu gibi (Skr. *tathatâ, bhûta tathatâ*): *çınsu tıgm-e e. nom töz-i* 146.12.

ertür- yapmak, işlemek, uzaklaştırmak, geçirmek: *yüz kalp-larığ e.-üp* 152.18.

esirkençsiz esirgemeyen, cömert, (bir şeyden) kaçınmayan: *e.* 169.13-14.

eşid- iştirmek, duymak: *e.-ü teginip* 157.18, 182.19; *e.-ü y(a)rılıkap* 194.2; *e.-ip* 186.17,

- 197.5; *e.-teçi* 196.13.
- eşidil-** işitilmek, duyulmak: *yinçke oyun-lar üni e.-di* 183.21.
- eşidilmek** işitilme, duyulma: *inçke oyun-lar üni e.-i* 184.5.
- et et**, 'somut': *e. et'öz-üg* 163.2.
- et-** ötmek, ses çıkarmak: *altun küvrüg-ler k(e)ntün e.-diler* 183.19-20.
- etmek** ötmek, ses çıkarma: *altun-luğ küvrüg-ler k(e)ntün e.-i* 184.7.
- et'öz** vücut, beden (Skr. *kâya*); kendi: *e. 190.23*; *e.-te* 134.2; *e.-in* (akk.) 134.6, 134.18, 157.9, 176.4; *tişi e.-in erip* 157.8; *e.-üg* 157.13-14, 162.23; *et e.-üg* 163.2; *e.-üm* III.3b.21, 164.18, 165.1-2, 165.8; *e.-ümte* 165.6; *e.-ümin* 166.18; *e.-inte* 134.10; *ilki ilki e.-lerte* 134.1; *tüş e.-li b (e)lgü-rtm-e e.-li* 174.11-12.
- ev ev**, çadır, ikametgah: *e.-te barak-ta* 141.16.
- evir-** çevirmek; yöneltmek, tevcih etmek: *e.-diler e.-erler e.-geyler erser* 160.23, 161.1, 171.15-16; *e.-tiler* 171.10-11; *e.-e y(a)r-lıkmaz-kan* 159.9; *e.-e y(a)r-lıkaz-un-lar* 159.20; *e.-e teginür'biz* 160.18, 161.5, 169.15; *e.-e teginür m(e)n* 170.3, 170.10, 171.6, 171.22; *e.-e kut kolmuş* 175.2; *e.-e y(a)r-lıkagularına* 178.3; *tilgen e.-ip* 154.2, 174.15; *e.-geli* 164.1; *e.-teçilerke* III.3b.4-5; *e.-güke* 161.7; *e.-güllük* 168.6.
- evirmek** çevirme, evirme; yöneltme, tevcih: *burkan kutına e.* 149.16.
- evirmeklig** çevirme, 'çevirmekli': *buyan e. tultağ-tın ötgürü* 171.3.
- evirt-** çevirtmek: *nom tilgen-in e.-geli* 158.10, 161.14, 162.6-7, 163.18; *nom-luğ tilgen e.-geli* 166.20, 167.11; *nom tilgen-in e.-güke* 158.7-8, 181.10, 181.15.
- evril-** çevrilmek, dönmek, yön/inanç değiştirmek: *e.-ser* 194.11; *e.-ü tevrilü* 133.22; *e.-ip* 133.16; *e.-deçi bolgay* 192.6; *e.-teçi bolur* 194.13.
- evrillinçsiz** sarsılmaz, dönmez, çevrilmez, sağlam, yerinden oynamaz: *e. törü-ke tegmek* 152.21; *e. törü-ke tegip* 190.16-17.
- evrilme-** çevrilmemek, dönmemek: *e[v]-rilmedim yorumadım erser* 136.3; *e.-dim erser* 136.6.
- evrinçkençig** dönenceli, sürekli dönen, dönüşüp duran, savrulan, sürekli hareket halinde bulunan: *e. koğ parmanu-lar* 171.17.
- evriş** değişiklik, davranış şekli, iş-güç: *edgüllüç e.-leringe* 151.3, 151.16, 152.4; *edgü e.-leri* 151.13.
- ezrua** Soğd. 'zrw' (*azru[v]a*) Brahmâ, Tanrı Zervan: *e. kuvrag-ı* 142.22; *e. buryuk-ları* 143.1; *e. ergüsi* 143.2; *uluğ e. t(e)ngri* 163.22; *sansız sakış-sız e. t(e)ngri-ler* 182.3; *e. kormuz-ta* 192.10, 193.1, 197.5.
- ezük** yanlış, hata, yalan: *e.-üg kirtü ermez-ig* 135.12.
- ezükle-** kandırmak, dolandırmak: *artım e.-dim* 135.10.
- id-** göndermek, yükseltmek: *aştup-lar ı.-ip* 176.18.
- ıduğ** kutsal, mukaddes, 'gönderilmiş': *ı. nom-luğ* 136.2; *ı. tayşing nom-takı* 150.2, 150.4, 150.13, 150.14, 158.22; *ı. burkan-lar* 153.20; *ı. iş-leri erser* 154.13; *ı. iş-leringe* 154.15, 155.1; *ı. iş ködüç-ler-inge* 154.20; *ı. tayşing* 169.20, 177.23.
- ınağ** dayanak, sığınak, güvence, inanılacak-güvenilecek şey/kimse: *umuğ ı. III.3a.19*, 137.20, 178.15, 184.21; *üç ı.* 169.3, 178.15, 178.17; *umuğ-umuz ı.-ımız* 172.5.
- ınağsız** sığınaksık, dayanacak yeri-kimsesi olmayan: *umuğ-suz ı.* 180.8, 180.12.
- inan-** inanmak, güvenmek: *ı.-ur'biz* 159.5.
- inanç** bir unvan, bir memuriyet unvanı; maiyet: *beg-ler buyruk-lar ı.-lar* 195.13; *beg-lerke buyruk-larğa ı.-larğa* 195.9.
- ınaru** öte, sonra, ileri, bu yana: *uluş-ınta ı.* 189.22; *bo kün-te ı.* 182.19.
- ırak** uzak, ırak: *ı. öngi üdrülmiş* 166.7; *ür ı.* 185.8.
- iç iç:** *i.-inte* 131.3, 133.17, 141.19, 152.19, 168.21, 188.14, 188.22, 189.9, 190.5-6, 199.9; *i.-teki* 135.15, 175.13, 177.8, 182.22-23, 183.6, 184.10, 194.10, 198.12.

- içgü** içki, içecek, içilecek şey: *aş i.-lerig* 135.14.
- içgüllük** içilesi/içilecek şey, içecek: *yigüllük i. aş-in suvsuş-in* 156.2.
- idege** k.a.: *i. toyın* 137.17; 173.5.
- idl** asla, hiç bir şekilde, hiç bir surette, kesinlikle, (olumsuzluk bildirir): *i. y(e)me* 145.7.
- idiz** yüksek: *i.* 176.17.
- igid** yanlış, hata: *i. yangluğ* 146.15.
- igle-** hastalanmak, hasta olmak (Skr. *vyadhi*): *i.-miş-teki otın em-in* 156.3.
- igsiz** hastaliksız, sağlıklı: *i. ağığ-sız* 191.23; *i. kegensiz* 196.19.
- iış eş**, arkadaş, yoldaş: *i. alınıp* 173.8.
- iışi** kadın, hanım, hanımefendi, sahibe (?): *beg* *i.* 194.9, 194.14; *begig i.-ig* 191.9, 192.20, 194.20.
- iki** iki: *i.* 133.10, 134.5, 134.13, 150.6, 187.16; *üçünç i.* 131, *üçünç i. y(e)g(i)irmi* 149; *üçünç i. otuz* 169; *üçünç i. kırk* 189; *i.-n ar-a* 165.12; *i.-n ar-a-sın'a* 187.22.
- ikileyü** yeniden, ikinci kez, tekrar, bir daha: *i. takı* 138.3, 139.5, 139.17, 140.10, 146.1, 147.22, 191.4; *y(e)me i.* 145.12.
- ikinti** ikinci: *i.* 147.10, 148.12, 149.8, 152.11, 152.22, 161.12, 162.4, 162.17, 186.2, 187.17, 192.2, 195.15, 196.7, 196.19; *bir i.-şke* 195.13.
- ikirer** ikişer: *i. y(e)g(i)irmi* 'onikişer' 176.16.
- il** (I) ülke, memleket, devlet: '*eng'magat i.-te* 172.7.
- il** (II) (krş. *ilig* I) hükümdar, han, hakan: *i. kan* 194.8, 194.13; *i.-ig kan-ıg* 192.8, 192.19, 193.13, 194.19; *i.-inte kanın'a* 195.15.
- ilig** (I) hükümdar, han, hakan: *çakiravart i. kan* 142.7; *nom i.-i III.1?3.*, 175.12, 177.7, 182.18, 186.17, 191.7, 193.9, 199.8; *t(e)ngri-ler i.-i kavşiki-y-a* 168.10; *i.-i kan-ı* 191.23; *t(e)ngri-ler i.-y-e* 158.15, 175.8, 186.11.
- ilig** (II) el: *çintamani ertini-lig i.-ke* 170.14; *öz i.-im* 199.18.
- ilin-** takılmak, ilişmek, yapışmak, tutunmak: *i.-miş yapşınmış* 148.16.
- ilinmemek** takılmamak, ilişmemek, yapışmamak, bağlanmamak: *i. kongül-tin b (e)lgü-din* 170.5.
- ilki** ilk, ilk olan, birinci, baş, başlangıç: *i. i. et'öz-ler'te* 134.1.
- ilkisiz** öncesiz, başlangıçsız, ezeli: *i.* 133.12; *i.-tin'berüki* 168.19.
- ilt-** götürmek, sevk etmek, iletmek, yol göstermek: *teginçsiz orun-lar'ka i.-deçi* 138.10.
- imerigme** bütün, hep, hepsi, çevredeki, etraftaki: *i. kamağ tınl(i)ğ oğlanı* 154.1; *i. alku kamağ tınl(i)ğ-lar* 173.6.
- inç** sükunet, rahatlık, barış, huzur, durgunluk: *i. mengilig* III.3a.1, 164.2, 195.23; *i. kongül* 196.7; *i.-in mengin* 196.10.
- inçe** öyle, böylece, şöyle: *i. tip* 132.4, 132.18, III.3a.17, 147.22, 149.20, 150.11, 151.9, 157.19, 158.14, 157.18, 159.3, 168.9, 168.18, 182.13, 184.1, 184.16, 186.23, 188.20, 189.8, 194.4, 195.2, 197.10, 197.23; *i. k(a)ltı* 147.8, 148.9, 149.3, 151.14, 152.16, 155.14, 162.14, 175.23, 195.11, 196.4, 196.16; *i. erser* 158.14; *i. bilgil* 178.10.
- inçgü** rahat, huzur, sükunet, durgunluk: *i. mengi* 154.9, 160.9; *i. mengi-lig üç üd-ler'te* 166.9; *i. mengig* 198.20.
- inçgüllüğü** huzurlu, sakin, rahat, durgun: *i. mengilig* III.3b.14, 160.11.
- inçip** böylelikle, sonra; fakat, lakin: *i.* III.3b.13, 135.15, 136.6, 145.8, 149.22, 150.17, 184.18, 165.5, 166.5, 186.11, 187.13, 190.8; *neng i.* 160.4, 162.17; *y(e)me i.* 164.14, 165.13.
- inçke** (krş. *yinçke*) ince: *i. oyun-lar* 184.4.
- irinç** yoksul, fakir, sefil, zavallı: *i. y(a)rılığ* 169.9, 180.7, 180.12; *i. radna-v(a)çir şabı* 199.16; *i. umuğ-suz-nung* 170.4, 170.11.
- irinçke-** acımak, merhamet etmek: *tolp yirtinçüğü i.-p* III.3a.2.
- irinçü** günah: *tsuy i.* 132.12, III.3a.9, 137.5, 138.20, 138.23, 139.9, 139.12, 139.22, 140.13, 141.10, 141.13, 146.16, 175.5, 191.12.
- irintür-** sefil etmek, düşkün-zavallı hale getirmek: *i.-düm burçinturdum* 136.11.

irkek (krş. *erkek*) erkek: *tükel-lig i. et'öz-üg bulğay* 157.13.

irü belirti, işaret, gösterge (Skr. *lakşana*): *i.-si b(e)lgüsü* 184.13, 185.5; *i.-ler b(e)lgü-ler* 193.19-20.

isig sıcak: *isig öz 'yaşam, hayat, can': i. öz-lerintin* 135.17; *i. öz-üm-tin* 137.20; *i. öz-ümüz-tin'berü* III.3a.18, 159.4; *i. ö.-in tite* 178.14.

iş iş, görev: *ıduğ i. ködüg-ler-inge* 154.20; *nom i.-in* 196.18; *edgü-lüg i.-lerig* 180.8; *ıduğ i.-leri* 154.13; *edgü-lüg i.-leri* 152.15; *edgü-lüg i.-leringe* 153.8; *ıduğ i.-leringe* 154.15, 155.2.

iş → *iiş*

işi → *iişi*

işle- işlemek, çalışmak, yapmak, yerine getirmek: *nom i.-in i.-deçi* 196.8.

işlet- kullanmak, işletmek: *erkinçe tapımça i.-dim* 136.1.

işlig (ile) donanımlı, süslü; işlek, çalışan; birleşik, girişik, karmaşık (Skr. *samskrta*): *i. nom-lar* 145.14; *i. yirtinçü-de* 190.1.

işsiz işsiz, çalışmaya ihtiyacı olmayan, hareketsiz, zamanın dışında, ölümsüz, semavi (Skr. *asamskrta*): *i. erksinmek-ke tükel-lig* 166.8.

iyin (-DEn) dolayı, takip ederek, (-E) göre, uygun olarak: *i.* 133.16, 135.2, 149.12, 150.9, 151.21, 151.20, 152.4, 152.10, 153.5, 153.9, 153.14, 154.16, 154.21, 155.5, 155.8, 156.8, 156.9, 157.4, 157.10, 157.21, 169.7, 180.15, 180.20, 196.12.

ka akraba; aile (< ?Çin. *kia* < *ka* ?): *ka. kıdaş* 135.16.

kaçan ne zaman, ne zaman ki: *ka.* 131.12, 141.2, 176.13, 191.2.

kağ günah, suç, kusur, kötülük: *mün ka.* 135.7.

kağ akraba, kardeş; dost: *ka-ka kağ* 135.16.

kağın- pişman olmak: *ökünü ka.-u* 140.11; *ökünüp ka.-ıp* 140.1.

kalısız kalmamacasına, bütün, hep, bakiyesiz:

barça ka. 137.22, 165.7; *barça ka. yomka* 138.12.

kalp < Toh.A *kalp* (?) < Skr. *kalpa* devir, dönem, çağ: *tümen ka. üd-lerke'tegi* 165.3; *asanki ka. üd-ler'te* 185.9; *kolti ka. üdün* 185.15; *yuz ka.-larig ertürüp* 152.18.

ka(a)ltı ki, öyle ki, tıpkı, dahası; örneğin: *ka.* 138.16, 141.8, 151.10, 152.1, 153.6, 154.10, 154.18, 159.1, 160.18, 168.23, 169.18, 172.3, 195.3; *ka. m(e)n* 133.12, 163.14, 164.1, 184.17, 185.7, 198.3; *ka. neçük* 139.6, 139.18; *inçe ka.* 'böylece': 148.9, 149.3, 151.14, 152.16, 155.15, 162.14, 176.1, 191.22, 195.11, 196.5, 196.16; *ka. neteg* 171.6, 173.11, 174.8; *y(e)-me ka.* 178.7.

kalyana-prabi << Skr. *Kalyânaprabha*: *ka. ail(ı)ğ t(e)ngri burkan* 173.14.

kalyana-şiri << Skr. *Kalyânaşiri*: *ka. a tı(ı)ğ t(e)ngri burkan* 173.23.

kamağ tamamı, hepsi, bütün, hep, toplam, bütünüyle 'kamu': *ka.* 131.5, 132.10, III.3a.2, III.3b.19, 133.1, 137.21 (2 kez), 149.11, 150.8, 151.11, 152.2, 152.13, 153.1, 153.21, 154.23, 155.3, 154.19, 159.6, 159.12, 159.18, 162.3, 164.2, 164.23, 166.15, 169.14, 170.12, 170.22, 171.23, 173.7, 174.20, 178.21, 179.4, 179.12, 180.14, 180.18, 181.13, 182.16, 183.2, 188.16, 191.11, 193.3, 193.13, 194.1, 194.3, 194.22, 197.7, 198.10, 198.23; *alku ka.* III.3b.1, 133.8, 169.12; *imerigm-e ka.* 154.1; *kop ka.* 171.18; *imerigm-e alku ka.* 173.6; *tolp ka.* 188.11; *ka.-ta baştınkı* 178.8; *ka.-ka bir teg* 184.20; *ka.-ka ayaguluk* 195.21.

kamağlıg bütün, tüm 'kamuya ait': *ka. nom-larig* 164.11-12.

kamağun bütün, hep, toplam, hep birlikte: *ka. barça* 133.11, 182.7, 193.4, 197.8-9; *ka.-ı bir teg* 160.10.

kamşa- sallanmak, yerinden oynamak, titremek: *tepredi ka.-dı* 183.13.

kamşamak sallanma, titreme, oynama: *tepremeki ka.-ı* 184.9.

kan (I) kan: *ka. üntürdüm erser* 134.10.

- kan** (II) hakan, han, hükümdar: *t(e)ngri k.-ı kormuz-ta t(e)ngri* 131.5, 131.18, 132.17, 149.19, 157.15, 167.16, 182.4, 183.23, 188.18-19; *çakiravart ilig k.* 142.7; *çakravart k.* 188.2; *il k. beg üş-i* 194.9, 194.13; *il-ig k.-ıg* 192.8, 192.19, 193.13, 194.19; *ş(i)m-nu k.-ın* 172.17; *ilig-i k.-ı* 191.23; *ilinte k.-ınta* 195.15.
- kan-** kanmak, doymak, tatmin olmak: *küsüs-i k.-gay* 157.13; *kongül iyin k.-gay(-lar)* 196.12.
- kanınçsız** doyulmaz, doyulamayan, 'çok güzel': *k. aşup-lar ıdıp* 176.17.
- kantur-** kandırmak, doyuma ulaştırmak, tatmin etmek: *küsüs-in k.-daçı* 170.17.
- kang** baba: *k.-ın idege toyın* 173.4; *bağşımız k.-ımız* 172.4; *yirtinçü-nüing k.-ı* 163.21; *ög kang* 'anne ve baba': *ög k. k-a қадаш* 135.16; *ögüm-in k.-ımun* 134.15; *ög k.-larım* 137.17, 199.17.
- kang** < Toh. A/B *Ganik* < Skr. *Gaṅgâ* Ganj ırmağı: *k. üzüz katun-ı* 131.6, 182.5; *k. üzüz-deki kum sanınça* 155.15, 161.23, 189.21.
- kanglı** kağm: *k. tilgen-i* 'kağmı tekerleği': *k. tilgen-i teg* 133.20.
- kang-si** < Çin. *K'ang-hi* Çin hükümdarı Şeng-tsu'nun mührü, ve zamanının ona göre tarihlendirilmesi: *tay-çing k.* 199.15.
- kara** halk, avam tabakası: *bodun k.* 'halk': *bodun k.* 192.5, 194.14, 196.12; *bodunug k.-g* 192.9, 192.20, 194.20; *bodun-qa k.-ka* 196.12.
- karıl-** karışmak: *katılı k.-u* 133.15.
- karın** karın, iç: *kongül-lerin k.-ların* 136.10.
- k(a)rtirakut** << Skr. *Grđhrâkuṭa* Akbaba Dağı, Râjagđha yakınındadır: *k. tağ* 183.11, 188.9, 192.24.
- kasınçıg** korkunç, korku verici: *çorkınçıg k.* 172.17.
- kata** defa, sıra, kez: *sekiz on dört yuz ming k.* 187.23.
- katıg** sert, katı: *b(e)k k.* III.3a.11, 190.13, 190.21.
- katıgılan-** gayret etmek, çabalamak, *k.-sarlar* 168.1-2; *bısrunu k.-u* 168.13; *burқан қutinga k.-ıp* 139.21; *burқан қutinga k.-tuqlarınia* 139.8.
- katıgılanmak** gayret etme, çabalama, uğraşma: *yoriğ-larıg büitürgülük k.* 181.6.
- katıl-** katılmak, karışmak: *k.-u karılı* 133.15; *katıl- kavış-* 'sık sık görüşmek, ilişkide bulunmak': *k.-ıp kavışıp* 132.11.
- katun** (burada) tanrıça, ilahe: *kang üzüz k.-ı* 131.7, 182.5.
- kav** < Çin. *ge, kab* hacim ölçüsti (0.1 litre): *şingın k.-ın* 135.9.
- kavış-** kavuşmak: *katılıp k.-ıp* 132.11.
- kavşiki** < Toh.B *Kausike* < Skr. *Kausika* İndra'nın lakabı: *k.-ya* 132.20, III.3a.7, 144.20, 145.4, 146.3, 148.6, 150.12, 161.20, 163.11, 164.17-18, 168.10, 175.3, 176.22-23, 178.10, 181.12, 184.17, 185.7, 187.13, 190.8-9, 191.5; *k.-ya birök* 140.15, 146.9, 161.8, 177.5, 158.17; *ay k.-ya* 189.8; *a k.-ya* 155.14.
- kavşur-** katlamak, bitiştırmek, kavuşturmak, bir araya getirmek: *ayasın k.-up* 132.3, *ayaların k.-up* III.3a.16, 150.21, 182.10.
- kayu** hangi; kim; nice: *kim k.* III.3a.7, 146.10, 150.12, 157.1, 158.17, 161.9, 161.23, 166.23, 168.11, 169.20, 175.8, 177.5, 190.19, 191.15; *k.* 138.6, 140.15, 141.14, 147.3, 154.13, 157.7, 164.18, 168.19, 193.7, 194.8; *k. k.* 140.16, 189.4, 191.17, 195.4; *k. neçe* 153.19, 159.9, 169.11, 172.20; *k.-lar ol* 147.7, 148.8, 149.1-2, 162.13, 191.21, 195.11, 196.3, 196.15; *k.-ları erser* 191.17.
- kazgan-** kazanmak: *kılmış k.-mış bolur-lar* 155.23.
- keç** geç, erken değil: *ür k. uzun üdün mengün* 160.5, 164.5.
- keç-** geçmek: *ertmiş k.-miş ketmiş* 146.8.
- kedgülük** giyilecek, giyilesi, giyilir türden, giymek için: *k. ton-ın kedim-in* 156.1.
- kedilme-** yeni bir şekle girmemek, yeni bir bedene sokulmamak: *tişi aj-unın-ta k.-geyler* 191.4-5.
- kedim** giyim, giysi, elbise: *kedgülük ton-ın k.-in* 156.1.

kedki sonraki: *k. yirtinçü-de* 164.16.

kegensiz hastaliksız, sağlam: *igsiz k.* 196.19.

kel- gelmek: *kirtü-din kel-* = Skr. *tathâta: kirtü-din k.-miş* 144.23, 145.15; *arış-ın k.-miş* 185.13, 187.4; *kirtü-din k.-mişig* 161.13; *kirtü-din k.-mişke* 161.11; *tapa k.-tiler* 131.12; *kel- bar-* 'sık sık gitmek, görüşmek, yolculuk etmek, gelip gitmek': *k.-i barı* 196.21; *öz-in ok k.-ip* 195.21; *kin k.-igme üd-erte* 138.14, 146.1, 187.2; *kin k.-igme üd-deki* 139.7, 141.5, 145.11, 152.8, 153.12, 155.2, 158.6, 171.12; *öngre ertmiş kin k.-igme* 160.19; *ertmiş k.-teçi közünür* 156.21; *öngre ertmiş kin k.-teçi* 174.9.

kelig gelme, geliş (*kuu* ile): *riti kuu k. edrem* 131.20; *kuu k. edrem-ler* 184.19; *kuu k. edrem kücinde* 189.1, 189.2.

kemiş- atmak, fırlatmak, terk etmek, vazgeçmek: *üç yavlaq yol-larta k.-teçi* 138.7.

k(e)nti (krş. *k(e)ntü*) kendi: *k. tuyunup* 172.22.

k(e)ntü (krş. *k(e)nti*) kendi: *k. özüm* 134.22; *k.* 142.1, 149.13; *k. öz-i* 189.15; *k.-nüng* 148.14; *altın küvrüg-ler k.-n etdiler* 183.19; *altın-luğ küvrüg-ler k.-n etmeki* 184.7; *k.-n tuymış burқан* 187.9.

k(e)rgek gerek, ihtiyaç, lüzum: *-miş k. III.1?10, III.3a.17, 140.21, 141.12, 142.3, 142.11, 142.21, 144.4, 144.18, 151.9, 155.8, 157. 7, 157.12, 159.3, 161.6, 167.5, 167.9, 168.18, 175.3.*

k(e)rgeklig gerekli: *munçulayu ertingü k. III.3a.5.*

kerişlig kavgalı, çekişmeli, küskün: *tütüş-lüg k. tın(ı)ğ-larış* 169.1.

kes- kesmek, ayırmak: *üzmiş k.-miş erser* 148.15.

keşin bölüm, sûtra'nın bölümü (< ?): *birer bölükün birer k.-in* 198.14.

ket- (krş. *kit-*) uzaklaşmak, vazgeçmek, gitmek: *ertmiş keçmiş k.-miş* 146.8.

kev- zayıflatmak, güçsüzleştirmek: *k.-er kücsire-tür* 163.10-11.

kıdığ kıyı, kenar, uç: *narayançan üzüz k.-inta* 172.8.

kıl- yapmak, etmek, yerine getirmek, ifa etmek: *k.-miş* 132.12, 133.9, 138.4, 140.18, 141.4, 149.6, 155.12, 168.17, 171.13, 179.18; *ayığ kılınç-kıl-* 'kötü davranışta bulunmak, istenmeyen davranışta bulunmak': *ağır ayığ kılınç-larış k.-muş erserler III.3a.10; ağır ayığ kılınç-ış k.-muş erser* 148.11; *k.-muş ku[v]ratmış* 137.4; *kşanti kıl-* 'af dilemek, pişmanlık göstermek, suçlarını itiraf etmek': *kşanti k.-miş* 141.12, 169.5; *k.-miş edgü-leringe* 149.12; *tüz baz k.-miş* 169.2; *k.-miş* 171.9, 175.1, 179.21; *k.-mişların* 135.4; *tapış uduğ kıl-* 'saygılı olmak, saygı göstermek': *tapış uduğ k.-miş* 178.11; *tapış uduğ k.-sar* 161.12, 162.4; *tapış uduğ k.-ip* 176.10; *iki arka k.-tım erser* 134.13; *k.-tım ku[v]ratdım erser* 134.18; *k(e)ntü öz-üm k.-tım erser* 134.22; *k.-maz m(e)n* 138.4, 139.5-6, 139.18, 140.10; *ağır ayığ kılınç-ış k.-sarlar* 140.17; *kşanti k.-sar* 146.16, 146.19; *kşanti k.-sarlar* 132.14; *kşanti ç (a)mkuş k.-sarlar* 140.12; *buyan edgü kılınç k.-sarlar* 168.14; *öğretiş k.-sarlar* 190.22; *k.-u turmuşlarış* 135.1; *k.-u tüketmiş* 139.3, 139.15, 140.7, 152.7, 153.11, 155.1; *k.-u turur* 151.12, 153.7; *tükel-lig k.-u* 154.12; *inçgü-lüg mengi-lig k.-u* 160.11; *asığ tusu kıl-* 'yararlı olmak': *asığ tusu k.-u* 185.17, 190.4; *k.-u y(a)rlıkagalı* 192.15; *bir uçluğ k.-ip III.3a.17; kşanti çamkuş k.-ip* 139.10, 140.2; *inç mengi-lig k.-ğalı III.3a.1, 164.3 (k.-ğalı!); asığ-lig tusu-luğ k.-ğalı III.3b.15; kşanti k.-ğalı ötmek* 170.19-20; *kşanti k.-ğalı ötmemiş* 179.22-23; *k.-taçılar* 135.3; *asığ tusu k.-taçı* 191.8-9; *k.-guluğ* 152.9, 152.19, 153.13.

kılın- hazırlanmak, meşgul olmak, ilgilenmek, uğraşmak: *k.-u yançdım* 134.6; *kşanti çamkuş k.-ip* 138.19.

kılınç iş, davranış (Skr. *bhava, samskâra*): *k. adartmak-ın öçürmek III.1?4, 175.13, 177.8, 184.10, 199.9; k. adartmak-ı uğur-inta III.3a.8; k. yol-ların* 134.20; *ağır ayığ k.* 141.13, 146.17; *ayığ k. adartmak-ı* 148.5; *buyan edgü k.* 156.14, 156.19, 163.13, 166.21, 168.13, 177.14, 178.12, 178.21,

- 166.21, 168.13, 177.14, 178.12, 17821, 179.3, 179.8, 179.11, 179.17, 179.23, 180.5, 180.21, 181.9, 182.1; *buyan edgü k.-ning* 157.22, 158.3, 167.14; *k.-ıg* 148.11, 151.7, 156.8, 156.10, 157.3, 167.7, 198.21; *k.-ka* 168.1, 177.13, 178.16, 178.19, 179.1, 179.10, 179.15, 179.20, 180.2, 180.9, 180.17, 18.7, 181.11, 197.1; *k.-ım* 171.23; *k.-ı* 177.1; *k.-lar* 140.13-14, 148.7, 148.18, 149.1; *k.-larning* 148.20; *k.-larıg* III.3a.9-10, 134.5-6, 134.17, 134.21, 136.20, 138.3, 139.5, 139.17, 140.9, 168.17, 171.5, 171.9, 175.5; *k.-larım* 138.11, 139.1, 139.3-4, 139.13, 139.15-16, 140.5, 140.8, 151.21, 168.22, 169.11-12, 170.1, 170.8, 170.11-12; *k.-larımın* 137.6, 137.22, 138.4-5, 171.19; *k.-larımız* 160.14-15; *k.-larımıznu* 160.15-16, 161.3; *k.-ları* 132.14, 138.20, 151.13, 152.15; *k.-ların* 132.12-13, 133.10, 139.9, 139.22, 140.19, 141.11, 149.6, 149.14, 160.21, 168.4, 171.13, 175.2, 179.18-19, 179.22; *k.-laringa* 141.4, 150.8, 151.17, 152.3.
- kılınçlıg** davranışlı, davranışa sahip: *ayıg k.* 132.21, 144.3, 145.6, 147.18, 185.3-4; *buyan edgü k.* III.3a.3, *ağır ayıg k.* 142.1, 146.23-147.1, 191.13; *yavlaq ayıg k.* 142.20; *ayıg yavlaq k.* 144.16-17; *tsuy ayıg k.* 147.5-6.
- kılma-** yapmamak, etmemek, işlememek: *k.-yuq ayıg kılınç-larıg* 138.3; *k.-duq ayıg kılınç-larıg* 139.4; *k.-duk ... kılınç-larıg* 139.16-17; *k.-duq ağır ayıg kılınç-larıg* 140.9; *tıdıg ada k.-mıg* 179.8, 179.11; *idi y(e)me k.-sar* 145.7.
- kılmak** yapma, etme: *kşanti k.* 144.1-2, 146.23; *tapıg udug k.-tın tır(ü)mıg* 156.13.
- kılmaklıg** yapma, etme, 'kılmaklı': *kşanti k.* 141.22, 142.9, 142.18-19, 144.15, 145.22; *asıg tusu k.* 184.22.
- kılmamak** yapmamak, etmemek: *tıdıg ada k.* 179.10.
- kıltur-** yaptırmak, ettirmek: *k.-tum erser* 135.1.
- kınıg** istek, özlem, arzu, iştıyak: *y(i)ti k.-ta turup* III.3a.12.
- kırk kırk:** *üçünç bir k.* 187; *üçünç iki k.* 189; *üçünç üç k.* 191; *üçünç dört k.* 193; *üçünç biş k.* 195; *üçünç altı k.* 197; *yiti k. türlüg* 197.14; *üçünç yiti k.-ta tolu boltı* 199.
- kısıt** boğaz, vadi, geçit (= manastır?): *k. arayadan orun-larta* 196.10.
- kıvırğaklan-** cimrilik etmek, pintilik etmek: *az-lantum k.-lantum* 136.16.
- kız kız:** *radnaprabi atl(ı)g k.* 186.12, 187.1; *töz-ün-ler oğlu töz-ün-ler k.-ı* 132.9, 146.11, 150.8, 150.18, 151.5, 151.8, 155.10, 155.22, 158.18, 167.22, 175.9, 175.19, 177.21, 190.10, 190.15.
- kızsız** tok, gözü tok, (herhangi bir şeye) gereksinimi olmayan: *açsız k.* 196.19-20.
- [kiadara]kut** kırş. *k(a)tirakut: [k.] [tag-ta] III.1?9.*
- kım** kim; ki, öyle ki, şayet: *k. kayu* III.3a.7, 140.15, 146.10, 150.12, 157.1, 158.17, 161.9, 161.23, 166.23, 167.20, 168.10, 175.8, 177.5, 177.20, 189.12, 189.16, 190.9, 190.19, 191.15; *k.* 141.14, 153.20, 155.20, 158.4, 165.20, 166.1, 167.14-15, 176.5, 190.4, 198.19.
- kin** sonra, gelecek, sonraki: *k. keligm-e* 138.14, 139.6, 141.5, 145.11, 146.1, 152.8, 153.12, 155.2, 158.6, 171.12, 187.1; *öngre ertmiş k. keligm-e* 160.19; *öngre ertmiş k. kelteçi* 174.9.
- kinki** sonraki, gelecekteki: *ortunkı k.* 134.2; *k. tınl(ı)g-lar* 158.5; *k. buyan erser* 161.19; *k.-si* 162.10.
- king** geniş, bol, çok: *k. tüş-lüg* 143.14.
- kingürü** ayrıntısıyla, açarak, yayararak, 'genişleterek', bütünüyle, mufassalan: *k. yadılmıg* 188.6; *k. yöre* 193.10; *k. yoryur* 195.5; *k. aça yada* 198.8; *k. nomlayu* 175.17; *k. nom-lasar-lar* 191.19.
- kir-** girmek: *nurvan-ka k.-ü* 160.4, 164.4, 164.13, 190.3; *nom töz-inte k.-ip* 146.13, *koğül-leringe k.-ip* 193.21; *nurvan-ka k.-geli* 159.10; *nurvan-ka k.-metin* 167.11, 181.19; *nurvan-ka k.-tüklärinte* 176.14-15.
- kkir** kir, leke, pislik: *k. tapça-ların* 132.21, 147.1, 147.6, 185.4, 191.13; *k. tapça* 145.7; *k. tapça-larıg* 147.18; *k.-in tapça-sın* 142.10;

k.-lerin tapça-ların 142.1-2, 142.20, 144.3, 144.7; *nuzvanu-lıg k.-lerin tarkarıp* 185.21.
kkirli kirlî, lekeli: *k. tapça-lıg* 135.13.
kirtgünç inanan, inançlı, imanlı, mümin: *süz-ük k. kōngül-in* III.3a.11, III.3b.23, 150.22, 154.16, 159.2, 168.16, 190.13, 190.21, 198.15; *k. kōngül-lüg* 137.16; *süz-ük k. kōngül* 146.14, 157.7; *kōp süz-ük k. kōngül-üm* 153.4; *süz-ük k. kōngül-lüg tınl(ı)ğ-lar* 175.10, 175.19-20, 177.22, 190.15; *süz-ük k.* 178.13.
kirtü gerçek, hakikat, doğru: *çın'k.* 'gerçek, doğru': *çın'k.* 132.22, 133.3, 133.4 (2 kez), 133.5, 137.8, 137.10, 137.11, 137.12, 156.6, 165.18, 192.21, 194.6; *kōni k. nom-uğ* 134.11; *ežüküg k. ermez-ig* 135.12; *k. nom töz-lüg* 160.2; *k. yorüglər* 197.21, 198.5, 198.8; *k.-din kelmiş* = Skr. *tathâgata: k.-din (kelmiş)* 144.23, 145.15, 161.11, 161.13.
kışi kişi, insan, şahıs: *kim kayu k.* 161.9, 161.23; *bir k.* 161.12, 162.5, 176.6; *tükel-lig k. et'öz-in* 176.4; *ol k.-ning* 177.1; *koltı nayut tümen k.-ler* 186.4.
kışisiz insansız, boş, ıssız, 'kişisiz', kimsiz-kimsesiz: *mensiz k. tınl(ı)ğ-sız yaşağ-lı-sız* 145.16.
kit- (krş. *ket-*) gitmek, uzaklaşmak, vazgeçmek, çekinmek: *tarıkar k.-er* 149.1; *teginip k.-ip* 131.16; *tarıkguluk k.-gülük* 148.8.
kiter- uzaklaştırmak, gidermek, yok etmek, ortadan kaldırmak: *tarkaru k.-ü birgey biz* 193.17-18; *tarkarğuluk k.-gülük* 175.6.
kizle- gizlemek, saklamak: *k.-ser yaşursar* 141.1; *k.-mez m(e)n* 138.2; *k.-gülük yaşurğuluk ermez* 140.20.
koğ- bırakmak, koymak; terk etmek, vazgeçmek: *et'öz k.-ğaysuk üdde* 190.23.
koçdur- bırakırmak, koydurmak; vazgeçirmek: *y(a)vlak kılınç-larığ k.-up* 181.1-2.
koğıkartur- (aşağı) koymak, alçaltmak, değerini kaybettirmek: *k.-up* 145.12
koğ toz, zerre, atom: *evrinçkençig k. parmanu-lar* 171.17.

kol- istemek, dilemek, rica etmek: *kut k.-muş k(e)rgeç* 175.2.
koltı << Skr. *koṭi* sayısız, çok, sonsuz derecede çok: *k. kalp üdün* 185.15; *yuz ming tümen k.* 177.16; *yuz ming k. nayut tümen* 185.19; *toğuz on ming k. nayut tümen* 186.4; *toğuz on sekiz ming k. nayut* 186.9.
kolu zaman, vakit, dönem, çağ; *bir üdde k.-da* 176.3; *üd-ler k.-lar* 181.18.
kolula- ayrıntısıyla-enine boyuna düşünmek, derinlemesine düşünmek, inceden inceye araştırmak, gözlemlemek, düşünüp taşınmak: *tengleyü k.-yu teginser biz* 197.11.
koluluğ ölçülü, sayılı, 'vakitli, zamanlı': *san-lıg sakış-lıg ülgü-lüg k.* 156.15.
kolusuz ölçüsüz, sayısız, çok, 'vakitsiz, zamansız': *sansız sakış-sız ülgüsüz k.* 156.20.
kōp bütün, hep; bütünüyle; her türlü, çok, bir çok: *k.* III.3a.20, III.3b.22, 137.4, 146.13, 150.22, 153.3, 154.15, 159.14, 160.7, 168.15, 198.14; *k. kamağ* 171.18; *k.-ta kötrülmüş III.1?3*, 175.11, 177.7, 182.17, 186.16, 191.6, 199.7; *k.-d(a) kötrülmüş* 193.8.
korķ- korkmak: *k.-sar belingleser* 141.7.
korķınç korku, tehlike: *k.-ta sıkış-ta* 180.6, 180.11.
korķınçığ korkunç, müthiş: *k. kasıncığ* 172.17.
korķınçsız korkusuz, korkmayan: *k. bilge bilig-ning* 164.8.
korumuzta < Soğd. *xwrmzδ/hormuzd/* İndra, Şakra: *k. t(e)ngri* 177.2-3; *t(e)ngri kan-ı k. t(e)ngri* 131.5, 131.19, 132.18 (*t(e)ngri-ke*), 157.15, 167.16, 182.4, 183.23, 188.19; *k. t(e)ngri-ke* 158.13, 168.8; *ez-rua k.* 192.10, 193.2, 197.6.
kōdüg iş, uğraş, meşgale: *ıduğ iş k.-leringe* 154.20-21.
kōkeddür- övmek, methetmek, yüceltmek, göklere çıkarmak: *k.-tüm erser* 137.3; *k.-üp* 135.11.
kōküz göğüs, kalp; düşünce, fikir: *kōngül-üm k.-üm* 136.18.
kōlüngülüg taşıtlı, vasıtalı, araçlı: *üç türlüg*

k. nom-larta 168.12.
köni doğru, gerçek: *k. kirtü nom-uğ* 134.11; *k. nom-ta* 136.8; *k. tüz tuymak* 144.12, 172.1; *k. ongaru* 147.9; *k. tüz tuyuğ-lı* 153.19, 185.14, 187.4; *k. tüz tuymak-ıg tuyup* 173.9; *k. törü-çe* 192.5, 194.9; *k. nom-lar* 187.20; *üz-eliksiz üz-dünki yig k. tüz tuymak* 132.7, 149.15, 151.22, 158.19, 159.7, 160.22, 167.1, 167.23, 171.1, 171.20, 183.4, 186.19, 188.4; *yig k. tüz tuymak-ıg* III.3b.2, 153.22; *üzeliksiz yig k. tüz tuymak* 161.4, 160.17, 174.13; *ançaka'tegi k. nom-lar* 198.5; *ançata k. nom-lar* 198.8.
kongül gönül, yürek, kalp; düşünce (Skr. *manas, citta*): *kongül örit* 'karar vermek' = Skr. *cittotpāda*: *k. öri-tip* 141.18, 146.14, 154.7; *köni ongaru k. turgurmak-tın* 147.9; *ayançang k. öritmiş erser* 147.15; *ayançang k. turgursar* 148.4; *yangırtı k. öritmek* 152.17; *k. turgur-zun-lar* 158.10; *k. öritü y(a)rılıkap* 159.19; *uluğ edgü ögli k.* 164.10; *k. öritdürgeli ötleme* 178.23; *k. öritdürgeli öt-lemiş* 179.2; *k. iyin kañgay(-lar)* 196.12; *inç k.* 196.7; *y(a)rılıkañçuçı k.-te* 165.10-11; *ilinmemek k.-tin b(e)lgü-din* 170.5; *bulmamak k.-tin* 170.7; *süz-ük kirtgünç k.-in* III.3a.12, III.3b.23, 150.23, 159.2, 168.16, 190.13, 190.21; *k.-in sañınu (ens.)* 134.8; *yavlağ k.-in* 134.9; *k.-in* 134.19; *bir uçluğ k.-in* 147.23; *bir uçluğ ög-in k.-in* 150.23; *esir-kençsiz ökünçsiz k.-in* 198.15; *çop süz-ük k.-in* 198.15; *k.-üm üz-e* III.3b.21; *k.-üm köküz-üm* 136.18; *süz-ük kirtgünç k.-üm* 153.15; *k.-üngde neteg ol* 176.23; *ögin k.-in yakın tutup* 149.5; *çop süz-ük k.-ümüz* III.3a.20-21, 159.15; *kuvrag-ıning k.-lerine* 193.21; *k.-lerin bir uçluğ kılıp* III.3a.16; *k.-lerin karın-ların* 136.10.
kongüllüg kalpli, gönüllü, gönle sahip, düşünceli: *tüz k.* 134.12; *bir k.* 135.3; *kirtgünç k.* 137.16; *ilinmiş yapşınmış k. erser* 148.17; *türlüg k.* 167.24; *y(a)rılıkañçuçı k.* 172.6; *süz-ük kirtgünç k. tın(i)ğ-lar* 175.10, 175.20, 177.22, 190.10, 190.15-16.
kör- görmek, bakmak: *uz k.-ür t(e)ngri yir-i*

y(a)rılıkañçuç-ın k.-tiler 188.15-16; *k.-ü y(a)rılıkañçuç-un-lar* 133.11, 137.15; *idiz körkle k.-ü kañıçsız* 176.17; *kılı turmışlarıg k.-üp* 135.2; *yoridaçı-larıg k.-üp* 136.9; *k.-üp küniledim* 136.12; *k.-üp uçuzladım* 136.14; *asığ-ın k.-üp* 146.22; *anı k.-üp* 188.16; *k.-geli udı-lar* 131.4; *k.-geli bolgay-lar* 191.1; *k.-geli bolsar-lar* 191.3.
körgülük görülecek, görüntüsü, görülmesi gerekli: *burkan-nung k.-i* 169.20.
körk güzellik, ihtişam, görk, görkem, görünüş: *soğançıg öng k. b(e)lgü-lerin* 164.20.
körkit- göstermek: *k.-miş boşgunmuş (boşgurmış !)* 136.5; *k.-ü y(a)rılıkap* 174.14; *k.-gey biz* 193.20.
körkle güzel (Skr. *sobha*): *idiz k. körü kañıçsız* 176.17; *t(e)ngridem k. mantarik m(a)ha-mantarik-te* 183.12.
[körklüg] güzel, görklü; güzel görüntüsü: *[k.] mengizlig III.1??*.
körtrül- (krş. *kötrül-*) yükseltmek: *çopd(a) k.-miş* 193.9.
körüm bakış, görüş, görünüş, manzara; kanı, kanaat: *t(e)rş tetrü k.* 136.17; *ağkanğuluk üzümek k. ermez* 165.15; *ağkandaçı k.-ke sanmaz* 165.10; *öngi ermez k.-lerin b(e)lgürtür* 165.16-17; *k.-lerin yorer* 165.18.
kötrül- yükseltmek, yüceltirmek: *atı kötrülmüş* 'adı yüceltilmiş, adı yükselttilmiş' = Skr. *lokajyeṣṭha*: *atı k.-miş* 133.2, 132.5, 149.21, 157.20, 167.19, 182.14, 184.1-2, 188.21; *çopta k.-miş III.1?3*, 175.12, 177.7, 182.17-18, 186.16, 187.10, 191.6, 199.7; *atı k.-miş e* 183.20, 193.6; *atı k.-mişlerke* III.3b.20.
köy- yanmak, 'göyünmek': *tutunmuş k.-er otuğ öçürgeli* 141.9.
köz göz (Skr. *caksus*): *çın kirtü k.-leri* 133.4; *y(a)rılıkañçuç k.-leri* 137.10.
közün- görünmek, gözükme: *k.-ür üd* 'şu an, şimdi, içinde bulunulan zaman': *k. üdki* III.3a.23; *uz k.-ür t(e)ngri yir-i* 143.19; *k.-ür üddeki* 139.19, 152.2, 152.12, 153.17, 154.18, 158.9, 177.11; *k.-ür üdde* 145.8, 145.10, 151.12; *k.-ür bo üç üdki* 156.21,

- 160.19; *k.-ür bo üç üd-ler*te 174.10; *k.-miş burkan-lar*ı 131.3; *y(a)ruk-lar k.-ti* 183.22; *k.-ü y(a)rılıka*daçı 188.22, 189.9, 190.6; *k.-deçi* 189.11.
- közünmek** görünme, gözükmek: *y(a)ruk-lar k.-i* 184.3-4.
- közünügme** görünen, gözüken: *k. b(e)l-gürtm-e burkan* 189.2; *yügerü k. bursang kuvrağ-larka* 135.22.
- kşan** << Skr. *kşana* kısa an, an, lahza: *bir k. üdde* 140.19, 172.21.
- kşanti** << Skr. *kşânti* tövbe, pişmanlık, nedamet, günah çıkarma; sabır: *k. kıl-’pişman olmak, af dilemek’*: *k. (kıl-)* 132.14, 141.12, 179.19, 179.22, 146.16, 146.18, 169.5; *k. öünü teginür’(e)n* 138.6; *tijit k. (bol-)* 138.13, 138.21, 139.14, 140.6; *k. çamkuy (kıl-)* 139.10, 140.2, 140.12, 141.12; *k. kılmağ-lıg* 141.22, 142.9, 142.18, 144.15, 145.21; *k. kılmağ* 144.1, 146.22.
- kua** < Çin. *hua* çiçek: *tuu türlüg k. çeçek-in* 176.19; *t(e)ngri yir-in-deki k. çeçek-lerig* 183.14.
- kum** kum: *kang üzüz-deki k. sanınça* 155.15, 162.1, 189.21; *öngreki k. sanınça* 166.19.
- kun-** çalmak, yağma etmek: *k.-tum altım oğurladım* 135.22.
- kunaprabı** << Skr. *Guṇaprabhâ*: *k. atl(i)ğ t(e)ngri burkan* 173.15.
- kurla** defa, kez, sefer: *üküş k. burkan-lar-ka* 163.17.
- kuurğ** (krş. *kuuruğ*) kuru, boş, gerçekliği olmayan: *yok. k. =* Skr. *sūnya* ‘varlıksız, varlığı olmayan, boş’: *yok k. yala urup* 135.6, *yok k. töz-lüg için* 145.20.
- kuşalamul** < Toh.A/B **kūśalamūl* < Skr. *kuśalamūla* iyi esas, iyi töz, güzel tohum, fazilet esası: *k. tüme edgüüg töz yiltız-ların* 165.22, 191.9; *k. tüme töz yiltız* 168.2.
- kuşatri** << Skr. *kşattara* sayvan, küçük çardak, gölgelik: *erdini tuuğ bra k.-lerin* 176.21.
- kut** mutluluk, saadet; asalet, soyluluk; azamet; ruh: *k. kolmış* 175.2; *k. bulmuş* 176.7; *k. buyan* 193.19; *burkan k.-ı* 167.20, 167.24, 168.11, 183.4, 186.19; *burkan k.-ın* 132.8, 153.23, 158.20, 159.8, 163.20, 167.2, 172.3, 173.11, 174.14, 180.16, 180.21, 183.8, 188.4; *şorıdpan k.-ın sakardagam k.-ın* 144.5-6; *anagam k.-ın arhant k.-ın* 144.6; *pratyikabut k.-ın* 144.7, 176.5; *arhant k.-ın* 155.18, 185.22, 186.6, 186.10; *burkan k.-inga* 138.18, 139.8, 139.21, 141.18, 152.16-17, 159.13, 160.17, 160.23, 161.5, 168.5, 171.1, 171.6, 171.10, 171.14, 171.21, 172.2, 186.2, 189.13, 190.17-18; *üç türlüg k.-lar-ka* 178.22, 179.2; *üç türlüg k.-larıg* 179.9, 179.11.
- kutgar-** kurtarmak: *oz-ğurur k.-ur* 166.5; *ozğuru k.-u* 174.16-17; *kutruldaçı tınl(i)ğ-larig k.-u tüketip* 189.18; *ozğurğ-ka k.-ğuka* ölemek 180.1; *ozğurğ-ka k.-ğuka* ölemiş 180.4.
- kutgarmak** kurtarma, kurtarış: *boşumak k.* 180.8-9, 180.13.
- kutılıg** kutlu, kutsal, kuta sahip (*kut* + 3. kişi iyelik eki *ı* + *lıg*): *burkan k.* 151.23, 181.5.
- kutlug** kutlu, kutsal, mukaddes: *k. [kidara]kut [tağ-ta] III.1? 9*; *k. buyanlıg* 131.1; *açılmağ k. kün* 199.19; *edgü k. yalanguk-lar* 135.5; *töz-ün-ler k.-lar* 193.12, 195.6-7.
- kutrul-** kurtulmak: *k.-daçı tınl(i)ğ-larig* 189.17; *ozğ k.-gu için* 199.17.
- kutrulmak** kurtulma, kurtuluş: *k. bölük-lüg* 169.16; *k. küsüş-lüg* 174.19.
- kutrulmağlıg** kurtulma, kurtuluş: *k. edgü üze* 132.23.
- kuuruğ** (krş. *kuuruğ*) boş, kuru: *yok k. =* Skr. *sūnya* ‘boş, kuru, gerçeksiz, varlıksız’: *töz-i yok k. için* 145.15.
- kuvrağ** topluluk, dinî topluluk, (Budist) cemaat (= Skr. *saṅgha*): *bursang k.* 134.4; *tirin k.* 188.11, 191.16, 197.8, 198.24; *tirin k. arkası* 188.17; *k. 192.16*; *üçünç k.-ka* 186.13; *t(e)ngri-ler k.-ı* 131.6, 182.6, 182.16, 183.3, 193.14; *tirin k.-ı* 131.8; *yekler k.-ı* 193.4; *satıgçı-lar k.-ı* 196.21; *şuulüg k.-ıning* 193.21; *arhant-lar k.-inga* 155.23; *başdınkı k.-inga* 185.18; *ikinti k.-inga* 185.18; *üçünç k.-inga* 186.7; *t(e)ngri-ler k.-inga* 192.17, 194.3-4; *tirin-ingiz-ler k.-ingizlar* 194.17;

- bursang k.-larığ* 134.13; *bursang k.-larğa* 135.21, 135.22, 156.7; *bursang k.-lartın* 169.3.
- ku[v]rat-** toplamak, bir araya getirmek: *ayığ kılınç-larığ kılınç k.-dim erser* 134.18; *kılmış k.-mış* 137.4.
- ku-** kollamak, yardım etmek, gözetmek, korumak: *k.-ü küzetü* 148.1, 192.12, 192.20, 193.15, 194.20.
- küç güc,** kuvvet; koruma, yardım: *on [türlüg] k.* 164.8; *k. küsün* 193.19; *k.-i küsün-i* 184.12; *şuu-lüg k.-i* 192.3; *k.-in küsün-in* 131.21; *ültag-ları k.-inte* 145.5; *kılınç-larım k.-inde* 151.21; *buyan k.-inte* 163.19, 164.7; *(buyan edgü kılınç) k.-inte* 166.22, 170.12, 171.23; *küü kelig edrem k.-inde* 189.2.
- küç ed-** güçlenmek, kuvvetlenmek: *nuz-vanu-lar-ning k.-dükinde* 133.19.
- küçlüg** güçlü, kuvvetli: *uluğ k. yekler* 193.3.
- kün gün:** *bir k. bir tün* 140.22; *açılmak kutluğ k.* 199.19; *üçünç k.-ni* 199.18; *bökünki k.-ke'tegi* 133.13; *bökünki bo k.-te* 137.7; *bo k.-te maru* 182.19.
- künile-** kıskanmak, imrenmek, haset etmek, günölemek: *k.-dim erser* 136.13.
- küntüz gündüz:** *tünle k. altı üdde:* III.3a.13, 150.18, 158.23, 168.15; *tünle k. ürüg uzatı* 193.15.
- küri** ölçek, hacim ölçüsü, kile: *k.-n kürilikin* 135.9.
- kürilik** ölçek, hacim ölçüsü: *kürin k.-in* 135.9.
- küse-** istemek, dilemek, arzulamak: *k.-miş küsüs-leri* 196.12; *k.-ser* 142.7-8, 146.17; *tip k.-serler* 142.17, 143.22, 144.7-8, 144.14, 157.3, 157.9-10, 158.21; *burkan kutın k.-serler* 167.2; *burkan kutın k.-deçi* 132.8.
- küsün** güç, kuvvet: *küç k.* 193.19; *küçi k.-i* 184.12; *küçin k.-in* 131.21.
- küsüs** istek, dilek, arzu: *k. örüz-ün-ler* 158.8; *k.-te tur-gurmak* 181.4; *k.-üm teginür* 158.1; *ol k.-i* 157.12-13; *k.-in kanturdaçi* 170.17; *inç mengilig kılğalı k.-in* III.3a.1; *asığ-lıg tusu-luğ kılğalı k.-in* III.3b.15; *burkan kutı k.-in* 186.19, 186.20; *küsemış k.-leri* 196.12.
- küsüşlüg** istekli, arzulu, isteyen, arzulayan: *burkan kutı k.* 167.21, 183.5; *kuturulmak k.* 174.19.
- küü (I) < Çin.** *hua < h^{wa}*, Sino-jap. *kuo, ke* değiştirme, tebdil, başkalaşma, başkalaşım, dönüşüm: *kuu kelig = Skr. aupapâduka, upapâduka* 'başkalaşma uğrayarak (yeniden) doğma': *riti k. kelig edrem* 131.20; *k. kelig edrem-ler* 184.19; *k. kelig edrem küçinde* 189.1.
- küü (II) şöret, ün, şan, ad:** *aç k.* 195.20; *atım k.-m* 188.5.
- küvrüg** davul: *nom-luğ k.-üg* III.3b.9, 154.3; *t(e)ngriDEM altun k.-ler* 183.19; *t(e)ngriDEM altun-luğ k.-ler* 184.6.
- küzet-** korumak, gözetmek, kollamak: *ç(a)k-şap(a)t k.-miş* 178.21; *küyü k.-ü* 148.1, 192.12, 192.20-21, 193.16, 194.21.
- küzetdürmek** korutmak, gözetirmek: *burkan kutın k.* 180.17, 180.21.
- küzetmek** koruma, kollama, gözetme: *ç(a)k-şap(a)t k.* 151.15, 178.19.
- labay < Çin.** *luo bei* boru, borazan, üflemeleli muzik aracı: *nom-luğ l.-ıg ürdeçi-lerke* III.3b.10; *nom-luğ l.-ıg ürüp* 154.4.
- magat < Toh. Mâgat < Skr. Magadha** y.a.: 'eng m. il-te 172.7.
- mağabodî << Skr. Mahâ + bodhi** 'büyük aydınlanma'; Budanın, altında sezmişliğe, aydınlanmaya ulaştığı ağaç: *m. söğüt tüpinte* 172.7.
- m(a)ğabrahmi << Skr. Mahâbrahman:** *m. at(i)ğ uluğ ez-rua ergüsü t(e)ngri yir-i* 143.2.
- m(a)ğamantarik << Skr. Mahâmandâraka** kutsal bir ağacın çiçeklerinin adı: *mantarik m.-te* 183.12-13.
- m(a)ğaraaç << Skr. Mahârâja** 'büyük hükümdar': *tört m. t(e)ngriiler* 182.6, 192.10, 193.2, 197.7.
- mağayan << Skr. Mahâyâna** 'büyük araç', iki büyük Budist mezhepten biri, Kuzey

- Budizminin adı: *m. nom içinde* 141.19.
- mantarık** << Skr. *Mandâraka* (yetişme, büyüme) kutsal bir ağaç: *m. m(a)hā-mantarık-te* 183.12.
- manga** (*ben*'in datifi) bana: *m. burkan kutinga* 186.22, 189.13.
- m(e)n** 1. *ben*, 1. tekil kişi zamiri: *m.* 133.12, 137.16, 144.22, 145.2, 151.16, 152.23, 153.17, 154.14, 158.16, 159.4, 163.13, 163.14, 164.1, 169.12, 171.16, 174.19, 186.11, 187.13, 189.13; 2. 1. kişi eki: *açınur'm. bilinür'm.* 137.23; *kılmaz m.* 139.6, 138.18, 140.10; *y(a)rılıkayur m.* 147.2, 178.9; *ögürür m. sevinür m.* 151.19, 152.10-11, 153.5-6, 153.15, 154.17, 155.5; *ögürür erser m.* 152.5, 153.9, 154.22; *öger'm. alkayur m.* 153.15-16; *teginür'm.* 154.18, 155.6, 170.3, 170.10, 171.6, 171.22; *y(a)r-lıkaş-ar m.* 164.14; *erür m.* 164.14; *oyür m.* 185.8.
- mening** benim (*men*'in genitifi): *m.* 138.7, 138.22, 139.12, 140.4, 151.19, 164.18, 168.19, 169.16, 170.4, 170.10.
- mensiz** 'bensiz', insansız, boş: *m. kişi-siz* 145.16.
- meng** yem, yiyecek, aş, besin: *tınl(ı)ğ-larğa m. saçmağ* 169.10.
- mengi** sevinç, mutluluk, neşe, huzur: *inçgü m.* 154.9, 160.10; *mengü m.* 165.9; *inçgü m.-g* 198.20; *edgü-ke m.-ke* 165.3; *inçin m.-in* 196.11; *bayumağ-lıg m.-ler* 170.18.
- mengillig** sevinçli, mutlu, neşeli, huzurlu: *inç m.* III.3a.1, 164.2, 195.23; *inçgüllüg m.* III.3b.14, 160.11; *inçgü m.* 166.9; *bay m.* 192.6, 196.18.
- mengizlig** güzel, yakışıklı, alımlı, 'benizli': [*körklüg*] *m.* 131.1.
- mengü** bengi, ölümsüz, kalıcı, ebedî, bakî: *m. mengig* III.3b.18; *m. mengi* 165.9; *m. tip* 165.10; *uzun üdün m.-n* 160.5; *m.-n turgu-ka* 181.20.
- mengülüg** ölümsüz, bengi, sonsuz, kalıcı: *artamaksız m. nom-uğ* 173.1; *artamaksız m. asıg-ıg* 173.2.
- mini** beni (*men*'in belirtme durumu): *m.* 133.11, 163.22.
- ming** bin: *m.* 156.11; *üç m. uluğ m.* 155.16, 161.9, 161.20-21, 162.1-2, 163.20-21, 176.1, 183.16-17, 184.7-8; *yüz m.* 165.3, 177.16, 185.9, 185.19, 189.20; *toğuz on m.* 186.14; *toğuz on sekiz m.* 186.8; *sekiz on dört yüz m.* 187.23.
- mu** soru eki {mI}: *burkan m. erki* 189.3; *burkan m. y(a)rılıkar* 189.5.
- munça** bunca, bu kadar, böylesi: *bo m.* 181.7, 184.18; *m. y(a)rılıkadukta* 192.23.
- munçulayu** böylesine, bu şekilde, böyle, bunca, bu kadar: *m. ertingü* III.3a.4; *munu m.* 137.3, 146.18, 174.6; *m. söz-leyü* 140.10-11; *m.* 146.21, 173.8; *m. yangın* 155.7, 175.1, 191.7; *m. y(a)rılıkadukta* 188.8.
- munı** bunu (*bu*'nun belirtme durumu): *m. munçulayu* 137.3, 146.18, 174.6.
- muntag** böylesi, bu(nun) gibi, benzer, böyle: *m. osuğ-luğ* III.3b.19, 166.17; *bo m.* 146.11, 155.7, 171.3; *m.-ı kutruldaçı tınl(ı)ğ-larıg* 189.17.
- munung** bunun (*bu*'nun genitifi): *m. buyan-ı* 161.14, 162.7.
- mungad-** şaşmak, şaşırmaq, hayret etmek: *tangladi-lar m.-dılar* 188.18.
- mü** soru eki {mI}, krş. *mu*: *üküş erür m.* 177.2; *çın'kirtü erür m.* 192.21.
- mün** günah, suç, kabahat, kötü davranış: *m. kadağ* 135.7.
- namo** < Skr. *namo* ~ *namaḥ* saygı: *n. but n. darım n. [sang]* III.1?.1.
- narayançan** << Skr. *Nairāṅjana* y.a.: *n. üzgü kıdığ-ınta* 172.8.
- nayut** << Skr. *nayuta* sonsuz, çok, sayısız, sayılamayacak kadar çok: *yüz ming kolti n. tümen tınl(ı)ğ-lar* 185.19; *toğuz on ming kolti n. tümen tınl(ı)ğ-lar* 186.4; *toğuz on sekiz ming kolti n. tümen kişi-ler* 186.9.
- ne ne**: *n.* 133.9, 140.21, 145.2, 145.13, 167.9, 188.23; *ne üçün* 'niçin': *n. üçün tip'tiser* 144.18, 155.13, 161.17, 175.23, 183.1, 185.6, 194.7; *n. üçün ... tip'tiser* 146.6, 156.12, 177.19, 192.6.

- neçe nice, ne kadar, kaç: *n.* 151.12, 152.14, 168.22, 169.11, 170.1, 170.7; *kaşu n.* 153.19, 159.6, 172.20; *n.-ke'tegi* 163.4, 197.12, 198.4.
- neçete o zaman ki, ne zaman; nasıl, nice: *n. birök* 164.13, 197.17.
- neçük nasıl: *n.* 139.18; *n.-in* 150.5.
- neng asla, hiç: *n. inçip* 160.4, 162.17; *n.* 189.11.
- neteg nasıl, ne gibi, ne şekilde, ne denli: *n.* 132.13, 138.20, 139.10, 140.2, 152.4, 153.9, 154.21, 160.21, 168.5, 171.7, 171.14, 173.11; *k(a)ltı n.* 174.8; *n. ol* 176.23; *n.-in uşar yigedür* 162.9.
- nirvan < Toh. A/B *nervâm* < Skr. *nirvâna* sonsuz huzur, kurtuluş: *n.-ka kir-* 'huzura kavuşmak; ölmek': *n.-ka kirgeli* 159.10; *n.-ka kirü* 160.4, 164.4, 164.13, 190.2; *n.-ka kirmetin* 167.11, 181.19; *n.-ka kirtük-lerinte* 16.14.
- nızvanı << Soğd. *nizβan* (*nyzβn*) özlüm, ihtiras, tutku (= Skr. *kleśā*): *uşun n.-larning* 133.19; *az n.-ig* 163.10.
- nızvanılığ ihtiraslı, tutkulu, tutkuyla ilgili: *n. kongül-te* 165.11; *n. b(e)k bağ-ların çuğ-ların* 165.19; *n. kkirlerin* 185.21.
- nirmanarati < Skr. *Nirmānarati*: *n. t(e)ngri yir-inte* 142.15.
- nom < Soğd. *nwm* /*nom*/ din, öğreti, töre, kanun, doktrin, akide: *n. iligi III.1?3*; *n.* III.3b.4, III.3b.16, 134.3, 136.15, 137.2, 137.19, 141.19, 146.5, 146.12, 146.14, 146.20, 147.11, 149.10, 152.20, 154.2, 154.3, 154.18, 158.7, 158.10, 159.9, 159.20, 160.2, 161.7, 161.13, 161.19, 162.6, 162.10, 162.11, 162.14, 162.18, 162.22, 163.3, 163.7, 163.18, 163.22, 172.14, 172.21, 178.2, 178.7, 181.10, 181.15, 181.21, 183.7, 196.8, 199.10, 199.13; *n. bitigde III.1?4*; [*n. başla*] *g(in)* III.1?8; *n. (nomla-)* 166.19, 167.6, 167.10, 185.18, 186.3, 186.7, 186.13, 188.15, 190.4; *n. iligi atl(i)ğ n. ertini* 175.12, 177.7-8, 191.6-7, 199.8; *n. iligi atl(i)ğ n. ertinig* 182.18, 186.17, 193.9; *n. (ertini)* 182.27, 183.5, 184.10, 184.19, 194.10, 195.4, 197.2, 197.12, 197.18, 198.4, 198.7, 198.12; *köni kirtü n.-uğ* 134.11; *n.-uğ n. ermez* 137.1; *mengülüğ n.-uğ* 173.1; *n.-uğ törüg* 195.17; *n.-uğ nomladaçı* 196.1; *köni n.-ta* 136.9; *edgü n.-ta* 170.21; *taysing n.-taki* 150.2, 150.4, 158.22; *n.-ça törüçe* 194.12, 194.14; *n.-lar* 144.20, 145.5, 145.8, 145.14, 145.20, 146.3, 147.18, 165.6-7, 197.16, 197.20; *köni n.-lar* 197.20, 198.5, 198.8; *n.-larıg* 164.12, 167.3-4; *n.-larğa* 147.4, 169.20; *n.-larta* 145.17-18, 146.19, 148.1, 148.12, 165.8, 168.1, 168.12.
- nomla- öğüt vermek, anlatmak (dinî konuları) açıklamak, vaaz vermek: *n.-sar* 177.12; *n.-sarlar* 191.19; *nom n.-yu* (*y(a)rlika-*) 149.10, 185.18, 186.7, 186.13, 188.15, 190.4; *n.-yu y(a)rlikağay erti* 158.4; *n.-yu bireyin* 158.16; *n.-yu birser-ler* 175.17; *n.-yu y(a)rlikamak-ning* 184.11-12; *n.-yu birteçi* 193.10-11; *n.-p sözlep* 165.4; *n.-ğalı* 166.19-20, 167.4, 182.22; *n.-daçı* 189.13, 195.5, 196.1.
- nomlamak öğüt verme, (dinî konuları) açıklama, vaaz verme: *nom n.-tın tör(ü)miş* 167.6.
- nomiat- anlattırmak, açıklatmak, vaaz verdirmek: *nom-larıg nomlağalı n.-ğalı* 167.4; *nom n.-ğalı* 167.10.
- nomluğ öğretili, öğretileyle ilgili, öğretiye ait, dinî: *n. (tilgen)* III.3b.5, 166.20, 167.10, 174.15; *n.* III.3b.6-7, III.3b.7-8, III.3b.8-9, III.3b.10, III.3b.11, III.3b.12, 136.2-3, 157.17, 164.4; *n. (küvrüg)* 154.3; *n. (labay)* 154.4; *n. (tuğ)* 154.4; *n. (yağmur)* 154.5, 159.21; *n. yula* 160.1; *n. (et'öz)* 162.23, 164.18, 165.1, 165.5-6, 165.8, 166.17-18; *taysing n. yoriğta yorip* 177.23.
- oğlan çocuk, oğul, evlat: *tınl(i)ğ o.-ı* 154.1; *tınl(i)ğ-lar o.-ı* 165.1; *tınl(i)ğ o.-ınung* 151.11; *tınl(i)ğ o.-ınga* 147.16, 170.3, 170.9; *tınl(i)ğ o.-ları* 174.20; *tınl(i)ğ-lar o.-ın* III.3b.14; *tınl(i)ğ o.-ın* 164.2, 179.12; *tınl(i)ğ-lar o.-larning* 133.8; *tınl(i)ğ o.-ların* 154.6, 160.7, 173.7-8.

- oğul** çocuk, evlat, oğul: *töz-ün-ler oğlu töz-ün-ler kızı* 132.9, 146.10, 150.7, 150.17, 151.5, 151.8, 155.9, 155.21, 158.18, 167.21, 175.19, 177.21, 190.9, 190.14.
- oğurla- çalmak:** *kuntum altun o.-dım* 135.22.
- oğ** (krş. *ok*) pekiştirme edatı: *o.* 136.20, 163.10, 171.6, 191.7; *ançulayu o.* 138.22, 140.3, 154.22, 161.2, 171.16, 173.4, 174.19; *ol o.* 149.9, 163.19, 164.7, 165.5, 183.16, 188.2; *bo o.* 152.12, 153.17, 157.10.
- okı-** okumak, öğrenmek; çağırarak: *o.-dum söz-ledim* 186.20; *o.-sar söz-leser* 177.10, 191.18; *boşgunsar tutsar o.-sar* 175.15; *o.-ğalı söz-legeli* 182.20-21; *o.-daçı söz-ledeçi* 193.10; *o.-ınglar söz-lengler* 198.15.
- okşa-** benzetmek: *o.-maz* 177.19 (2 kez).
- okşat-** benzetmek, karşılaştırmak: *o.-sar yöleşdürser* 156.10.
- okşatguluksuz** benzersiz, karşılaştırılmaz, emsalsiz, eşsiz: *o. adruk adruk* 164.19; *yöleşdürgülüksüz ok o. erür* 182.1-2.
- okşatıg** benzetme, karşılaştırma, kıyaslama, kıyas: *ülgü teng yöleşürüg o.* 177.17-18.
- ol 1. o,** işaret sıfatı, bu: *o.* 131.2, 131.10, 132.14, III.3a.10, III.3b.20, 140.18 (3 kez), 141.10, 141.12, 146.4, 148.7, 148.22, 150.17, 151.4, 155.9, 157.12, 160.15, 165.1, 165.14, 168.16, 170.22, 176.13, 176.18, 176.23, 181.22, 183.11, 185.13, 186.11, 186.12 (2 kez), 186.14, 187.13, 188.9, 188.22, 189.9, 189.12, 189.16, 190.14, 190.23, 191.2, 191.20, 191.22, 192.15, 192.23, 193.12, 194.12, 194.18, 194.19, 194.20, 195.7, 195.12; *o. üdüñ* 131.4, 167.16, 182.3, 186.21, 192.13, 197.5, 198.23; *o. kamağ* 137.21, 152.23, 153.1, 153.20, 154.14, 159.12, 159.18, 188.16, 194.3, 189.23; *o. antağ* 140.2, 150.6, 151.17, 152.23, 153.1, 154.15, 168.4, 174.21, 175.18; *o. tınl(i)ğ-lar* 140.12, 141.8, 141.20, 147.5, 157.4, 168.14; *o. ok* 149.9, 163.19, 164.7, 165.5, 183.16, 188.2; *o. ança* 155.17, 155.22, 156.6, 176.6; *kanı-lar o.* 147.7, 148.8, 149.2, 162.13, 191.21, 195.11, 196.3, 196.15; 2. {-Dir} *nom ermez-ig nom o.* 137.2; *bilge biliglig o.* 147.14; *evirgülık o.* 168.6; *baştıñkı yig o.* 178.8; *neteg o.* 176.23; *antağ o. antağ o.* 184.16-17, 198.2.
- olar** onlar, bunlar, işaret zamiri: *o.* 133.1, 138.11, 158.21; *ötrü o.* 167.3, 191.3; *o.-ning* 138.23, 139.13, 140.5, 151.16; *o.-nı* 170.2.
- olur-** oturmak, tahta oturmak, ikamet etmek: *o.-muş orun-ların-tın* 182.7; *o.-muş orun-ın-tın* 131.11; *o.-u tüketip* 131.18; *o.-u y(ar)lıkap* 172.11; *o.-u y(ar)lıkamaş-ın* 188.15; *o.-u ornanu y(ar)lıkap* 190.2; *birtin singar o.-dılar* 131.17.
- olurmak** oturma, ikamet etme: *ikinti orun-ta o.-ta* 152.23.
- on on** (= Skr. *daśa*): *o.* 134.19, 164.7, 187.11; *üçünç o.* 145; *sekiz o.* 185.15, 187.22; *toğuz o.* 186.4, 186.8.
- ondın on** (*singar* ile): *o.-dın singar(kı)* 'on taraf, on tarafta, on taraftaki': *o. singar(kı)* III.3b.1, 137.7, 149.4, 151.10, 153.17-18, 154.19, 154.23, 155.3, 159.5, 178.1, 189.3; *o. singar* 139.19, 151.1, 152.12-13, 181.13, 188.5.
- onunç** onuncu: *o. ay-ning* 199.19.
- ong sağ, doğru:** *o. 'engnindeki* 132.1; *o. 'tiz-in* 132.2; *o. 'engnin-ler-inteki* III.3a.14, 150.19; *o. tiz-lerin* III.3a.15, 150.20, 182.9; *o. 'engin-lerinteki* 182.8; *o. b(e)lgür-e* 185.12.
- ongaru** dosdoğru, doğru; sağa, sağa doğru, sağ tarafa: *köni o.* 147.9; *üç yol-ı o.-la* 131.16.
- ornan-** yerleşmek; düzelmek: *ürüg uzatı o.-muş* 164.9; *oluru o.-u y(ar)lıkap* 190.2; *nom ağılık-ta o.-up* 172.14.
- ortunkı** ortadaki: *o. kinki* 134.1.
- oruk** yol; çare: *yoluğ o.-uğ* 160.2-3.
- orun** yer, konak, merhale, mevki, orun (Skr. *bhūmi*, *āyatana*): *ol yir-ig o.-uğ* 194.19; *üzlünçü o.-ka* 144.8; *ikinti o.-ta* 152.22; *yir o.-ta* 191.18, 191.20, 193.7, 195.4-5; *yormuş yortmuş turmuş o.-ta* 193.14-15; *yir o.-tağı* 191.23, 192.8, 192.19, 193.12-13, 194.8, 195.8, 195.12; *olurmuş o.-ın-tın* 131.22; *teginçsiz o.-larğa* 138.10; *bir elig o.-larta* 133.17; *kısil arayadan o.-larta* 196.10;

- olmuş o.-larının* 182.7.
- osugluğ** gibi: *üzülür öçer o. erser* 165.13; *montağ o. III.3b.19, 166.17.*
- ot** (I) ilaç, deva: *iglemiş-teki o.-ın em-in* 156.4.
- ot** (II) ateş, od: *tutunmuş köyer o.-uğ öçürgeli* 141.9.
- otuz otuz**: *üçünç bir o. 167; üçünç iki o. 169; üçünç üç o. 171; üçünç dört o. 173; üçünç biş o. 175; üçünç altı o. 177; üçünç yiti o. 179; üçünç sekiz o. 181; üçünç tokuz o. 183; üçünç üllüş o. 185; altı o. yıl 199.16.*
- oyun** şarkı, melodi, müzik: *inçke o.-lar üni* 184.5; *yinçke o.-lar üni* 183.21.
- oç-** kurtulmak, serbest olmak, serbest hale gelmek: *ertip o.-up* 187.15; *o.-ğu kutrulğu için* 199.17.
- ozgur-** kurtarmak, kaçırarak: *o.-ur kutgarur* 166.4-5; *o.-u kutgaru* 160.8, 174.16; *o.-ğuka kutgarğu-ka ötlemiş* 180.1; *o.-ğuka ötlemiş* 180.4.
- o-** düşünmek: *o.-yür m(e)n* 185.7; *o.-yü sakınu* 175.15, 177.11.
- öç-** sönmek, yok olmak, ortadan kalkmak: *üzülür ö.-er osuğ-luğ* 165.13; *tiltağ-tım ötgürü o.-erler* 144.22; *ö.-ser alkınsar* 145.6; *ö.-metin üzülmetin* 197.16.
- öçme-** sönmemek, yok olmamak: *ö.-gülük arumağuluğ* 146.17.
- öçmek** sönmek, yok olma, ortadan kalkma (Skr. *nirodha*): *b(e)lgü-lerin ö.-ig* 145.2; *tuğmağı ö.-i yok için* 145.19.
- öçül-** yok olmak, sönmek, ortadan kalkmak: *ö.-metin alkanmatın* 164.15.
- öçür-** söndürmek, yok etmek: *ö.-ü kşanti kılsar* 146.15; *ö.-teçi arıdaçı* 147.19; *köyer otuğ ö.-geli* 141.9.
- öçürmek** söndürme, yok etme: *kılınç adartmak-in ö. III.1? 5, 175.14, 177.9, 184.11, 199.10; ö.-in arumağ-in* 147.1-2.
- ög** (I) anne: *ö. kang* 135.16; *ö. kang-larım* 137.17, 199.17; *ö.-üm suntari az-ğan çeçek terim* 173.5; *ö.-ümün kangım-ın* 134.15.
- ög** (II) akıl, düşünce, us: *köni ö.-ke tükel-lig* 147.10; *ö.-in kongül-in* 149.5, 150.23; *bir uçluğ ö.-in* 159.3.
- ög-** övmek, methetmek: *ö.-er'm(e)n alkayur m(e)n* 153.15; *ö.-düm alkadım* 135.4-5; *ö.-e alkayu* 154.17, 155.6; *yiti ertini-lerig ö.-üp* 176.13; *ö.-gülük alkağuluğ* 178.4-5.
- ögir-** sevinmek, kıvanmak: *ö.-ür m(e)n sevinür m(e)n* 151.19, 152.10, 153.5, 153.15, 154.17, 155.5; *ö.-ür erser m(e)n* 152.10; *ö.-miş* 155.8, 169.8; *ö.-ser sevinser* 151.4; *ö.-ip* 180.16, 180.20; *ö.-geli boltuğar* 150.9-10; *ö.-gülük sevingülük* 178.5.
- ögirmek** sevinme, kıvanma, sevinç: *ö. 149.12; ö.-tin t(r)ümüş* 151.20, 156.18.
- ögirmeklig** sevinçli, 'sevinmekli': *ö. buyan edgü kılınç-ıg* 156.9; *ö. yig ögretigde* 157.4-5, 157.10-11; *ö. buyan edgü kılınç-ning* 157.21.
- ögli** düşünen; ruhlı: *uluğ edgü ö. kongül* 164.10.
- ögretig** öğrenme, alıştırma, çalışma, uygulama, temrin, talim: *yig ö. 161.8; ö. kılsar-lar* 190.22; *yig ö.-de* 157.5, 157.11; *yig üsdünki ö.-ler* 148.22; *yig başdünki ö.-ler* 149.3, 149.17-18, 175.7; *ol ö.-lerte ögretinser* 148.23.
- ögretin-** alıştırma, çalışmak, öğrenmek: *ö.-miş k(e)rgек* 157.6, 157.11-12, 167.5; *ol ögretig-lerte ö.-ser* 148.23; *bısrungalı ö.-geli* 141.20; *bısrunmatın ö.-metin* 136.19; *ö.-gülük yoriğ-ları* 183.7.
- ögretinmek** alıştırma, idman, temrin, öğrenme: *bilge bilig-de ö.-te* 151.16.
- ögrünçlüğ** sevinçli, kıvançlı, mutlu: *ö. sevinç-lig* 199.3.
- ök** pekiştirme edatı (krş. *ok*): *olarning o. 140.5; y(e)me o. 141.21, 142.8, 142.17, 143.22, 144.14, 162.8, 186.10; k(e)ntü o. 149.13; yene o. 167.17; yöleşdürgülüksüz o. 182.1; öz-in o. 195.20.*
- ökün-** pişman olmak: *ö.-ür'm(e)n* 137.23; *ö.-ü bilinü* 138.5, 141.11, 169.5; *ö.-ü kaçınıu* 140.11; *ö.-üp bilinip* 138.18; *ö.-üp kaçınıp* 140.1; *neteg yangın ö.-ser* 132.13.
- ökünçsiz** acısız, kedersiz; pişman olmayan, pişmanlık duymayan: *esir-kençsiz ö.*

- kongül-in* 169.14.
- ökünmek** pişman olma: *ö. yalvarmak-lığ* 141.21, 142.8, 142.18, 144.1; *ö. yalbarmak-lığ* 144.14; *ö. yalbarmak* 146.22.
- öküntür-** itiraf ettirmek; pişman etmek: *ayığ kılınç-lar-ın ö.-üp* 179.19, 179.22.
- ölür-** öldürmek: *dınlar-larığ ö.-düm erser* 134.14.
- öng** renk, güzellik; şekil (Skr. *varna; rūpa*); *ö. alkınçu-sı* 143.21; *ö. körk b(e)lgü-lerin* 164.20.
- öngdün** doğu, ön, öndeki, önde: *soğ-a ö. yınğak-ınta* 189.20.
- öngi** başka, diğer, değişik, farklı, ayrı: *ö.* 135.18, 150.6, 165.16, 166.7, 166.13, 170.6; *ö. ö.* 144.23, 145.3-4, 170.6, 185.2-3.
- önglüg** renkli; şekilli, (...) görünüşüne sahip, görünüşlü: *altun ö. III.1?2*, 175.11, 177.6, 182.16, 183.22, 184.3, 186.15, 191.5, 193.8.
- öngre** önce, daha önce, eskiden, evvelce: *ö.* 132.11, 163.15, 164.1, 177.13; *ö. ertmiş* 138.16, 152.6, 153.10, 154.22, 160.18, 171.7, 174.7, 174.9, 185.8.
- öngreki** önceki, daha önceki, evvelki: *ö.* 159.1, 164.3, 166.18-19.
- ör-** yükselmek, (topraktan) çıkmak, bitmek, yetişmek: *ö.-e tüketip* 166.1.
- örgentük** 'örğentük'? *öz iligim üz-e ö. onunç ay-nung* 199.18.
- örgün** taht: *v(a)jır-lığ v(a)çirazan ö. üz-esinte* 172.10.
- örüt-** yükseltmek, beslemek, yetiştirmek: *kongül ö.-miş erser* 147.15; *küsüş ö.-zünler* 158.8; *kongül ö.-ü y(a)rılıkap* 159.19; *kongül ö.-ip* 141.18-19, 146.14, 154.7.
- örütdür-** yükselttirmek, yetiştirtmek, yükseltmesini sağlamak (krş. *örüt(t)ür-*): *kongül ö.-geli ötlemek* 178.23; *kongül ö.-geli ölemiş* 179.2.
- örütmek** yükseltme, besleme: *kongül ö.* 152.17.
- örüt(t)ür-** yükselttirmek, yetiştirmek, olmasını sağlamak: *ö.-ür kuşalamul titme edgüüg töz yultız-ların* 165.21.
- örlet-** kızdırmak, rahatsız etmek, üzme :
- ö.-dim emgetdim* 135.17, 136.11.
- örüt-** (< *örtül-* ?) örtülmek, kapanmak, kaplanmak: *biligsiz bilig-ke ö.-üp* 136.17.
- örme-** yükselmek, bitmemek, yetişmemek: *ö.-güllük yaşarmaguluk* 166.1.
- ört-** örtmek, gizlemek, saklamak: *ö.-mez m(e)n kızlemez m(e)n* 138.2.
- örü** yukarı, üst; yüksek: *ö. turup* 132.1, 182.8; *ö. tikde-çi-lerke III.3b.11*; *ö. tutdaçı-larğa III.3b.12*; *ö. tikip* 154.5.
- örüg** sakin, durgun, dingin, durulmuş: *ö. amul* 166.7.
- öt** öğüt, nasihat: *ö.-inçe eriginçe* 136.5.
- ötgür-** tamamıyla anlamak, açıklamak, derinlemesine anlamak, nüfuz etmek: *oyü sakını unutmatın ö.-ü* 175.16, 177.12, 182.21.
- ötgürü** -DEn dolayı, -DEn beri, dolayısıyla, sebebiyle: *ö.* 133.13, 133.20, 144.21, 144.22, 168.19-20, 188.2-3; *ö. ötlüm* 160.13, 171.4.
- ötle-** öğüt vermek, öğütlemek, görüşmek, (danışmak): *ö.-miş* 179.2-3, 179.17, 179.23, 180.4; *ö.-yü* 167.13; *ö.-yü yalbar-a* 169.5-6.
- ötlemek** öğütleme, öğüt verme: *ö.* 178.23, 179.14, 179.20, 180.1, 181.9.
- ötlüm** ne kadar: *ötgürü ö.* 160.14, 171.4.
- ötrü** sonra, -DEn dolayı, bunun üzerine: *anta ö. III.1?10*, 132.16, 149.18, 155.9, 157.15, 158.17, 168.7, 184.15; *ö.* 131.4, 131.18, 131.22, III.3a.10, 140.13, 140.18, 141.7, 141.12, 141.20, 145.11, 145.23, 147.5, 147.20, 151.4, 157.4, 158.21, 166.4, 167.2, 168.14, 175.18, 177.2, 183.10, 183.23, 186.18, 186.21, 188.9, 188.16, 188.18, 189.6, 191.3, 191.19, 192.23, 193.12, 194.1, 194.11, 194.15, 194.22, 195.7, 197.19, 197.23, 198.8.
- ötüg** dilek, istek, rica: *ö. ötüür s(e)n III.3a.5*; *ö. ötüüdi* 149.20, 188.20; *ö. ötüüdi-ler* 197.10; *ötüümiş ö.-üngüzler* 194.6; *bo ö.-lerin* 194.2.
- ötügeçi** (krş. *ötügçi*) ricacı, rica eden: *ö. bolmak-tın* 163.12.
- ötügçi** ricacı, rica eden, yalvaran: *ö. (bol-)* 149.20, 158.2, 159.17, 160.12, 160.20,

- 161.3, 161.14, 161.7, 162.7, 163.18, 164.6, 166.21, 167.12, 169.6, 178.3, 181.10-11, 181.16-17, 181.22.
- ötün-** arz etmek, rica etmek, bildirmek; sormak; söylemek: *ötüg ö.-ür s(e)n* III.3a.5, *ö.-miş teg* 184.18, 198.3; *ö.-miş ötüğ-üngüzler* 194.6; *ınçe tip ö.-ti* 132.4, 157.19, 167.18, 184.1; *aytu ö.-di* 132.16; *evirgeli ö.-di* 164.1; *tip ö.-di* 168.6, 177.4, 189.6; *tip ö.-diler* 182.14, 193.23; *t(e)ngri-ler ö.-diler* 195.1; *ötüg ö.-diler* 197.10; *kşanti ö.-ü teginür'm(e)n* 138.6; *ö.-ü teginür biz* 182.23; *ö.-ü tüketip* 183.10.
- ötünmek** arz etme, bildirme, dileme, rica etme: *ötleyü ö.-din tor(ü)miş* 167.13.
- övke öfke, hiddet:** *az ö.* 133.18.
- öz 1.** öz, kendi (Skr. *sva-*): *ö. kılmış kılınç-larınğa* 141.4; *ö. iligim* 199.18; *ö.-ke adınagu-ka* 162.15; *ö.-in ok kelip* 195.20; *ö.-ümte* 136.12, 136.13; *k(e)ntü ö.-üm* 134.22; *k(e)ntü ö.-i* 189.16; **2.** ömür, hayat, yaşam, yaşam gücü: *ö. yaş* 193.18; *isig ö.-ümtin* 137.20; *ö.-i yaş-ı* 192.2; *isig ö.-in tite* 178.14; *isig ö.-ümüz-tin'berü* III.3a.18, 159.4; *ö.-leri yaş-ları* 195.22; *isig ö.-lerintin* 135.17-18.
- pağak** < Toh.A. **padak* (?) < Skr. *pādaka* şiiir, koşuk: *birer şlok birer p.* 167.3, 167.6; *birer p.-in birer şlokin* 198.12.
- paling** (?) < Skr. *paryāṅka-(bandha)* bir tür bağdaş: *p.'teg* 188.12.
- pañçamantal** < Skr. *pañca-maṇḍala* beş uzuv, vücudun beş üyesi: *p. biş tilgen-in* III.3a.22.
- p(a)ramit** < Toh.A. *pāramit* < Skr. *pāramitā* yetkinlik, mükemmeliyet, kusursuzluk; erdem, fazilet: *altu p.-larığ toşğurtıgu-ka* 181.16.
- parinirmidavaşavarti** < Skr. *Para-nirmīṭavaśavartin*: *p. t(e)ngri yir-i* 142.16.
- paritab** < Skr. *Parīṭābha*: *p. atl(i)ğ t(e)ngri yir-i* 143.3.
- paritaşub** < Skr. *Parīṭaśubha*: *p. atl(i)ğ t(e)ngri yir-i* 143.8.
- parmanu** < Skr. *paramānu* (= *sūksma*) toz, zerre, atom, küçük parçacık: *p.-lar sanınça* III.3a.19; *evrinçkençig çoğ p.-lar sanınça* 171.17.
- prabangkari** < Toh.A/B (?) < Skr. *Prabhaṅkara* *p. atl(i)ğ t(e)ngri yir-i* 173.19.
- pratyikabut** < Skr. *Pratyekabuddha* (Toh.A. *pratikapāttāṅkāt*, krş. Tezcan BT III: 95a): *burkan p. arhant* 136.7; *p. kutin* 144.7, 176.4; *p. dıntar-lar-ka* 176.7; *p.-lar* 176.14; *p.-larning* 154.10-11; *p.-larğa* 176.1; *şravak p.-larning* 136.7.
- prit** < Toh.A. *pret* < Skr. *preta* (ruh, hayalet) şeytan, cin: *tamu p. yulki aj-un-u* 138.8.
- punyaparsap** < Skr. *Puṇyaprasava*: *p. atl(i)ğ buyan tuğma t(e)ngri yir-i* 143.13.
- puranprabi** < Skr. *Puraṇprabha*: *p. atl(i)ğ t(e)ngri burkan* 173.20.
- raçabrahmi** < Skr. *Rāja brahmā* (?): *r. atl(i)ğ t(e)ngri burkan* 174.14.
- raçaradnaprabasi** < Skr. *Rājaratnaprabhāsa* (?): *r. (atl(i)ğ t(e)ngri burkan)* 185.11, 186.14, 189.14, 190.11.
- radnaakkari** (*r' dn' kk' ry*) < Skr. *Ratnākara*: *r. atl(i)ğ t(e)ngri burkan* 173.18.
- radnaprabi** < Skr. *Ratnprabhā* k.a.: *r. atl(i)ğ kız ertim* 186.12; *bo r. atl(i)ğ kız* 187.1.
- radnav(a)çir** < Skr. *Ratnavajra* k.a.: *irinç r. şabı* 199.16.
- r a t n a a l a n g k a r i** < Skr. *Ratna-alamkāra* *kalyāna* (?): *r. atl(i)ğ ertinin* 189.22.
- riti** < Skr. *ṛddhi* büyüülü güç, gizemli güç, sihir: *r. kuu kelig edrem* 131.20.
- saç-** saçmak, dağıtmak, yaymak: *s.-miş tarımış* 168.21; *burkan üz-e birgerü s.-dılar* 183.15-16.
- saçmağ** saçma, dağıtma, yayma: *tin(i)ğ-larğa meng s.* 169.10.
- sakın-** düşünmek; ikirciklenmek: *s.-inglar bışrununglar* 198.17; *bışrunungalı öğretinçeli s.-sar* 141.20; *edgü sakınç s.-sar* 147.17,

- 148.5; *koṅgül-in s.-u* 134.8; *s.-u söz-leyü* 164.22; *öyü s.-u* 175.16, 177.11; *s.-guluksuz söz-legülüksüz* 144.10-11, 172.11-12.
- saķınç** düşünce, fikir (Skr. *samjna*): *edgü s. saķinsar* 147.16, 148.4; *igid yangluk s.-larıg* 146.15.
- saķış** sayı, ölçü: *sanın s.-ın* 167.14.
- saķışlıg** sayılı, ölçülü, hesaplı, belirli sayıda: *san-lıg s. ülgülüg kolu-luğ* 156.15.
- saķışsız** sayısız, hesapsız, çok: *sansız s.* 155.22-23, 156.19, 164.11, 181.17-18, 182.3, 193.1.
- sal-** bırakmak, salmak: *til s.-muş* 148.12-13.
- samati** << Skr. *samâdhi* düşünce nin yoğunlaşması/birleşimi, zihnin bir noktaya toplanması, yoğun düşünce (krş Uyg. *yığınmak* 'Konzentration' BT VIII 146b): *tering s. dyan* 172.16.
- samantaprabhi** << Skr. *Samantaprabha*: *s. atl (i)ğ t(e)ngri burķan* 173.21.
- san** sayı, miktar, hesap: *s.-ing saķış-ing* 167.14; *parmanu-lar s.-ınça* III.3a.19, 171.17; *kum s.-ınça* 155.15, 162.1; 166.19; 189.14.
- san-** saymak, farz etmek: *körüm-ke s.-maz* 165.11.
- sana-** saymak: *ülgü-legeli s.-galı uğay* 167.15.
- sanlıg** 1. ait: *-ka s.* 135.19, 135.21, 135.22, 169.21; 2. sayılı, hesaplı, ölçülü: *s. saķış-lıg ülgü-lüg kolu-luğ* 156.14-15.
- sansar** << Skr. *samsâra* (ölümlülerin yaşadığı) dünya, acı çekilen dünya; varlığın dönüşümü: *üç engim s. içinte* 133.17; *uzun s.-tın'berü* 133.12.
- sansız** sayısız, hesapsız, çok: *s. saķış-sız* 155.22, 156.19, 164.11, 181.17, 182.3, 193.1; *ülgüsüz s.* 172.18, 174.16, 185.9.
- sanvar** < Toh.A *saṃvar*, *saṃwar* < Skr. *saṃvara* özür, mazeret: *ç(a)ķsap(a)t-lıg s.-ta* 169.4.
- [*sang*] < Skr. *saṃgha* rahipler topluluğu: *namo [s.] III.1?.1.*
- sanga** sana (*sen*'in datifi): *m(e)n s. nomlayu bireyin* 158.16.
- sangram** < Toh.A *sankrâm* (*samkrâm*, *saṅgrâm*) < Skr. *saṅghârâma* manastır: *viḥar s.* 135.19.
- sap(a)lokadatu** << Skr. *Sahâlokadhâtu* (?): *s. atl(i)ğ yirtinçü* 187.2, 189.19.
- sarsı-** sövmek; azarlamak, incitmek: *söküp s.-p* 136.9
- satıgçı** satıcı, tüccar, tacir, alım-satımcı: *s.-lar kuvrağ-ı* 196.21.
- sav** söz, sav, laf, kelam; haber: *arıg süz-ük s.* 141.22, 142.9; *süz-ük s.* 142.19; *süz-ük arıg s.* 144.2; *bo s.-ıg* 192.14.
- seçil-** seçilmek, ayırıl edilmek, farkedilmek: *öngi s.-miş* 166.13.
- sekiz** sekiz, '8': *s. türlüg* 138.9; *üçünç s.* 141; *s. y(e)g(i)rmı* 161; *s. otuz* 181; *s. on* 185.15, 187.22; *s. ming* 186.8; *onunç ay-nung y(e)-g(i)rmı s.-i* 199.19.
- s(e)n** sen: *s.* 132.20; *ötüg ötünür s.* III.3a.5; *ķ(a)ltı s. ötünmiş teg* 184.17.
- seril-** bulunmak, kalmak, dayanmak (?), durmak: *s.-ip turur* 164.17.
- sevin-** sevinmek, kıvanmak: *öğirür m(e)n s.-ür m(e)n* 152.11, 153.6, 153.15, 154.17, 155.5; *öğirdim s.-tim erser* 135.2; *öğirser s.-ser* 151.4; *öğirgülik s.-gülik bolur* 178.6.
- şemişle-** çözülmemek: *yörülmegülik s.-gülik* 165.21.
- sevinçli** sevinçli, neşeli, mutlu: *ögrünç-lüg s. bolu* 199.4.
- sı-** kırmak, bozmak; yenmek: *s.-yur tınl(i)ğ-lar-nung* 165.15.
- sıkış** sıkıntı: *ķorkunç-ta s.-ta* 180.7, 180.11.
- sı<n>** boy, kamet; vücut; organ: *s.-ı>mir süngükümüz* III.3a.20.
- singar** taraf, yön, cihet: *birtin s.* 131.17, III.3a.13, 150.19, 182.9; *ondın s.* 139.19, 151.1, 152.13, 181.13, 188.5.
- singarkı** taraftaki, yöndeki: *ondın s.* III.3b.1, 137.7, 149.4, 151.10, 153.18, 154.19, 154.23, 155.3, 159.5, 178.1, 189.4; *törttin s.* 135.21.
- sıdarşa** << Skr. *Sudrśa* 'saf, temiz': *s. atl(i)ğ uz körür t(e)ngri yir-i* 143.18.
- sıdarşan** << Skr. *Sudarśana*: *s. atl(i)ğ uz közüür t(e)ngri yir-i* 143.19.
- silig** temiz, pak: *arıg s. suv* 144.16.
- sinhaprabasi** << Skr. *Siṃha-prabhâsa*: *s. atl(i)ğ t(e)ngri burķan* 173.16.

siz siz: *s.-ler* 194.21, 198.3, 198.10, 198.20-21, 198.22; *s.-larning* 194.15.
 siziksiz şüpheşiz: *s.-in* 157.12.
 soğançığ sevimli, tatlı: *s. tatıg-lıg* III.3b.3; *s. öng körk b(e)lgü-lerin* 164.20.
 soğa mutlak, kesin; tamamıyla; özellikle: *s. öngdün yingak-ınta* 189.19-20.
 söğüt ağaç: *maħabodi s. tüpinte* 172.9.
 sök- sövmek; azarlamak, incitmek: *s.-üp sarsıp* 136.9.
 sökmek sövme; azarlama: *s. tokımağ* 180.22-23.
 sözle- konuşmak, söylemek: *çulvu s.-miş erser* 148.13; *mün kadağ s.-dim* 135.7; *okıdum s.-dim* 186.21; *okınglar s.-ler* 198.15-16; *okısar s.-leser* 175.15, 177.11, 191.19; *til-in s.-yü* 134.7; *munçulayu s.-yü* 140.11; *sakınu s.-yü* 164.22; *nom-lap s.-p* 165.4; *oka-ğalı s.-geli* 182.21; *okıdaçı s.-deçi* 193.10; *nom-ladaçı s.-deçi* 195.6; *sakıngu-luksuz s.-gülüksüz* 144.11, 172.12; *yene s.-gülüksüz* 146.5-6, 146.6-7.
 sözlegüçi söyleyici, söyleyen, bildiren: *öngre s.* 177.13-14.
 söylemek söyleme, anlatma: *aça yada s.* 149.7-8.
 sumır < Toh.A/B *sumir* < Skr. Sumeru y.a., 'evrenin merkezi': *s. tağ-ça* 176.12.
 sundari, suıtari < Skr. *Sundari* k.a.: *s. teri terim* 137.17; *s. az-ğan çeçek terim* 173.5.
 supravı << Skr. *Suprabha*: *s. atl(ı)ğ t(e)ngri burkan* 174.3.
 suv su: *arığ silig s.* 144.16; *ağuça s. tutmış* 169.1; *yirtinçü yir s.* 183.17, 184.8; *yirtinçü yir s.-ta* 185.11, 187.3.
 suvastiki << Skr. *Svastika*: *s. atl(ı)ğ t(e)ngri burkan* 173.22.
 suvsuş içki, içilecek şey, içecek, meşrubat: *aş-in s.-in* 156.2.
 süngük kemik: *yilikin s.-tin'berü-ki* 153.3, 178.12-13; *sı<nu>mız s.-ümüz* III.3a.20; *yilikimiz-tin s.-ümüzdin'berü* 159.14; *şarır-lıg s.-lerin* 176.15.
 suşlög askerî: *s. küçi* 192.3; *s. (kuvragı)* 172.18, 193.20.
 süzük temiz, berrak, saf, süzölmüş, açık: *s.*

kirtgünç (kõngül) III.3a.11, III.3b.23, 150.22, 153.3, 154.7, 154.15-16, 159.1, 168.16, 175.10, 175.19, 177.21, 190.13, 190.15, 190.21, 198.14; *s. sav* 142.19; *s. arıg sav* 144.2; *s. suv* 145.22; *s. kirtgünç* 178.13; *s. kõngül-lüg* 190.10; *arıg s. sav* 141.22, 142.9; *arıg s.* 144.10; *s. kõngül-ümüz* III.3a.20, 159.14.

şabı < Çin. *şami*, *şa-mbi* < Skr. *śrāmaṇera* din eğitimi gören küçük erkek çocuk, küçük öğrenci: *radna-v(a)şir* ş. 199.16.
 şakimini << Skr. *Śākyaṃ* Buda'nın adı, 'Śakya hükümdarı, Śakya hakimi': *ş. atl(ı)ğ burkan* 187.11.
 şamnanç < Soğd. *şmn'nç* /şamnanç/ rahibe: *toyın ş. upasi up(a)şanç* 191.15.
 şarır << Skr. *śārīra* bir azizin ölümünden sonra geride kalan eşyası: *ş.-ların* 176.18.
 şarırılığ cenazeye ait, arta kalan şeylere ait: *ş. süngük-lerin* 176.15.
 şazın < Toh.A *şāsam* < Skr. *śāsana* öğreti, akide: *nom-luğ ş.-ım* 164.15.
 ş(i)mnu < Soğd. *şmnw* şeytan = Skr. *Māra*: *kõrkınçığ kaşınıçığ ş. kan-in* 172.17.
 şing < Çin. *şing* hacim ölçüsü, yaklaşık 1.035 litre: *ş.-in kavın* 135.9.
 şlok < Toh.A *şlok* < Skr. *śloka* mısra, dize (*Gotha*): *ş.* 147.22; *birer ş. birer padak* 167.3, 167.5; *birer padakan birer ş.-in* 198.13.
 şorıdpan << Skr. *śrota-āpanna*: *ş. kutın* 144.5.
 şravak << Skr. *śrāvaka* Budanın müritlerine verilen ad (Hınayāna için): *ş.-lar pratyikabut-lar-nung* 166.11.
 şubakras << Skr. *Śubhaktṛsna*: *ş. atl(ı)ğ tolp arıg t(e)ngri yir-i* 143.10.
 şuradi << Skr. *śrota* içitilmiş; kulak, işitme melekesi: *ş. üdke'teğinç* 164.16.
 ş u r o n g g a ş a m a p a d i << Skr. *śūramgama-samādhi*: *ş. atl(ı)ğ terin samati dyan* 172.15.
 tağ dağ: [*kidara*]kut [t.-ta] III.1?9; *sumır t.-ça*

- 176.12; *k(a)rtirakat t. töpü-sinte* 183.11, 188.9, (*töpü-sinteki*)192.24; *t.-larta arıg-larta* 196.9.
- taķı** ve, dahi, de/da, artık, kaldı ki: *ikileyü t.* 138.4, 139.5, 139.17, 140.9-10, 191.4; *t.* 140.21, 145.13, 147.21, 159.9, 167.7, 167.8, 190.2, 192.14; *t. y(e)me* 141.14, 148.6, 157, 7, 170.4, 173.11, 190.8.
- tamdur-** (krş. *tamtur-*) tutuşturmak, yakmak: *nom-luğ yula t.-u* 160.1.
- tamtül-** yanmak, yakılmak, tutuşturulmak: *t.-muş ton-ta tutunmuş* 141.8.
- tamtur-** yakmak, tutuşturmak: *nom-luğ yulağ t.-daçılarka* III.3b.7.
- tamu** < Soğd. *tmw (tamu)* cehennem: *t. priü yılķı* 138.8; *t.-ka'tegi* 133.16.
- tan-** yadsımak, tanımamak, inkar etmek: *ayığladım t.-tum erser* 134.12, 137.1.
- tanuķla-** kanıtlamak, tanıtmak, ispat etmek: *t.-muş bolmuş erür m(e)n* 166.22; *t.-yu y (a)rlıkadı* 173.3.
- tanuķlat-** kanıtlanmasını sağlamak, kanıtlamak, tanıtlamak, ispat ettirmek: *mengü mengig t.-durtaçı-larķa* III.3b.18.
- tanuķlamak** kanıtlama, tanıtlama, ispat etme: *çın'kirtü t.-ları* 133.4-5; *t.-ları uķmak-ları* 137.11.
- tangla-** şaşmak, şaşımak, hayret etmek: *ertingü t.-dular mungaddı-lar* 188.17-18.
- tap** irade, arzu, iktidar, güç: *erkimçe, t.-ımça* 136.1.
- tapa** -E doğru, doğru, yönünde: *t(e)ngri burķan t.* 131.11.
- taþça** kir, pislik: *kkir t.* 145.7; *kkir t.-sın* 142.10-11; *kkir t.-ların* 132.22, 147.1, 147.6, 185.4, 191.13; *kkir-lerin t.-ların* 142.2, 142.20, 144.3, 144.17; *kkir t.-larığ* 147.18-19.
- taþçalığ** kirli, pis: *kkirliğ t.* 135.13.
- taþığ** hizmet, saygı: *t. uduğ 'izzet-ikram': t. uduğ (kıl-)* 156.13, 161.11, 162.4, 176.10, 178.11; *t.-ka uduğ-ka* 196.5-6; *t.-ın uduğ-ın* 156.5, 176.9.
- taþın-** saygı göstermek, hürmet etmek, ağırlamak: *t.-sar udunsar* 156.5, 176.22.
- taþınmak** saygı gösterme, hizmet etme: *t.-tın tor(ü)miş* 156.7.
- taþırsız** hareketsiz, kımlıtsız, sakin, sessiz: *tiğirtsiz t.* 166.6.
- taþlağ** rıza, kabul, onay, memnuniyet, hoşnutluk: *tuğmak-sız nom t.-ın bulmak* 152.20.
- tarı-** tarla sürmek, ziraatle uğraşmak, dikmek: *saçmış t.-muş* 168.21; *töz yultız tikser t.-sarlar* 168.3.
- tarığlağ** tarla: *üç ertinilig t. içinte* 168.21.
- tarıķ-** uzaklaşmak, yok olmak, ortadan kalkmak: *t.-ar kiter* 149.1; *t.-ğuluk küğülük* 148.7-8; *t.-ğuluk titirler* 148.18-19; *t.-ğuluk tsuy irinçü* 175.4.
- tarkar-** uzaklaştırmak, gidermek, yok etmek: *t.-u kiterü birgey biz* 193.17; *t.-ğuluk kiter-gülük* 175.6; *kkirlerin t.-ıp* 185.21; *üçegü-ni t.-taçı titir* 163.9.
- tartıl-** kapılmak, gönül vermek, çekilmek: *y(a)ruk-luğ yalınçunga t.-ıp* 131.10.
- tasaprası** << Skr. *Śataprabhâsa: t. atl(i)ğ t(e)ngri burķan* 173.17.
- taþığlığ** tatlı: *soğaçığ t.* III.3b.4.
- tavar** mal, mülk, varlık: *t. buşı* 136.15, 161.18, 162.11, 162.16, 162.20, 163.1, 163.5, 163.9; *ed t.* 196.22; *ed-ig t.-ıg* 135.20, 135.22 (2 kez), 195.17.
- tavarlığ** varlıklı, zengin, rahat, değerli: *ed-lig t.* 141.15-16.
- tavrak** çabuk, hızlı, tez canlı: *t(e)rk t.* 179.13, 179.16.
- tavran-** acele etmek, davranmak: *öçürgeli t.-urça* 141.10.
- tayağ** destek, yardım, dayanak, dayak (Skr. *asraya*): *t. bultaçı* 146.5.
- tayaklığ** yardımcı, destekli, dayalı: *t. titir* 146.4; *samati dyan-ka t.-ın* 172.16.
- tayçing** < Çin. *Tai-Tsing* 1644-1911 arası Çin'de hüküm sürmüş Mançu sülalesinin adı: *t. kang-si* 199.15.
- tayşing** < Çin. *Tayşeng* = Skr. *Mahâyâna* = Uyg. *uluğ kölungü* 'büyük taşıt, büyük araba', üç Budist mezhepten biri: *t. yorığta* 132.9; *t. nom-larta* 148.12; *t. nom-taķı*: 150.2, 150.4, 150.13, 150.15, 158.22; *t. nom-larķa* 169.20; *t. nom-luğ*

- 177.23.
- teg** gibi (Skr. *-sâmānya*): *t.* 133.20, 138.23, 139.13, 140.5, 184.18, 188.12 (2 kez), 198.3; bir *t.* 137.13, 137.15, 152.10, 153.14, 155.5, 160.10, 166.6, 184.20.
- teg-** değmek, ulaşmak, vasıl olmak, varmak, erişmek: *t.-miş* 155.19; *t.-eyin* 144.13, *t.-ip* 190.17; *t.-düklerinte* 131.13; *t.-deçi (bol-)* 152.1, 195.16, 196.6-7; *t.-güllük* 136.8.
- tegi** kadar, değin, dek: *künke't.* 133.13; *tamu-ka't.* 133.16; *tümen kalp üd-lerke't.* 165.4; *bulgınçaka't.* 187.14; *neçeke't.* 197.12, 198.4; *ançaka't.* 197.12-14, 198.5.
- tegmilg** uygun, yaraşır, değer, layık: *ayağka tegmilg* 'saygı değer': *ayağ-ka t. t(e)ngrim* 132.5, 149.22, 167.19, 182.15, 184.1, 188.21; *ayağ-ka t. ayağ-ka t.-ler* 133.2; *aşagalı t.* 138.15, 174.7, 185.14, 187.4.
- tegin-** varmak, ulaşmak, yerine getirmek, (saygı ifadesi taşır); {-DİR}: *yükünü t.-ür' m(e)n* 133.1; *şantı ötüünü t.-ür'm(e)n* 138.6; *öge alkayu t.-ür'm(e)n* 154.18, 155.6; *evire t.-ür m(e)n* 170.3, 170.10, 171.6, 171.22; *küsüş-üm t.-ür* 158.1; *ertingü üküş t.-ür t(e)ngrim* 177.3; *yükünü t.-ür'biz* III.3a.23; *antağ t.-ür* 193.5, 193.6, 194.23; *evire t.-ür'biz* 160.18, 161.5, 169.16; *ötügçi bolu t.-ür biz* 159.17; *ötünü t.-ür biz* 183.1; *küsüş-lüg t.-ür biz* 183.5; *bulu t.-ür* 131.21; *uka t.-tim* 157.20; *bitiyü t.-tim* 199.20; *bolu t.-diler* 199.5; *t.-ser biz* 197.11; *tuta t.-ip* 199.2; *adinlar t.-güllük* 174.11.
- teginç** yetişme, ulaşma, değme, başarma: *üdke't.* 164.16.
- teginçsiz** ulaşılmaz, ulaşılmaması gerekli: *t. orun-larğa* 138.10.
- tegmek** ulaşma, değme, varma, erişme: *evrilingiz törü-ke t.* 152.21; *t(e)rk t.-im bolz-un* 171.2, 172.3; *tüzülmek-ke t.-leri* 133.6, 137.12; *edgü-ke mengi-ke t.-lerin* 165.3.
- teğür-** ulaştırmak, değdirmek, eriştmek: *yir-ke t.-üp* 131.15, 182.12; *arınmak-ka t.-üp* 132.23; *tüş-ke utlı-ka t.-üp* III.3b.17; *nom bulunç-ınga t.-üp* 154.8; *uluğ asıg-ka t.'gelir için* III.3a.4.
- teğzin-** dönmek, çevresini dolaşmak, yuvarlanmak: *t.-ip kiip* 131.16; *tuğa teg(z)i-(nü)* 133.22.
- teğzinç** kitap tomarı, fasıl, bölüm, 'kitap': *üçünç [t.] III.1?6-7; bişinç ülüş bölük üçünç t.* 199.13.
- telim** çok, pek çok, sayısız, hesapsız: *üküş t.* 140.22.
- teng** ölçü, tartı; denk, eşit: *ülgü t. tutup* 136.22; *ülgü t. yöleşürüg okşa-tıg* 177.17; *t.-in tirazugun* 135.8.
- tengle-** ölçmek, hesaplamak, karşılaştırmak: *t.-yü kolulayu* 197.10; *ülgüle'geli t.-geli* 167.8.
- tenglençsiz** ölçülemez, karşılaştırılmaz, hesaplanamaz: *ülgülençsiz t.* 151.6, 157.1-2, 163.13, 164.21, 169.21, 175.21.
- tenglig** ölçülü, hesaplı, sayılı: *ança t.* 155.22, 176.6.
- t(e)ngri 1.** Tanrı (Skr. *deva*); gök, gökyüzü, sema: *t. kan-ı kormuz-ta t.* 131.5, 131.18, 131.19, 149.18-19, 157.15, 167.16-17, 182.4-5, 183.23, 188.18-19; *t. t.-si* = Skr. *devâtideva: t. t.-si (burğan)* 131.9, 131.12, 131.19-20, 132.3, 132.16-17, 134.9, 136.2, 147.20, 149.19-20, 150.10, 157.16, 157.18, 158.13, 167.17, 168.8, 169.18-19, 172.6-7, 182.12-13, 183.14-15, 183.23, 184.15, 186.21-22, 188.7-8, 188.19, 188.23, 189.7, 189.10, 189.15, 189.16-17, 190.7, 190.11, 190.20, 190.23, 191.1, 191.2, 192.14, 192.22-23, 194.1, 195.1, 197.9, 197.23, 198.24; *t. burğan* 131.11, 188.14, 189.1, 189.5, 190.6; *t. kan-ı kormuz-ta t.-ke* 132.17-18; *t. yir-inte* 142.12, 142.13, 142.14, 142.15, 142.16, 142.23, 143.1, 143.4, 143.6, 143.7, 143.9, 143.10, 143.11, 143.12, 143.13, 143.15, 143.16, 143.17, 143.18, 143.20, 143.21, 187.17; *uluğ ez-rua t.* 163.2; (...) *at(ı)ğ t. burğan* 173.12, 173.13, 173.14, 173.15, 173.16, 173.17, 173.18, 173.19, 173.20 (2 kez), 173.21, 173.22, 173.23, 174.1, 174.2, 174.3, 174.4, 174.5 (2 kez), 185.12; *kormuz-ta t.* 177.3, 1937.6; *t. yir-in-deki* 183.13; *t. burğan-tın* 186.14; *t. yir-inte tuğduqumta t.-lerte*

- yig'adruk boltum 187.18-19; üsdün t. altın yalanguk 188.10; kırmuz-ta t.-ke 158.13-14, 168.9; t.-ler kuvrag-ı 131.6; t.-ler iligi-y-e 158.15, 175.7-8, 186.10-11; t.-ler iligi kavşiki-y-a 168.10; ez-rua t.-ler 182.4; t.-ler kuvrag-ı 182.6, 182.16, 183.2, 193.13-14; t.-ler baş-ın 192.11, 193.2, 197.7-8; erigm-e t.-ler 192.16; kamağ t.-ler 193.3, 194.3, 194.22, 197.7-8; kamağ t.-larning 194.2; 2. efendi, majeste, hazret: ayag-ka tegimlig t.-m 132.6, 149.22, 167.19, 182.15, 184.2, 188.21; t.-m 132.15, 150.5, 158.2, 157.21, 158.11, 174.20, 177.5, 183.10, 184.14, 189.6, 193.23, 194.23, 197.11, 197.22; töz-ün t.-lere 192.17, 194.5, 195.3, 198.2.
- t(e)ngridem** tanrısal, göksel, tanrıya özgü, ilahî: t. altın küvrüg-ler 183.18; t. altın-lug küvrüg-ler 184.5; t. çoğunguz-lar yalınınguz-lar 194.16; t. körkle mantarik m(a)hā-mantarik-te 183.12.
- tepre-** kımıldamak, hareket etmek, depremek, titremek: t.-di kam-şadı 183.18.
- tepremek** kımıldı, kımıldama, hareket etme, titreme: t.-i kamsamağı 184.9.
- teprencsiz** sarsılmaz, dayanıklı, sağlam, kalıcı, muhkem: t. bilge bilig-ke 144.12.
- tepret-** kımıldatmak, sarsmak, titretmek: t.-geli tuğurğalı umaz 146.2.
- teri** (?) sundari-teri terim 137.18.
- terim** soylu kadınlar için kullanılan bir unvan: sundari t. 137.18; az-ğan çeçek t. 137.18; sunitari az-ğan çeçek t. 173.5.
- tering** (krş. tiring) derin, anlamı derin: tütrüm t. III.3b.5; tütrüm t. yörüg-lüg 146.11, 147.11, 197.12, 197.18, 198.11; t. samati dyan-ka 172.16; tütrüm t. nom töz-in 181.20.
- t(e)rk** çabuk, hemen; hızlı, tez: t. tavrağ 179.13, 179.16; t. tegmekim bolz-un 171.2.
- t(e)rk-key-e** çabuk, çabucacık, çarçabuk, hemen, hemencecik, bir anda: t. üdün 163.6.
- t(e)rs** ters, yanlış, hatalı: t. tetrü 132.10, 136.17.
- tetrü** ters, aksi: t(e)rş t. 132.10, 136.17.
- tetrül-** aldanmak, aldatılmak, ayartılmak, 'yanlış yöne doğru' ters çevrilmek': kongül-üm köküz-üm t.-üp 136.18.
- tevril-** çevrilmek, dönmek: evrilü t.-ü 133.22.
- tıdığ** engel, mania: t. ada (kal-) 179.5, 179.9, 179.11.
- tıdıgsız** engelsiz: t. nom buşı 154.2-3; t. tutuğ-suz 169.22; t. bol- 170.22; sağınguluk-suz söz-legülüksüz t. 172.12; t. erklig bol- 186.1.
- tılangurmak** güzel konuşmak; tartışmak: edgü nom-ta t.-lar 170.21.
- tıltag** sebep, neden: avant t. 140.16; t.-tın ötgürü 144.20-21, 144.21-22, 188.2; t.-ınta ötgürü 160.13, 171.4; t.-lartın 169.11; t.-ları 145.3, 145.5.
- tınl(i)ğ** canlı, yaratık, mahluk: ol t. 146.4; t. (oğlanı) 147.16, 151.11, 154.1, 164.2, 170.2, 170.9, 179.12; t. (oğlanları) 154.6, 160.7, 173.7, 174.20; t. uğuş-ları 171.18; kayu t.-lar III.3a.7-8, 140.15, 141.14, 147.3; ol t.-lar III.3a.11, 140.18, 141.8, 141.20-21, 147.5, 157.4, 168.14; t.-lar III.3b.14, 133.8, 133.14-15, 137.19, 149.9, 150.3-4, 155.18, 157.8, 158.5, 165.1, 166.23, 169.13, 170.12-13, 170.16-17, 170.22-23, 172.1, 173.6, 175.10, 175.20, 176.2, 177.5, 177.22, 185.20, 186.4-5, 190.10-11, 190.16, 190.194; t.-larning 149.11, 150.8, 151.1-2, 152.2-3, 152.6-7, 152.8-9, 165.15-16, 165.18-19, 170.4, 179.18, 180.22, 185.2, 191.11; t.-larığ 131.21, III.3a.2, 135.10, 135.16, 162.18, 169.2, 174.16, 178.22, 179.21, 179.24, 180.3, 180.8, 180.12-13, 189.18; t.-larğa 169.9, 169.15, 185.16-17, 190.3, 198.18; yirtinçü-deki t.-larta 150.1.
- tınl(i)ğsız** kimsesiz, boş, 'canlısız': mensiz kişi-siz t. yaşağ-lı-sız 145.16.
- tı-** demek, söylemek: t.-p 132.4, 132.15, 132.18, 135.11-12, 137.2, 140.10, 142.7, 142.17, 143.22, 144.7, 144.14, 146.17, 147.14, 147.22, 149.18, 149.20, 150.11, 157.3, 157.9, 157.14, 157.17, 157.19, 158.14, 158.21, 164.6, 165.10, 167.15, 167.18, 168.6, 168.9, 175.1, 177.4, 178.9, 182.2, 182.13, 183.10, 184.1, 184.16, 186.23, 187.10, 187.12, 188.7, 188.20, 189.6, 189.8, 192.22, 193.23, 194.4, 194.21, 194.23, 195.2, 197.4, 197.10,

- 197.22, 198.1, 198.22; *t.-p t.-miş* III.3a.17, 151.9, 155.6, 159.3, 161.6, 168.18; *t.-p t.-dim* 135.12, 137.2; *t.-p t.-di* 158.11, 184.14; *t.-p t.-ser* 144.19, 145.3, 145.13-14, 146.7, 147.8, 148.9, 149.3, 155.14, 156.12-13, 161.17, 162.9-10, 162.13-14, 175.23, 177.19-20, 183.1, 185.6-7, 191.22, 192.7, 194.7, 195.11, 196.4, 196.16.
- tigirtsiz** hareketsiz, kımlıtsız, sakin, sessiz: *t. tapırsız* 166.5.
- tigme** denen, denilen, diye adlandırılan, adı verilen, adlı: *çinsu t. ertük'teg* 146.12; *kuşalamul t. (töz yultız)* 168.2, 191.10; *d(a)r-ni t. edrem-ler* 172.14.
- tijit** (~ *tişit* ?) < Toh.A/B (?) < Skr. *deśita* tövbe, günah çıkarma, af, bağış dileme: *t. kşanti bol-* 138.13, 138.21, 139.12, 139.14, 140.6.
- tik-** dikmek, yetiştirmek; yukarı kaldırmak: *töz yultız t.-ser tarısar-lar* 168.3; *nom-luğ tuğug örü t.-ip* 154.5; *nomluğ tuğug örü t.-deçilerke* III.3b.11-12.
- til** dil: *t.-in söz-leyü* 134.7; *t.-im üz-e* III.3b.21; *til sal-* 'dedikodu yapmak, iftira etmek': *t. salmış* 148.12; *t.-in* 134.19.
- tile-** dilemek: *arınmak t.-ser* 141.3-4; *astıg-tig t.-metin* 195.19.
- tilgen 1.** tekerlek = Skr. *cakra*: (*nom*) *t. (evir-)* 154.2, 166.20, 167.10, 174.15; *yaruk-luğ t. içinte* 188.13, 188.22, 189.9, 190.5; *nom-luğ t.-ig* III.3b.5-6; *kaŋlu t.-i* 133.20; *nom t.-in (evir-)* III.3b.4, 158.7, 158.10, 159.9, 159.20, 161.7, 161.13-14, 162.6, 163.18, 163.22, 178.2, 181.10, 181.15; 2. uzuv, organ = Skr. *maṇḍala*: *biş t.-in (= Pañca-Maṇḍala)* 131.14, III.3a.22.
- tilgenlig** tekerli: *altun t. yiti ertini* 187.23.
- tir-** toplamak, dermek, bir araya getirmek: *yıgğalı t.-geli uğay-lar* 175.22.
- tirazug** < O.Far. *tarâzû* ~ *tarazuğ* terazi, tartı: *teŋin t.-in* 135.8.
- tirgin** toplanmış, bir araya getirilmiş; toplam: *buyan-luğ t.-ig* 155.12, 175.21-22.
- tiril-** toplanmak, bir araya getirilmek: *yıgılmış t.-miş* 193.1.
- tirin** cemaat, topluluk (Skr. *saṃgha*): *t. (kuvrag)* 131.8, 188.11, 188.17, 191.16, 197.8, 198.23; *t.-ingizler kuvrag-ingız-lar* 194.17.
- tiring** (?) (krş. *tering*) derin; derin anlamlı: *t. nom-larta* 148.1.
- tişi** dişi: *t. et'öz-in* 157.8; *uzun ton-luğ t. tun-l(i)ğ-lar* 190.19; *t. aj-unun-ta* 191.4.
- tit-** (I) bırakmak, vaz geçmek, terk etmek: *isig öz-in t.-e* 178.14.
- tit-** (II) 1. -Ir ekiyle birlikte: *tütir* {-DİR}, koşaç, 'copula': *t.-ir* 146.4, 146.6, 146.19, 147.17, 146.7, 146.9, 148.22, 156.15, 156.17, 156.20, 161.6, 161.19, 161.20, 162.10, 162.11, 162.13, 162.16, 162.20, 163.1, 163.5, 163.14, 163.19, 164.23, 165.5, 166.17, 175.3, 185.6, 191.14, 196.3, 197.2; *t.-irler* 148.19; 2. denilmek, denmek, diye adlandırılmak: *edgü tiyüük (tywywk)* 164.14.
- titme** denilen, denen, diye adlandırılan; yani: *kuşalamul t. edgüluğ töz yultız-ların* 165.22.
- titrû** tam, sabit, doğru, dikkatli: *t. tunglağul* (krş. Orhon *edgüi eşid kaŋıdı tıŋla*) III.3a.6, 158.15.
- tiz** diz: *ong'ŋ.-in çöketip* 132.2; *ong't.-lerin çökütip* III.3a.15, 182.9; *ong't.-lerin çöketip* 150.20-21.
- toda-** kötü saymak, alçak saymak, değersiz saymak: *t.-p uçuz-lap* 136.10.
- todur-** doyurmak, kandırmak, tatmin etmek: *inçgü mengi üz-e t.-up* 154.9-10.
- toķi-** vurmak, dokunmak, (davul vb.) çalmak: *nom-luğ küvrüüg-üg t.-p* 154.4; *yaŋķurtu t.-daçılarka* III.3b.9-10.
- toķımak** vurma, dokunma, acıtma: *sök-mek t.* 180.23.
- toķuz** dokuz: *t. on ming* 186.3; *t. ori sekiz ming* 186.8; *t. 143*; *t. y(e)g(i)rmi* 163; *t. otuz* 183.
- tolgaklıg** sancılı, ıstıraplı, sefil, zavallı, acılı, kederli, sıkıntılı: *emgek-lig t. tun l(i)ğ-lar-ıg* 179.24, 180.3.
- tolp** bütün, hep: *t. III.3a.1*, 137.19, 143.11; *t. kaŋağ* 188.11.
- tolu** dolu, hep, bütün; tamamıyla: *t. 161.10*, 161.15, 161.21, 162.2, 199; *t. tükel* 199.20.

- ton** giysi, giyim, elbise, giyecek: *t.-ta tutunmuş* 141.9; *t.-ın açınıp* 132.2; *keçgüllük t.-ın kedim-in* 156.1; *t.-ların (açınıp)* III.3a.14, 150.20, 182.9.
- tonluğ** giyimli, giysili, elbiseli: *uzun t. tınl(i)ğ-lar* 157.7-8; *uzun t. tişi tınl(i)ğ-lar* 190.19.
- tonğtarıl-** çevrilmek, dönderilmek, yuvarlanmak: *ağtarılı t.-u* 133.22.
- toşgurt-** doldurtmak, tamamlamak: *altı p(a)-ramut-larığ t.-ğuka* 181.16.
- toyın** < Çin. *tao-jên* rahip (= Skr. *bhiksu*): *t. şamnanç upası upasanç* 191.15; *idege t.* 137.17, 173.5; *t.-larka dıntar-larka* 196.1-2.
- töl(i)t** yatak takımı, yastık vb.: *töşegüllük t.-in töşekin* 156.3.
- töpü** tepe, kafanın üstü: *t.-min 'engitip* III.3b.22; *t.-müzni yir-ke tegürüp* III.3a.21, 159.15; *t.-lerin 'engitdürüp* 131.13; *t.-lerin yirke tegürüp* 182.11; *yincürü t.-n (yükün-)* 131.15, III.3a.23, 133.1, 159.16, 182.12; *k(a)rtirakut tağ t.-sinteki* 188.9; *töz t.-lerinte* 199.1-2.
- tört** dört (= Skr. *catur*): *t. tugum* 133.13; *t.* 134.19; *t. türlüğ* 147.3, 147.17, 148.6, 148.17, 148.19, 148.21, 149.2, 149.16, 156.4, 164.8, 175.4, 176.8, 179.12, 179.15, 187.14, 191.16, 191.20, 195.9, 196.2, 196.4, 196.5, 196.14, 196.16; *t. m(a)haraaç t(e)ngri-ler* 182.5, 192.10, 193.2, 197.6; *kaşu-lar ol t.* 147.8, 148.8, 191.21, 195.11, 196.4, 196.16; *t. y(e)g(i)rmi* 153; *t. otuz* 173; *sekiz on t. yüz ming* 187.23; *t. kırk* 193; *t.-tin singar-ki* 135.20.
- törter** dörder; dört: *t. türlüğ* 197.3.
- törtünç** dördüncü: *t.* 147.15, 148.15, 149.13, 163.3, 192.4, 192.22, 196.11, 196.23.
- törü** yasa; öğreti, akide; merasim: *ayığ yavlağ t.* 133.15; *nom-luğ t.-g* 195.18; *edgü t.-ke tegmiş* 155.19; *evrilinçsiz t.-ke (teg-)* 152.21, 190.17; *öngreki t.-çe* 159.1; *köni t.-çe* 192.6, 194.9; *nom-ça t.-çe* 194.12, 194.15; *edgü t.-lerte* 136.18-19.
- tor(ü)-** türemek, doğmak, meydana gelmek, oluşmak (Skr. *-udbhâva*): *-tln t.-miş* 151.20, 156.7, 156.14, 156.18, 163.12, 167.7, 167.13; *t.-miş* 171.4; *t.-di erser* 160.15; *t.-zün* 161.23.
- törülüg** yasalı, öğretili, töreli, yasal: *t. bolup* 131.2.
- töşe-** döşemek, sermek, yaymak: *t.-güllük töl (i)tin töşekin* 156.2.
- töşek** döşek, yatak, minder: *töşegüllük töl(i)tin t.-in* 156.3.
- töz** ana, esas, temel; doğa, yaradılış; öz, cevher (Skr. *-bhâva*, *svabhâva*): *t.* 145.18, 146.4, 146.5, 162.23; *(edgüllüg) t.* (yültüz) 166.3, 168.3, 185.1, 191.10; *uğuş-ta t.-te* 142.2; *t.-i yok kuuruğ* 145.14; *nom buşı-nung t.-i* 163.3-4; *tavar buşı t.-i* 163.5; *t.-i tüpi* 166.16; *nom t.-in* 146.14, 181.21; *er t.-in* 187.7; *nom t.-inte* 146.12-13, 147.11.
- tözgerinçsiz** esasına/aslına varıl(a)maz, benzersiz derecede: *yoleştürgüllüksüz üsdünki yig t. edgü-lerig* 174.22.
- tözlüg** esaslı, temelli, 'tözlü' (Skr. *-âtmaka*): *b(e)lgü t.* 145.17; *yok kuuruğ t.* 145.20; *yok t.* 146.19-20; *kirtü nom t.* 160.2.
- tözü** tamamıyla, bütünüyle, hep, hepten, tümnden: *t. tüketi* 155.12.
- tözün** soylu, asil: *t. bursang kuvrağ-lartın* 169.12; *t. t(e)ngri-ler e* 192.17, 195.3, 194.5, 198.2; *t.-ler oğlu t.-ler kız-ı* 132.8-9, 146.10-11, 150.7, 150.17-18, 151.4-5, 151.8, 155.21, 158.17-18, 167.21-22, 175.8-9, 175.18-19, 177.20-21, 190.9-10, 190.14-15; *t.-ler* 150.1, 198.10-11; *t.-ler kutluğ-lar* 193.11, 195.6.
- tsun** < Çin. *ts'un* uzunluk ölçüsü birimi: *çığ-in t.-in* 135.8-9.
- tsuy** < Çin. *tsui* günah, suç, (dince) yasaklanmış davranış, kötü davranış: *t. irinçü* 132.12, III.3a.9, 137.5, 138.19, 138.23, 139.9, 139.12, 139.22, 140.4, 140.13, 141.10, 141.13, 146.16, 175.4, 191.12; *t. ağır ayığ kılınç-ıg* 140.16; *t. ayığ kılınç-lıg* 147.5; *utrunmak atl(i)ğ t. ayığ kılınç-larığ* 134.17; *ağır t. irinçü* 185.3.
- tuda** tehlike, sıkıntı, dert: *adasın t.-sın yağısın yavlağ-ın* 193.16.
- tudasız** tehlikesiz, sıkıntısız, dertsiz: *igsiz*

- ağrığ-sız adasız t. bolğay* 192.1.
- tuğ** (krş. *tuuğ*) < Çin. *tu* < *d'uok* tuğ, bayrak, alem: *nom-luğ t.-uğ örü tikip* 154.5.
- tuğ-** doğmak, dünyaya gelmek, oluşmak, meydana gemek (Skr. *-udbhāva*): *t.-arlar* 144.21; *t.-miş* 170.7; *t.-dum* 187.16; *t.-ayın* 141.16-17, 142.5, 142.17, 143.22; *t.-a teg-[z]i(nü)* 133.22; *tuğmak-ın t.-ğalı umaz-lar* 145.9; *t.-ğalı umağ-u-ça erser* 145.10; *t.-dukum-ta* 187.18-19, 187.20; *(yene) t.-daçı nom-lar* 145.8, 145.19.
- tuğma** k.a.: *punya-parsap atl(i)ğ buyan t. t(e)ngri yir-i* 143.13.
- tuğmak** doğma, dünyaya gelme (Skr. *jāti*): *t.-i öçmeki* 145.18.
- tuğmaksız** doğmasız, yeniden doğmayacak olan, ölümsüz, kayıtsız, bağımsız, değişime uğramayan; üstün (Skr. *asamṣkṛta*): *t. nom* 152.20; *t.-in tuğğalı umaz-lar* 145.9.
- tuğum** doğum, doğma (Skr. *āya*): *tört t.* 133.14.
- tuğumluğ** doğumlu: *bir t. ikinti orun-ta* 152.22.
- tuğur-** doğurmak, dünyaya getirmek: *tepretgeli t.-ğalı umaz* 146.2.
- tujit** < Toh.A (?) B < Skr. *tuṣita*: *t. t(e)ngri yir-i* 142.14.
- tur-** durmak, kalkmak; sürmek, devam etmek; olmak, bulunmak: *kılu t.-ur* 151.12, 153.7; *serilip t.-ur* 164.17; *t.-muş* 180.7, 180.11, 193.14; *kılu t.-muşlarığ* 135.1-2; *öçmetin üzülmetin t.-ğay* 197.17; *t.-u umaz* 145.13 (2 kez); *t.-u y(a)rılıkap* 160.6, 185.16; *örü t.-up* 132.1, 182.8; *y(i)ti kınığ-ta t.-up* III.3a.12; *yirtinçü-de t.-up* 197.13; *mengün t.-ğuka* 181.20.
- turgur-** yerleştirmek, durdurmak; yükseltmek; (duygu) beslemek: *ayançang t.-sar* 148.4; *kongül t.-zunlar* 158.10-11; *yirtin-çü-de t.-ğalı* 167.12.
- turgurmak** yerleştirme, durdurma; yükseltme; besleme: *küsüşte t.* 181.4-5; *kongül t.-tın* 147.9.
- turkuru** sürekli, devamlı, daima; boyuna, yılmamasına: *arkuru t.* 133.21.
- tuğ** duru, temiz: *arığ t.* 134.14; *orlanmış ÜK ('wk?) t.-lar* 164.9.
- turultur-** uysallaştırmak, ehlileştirmek, sakinleştirmek, yönlendirmek, önderlik etmek 'duruldukmak': *eren-lerig t.-daçı t(e)ngri-ler-ning* 187.8.
- tusu** fayda, kâr, yarar, çıkar: *asığ t. (kıl-)* 184.22, 185.17, 190.4; *asığ t. bolğay* 191.21; *asığ t. titir* 195.10, 196.3, 196.15.
- tusuluğ** faydalı, yararlı: *asığ-lığ t. kılğalı* III.3b.15.
- tut-** tutmak; (dinî) emri yerine getirmek, tutmak (Skr. *udgrahaṇa*): *kuyü küz-etü t.-sar siz-ler* 194.21; *kuyü küz-etü t.-arlar* 192.12; *adutça suv t.-miş* 169.1; *boşgundum t.-dum* 186.20; *boşgununglar t.-unglar* 198.16; *töz üz-e t.-sar* 145.18; *kuyü küzetü t.-sar* 148.1; *boşgunsar t.-sar* 175.15, 177.10; *kılınç-larığ t.-a* 168.17; *t.-a teginip* 199.2; *umuğ inağ t.-up* III.3a.19, 137.20, 178.15; *kılmış-ları y(e)me t.-up* 135.4; *ülgü t. t.-up* 136.22; *bo yörügüğ t.-up* 146.21; *ögin kongül-in yakın t.-up* 149.5; *uçuz t.-up* 195.17; *boşgunğalı t.-ğalı* 182.20; *nom-uğ törüg ağır t.-daçı* 195.18; *eşidteçi t.-daçı* 196.13; *nom-luğ tilgen-ig t.-daçılarka* III.3b.6; *örü t.-daçılarka* III.3b.13.
- tutçı** sürekli, kesintisiz, daima, her zaman: *üzüksüz t.* 157.5-6.
- tutmak** tutma; ifa etme, (dinî emri) yerine getirme: *b(e)lgü-lerin t.-ığ* 145.1; *kuyü küz-etü t.-ıngız* 199.21.
- tutuğsuz** maniasız, engelsiz: *tıdığ-sız t.* 169.22.
- tutul-** tutulmak, yerine getirilmek, korunmak (Skr. *-saṃgraha*): *anta t.-ur* 156.22; *kalısız t.-urlar* 165.7; *yıltız-da t.-miş* 169.18; *anta t.-maz* 156.17; *el'öz-üm t.-maz* 165.9.
- tutun-** tutuşmak, yanmak: *ton-ta t.-miş* 141.9.
- tuuğ** (krş. *tug*): *erdini t. bra kuşatri-lerin* 176.20; *nom-luğ t.-uğ örü tikde-çi-lerke* III.3b.11.
- tuy-** duymak, sezmek, ayırt etmek, aydınlanmak: *t.-ğuluğ bilgülik nom* 172.20; *k(e)ntün t.-miş burқан* 187.10; *köni tüz tuymak-ığ t.-muşlarğa* III.3b.3; *yig köni tüz*

- t.-up* 153.23; *köni tüz tuymak-ıg t.-up* 173.9; *köni tüz t.-uğl* 153.19-20, 185.14, 187.5.
- tuymak** duyma, sezme, ayırt etme, aydınlanma (Skr. *bodhi*): (*yig*) *köni tüz t.* 132.7, 144.13, 158.20, 159.8, 160.17, 160.23, 172.1; *üzeliksiz üsdünki yig köni tüz t.* (= Skr. *Anuttarasamyaksambodhi*) 149.15, 167.1, 167.23, 171.1, 171.21, 183.4, 186.19, 188.4; *üzeliksiz yig üsdünki köni tüz t.* 161.5, 174.13; *üz-eliksiz üsdünki yig köni tüz t.-ıg* III.3b.3; *yig köni tüz t.-ıg tuyup* 153.22; *köni tüz t.-ıg tuyup* 173.9.
- tuyun-** anlamak, duymak, kavramak, sezmek: *nom töz-in t.-u* 146.14; *k(e)ntin t.-up* 172.22.
- tuyunmak** anlama, kavrama, duyma: *t. ark-a-lıg nom-lar* 197.15, 197.17.
- tüke-** bitmek, sona ermek: *alkıntaçı t.-deçi erür* 163.6-7.
- tükel** tamamen, büsbütün, tam, tamam, eksiksiz, mükemmel, 'dükel': *t. bilge biliglig* 131.8, 147.14, 148.3, 158.12, 168.7; *t. bilge bilig-ke* 144.9, 171.2, 171.11, 171.14, 171.21, 177.2; *t. bilge t(e)ngri t(e)ngri-si (burkan)* 157.16, 169.18, 172.6, 188.7, 189.7, 198.24; *egsük-süz t. bütürgeli* 174.23; *egsük-süz t. tegde-çi bolgay-lar* 196.6; *tolu t. boltı* 199.20.
- tükellig** sahip, hakim, eğemen, muktedir: *t.* 157.13, 176.3; *-KE t.* 142.6, 147.4, 147.10, 154.12, 166.8, 170.14, 186.5, 187.6, 187.11, 197.1.
- tükemeksiz** bitmeyen, tükenmeyen, tükenmez: *alkınmak-sız t.* 154.9, 160.9.
- tüket-** bitirmek, tüketmek, sona erdirmek: *ķulu t.-miş* 139.3, 139.15, 140.7, 152.7, 153.11, 155.1; *oluru t.-ip* 131.18; *öre t.-ip* 166.2; *ötünü t.-ip* 183.10; *ķutgaru t.-ip* 189.18.
- tüketi** bütünüyle, tamamen, hep, hepsi: *tözü t.* 155.12.
- tüketinçsiz** sonsuz, sonu olmayan, sayısız, tükenmez: *alkınçsız t.* 163.4-5, 172.13; *t.* 165.5, 170.20.
- tümen** (krş. Toh.A *tmân*; B *tmane*, *tumane*; Far. *tuman*): on bin, büyük sayı, çokluk
- bildiren sayı: *yuz ming t.* 165.3, 177.16; *kolti nayut t.* 185.20, 186.4, 186.9.
- tün** gece: *bir kün bir t.* 140.22; *t.-le küntüz* III.3a.12, 150.18, 158.23, 168.15, 193.15.
- tüp** dip, esas: *altın t. avış* 133.16; *töz-i t.-i* 166.16; *maħa-bodi sögüt t.-inte* 172.9.
- tüpsüz** dipsiz, temelsiz: *ulsuz t.* 136.21.
- tür-** katlamak, dürmek, bükmek: *t.-e büke* 137.4.
- türlüg** çeşitli, türlü, değişik: *üküş t.* III.3a.9, 169.7; *ne t.* 133.9; *iki t.* 133.10, 134.5; *biş t.* 134.16, 162.12, 183.20, 184.8; *on t.* 134.20, [t.] 164.7; *üç t.* 136.8, 168.12, 178.22, 179.1, 179.9, 179.11, 185.20; *ķop t.* 137.5; *sekiz t.* 138.9; *tört t.* 147.4, 147.17, 148.7, 148.18, 148.19, 148.21, 149.2, 149.17, 156.4, 164.8, 175.4, 176.9, 179.12, 179.15, 187.15, 191.16, 191.20, 195.9, 196.2, 196.4, 196.14, 196.5, 196.16; *uluğ t.* 157.22, 158.3; *tuu t.* 176.19, 170.15; *munça t.* 181.8; *altı t.* 185.23; *öngi öngi t.* (*twwr-lwq*) 191.12; *törter t.* 197.3; *yiti ķarķ t.* 197.15; *t. ķongül-lüg* 167.24.
- tüş** meyva, semere, karşılık, ödül: *t. birgüsinge* 141.6; *t. birteçi* 145.12; *t. et'öz =* Skr. *Sambhoga-kâya*: *t. et'öz-li* 147.11; *t.-ke utlı-ķa* III.3b.16, 151.23; *yavlaķ t.-in* 138.14-15.
- tüşlüg** meyvalı, yemişli, sonuçlu, karşılıklı, ödüllü, verimli: *king t. t(e)ngri yir-i* 143.15.
- tütrüm** derin (anamlı için), keskin: *t. tering* III.3b.5, 146.11, 147.11, 181.20, 197.11, 197.17, 198.11.
- tütüşlüg** kavgalı, tartışmalı, çekişmeli, arası açık/bozuk: *t. keriş-lig tınl(t)ğ-larış* 169.1.
- tuu** pek çok, türlü, çeşitli, değişik: *t. türlüg* 170.15, 176.19.
- tüz** düz, doğru, temiz, dürtüst, içten; barışık: *t. ķongül-lüg* 134.12; *t. baz ķılmış* 169.2; *t. töpü-ler-inte* 199.1; (*yig*) *köni t. (tuymak)* 132.7, III.3b.3, 144.13, 149.15, 151.22, 153.22, 158.20, 159.8, 160.17, 160.23, 161.4, 167.1, 167.23, 171.1, 171.20, 172.1, 173.9, 174.13, 183.4, 186.19, 188.4; *köni t. tuyuğl* 153.19, 185.14, 187.4; *tüz t. t(e)ngri burkan* 189.5.

tüzül- düzenlenmek, uyuma girmek, uyumlu olmak, düzülme: *biş türlüg t.-miş yinçke oyun-lar* 183.20, (*inçke*) 184.4.

tüzülmek düzenlenme, uyuma sokulma, sıraya sokulma, düzülme: *t.-ke tegmek-leri* 135.5, 137.12.

u- yapabilmek, -Ebilmek, muktedir olmak: *arutğalı u-yurlar* 147.7; *körgeli u-dılar* 131.4; *ülgü-legeli sanağalı u-ğay* 167.15; *yıggalı tirgeli u-ğaylar* 175.22; *yorıdaçı u-daçı bolz-un-lar* 150.14; *üntürgeli u-daçı titir* 162.20; *bütürgeli u-daçı bolayın* 174.23; *uru u-maz* 145.13 (2 kez); *tepretgeli tuğurgalı u-maz* 146.2; *tuğğalı u-maz-lar* 145.9.

uçluğ uçlu, taraflı, sonlu, yönlü; amaçlı: *bir u.* III.3a.17, 147.23, 150.23, 159.2, 198.14.

uçuz kolay, değersiz, ucuz; zavallı: *eğig tavar-ıg u. tutup* 195.17.

uçuzla- küçümsemek, aşağılamak, hakir görmek: *u.-ladım asgançulağım* 136.14; *todap u.-p* 136.10.

udaraniti << Skr. *uttaraniti* (?): *u. atl(ı)ğ t (e)ngri burkan* 174.5.

uduğ saygı, hürmet, hizmet: *tapıg u. (kıl-)* 156.13, 161.12, 162.4; *ağır ayağ tapıg u. kıl-* 176.10, 178.11; *tapıg-ka u.-ka* 196.6; *tapıg-ın u.-ın* 156.5, 176.9.

udun- saygı göstermek, hürmet etmek: *tapınsar u.-sar* 156.5, 176.22.

uğrayu özellikle, tamamen, tümüyle, tam olarak; bir kez: *u.* 131.19, 159.11, 163.8, 166.18.

uğur, *uğr-* vakit, zaman, fırsat; sebep, konu; dolayı: *u.-ın* 169.7; *u.-inta* 140.16; *ol üçte ol u.-ta* 186.12; *çop u.-ın* III.3b.22; *alku u.-ın* 133.7 (2 kez); *ikinti u.-ın* 152.11-12; *üçünç u.-ın* 153.16-17; *teginmiş u.-inga* 131.21; *çılınç adartmak-ı u.-inta* III.3a.8; *et'öz-üm u.-inta* 165.2; *nom erdini u.-ınıağı* 197.2-3.

uğsu soy, nesil, kuşak; kabile, tür, sınıf; öge, esas; bölge, yer (Skr. *dhatu*): *uğsu töz* = Skr. *gotra*: *üç u. yirtinçü* 162.19; *az çamranmak u. yirtinçü* 162.21; *u.-ta töz-te* 142.4; *braman-lar u.-inta begler u.-inta* 142.4-5; *tnl(ı)ğ u.-ları*

171.8.

uğ- anlamak, bilmek: *[kidara]kut [tağ-ta] u.-mış* III.1?.10; *yirtinçüg u.-mış* 187.7; *u.-zunlar bilz-ün-ler* 158.5; *u.-a tegitim* 157.20.

uğit- anlatmak, açıklamak, bildirmek: *kingürü aça yada u.-ınglar* 198.18-19; *nom yörügün u.-daçı* 199.11; *aça yad-a u.-ğuka* 181.21.

uğmak anlama, bilme: *tanuqlamak-ları u.-ları* 137.11.

uğun- bilinmek, tanınmak, anlaşılma: *bilinü u.-u* 140.12, 146.18; *bilinip u.-up* 140.1.

ulatı ve, devamla, başkaları, -DEN başka, ayrıca, ve daha (Skr. *saka*): *u.* 131.7, 133.18, 138.9, 140.22, 142.5, 144.8, 151.16, 152.23, 164.11, 169.8, 169.10, 181.1, 183.13, 188.11; *u. munı munçulayu* 1174.6; *u. yene* 197.8.

ulsuz temelsiz, esassız, köksüz, 'tözsüz': *u. tüpsüz* 136.21.

uluğ büyük, ulu, yüce: *u.* III.1?.10, 131.7, III.3a.3, III.3b. 6/7/8/10/11/12/17, 138.17, 139.7, 139.20, 143.2, 146.21, 152.19, 155.10, 155.16, 156.8, 157.22, 158.3, 159.19, 159.20, 159.21, 159.22, 161.9, 161.20, 162.2, 163.20, 163.21, 164.9, 164.10, 166.13, 172.5, 175.21, 176.1, 183.17, 184.7, 185.17, 188.13, 188.14, 191.14, 191.20, 193.3, 195.10, 196.3, 196.15, 197.8, 198.23; *bağşı-lar-ning u.-larning* 136.4.

uluş ülke; halk, ulus: *burkan-lar u.-inta* 189.22.

uma- yapamamak, yetersiz olmak, muktedir olamamak: *yorıgali u.-daçı bolz-un.. u.-sarlar y(e)me* 150.16; *tuğğalı u.-ğuca erser* 145.10.

umuğ umut, dayanak, sığınak, güvence: *u. inağ* III.3a.19, 137.20, 178.14, 184.21; *u.-umuz inağ-umuz* 172.4-5.

umuğsuz umutsuz, dayanaksız, güvencesiz, çaresiz, 'umusuz': *u. inağ-sız* 180.7-8, 180.11-12; *biz u.* 173.4; *men irinç u.-nung* 170.5-6, 170.11.

unıt- unutmak: *oyü sakınu u.-matın* 175.16, 177.11.

upasanç < Soğd. 'wp' s' nç = Skr. *upāsikā*

- inanan kadın, 'mümine', rahibeler sınıfına dahil olmayan rahibe: *toyın şamnanç upası u.* 191.16.
- upası** < Soğd. 'wp'sy = Skr. *upāsaka* inanan kişi, mümin, ruhban sınıfına dahil olmayan rahip: *toyın şamnanç u. upasanç* 191.15.
- ur-** vurmak, dokunmak: *yoğ kurug yala u.-up* 135.6; *yiti ertini u.-up* 161.10, 161.16, 161.22; *yiti ertini-ler u.-up* 162.3; *anta u.-up* 176.19.
- urmak** ('wy'm'q) vurma, acı çektirme: *sök-mek tokımak u. emgetmek* 180.23, 181.1.
- ut-** yenmek, başarmak: *u.-ar yigedür* 161.17, 162.8, 162.9; *u.-up yigedip* 172.19.
- utlı** karşılık, netice, ödül: *tüş-ke u.-ka (teg-)* III.3b.17, 152.1; *tüş-in u.-sın* 138.15.
- utrunmak** karşı koyma, karşı gelme, diretme (Skr. *ânantariya*): *u. atl(i)ğ tsuy ayığ kılınç-larığ* 134.16.
- utun** kötü, hayırsız, utanmaz, arsız: *u. nuz-vanu-lar-nung* 133.19.
- uyat-** utanmak: *u.-sar aymansar* 141.5.
- uz** usta, mahir, yetenekli: *u. körür* 143.18; *u. közünür* 143.19; *u. ögrünç-lüg sevinç-lig* 199.3.
- uzatı** daima, sürekli, her zaman: *u.* 176.21; *ürüg u.* III.3b.16, 157.6, 164.8, 192.12, 193.15.
- uzun** uzun: *u. sansar-tın'berü* 133.12; *üküş telim u. üdler* 141.1; *u. ton-lug* 157.7, 190.19; *u. üdü* 160.5, 198.19; *asankı-lig u. yol-ta* 163.15; *öz-i yaş-ı u. bolgay* 192.2; *u. inç mengilig* 195.23.
- üç** üç: *ü.* 131.16, 133.16, 134.18, 134.19, 136.7, 138.7, 147.23, 155.16, 156.21, 160.20, 161.9, 161.20, 162.1, 162.18, 163.20, 166.9, 168.11, 168.20, 169.3, 174.10, 176.1, 178.10, 178.14, 178.15, 178.16, 178.22, 179.1, 179.3, 179.8, 179.11, 180.14, 180.18, 181.3, 181.14, 183.16, 184.2, 185.22; *ü. y(e)g(i)rmi* 151; *ü. otuz* 171; *ü. kırk* 191.
- üçgü** üçü birlikte, üçü: *ü.-ni* 163.8-9.
- üçün** için, -Den dolayı, nedeniyle, sebebiyle (Skr. *artham*): *ü. III.1? 6, III.3a.4, 145.4, 145.14, 145.19, 145.20, 146.8, 149.9, 154.1, 156.17, 156.23 (2 kez), 157.1, 163.11, 164.3, 167.24, 178.9, 181.12, 192.13, 198.10, 199.17; ne üçün 'niçin': ne ü.* 144.19, 145.3, 145.13, 146.6, 155.3, 156.12, 161.17, 175.23, 177.19, 183.1, 185.6, 192.6, 194.7.
- üçünç** üçüncü: *ü.* 131, III.3a., 133, 135, 137, 139, 141, 143, 145, 147, 147.12, 148.13, 149, 149.11, 151, 153, 153.16, 155, 157, 159, 161, 162.22, 163, 165, 167, 169, 171, 173, 175, 177, 179, 181, 183, 185, 186.7, 186.12, 187, 189, 191, 192.3, 193, 195, 195.16, 196.9, 196.21, 197, 199, 199.12, 199.18.
- üd** zaman, vakit, çağ, devir, dönem: *şuradi ü.-ke'teginç* 164.16; *tünle küntüz altı ü.-de* III.3a.13, 150.19, 158.23, 168.15; *bir kşan ü.-de* 140.20, 172.22; *közünür ü.-de* 145.9, 145.10, 151.12; *bir ü.-de kolu-da* 176.3; *ol ok ü.-de* 183.16; *ol ü.-te ol uğur-ta* 186.11; *e'öz koğaysuk ü.-de* 190.23; *öngre ermiş ü.-teki* 138.16-17, 152.6, 153.10-11, 154.23, 171.7-8; *kin keligm-e ü.-deki* 139.7, 141.5-6, 145.11, 152.8, 153.12, 155.2, 158.6, 171.12; *köz-ünür ü.-deki* 139.19, 152.2, 152.12, 153.6-7, 153.17, 154.19, 158.9, 171.11; *ol ü.-din'berü* 187.13; *ü.-ler kolu-lar* 181.18; *üç ü.-lerig* 166.10; *tümen kalp ü.-lerke'tegi* 165.4; *kin keligm-e ü.-lerte* 138.14, 146.1, 187.2; *uzun ü.-lerte* 141.1; *üç ü.-lerte* 166.9, 174.10; *asankı kalp ü.-lerte* 185.10; *közünür ü.-ki* III.3b.1; *ertmiş ü.-ki* 145.4; *üç ü.-ki* 156.21-22, 179.3, 180.14, 180.18, 181.14.
- üdrül-** ayrılma, seçilmek: *öngi ü.-miş* 166.7.
- üdü**n zaman, vakit: *ol ü.* 131.4, 167.16, 182.3, 186.21, 192.13, 197.5, 198.23; *uzun ü. mengün* 160.6; *t(e)rk-key-e ü.* 163.6; *kolti kalp ü.* 185.15; *uzun ü.* 198.20.
- ügüz** ırmak, nehir: *kang ü. katun-ı* 131.7, 182.5; *narayançan ü. kıdığ-ınta* 172.8; *kang ü.-deki kum sanınça* 155.15, 162.1, 189.21.
- üklit-** çoğaltmak, artırmak, büyütme: *et*

et'öz-üg erser ü.-ür 163.2-3; *asdim ü.-dim* 136.20; *töz yltız-ların ü.-deçi astaçı* 191.10-11.

üklitmek çoğaltma, artırma, büyüme: *töz yltız-ların ü. asmak-lıg* 185.12.

üküş çok, pek: *ülgüsüz ü.* 132.21; *ü. türlüg* III.3a.8, 169.7; *ü. telim* 140.22; *ü.* 141.15, 163.17, 190.13, 190.22, 196.22; *ertingü ü.* 177.2, 177.17.

ülgüle- ölçmek, tartmak: *ü.-geli tenglegeli* 167.8.

ülgülençsiz ölçülmez, ölçülemez, ölçülemeyen; karşılaştırılmaz: *ü. tenglençsiz* 151.5-6, 157.1, 164.21, 169.21, 175.20-21; *ü. tenglençsiz yöleşürgülüksüz* 163.12.

ülgülüg ölçülü, belirli: *san-lıg sakış-lıg ü. kolu-lug* 156.15.

ülgüsüz ölçsüz, sayısız: *ü. üküş* 132.20; *ü. sansız* 172.18, 174.15-16, 185.8-9; *ü. y(a)-ruk-lug* 143.5; *ü. arıg* 143.10; *sansız sakış-sız ü. kolusuz* 156.20.

ülüş bölüm, fasıla, 'kitap', cüz, parça: *üçünç ü.* 165, 185; *bişinç ü.* 199.12; *ming ü.-inte bir-inge* 156.11; *yuz ü.-inte bir-inge* 177.14; *tümen kolti ü.-inte* 177.16.

ün ses: *bir ü.-in* 193.5; *oyun-lar ü.-i (eşidil-)* 183.21, 184.5.

ün- çıkmak, ortaya çıkmak, yükselmek, kaynaklanmak: *bilgüülük-lerin-tin ü.-miş ertmiş* 166.12.

ünlüg lakaplı, ünlü, adıyla tanınan: *ü. t(e)ngri yir-i* 143.7.

üntür- çıkarmak, yükseltmek: *kan ü.-dim erser* 134.10-11; *ü.-ü ermez* 162.22; *-din ü.-geli udaçı* 162.19; *t(e)rk tavraç ü.-güke (ötle-)* 179.13-14, 179.16-17.

ür uzun süre, zaman, müddet: *ü. keç* 'er geç; uzun süre': *ü. keç uzun üdün mengün* 160.5, 164.5; *ü. irak* 185.8.

ür- üfleme, üfürmek: *nom-lug labayıg ü.-üp* 154.4; *nom-lug labayıg ü.-deçilerke* III.3b.10.11.

ürüg uzun müddet, uzun süre, süreklî: *ü. uzatı* III.3b.15, 157.6, 164.8, 191.12, 193.15.

üşdel- çoğalmak, artmak: *asılır ü.-ür* 194.18; *asılıp ü.-ip* 192.3.

üsdün üstün, yukarıda: *ü. (...)* *altın* 133.16, 188.10; *ü. altın* 133.20.

üsdünki (krş. *üstünki*, *üzdünki*, *üztünki*) üstünki, yukarıdaki, üstün, en üstün: *üz-eliksiz ü. yig* III.3b.2, 149.15, 151.22, 158.19, 160.22, 172.23, 186.18, 188.3; *ü. yig* 142.3, 157.2, 174.21; *yig ü.* 148.22; *üzeliksiz yig ü.* 161.4, 174.13.

üsk (krş. *üzk*.) ön, yan, huzur: *burkan-lar ü.-inte* 180.19.

üstünki (bk. *üsdünki*) en üstün, üstün: *üz-eliksiz ü. yig* 167.1, 170.23, 171.20, 173.10, 183.3.

üz- koparmak, kesmek: *ü.-miş kesmiş* 148.15.

üzdünki (bk. *üsdünki*) en üstün, üstün: *üz-eliksiz ü. yig* 132.6-7, 153.22-23, 167.22-23.

üze 1. ile, ve, dolayısıyla; -DE: *ü.* 132.23, III.3a.21, III.3b.21 (2 kez), III.3b.22, 133.3, 133.4, 133.5, 133.6, 136.17, 136.22, 137.9, 137.10, 137.11, 137.13, 142.1, 142.10, 142.19, 144.2, 144.16, 145.17, 145.18, 145.23, 146.23, 147.22, 163.4, 154.9, 159.15, 160.10, 165.12, 170.19, 170.20, 170.21, 176.16, 178.4, 178.13, 180.5, 180.10, 189.11, 196.8, 199.16, 199.20; *ü. y(e)me* 147.13, 177.18, 199.18; 2. üzerine, üzerinde, hakkında, üstüne, üst: *edgü kutlug yalanguk-lar ü.* 135.6; *burkan ü.* 183.15; *örgün ü.-sinte* 172.10.

üzeliksiz daha üstü olmayan, en üst, en üstün, ulaşılmaz: *ü. üsdünki* III.3b.2, 149.14-15, 151.21, 153.21, 158.19, 159.7, 160.22, 166.23, 167.22, 170.23, 171.19-20, 172.22-23, 173.10, 183.3, 186.18, 188.3; *ü. nom tilgen evirip* 154.2; *ü. yig* 160.16, 161.4, 174.12; *ü. ıduç tayşing nom-lug yorıgta yorıp* 177.22-23; *ü. nom tilgen-in evire* 178.2; *ü. er töz-in* 187.7.

üzk (krş. *üsk*) ön, huzur, yan: *burkan-lar ü.-inte* 137.21, 180.14-15.

üzlünçü son, bitiş, kesiliş/kopuş noktası: *ü. orun-ka* 144.8.

üztünki (bk. *üsdünki*) en üstün, üstün: *üzeliksiz ü. yig köni tüz tuymak* 159.7.

üzüksüz kesiksiz, süreklî, kesintisiz, daima,

- durmadan, aralıksız: *ü. tutçı* 157.5.
- üzül-** kesilmek, bitmek, sona ermek, kopmak: *ü.-ür öçer osuğ-luğ* 165.12; *öçmetin ü.-metin* 197.16; *yene ü.-teçi* 165.14.
- üzülmek** kesilme, bitme, sona erme, kopma: *adkanğuluk ü. körüm ermez* 165.15.
- v(a)çir** < Toh. *waşir* < Skr. *vajra* (bk. *radna*) elmas: *irinç radna v. şabı* 199.16.
- v(a)çirazan** << Skr. *vajrāsana* taht: *v(a)çir-luğ v. örgün üz-esinte* 172.9.
- vihar** < Soğd. *brh'r* < Skr. *vihāra* manastır, tapınak: *v. sangram* 135.19.
- viçayaprabhi** << Skr. *Vijayaprabha*: *v. atl(i)ğ t(e)ngri burçan* 173.13.
- ya ey**, *ya*: *y. töz-ün t(e)ngri-ler e* 192.17.
- yağ-** yaymak, sermek, açıklamak, tanıtmak: *aça y.-a* 141.11, 149.7, 181.21, 198.18.
- yağıl-** yayılmak, dağılmak, genişlemek; açıklanmak, tantılmak: *kingürü y.-muş erür* 198.6; *bütiyü y.-tı* 199.14.
- yağın-** göstermek, ortaya koymak, yaymak: *y.-ur'm(e)n* 138.1.
- yağı** düşman, yağlı: *adasın tudasın y.-sın yavlağ-in* 193.17.
- yağısız** düşmansız, yağsız: *y. yavlağ-sız* 192.4, 194.20.
- yağıt-** yağdırmak: *yağmur y.-u* 159.22; *yağmur y.-daçılarka* III.3b.8; *yağmur y.-ıp* 154.6; *yinçü y.-ıp* 170.16.
- yağmur** yağmur: *nom-luğ y.* III.3b.8, 154.5, 159.21.
- yakın** yakın: *ögin kongül-in y. tutup* 149.5.
- yala** suçlama, kara çalma, iftira, itham, kovlama: *yok kuruğ y. urup* 153.6.
- yalanguk** insan (Skr. *manuṣya*): *y. aj-unıta* 187.17, 187.19-20; *üsdün t(e)ngri altın y.* 188.10; *edgü kutluğ y.-lar* 135.5-6; *y.-larta* 187.20-21; *t(e)ngri-ler-ning y.-larning* 187.9.
- yalanguz** yalnız, sadece: *y.* 162.20, 163.10, 181.9-10; *y. bir-ök* 162.5.
- yalbar-** yalvarmak: *ötleyü y.-a ötüğçi bolmuş* 196.6.
- yalbarmağ** yalvarma: *ökünmek y.* 146.22.
- yalbarmağlık** (krş. *yalvarmağlık*) yalvarmaklı, yalvaran: *ökünmek y.* 144.15, 145.21.
- yalın** alev, yalın, parıltı, ateş: *çoğ y.* 193.18; *çoğunguz-lar y.-inguzlar* 194.16; *çoğ-ı y.-ının irü-si b(e)lgü-si* 185.5.
- yalınç** alev, yalın, parıltı: *y(a)ruk-luğ y.-inga tartılıp* 131.10.
- yaltrıklık** parıltılı, parlak, ışıklı: *y(a)ruk y. III.1?2-3, 175.11, 177.6-7, 183.17, 186.16, 191.6, 193.8, 199.7.*
- yaltrit-** parlatmak, aydınlatmak: *yarutu y.-u y(a)rıkaz-un-lar* 160.3.
- yalvarmağlık** (krş. *yalbarmağlık*) yalvarmaklı, yalvaran: *ökünmek y.* 141.21, 142.8, 142.18, 144.1.
- yam** << Skr. *Yāma*: *y. t(e)ngri yir-i* 142.14.
- yanç-** kötü davranışta bulunmak, günah işlemek: *kılnu y.-dım* 134.7; *söz-leyü y.-dım* 134.7-8; *sağını y.-tum* 134.8.
- yançıl-** ezilmek, kırılmak, parçalanmak: *yürek-leri y.-muş* 180.6, 180.10.
- yanturu** yine, tekrar, yeniden: *yene y.* 163.2.
- yang** < Çin. *yang* tarz, biçim, şekil, ölçü: *neteg y.-in ökünser* 132.13; *munçulayu y.-in* 155.7, 175.1, 191.8.
- yangı** yeni: *y. boşğut-luğ* 147.12; *y. kut bolmuş* 176.7.
- yangırtı** yeniden, tekrar, ikinci kez: *y. kongül örit-* 141.18, 152.17.
- yangkurt-** yankılatmak, ses çıkarttırmak: *nom-luğ küvrüg-üg y.-u tokıdaçı-larka* III.3b.9.
- yangluk** yanlış, yalan, hatalı: *igid y.* 146.15.
- yapşın-** yapışmak, bağlanmak: *ilinmiş y.-miş* 148.16-17.
- yaraşı** uygun, yaraşır, münasip, iyi: *ertingü edgü y. erürler* 186.9.
- yaratın-** donanmak, süslenmek; yaratılmak, oluşturulmak: *alku edgü törü-ler-te y.-ıp* 181.2.
- yarlığ** (I) buyruk, yarlığ, ferman, emir: *y.-ığ eşid-* 157.17, 197.5; *y.-ça yort-* 150.2, 150.4, 182.23; *y.-ça evril-* 197.17; *burçan y.-in* 199.1; *y.-ınça evril-* 136.3.

irinç y. tınl(t)ğ-lar-ka 169.9; *irinç y. umuğ-suz inağ-sız tınl(t)ğ-lar-ıg* 180.7; *umuğ-suz inağ-sız irinç y. tınl(t)ğ-lar-ıg* 180.12.

y(a)rılıka- buyurmak, lütfetmek; ifa etmek, yerine getirmek, saygı gösteren yardımcı eylem: *y.-yur m(e)n* 145.2, 147.2, 178.9; *y.-r* 189.5, 189.6, 190.4; *y.-muş* 159.11; *y.-muş erti* 185.12-13; *y.-muşların* 174.14; *tip y.-dı* 132.19, 147.23, 149.18, 150.11, 157.14, 158.14, 167.15, 169.9, 182.2, 184.16, 187.1, 187.12, 188.7, 189.8, 194.4, 194.22, 195.2, 197.4, 198.1, 198.22; *tanuklayu y.-dı erser* 185.17; *kılu y.-dı* 185.17; *ayıtu y.-dı* 192.22; *ozguru kutgaru y.-dılar y.-yurlar y.-ğaylar erser* 174.17-18; *nom-layu y.-ğay erti* 158.4; *-Ul-E y.-zunlar* 133.11 (2 kez), 137.14, 137.15, 159.21, 159.22, 160.1-2, 160.11-12, 164.6; *-U y.-p* 159.20, 160.6, 160.8, 172.11, 174.15, 185.16, 186.23, 190.2, 194.3; *b(e)lgülüg y.-ğalı şlok* 147.21; *kılu y.-ğalı* 192.15; *nom nom-layu y.-dukdā* 185.19, 186.3, 186.8; *munçulayu y.-dukdā* 188.8; *munça y.-dukdā* 192.23; *nom nom-layu y.-mıştā* 186.13; *oluru y.-mışın körti-ler* 188.15; *közünü y.-daçı* 188.23, 189.10, 190.6; *alkış birü y.-daçı* 189.14; *nom nom-layu y.-ğuka ötüğçi bolmak* 178.3; *evire y.-ğularına ötüğçi bolmaqları* 178.3; *nırvan-ka kirü y.-matın* 160.4-5, 190.3.

y(a)rılıkama- buyurmak, lütfetmemek: *nırvan-ka kirü y.-zun* 164.4.

y(a)rılıkamak buyurma, lütfetme; emretme: *nom-layu y.-ning küçi küsünü* 184.12.

y(a)rılıkamaqlıg buyurmaklı, buyurulmuş, buyurmuş: *y. kayu iduk iş-leri* 154.13.

y(a)rılıkançuçı merhametli, iyi yürekli, acıyan: *y. b(e)lgü töz-lüg nom-lar-ta* 145.17; *uluğ y. kongül* 159.19, 164.10, 172.5.

y(a)ruk 1. ışıklı, parlak, parıltılı, aydınlatılmış: *y. yaltrık-lıg III.?* 175.11, 177.6, 182.17, 186.16, 191.5, 193.8, 199.6; *y. yaşuk köz-leri* 137.10; *üç türlüg y. bilge bilig* 185.23; **2.** ışık, aydınlık, parıltı: *nom-lug y.-uğ III.3b.12*; *ol y.-lar içinte* 131.2-3; *altun önglüg y.-lar* 183.22, 184.4.

y(a)rukluğ ışıklı, parlak, beyaz: *y. yalıncınga*

tarılup 131.10; *y. tilgen içinte* 188.13, 188.22, 189.9, 190.5; *az y. t(e)ngri yir-i* 143.4; *ülgüsüz y. t(e)ngri yir-i* 143.5; *arıg y. ün-lüg t(e)ngri yir-i* 143.7.

yarut- aydınlatmak, parlatmak, ısıtmak: *y.-u yaltritu y(a)rılıkaz-un-lar* 160.3.

yaş yaşam gücü, yaş: *öz y.* 193.18; *öz-i y.-ı* 192.2; *öz-leri y.-ları* 195.22-23.

yaşaglısız canlı bulunmayan, insansız, yaratıksız, boş, 'canlısız': *mensiz kişi-siz tınl(t)ğ-sız y.* 145.16.

yaşarma- yeşermemek, bitmemek, yetişmemek: *örmegülük y.-ğuluk öre tüketip* 166.1.

yaşuk parlak, ışıklı, ışıltılı, aydınlık: *y(a)ruk y. köz-leri* 137.10.

yaşur- gizlemek, saklamak: *y.-maz m(e)n baturmaz m(e)n* 138.1; *kiz-leser y.-sar* 141.1; *y.-matın baturmatın* 149.6-7; *kiz-legülük y.-ğuluk ermez* 140.20.

yavız kötü, bozuk: *edgüg y. tip* 135.12; *ayıg y.* 141.6; *y. artak* 135.13; *y.-ıg edgü tip* 135.11; *y.-larıg körüp uçuz-ladım* 136.13.

yavlak kötü, fena; kötülük, düşmanlık: *ayıg y. törü* 133.15; *y. kongül-in* 134.9; *üç y. yol-larta* 138.7; *y. tüş-in utlı-sın* 138.14; *y. ayıg kılınç-lıg* 142.19; *ayıg y. kılınç-lıg* 144.16; *tört türlüg y. yol-lar* 179.13, 179.16, 187.17; *y. kılınç-larıg* 181.1; *adasın tudasın yağı-sın y.-in* 193.17.

yavlaqsız düşmansız, yağısız : *yağı-sız y. bol-* 192.4, 196.20.

yazınçsız kötülüksüz, günahsız, temiz: *y. arıg ç(a)kşap(a)t küzet-* 178.18, 178.20.

y(e)g(i)rmı yirmi (= Skr. ca): *bir y.* 147; *iki y.* 149; *üç y.* 151; *tört y.* 153; *biş y.* 155; *altı y.* 157; *yiti y.* 159; *sekiz y.* 161; *tokuz y.* 163; *üçünç ü. y.* 165; *ikirer y.* 176.16; *onunç ay-nung y. sekiz-i* 199.19.

yek <= Far. *yakkha*, Skr. *yaksa* şeytan: *uluğ küç-lüg y.-ler kuvrag-ı* 193.4.

y(e)me de/da, dahi, bile, her ne kadar, yine: *y.* 132.6, 133.11, 135.4, 138.22, 139.12, 140.4, 140.20, 145.20, 150.16, 154.22, 155.4, 156.11, 161.2, 161.22, 162.21, 163.11, 164.14, 165.13, 166.18, 167.4,

- 170.2, 170.6, 171.5, 171.13, 173.4, 174.19, 175.5, 177.15, 186.2, 194.12, 194.23, 195.7, 196.2, 196.14, 198.22; *azu* y. 135.8, 135.20, 142.3, 142.12, 142.21, 144.5, 146.17; *azuça* y. 135.13,1 135.22; *taki* y. 141.14, 148.6, 157.7, 170.4, 173.11, 190.19; y. *ok* 141.21, 142.8, 142.17, 143.22, 144.14, 162.8, 186.9; *idi* y. 145.7; y. *ikileyü* 145.12; *yene* y. 146.3, 147.3, 153.16, 164.16, 178.6, 196.1; *üz-e* y. 147.13, 177.18; *bar* y. 150.3; *ap ... ap* y. 150.14; *ançulayu* y. 152.5, 153.10; y. *bo ok* 157.10; *ançulayu ok* y. 171.16; y. *barça* 197.21.
- yene** yine, tekrar, yeniden: y. 136.6, 145.9, 146.5, 148.21, 150.10, 152.11, 156.8, 156.16, 156.20, 157.18, 162.12, 163.5, 165.6, 165.8, 166.10, 169.16, 171.3, 176.13, 181.17, 183.8, 187.22, 188.3, 195.2; y. *y(e)me* 146.2, 147.3, 153.16, 164.17, 178.6, 196.1; *neçükin* y. 150.5; *anta* y. 151.7, 155.20, 176.5; *ikinti* y. 161.12, 162.5; y. *yanturu* 163.1; *inçip* y. 165.14, 190.8; y. *ok* 167.17; *öğürü* y. 175.16, 177.12, 182.21; *ulatu* y. 197.8.
- yıd** koku, güzel koku: y. *-ın yıpar-ın* 176.20.
- yığ-** yağmak, toplamak, bir araya getirmek, dermek: y. *-galı turgeli uğay-lar* 175.22.
- yıgıl-** toplanmak, yığılmak, bir araya gelmek, derilmek: *k(a)rtirakut tağ töpü-sinteki y.-muş ... tirin kuvrağ* 188.10; y. *-muş tirilmiş* 192.24.
- yığınmak** toplanma, toplantı, bir araya gelme, yığılma; topluluk: *bodis(a)t(a)v-lar y.-inta* 148.10.
- yıl** yıl, sene: *altı otuz* y. 199.16.
- yılkı** hayvan (Skr. *tiryagyoni*): *tamu prit y. aj-un-inta* 138.8; *'eng'muntın y. ajununtakı* 169.8.
- yıldız kök**, esas, ana öge, temel: *töz* y. 166.1, 168.3; *edgü y.-ia* 169.17; *edgü y.-ın* 148.14; *edgü-lüg töz y.-larığ* 166.3; *edgü-lüg töz y.-ların* 165.22, 185.1, 191.10; *edgü-lüg y.-ların* 168.5; *edgü-lüg töz y.-larınğa* 154.12.
- yingak** taraf, yön, cihet: *soğ-a öngdün y.-inta* 189.20.
- yıpar** koku, güzel koku: *yıd yıpar 'misk ü anber'*: *yıdın y.-ın* 176.20.
- yığ** iyi, daha iyi, yağ, çok iyi, eksiksiz, mükemmel, üstün: *üz-eliksiz üstünki y. köni tüz tuymak* 132.7, III.3b.2, 149.5, 151.22, 158.19, 159.7, 160.22, 167.1, 167.23, 171.1, 171.20, 183.4, 186.19, 188.4; *üsdünki* y. 142.13, 174.22; y. *üsdünki* 148.21, 161.4; y. *başdınkı* 149.2, 149.17, 173.8, 175.6, 187.21, 196.23; y. 153.22, 157.2, 157.5, 157.11, 161.8, 162.12, 197.4; *üzeliksiz* y. 160.16; *üzelik-siz üsdünki y. burkan kutın* 172.23, 173.10 ; *üz-eliksiz y. üsdünki* 174.12; *başdınkı y.* 178.8; y. *'adruk* 187.19; *türlüg y.-in adruk-ın* 157.22, 158.3; y. *-lerig* 136.12.
- yiged-** iyileşmek, iyi duruma gelmek, üstün olmak; yenmek; *utar y.-ür* 161.17, 162.9 (2 kez); *uğup y.-ip* 172.20.
- yıgü-lük** yenicek, yenilecek, yenir, yiyilesi, yiyecek: y. *ıçgü-lük aş-ın suvsuş-ın* 156.2.
- yılık** ilik: y. *-tin süngük-tin'berüki* 153.2, 178.1-2; y. *-imiztin süngük-ümüz-din'berü* 159.13.
- yınçke** (krş. *inçke*) ince: y. *oyun-lar* 183.21.
- yınçü** inci: *ertini y. yağıtıp* 170.16.
- yınçür-** secde etmek, eğilmek: y. *-ü töpün yükün-* 131.15, III.3a.22, III.3b.23, 159.16, 182.12.
- yir** yer, mevki; yeryüzü, dünya (Skr. *prthivi*): *yirtinçü y. (suv)* 183.17, 184.8, 185.10; y. *suv* 187.3; y. *(orun)* 191.17, 191.20, 191.23, 192.8, 192.19, 193.12, 194.8, 195.4, 195.8, 195.12; y. *-ig orun-uğ* 194.18; y. *-ke tegürüp* 131.15, III.3a.21, 159.15-16, 182.11; *asuri-lar y.-inte* 138.9; *t(e)ngri y.-inte* 142.13 (2 kez), 142.14, 142.15 (2 kez), 142.16, 142.23, 143.1, 143.3, 143.4, 143.6, 143.8, 143.9, 143.10, 143.11, 143.12, 143.14, 143.15, 143.16, 143.17, 143.18-19, 143.20, 143.21, 187.17, 187.18; *t(e)ngri y.-indeki* 183.13-14.
- yirçile-** yol göstermek, yola sokmak, doğru yola getirmek: *azmuş-larığ y.-p* III.3b.17.
- yirtinçü** dünya (Skr. *loka*): y. *yir (suv)* 183.17, 184.8, 185.10, 187.3; y. *-nüng*

- 189.19; y.-g III.3a.2, 187.6, 195.19; y.-ke 148.16; y.-de 152.13, 153.18, 160.5, 161.10, 161.15, 161.21, 164.16-17, 165.5, 167.11-12, 181.19, 185.16, 188.5-6, 189.4, 190.1, 197.13, 197.14; y.-deki 151.1, 151.10-11, 155.17-18, 176.2, 181.13; y.-din 162.19, 162.21; y.-ler 162.2; y.-lerte 139.20, 162.2.
- yit-** yetmek, yetişmek, yeterli gelmek: y(e)me y.-mez 156.12, 177.15; ne için y.-mez 156.12; y.-mez okşamaz 177.18; buyan edgü kılınç-ka y.-mez 178.16, 178.20, 179.1, 179.11, 179.15, 179.21, 180.2, 180.9, 180.18, 181.7, 181.12.
- y(i)ti (I)** keskin, sağlam: y. kınığ-ta turup III.3a.12.
- yiti (II)** yedi (Skr. *sapta*): y. 139; y. (ertini) 142.6, 161.10, 161.15, 161.20, 162.2, 176.12, 176.15, 188.1; y. kırk türlüğ 197.14; y. y(e)g(i)irmi 159; y. otuz 179; y. kırk-ta tolu bolı 199.
- yitinceşiz** ulaşılmaz, uzak, ulaşılamayan, erişilmez: sakınu söz-leyü y. titir 164.23.
- yitlin-** kaybolmak, yitmek, mahvolmak: y.-ür yokadur 198.9; y.-geyler batğaylar 197.21-22; y.-ser batsar 197.18; y.-mez batmaz 198.6.
- yitlinme-** yitmemek, kaybolmamak: y.- ser batmasar 197.13.
- yoçan** < Toh.A (?) *yojaṃ* < Skr. *yojana* yaklaşık 23 km.lik uzunluk ölçüsü birimi: y. idiz 176.16.
- yok** yok, mevcut değil: y. kuruğ 135.6, (kuuruğ) 145.15, 145.20; tuğmak-ı ölmek-i y. için 145.19; y. tözlüğ nom-larta 146.19; y. 146.17, 165.20, 166.1, 198.7.
- yokağ-** yok olmak, ortadan kalkmak, kaybolmak: kirtü yörüg-ler yitlinür y.-ur 198.9.
- yokağdur-** yok etmek, ortadan kaldırmak, 'öldürmek, katletmek, cana kıymak': ögüm-in kangım-in y.-dum erser 134.15-16.
- yol** yol (Skr. *ayatana*): altı y. 135.15; y.-uğ oruk-uğ 160.2; asankı-lıg uzun y.-ta 163.15; altı y.-takı 133.14; tınl(ı)ğ-lar bodis(a)-t(a)v-lar y.-inta 190.16; kılınç y.-ların 134.20; üç yavlağ y.-larta 138.7; yavlağ y.-lartın 179.16, 187.15; yavlağ y.-lartın 179.13.
- yoli** defa, kez, kere: üç y. 131.16.
- yomkı** bütütüm, bütün, hep, hepsi: barça kalısız y. 138.12; yirtinçü yir suv y. 183.17, 184.8; kamağun barça y. 193.5.
- yori-** yürümek, (belli bir inanış doğrultusunda) davranmak, yaşamak: y.-yur erken 163.16; kingürü y.-yur erser 195.5; y.-miş 193.14; köni törüçe y.-sar 194.10; nom-ça törüçe y.-sarlar 194.15; yoriğ-ça y.-p 158.23; yoriğ-inta y.-p 171.9; yoriğta y.-p 178.1; yoriğça y.-ğalı 150.13, 150.15; y(a)r-lıg-ça y.-ğalı 182.23; yoriğ-ta y.-duğta 132.10; yoriğ-ta y.-daçı 150.7; y(a)r-lıg-ça y.-daçılar 150.3; y.-daçılarıg 136.9; bışrunu y.-ğuluk-ı 166.14.
- yorıma-** yürümemek: e[vr]rilmedim y.-dım erser 136.3; y(a)r-lıg-ça y.-daçılar 150.5.
- yoriğ** yürüyüş, davranış, yaşayış, gidiş, usul, yöntem: tayşing y.-ta yoriğduğta 132.10; tayşing nom-luğ y.-ta yoriğ 177.23; y.-ça yoriğalı 150.13, 150.15; tayşing nom-takı y.-ça yoriğ 158.22; bodis(a)t(a)v-lar y.-inta yori- 163.16, 171.8; burkan kutı-lıg y.-larıg 181.5; ögretinğülük y.-ları 183.8.
- yoleşdür-** benzetmek, karşılaştırmak: okşatsar y.-ser 156.10; yoleşdürğülüksüz 'benzersiz': y.-gülüksüz 174.21, 182.1; ülgülençsiz tenglençsiz y.-gülüksüz titir 163.14.
- yoleşürüg** benzetme, kıyas, karşılaştırma: ülgü teng y. okşa-tıg 177.17.
- yör-** açıklamak, izah etmek, yormak: körüm-lerin y.-er 165.18; kingürü y.-e nom-layu birteçi 193.10.
- yörüg** açıklama, yorum, izah, tefsir, anlam (Skr. *artha*): bo y.-üğ 146.21, 147.21; nom y.-in ukıtdaçı 199.10; kirtü y.-ler 197.21, 198.6, 198.9; bo nom erdini içindeki y.-leri 183.6.
- yörüglüg** açıklamalı, anlamlı, yorumlu: tütrüm tering y. 146.11-12, 197.12, 197.18, 198.11.
- yörülme-** çözülmemek, çözümlenmemek: y.-gülük şeşilmegülük 165.20-21.
- yu-** yıkamak, temizlemek, yumak: y.-mış

- arıtımış* 142.2, 142.11, 142.21, 144.4, 144.18; *y.-daçı arıtıdaçı* 191.13.
- yula** meşale, ışık, lamba: *uluğ nom-luğ y. tamduru* 160.1; *uluğ nom-luğ y.-ğ tamdurdaçı-larka* III.3b.7.
- yumak** yıkama, temizleme, yuma: *y. arıtmağ-luğ* 185.4.
- yu<n>mak** yıkanmak, temizlenmek, arınmak: *y.-tin arıtınmağ-tın* 145.23.
- yügerü** şimdiki, şu anki, hali hazırdaki: *y. 151.11, 158.7, 158.9, 186.15.*
- yügerüki** şu anki, şimdiki: *y. közünügme bursang kuvrağ-larka* 135.22.
- yükmek** yığın, toplam, yığma: *buyan-luğ y.-in* 155.11.
- yükün-** secde etmek, eğilmek, saygı göstermek, hürmet etmek (Skr. *skandha*): *yinçürü töpün y.-ü* III.3a.23, 133.1; *yinçürü töpün y.-üp* 131.15, 159.16, 182.12.
- yürek** yürek: *y.-leri yançılmış* 180.5-6, 180.10.
- yüründek** ilaç, deva, hal, çare, em: *ayığ kılnıç-larınğ y.-i* 148.21.
- yüz** yüz, '100': *y. kalp-larığ ertürüp* 152.18; *y. ming* 165.3, 177.15, 185.9, 185.19, 189.20; *y. ülüş-inte* 177.14; *altı y. sekiz on* 185.15; *sekiz on dört y. ming kata* 187.23.

- V. Tıpkıbasımlar
1. Nobel Çevirisi
 2. Çince Metin
 3. Uygurca Metin

SUVARṆAPRABHĀSOTTAMA- SŪTRA

DAS GOLDGLANZ-SŪTRA

EIN SANSKRITTEXT DES MAHĀYĀNA-BUDDHISMUS

I-TSING'S CHINESISCHE VERSION
UND IHRE TIBETISCHE ÜBERSETZUNG

ERSTER BAND

I-TSING'S CHINESISCHE VERSION
ÜBERSETZT, EINGELEITET, ERLÄUTERT
UND MIT EINEM PHOTOMECHANISCHEN NACHDRUCK
DES CHINESISCHEN TEXTES VERSEHEN

VON

JOHANNES NOBEL

LEIDEN
E. J. BRILL
1958

CHÜAN 3

V. DIE BESEITIGUNG DER HINDERNISSE DER TAT¹⁾

In jener Zeit verweilte der Erhabene in der rechten Unterscheidung²⁾ und trat in die sehr tiefe und ganz wunderbare Meditation ein. Dabei entsandte er aus den Haarporen seines Körpers einen grossen Glanz von unermesslich (vielen) Hunderttausenden von mannigfaltigen Farben. Die Buddha-Lande, an die an Ausdehnung und Ähnlichkeit der Sand der Gaṅgā der zehn Himmelsgegenden nicht herankommen kann, erschienen alle in (diesem) Glanz. Die durch die fünf Trübungen³⁾ schlechten Welten wurden durch diesen Glanz erhellt. Die Wesen, die die zehn schlechten Taten⁴⁾ und die fünf schweren Sünden⁵⁾ begangen, die die drei Kleinodien geschmäht, die den Verehrungswürdigen und den Angehörigen nicht die schuldige Ehrfurcht erwiesen, die die Lehrer und Brahmanen verachtet und hochmütig behandelt hatten und die (daher) der (Wieder)geburt in den Höllen, unter den hungrigen Geistern und unter den Tieren verfallen waren — nachdem diese Wesen,

¹⁾ I-Tsing's Text dieses Kapitels, das im alten Skr.-Text nicht vorhanden ist, lehnt sich teilweise an die chinesische Übersetzung des PARAMĀRTHA (P.) an, die PAO-KUEI in seine Sammelversion übernommen hat. — Den Text von Tib. II findet man in meiner Ausgabe S. 216-37, die deutsche Übersetzung des uigurischen Textes (Uig.) bei RADLOFF S. 67 ff. — Inhaltlich bezieht sich das fünfte, bis auf eine Strophe ganz in Prosa abgefasste, Kapitel auf das im chinesischen Text vorangehende (das dritte des Skr.-Textes) und stellt eine detaillierte und erweiterte Ausführung der dort in metrischer Form ausgesprochenen Gedanken dar.

²⁾ Skr. *samyagvikalpa*.

³⁾ 五濁. Skr. *pañcakaṣāya*. Vgl. dazu S. 20, Anm. 2. Der Ausdruck

| | 世 auch sonst, z.B. S. 24, 3; 157, 21; 29.

⁴⁾ Vgl. nachher S. 98, 14. Über die 'zehn schlechten Taten' (*akuśala-karma*) und die 'zehn guten Taten' (*kuśala-karma*) vgl. S. 86, Anm. 4, und besonders auch S. LEVI, JA, 1929, 2, S. 268 ff.

⁵⁾ 無間罪. Skr. *ānantarya*. Die fünf 'schweren Sünden', die nachher (S. 98, 9 ff.) aufgezählt werden, tragen diese Bezeichnung ('ohne Zwischenraum'), weil sie in der unmittelbar folgenden Existenz ihre 'Vergeltung' finden. Vgl. ANANDHARMAKOŚA, IV, S. 204; Mvy 2, 323 ff.

zu deren Stätten einzeln dieser Glanz gelangt war, alle diesen Glanz gesehen hatten, erlangten sie durch die Macht des Glanzes alle Wohlergehen, wurden mit den Merkmalen eines sehr lieblichen und prächtigen Aussehens ausgestattet, mit verdienstlichen Werken und Wissen geschmückt und bekamen dann die Buddhas zu sehen ¹⁾.

Da gerieten ŚAKRA und alle Götter-Scharen, die Göttin der GAṄGĀ und die ganze grosse Versammlung in Staunen über den Glanz, gingen alle zu Buddha, umwandelten ihn mit der rechten Seite dreimal und setzten sich seitwärts nieder.

Darauf erhob sich der Götter-Herr ŚAKRA ²⁾ kraft der Gnade des Buddha von seinem Sitz, entblösste die rechte Schulter, stellte das rechte Knie auf die Erde, legte vor Buddha die hohlen Handflächen zur Verehrung aneinander und sprach zu Buddha:

„Erhabener, wie soll ein guter Sohn oder eine gute Tochter, die die *anuttarasamyaksambodhi* ³⁾ zu erlangen wünschen und (deswegen) das Mahāyāna ⁴⁾ üben ⁵⁾, sich aller Wesen ⁶⁾, die falschen Lehren verfallen sind ⁷⁾, annehmen, (und) wie sollen sie die früher begangenen Sünden der Hindernisse der Tat ⁸⁾ bereuen, (so dass) sie vollkommen vernichtet werden?“

Buddha sprach zum Götter-Herrn ŚAKRA:

¹⁾ P.: 'kaufen in nahe Beziehung (親近) zu den Buddhas, den Erhabenen'.

²⁾ Nach Tib. II (S. 216, 24) ist es nicht ŚAKRA (INDRA), sondern ŚAKRIPUTRA.

³⁾ Wenn, wie hier, im Chinesischen der Sanskrit-terminus phonetisch wiedergegeben wird, ist auch in der deutschen Übersetzung der Sanskrit-terminus beibehalten worden.

⁴⁾ Tib. II (S. 216, 28 ff.): *Śrāvākayāna, Pratyekabuddhayāna* oder *Mahāyāna*; vgl. auch S. 99, 8 f. und S. 92, Anm. 1.

⁵⁾ 修行. Vgl. S. 32, Anm. 3. Tib. III hier: *mñon-par bsgribs-pa*.

⁶⁾ Für 'Wesen' hier 有情, das I-TSING auch sonst gern braucht; P.

hat das gewöhnliche Wort 衆生.

⁷⁾ Der Relativsatz steht noch nicht bei P.

⁸⁾ Skr. *karma-āvaraṇa*. Es gibt drei Arten von 'Hindernissen': 1. *karma-āvaraṇa*, 'Hindernisse der Tat', 2. *kleśa-āvaraṇa*, 'Hindernisse, die auf den *kleśas* (den Leidenschaften) beruhen', 3. *vipāka-āvaraṇa*, 'Hindernisse infolge der Reife (Vergeltung)', worunter die Wiedergeburt in den drei schlechten Existenzen — in den Hölle, in Tierleibern und unter den Pretas (den hungrigen Geistern) — zu verstehen sind. Vgl. besonders L. DE LA VALLÉE POUSSIN, *Abhidharmakośa*, IV, S. 201 und Anmerkungen. — Über die Gruppe der *kleśa-* und *jñeya-āvaraṇa* vgl. oben, S. 67, Anm. 7.

„Gut so, gut so, guter Sohn, dass du jetzt, (das Mahāyāna) übend ¹⁾, die unermesslich und unbegrenzt (vielen) Wesen das Glück der völlig reinen Erlösung erlangen lassen und in Erbarmen mit der ganzen Welt allen helfen möchtest. Wenn da Wesen wegen der Hindernisse der Tat Sünden begangen haben, so sollen sie sich anstrengen ²⁾ und Tag und Nacht sechsmal ³⁾ die rechte Schulter entblößen, das rechte Knie auf die Erde stellen, die hohlen Handflächen zur Verehrung aneinander legen, mit ganzem Herzen sich völlig konzentrieren und mit dem Mund selbst diese Worte sprechen: *Ich nehme meine Zuflucht zu sämtlichen Buddhas und begrüße mit dem Haupte (sämtliche Buddhas), die gegenwärtig in den zehn Himmelsgegenden weilen, die, nachdem sie die *anuttarasamyaksambodhi* erlangt haben, das Rad des wunderbaren *dharma* in Bewegung setzen, das Rad des *dharma* halten und erstrahlen lassen, den grossen *dharma*-Regen regnen, die grosse *dharma*-Trommel schlagen, die grosse *dharma*-Muschel blasen, das grosse *dharma*-Banner aufrichten, die grosse *dharma*-Fackel halten, die, weil sie allen Wesen zu helfen und sie Wohlergehen (erlangen zu lassen) wünschen, ihnen immerdar die *dharma*-Spende geben, die irregeleiteten Geschöpfe ⁴⁾ führen und (so) veranlassen, dass sie die grosse Frucht erlangen und immerdar des Glückes teilhaftig werden — vor diesen derartigen Buddhas, den Erhabenen, verbeuge ich mich tief mit Körper, Rede und Geist und nehme meine Zuflucht zu ihnen. Von ganzem Herzen verehere ich jene Erhabenen, die mit ihrem wahrhaft-wirklichen Wissen, mit ihrem wahrhaft-wirklichen Auge, ihrem wahrhaft-wirklichen Zeugnis ⁵⁾, ihrer wahrhaft-wirklichen Gleichmässig-

¹⁾ Tib. III hier für 修行 *rnal-'byor bsgoms-nas*. — Der Ausdruck wäre wohl besser auf die 'Wesen' zu beziehen, wenn dem nicht die chinesische Wortstellung entgegenstände. — Tib. II (inhaltlich etwas abweichend) nennt auch hier wieder die drei 'Fahrzeuge': *Śrāvākayāna, Pratyekabuddhayāna* und *Mahāyāna*.

²⁾ 策勵: Tib. III: *nan-lan brtson-'grus bskhyed-de*, 'Mühe und Anstrengung erzeugen'. Der chinesische Ausdruck ist in der Mvy (WOGIHARA) 39, 4 Übersetzung von Skr. *viryam ārabhuti* (besser *e).

³⁾ Tib. II (S. 217, 13): 'dreimal des Tages und dreimal des Nachts'.

⁴⁾ 群迷, Tib. III: *skye-'dgu rmons-pa-rnams*, 'die verblendeten (*mūḍha*) Geschöpfe'. Vgl. auch S. 85, Anm. 3.

⁵⁾ 證明, Tib. III *mkyen-pa*, 'Wissen'.

keit ¹⁾ die guten und schlechten Taten aller Wesen vollständig kennen und sehen.

Die Sünden der Hindernisse der Tat, die ich seit dem anfangslosen Samsāra, dem schlechten Kreislauf (der Existenzen) folgend ²⁾, zusammen mit den Wesen getan habe, als ich, verstrickt in Begehrlichkeit, Hass und Verblendung, von Buddha noch nicht wusste, als ich vom *dharmā* noch nicht wusste, als ich vom *saṃgha* noch nicht wusste, als ich von guten und schlechten (Taten) noch nicht wusste und (darum) mit Körper, Rede und Gedanken die (fünf) schweren Sünden ³⁾ begangen habe: dass ich mit bösen Gedanken das Blut des Buddha-Körpers vergossen habe, dass ich den rechten *dharmā* geschmäht habe, dass ich die einträchtige Gemeinde gespalten habe, dass ich einen Arhat getötet habe, dass ich Vater und Mutter umgebracht habe; dass ich (weiter) die zehn schlechten Taten begangen habe, nämlich die drei Arten des schlechten Wandels des Körpers, die vier der Rede und die drei des Gedankens, (und zwar,) dass ich sie selbst begangen habe oder dass ich sie andere zu tun gelehrt habe oder dass ich mich mitgefremt habe, wenn ich sah, dass andere sie taten, dass ich gute Menschen in rauher Weise geschmäht habe ⁴⁾, dass ich mit Massen und Gewichten betrogen habe, dass ich aus Falschem Wahres gemacht habe, dass ich den anderen ⁵⁾ unreine Speisen und Getränke dargereicht habe, dass ich den Eltern in den sechs Wiedergeburt-

¹⁾ Skr. *saṃatā*.

²⁾ 惡流轉: im Tib. ist nur 惡 übersetzt: *si-lig-pai rjes-su 'brau-bu*, 'den Sünden folgend'.

³⁾ Vgl. S. 95, Anm. 3. Das Uig. (S. 69, 1) nennt hier ausdrücklich die Zahl 'fünf'. — Die 'Schmähung des rechten *dharmā*' wird sonst wohl nicht unter den 'fünf schweren Sünden' genannt; dagegen werden Vatermord und Muttermord als je eine 'schwere Sünde' gebucht. Vgl. dazu Mvy 2323 ff., CHIAO-CHENG FA-SHU, Chüan 3, S. 33 b, und besonders ANHIDHARMAKOŚA, IV, S. 201 (und Anmerkungen), S. 204 ff. Dabei wird (S. 215) die juristisch interessante Frage diskutiert, ob König ŚIKHARṢIN, der seinen zum Arhat gewordenen Vater URRĀVANA hat umbringen lassen, zwei 'schwere Sünden' auf sich geladen hat, wie im Divyāvadāna (S. 567, 27; vgl. auch S. 571, 14 ff.) gesagt ist. Es wird festgestellt, dass in diesem Falle nur eine 'schwere Sünde' vorliegt, weil die Tat nur eine Person betrifft.

⁴⁾ Tib. II, S. 218, 16, lies *skur-pa* statt *skur-bu*.

⁵⁾ So nach dem Tib., im Chinesischen steht — 切, 'allen', was wohl ein Fehler ist.

stätten gegenseitig Leid zugefügt habe ¹⁾, dass ich Gegenstände ²⁾ eines *stūpa* oder Gegenstände von Gemeinden in den zehn Himmelsgegenden oder Gegenstände der anwesenden Gemeinde gestohlen, mir zu eigen gemacht und gebraucht habe, dass ich nicht freudig den vom Erhabenen (gelehrten) *dharmā* und *vinaya* angenommen und danach gehandelt habe ³⁾, dass ich nicht den Lehren und Vorschriften der Meister und Lehrer gefolgt bin, dass ich, wenn ich (Menschen) sah, die im Wandel der Śrāvakas, der Pratyekabuddhas und des Mahāyāna ⁴⁾ wandelten, meine Freude daran hatte, sie zu schelten, dass ich über die Menschen, (die den rechten Wandel) übten, im Herzen Ärger aufkommen liess, dass ich, wenn ich sah, dass (Menschen) da waren, die mich übertrafen, dann im Herzen Neid hegte, dass ich beim Spenden des *dharmā* und beim Spenden von Gütern immer Geiz und Sparsamkeit an den Tag legte, dass, durch das Nichtwissen verblendet, Irrlehren mein Herz wankelmütig gemacht haben, dass ich, weil ich keine guten (Taten) verrichtete, die bösen sich mehren liess, dass ich gegenüber den Buddhas habe Schmähungen aufkommen lassen, dass ich den *dharmā* als Nicht-*dharmā* verkündet und den Nicht-*dharmā* als *dharmā* ⁵⁾ verkündet habe — all die derartigen Sünden kennen die Buddhas alle und sehen sie alle mit ihrem wahrhaft-wirklichen Wissen, mit ihrem wahrhaft-wirklichen Auge, mit ihrem wahrhaft-wirklichen Zeugnis, mit ihrer wahrhaft-wirklichen Gleichmässigkeit. Ich wende ihnen (darum) mein Leben zu ⁶⁾, und angesichts der Buddhas bekenne

¹⁾ 更相惱害 Übersetzung in Tib. III: *phan-thsun gnod-pa byis-pa*; Tib. II (S. 218, 17 ff.): 'dass ich den Eltern, die sich in den sechs Wiedergeburtstätten im Samsāra (befinden), Unerfreuliches getan habe': im Uig. (S. 69, 19 f.) inhaltlich ebenso. — In Tib. III ist zu 'Eltern' (*pha-ma*) noch der verallgemeinernde Ausdruck *ji-sned-pa-dag* hinzugefügt. Damit soll angedeutet werden, dass es sich um die vielen 'Eltern' in den vielen früheren Existenzen handelt.

²⁾ 物. Tib. III *thor*, 'Schätze'; ebenso II, nur 'Schätze'.

³⁾ S. 255, 26 ist der Ausdruck 奉行 genauer mit *pan-dag-par blaṅs-te spyod-par 'gyur-bu* wiedergegeben.

⁴⁾ Tib. II (S. 218, 22 ff.) wieder die termini *Śrāvakayāna*, *Pratyekabuddhayāna* und *Mahāyāna*. — Tib. II, S. 218, 25 lies *mi sōan-pa* statt *mi sōn-pa*.

⁵⁾ Hier vielleicht allgemeiner: Recht als Unrecht und Unrecht als Recht.

⁶⁾ 壽命; auch im Tib. hier wörtlich übersetzt: *zrog phyogs-pa*, 'das Leben zuwenden'. S. 75, 31 dafür *kyabz mchi ste*, 'Zuflicht nehmen zu'.

414 B ich alle (meine Sünden) und mache sie offenbar. Nicht will ich ¹⁾ sie weiter verheimlichen; und die Sünden, die ich (früher) noch nicht getan habe, will ich ¹⁾ auch späterhin nicht tun, und die Sünden, die ich schon getan habe, bereue ich jetzt alle.

Die Tat-Hindernisse, die ich getan habe, (um derentwillen ich) den schlechten Wiedergeburtstätten der Höllen, der Tierexistenzen, der hungrigen Geister, der Asuras (oder) auch den acht Schwierigkeiten ²⁾ verfallen sollte — möchten mir ³⁾ doch in dieser Existenz alle diese Tat-Hindernisse völlig zunichte werden, (und möchte ich doch) die schlimmen Vergeltungen (dafür) ⁴⁾ in Zukunft nicht empfangen!

Wie auch die vergangenen grossen Bodhisattvas ⁵⁾ alle, als sie den Wandel der *bodhi* übten, die vorhandenen Tat-Hindernisse alle in Reue bekannt haben, ebenso bekenne auch ich jetzt in Reue meine Tat-Hindernisse, bekenne sie alle und mache sie offenbar. Nicht will ich sie weiter verheimlichen. Möchten doch die Sünden, die ich schon begangen habe, völlig zunichte werden! Künftige schlechte (Taten) will ich nicht begehen.

Und auch wie die zukünftigen grossen Bodhisattvas alle, wenn sie den Wandel der *bodhi* üben, die vorhandenen Tat-Hindernisse alle in Reue bekennen werden, ebenso bekenne auch ich jetzt in Reue meine Tat-Hindernisse, bekenne sie alle und mache sie offenbar. Nicht will ich sie weiter verheimlichen. Möchten doch die Sünden, die ich schon begangen habe, völlig zunichte werden! Künftige schlechte (Taten) will ich nicht begehen.

Und auch wie die gegenwärtigen grossen Bodhisattvas in der Welt der zehn Himmelsgegenden alle, wenn sie den Wandel der *bodhi* üben, die vorhandenen Tat-Hindernisse alle in Reue bekennen.

¹⁾ 敢, wörtlich 'wage ich'; ebenso in den folgenden parallelen Sätzen.

²⁾ 難, Skr. *akṣaya*. Vgl. dazu S. 39, Anm. 7. P. spricht hier von '20 *akṣayas*'. Diese sind anderer Art. Vgl. die Aufzählung im CHIAO-SHENG FA-SHU, Chüan 11, S. 22a. — In Tib. II (S. 219, 5) steht bei *mi-khom-pa* (*akṣaya*) keine Zahl.

³⁾ Im Fig. (S. 70, 23 ff.) gedenkt der Schreiber hier auch noch seiner verstorbenen Eltern, die er mit Namen nennt, sowie seiner Angehörigen überhaupt.

⁴⁾ Ober 'Vergeltung der Sünden'; Tib. III *sdig-pai rnam-par smin-pa*; Fig. (S. 71, 6): 'den bösen Lohn und die Vergeltung'.

⁵⁾ 'die grossen Bodhisattvas' abgekürzt für 'die Bodhisattva-Mahāsattvas', wie in Tib. III und II steht.

ebenso bekenne auch ich jetzt in Reue meine Tat-Hindernisse, bekenne sie alle und mache sie offenbar. Nicht will ich sie weiter verheimlichen. Möchten doch die Sünden, die ich schon begangen habe, völlig zunichte werden! Künftige schlechte (Taten) will ich nicht begehen. *

Guter Sohn, wenn aus diesem Grunde und dieser Veranlassung Sünden begangen worden sind, dann soll man sie auch nicht einen Augenblick ¹⁾ weiter verheimlichen, geschweige denn einen ganzen Tag oder eine ganze Nacht oder gar lange Zeit. Wenn jemand Sünden begangen hat und er nach völliger Reinigung strebt, im Herzen Scham darüber empfindet und den Glauben hat, dass in Zukunft eine Vergeltung der schlechten (Taten) vorhanden sein muss, und er deswegen Furcht und Angst erzeugt, dann soll er (die Sünden) in dieser Weise bereuen ²⁾.

Wie jemand, dessen Kopf ³⁾ Feuer gefangen hat oder dessen Kleid Feuer gefangen hat, danach strebt, es schnell zu löschen, und wenn das Feuer noch nicht gelöscht ist, er im Herzen keine Ruhe erlangt — ebenso ist es auch, wenn jemand Sünden begangen hat: er soll sie in Reue bekennen und (auf diese Weise) veranlassen, dass sie schnell völlig beseitigt werden.

Wenn jemand in einem wohlhabenden Hause (wieder)geboren werden und Schätze und Kleinodien in Fülle haben möchte und dann auch wieder seinen Sinn darauf richten möchte, das Mahāyāna zu üben, so soll auch er die Tat-Hindernisse in Reue bekennen und (auf diese Weise) völlig beseitigen.

Wenn jemand im Geschlechte eines hochangesehenen Brahmanen oder im Hause eines *ksatriya* ⁴⁾ oder (gar) als ein mit den sieben Kleinodien ausgestatteter *cakravartin*-König (wieder)geboren werden möchte, so soll auch er die Tat-Hindernisse in Reue bekennen und (auf diese Weise) völlig beseitigen.

Guter Sohn, wenn jemand (wieder)geboren werden möchte unter den Göttern der Vier-grossen-Könige oder unter den Göttern der Dreihunddreissig oder unter den Yāma-Göttern oder unter den

¹⁾ Skr. *ksana*, im Chinesischen transkribiert.

²⁾ Tib. II (S. 220, 1 ff.) hat nur den zweiten Satz dieses Absatzes. Der folgende Absatz fehlt ganz.

³⁾ Tib. III für 𑖀𑖄 *mgā-thod*, 'Kopfbedeckung'; dies ist auch gemeint.

⁴⁾ *ksatriya* ('Krieger') im Chinesischen transkribiert.

Tusita-Göttern oder unter den Göttern der *Nirmānarājis* oder unter den Göttern der *Paranirmītavasāvartins*¹⁾, so soll auch er die Tat-Hindernisse in Reue bekennen und (auf diese Weise) völlig beseitigen.

Wenn jemand (wieder)geboren werden möchte unter den Göttern der *Brahmapāriśadyas* oder der *Brahmapurohitas* oder unter den *Mahābrahman*-Göttern oder unter den Göttern der *Paritābhas* oder der *Apramānābhas* oder der *Abhāsvaras* oder unter den Göttern der *Paritāsubhas* oder der *Apramānāsubhas* oder der *Subhaktisnas* oder unter den Göttern der *Anabhrakas* oder der *Punyaprasadas* oder der *Bṛhatphalas* oder unter den Göttern der *Avṛhas* oder der 414 C *Alāpas* oder der *Sudṛśas* oder der *Sudarśanas* oder der *Akanīṣṭhas*²⁾, so soll auch er die Tat-Hindernisse in Reue bekennen und (auf diese Weise) völlig beseitigen.³⁾

Wenn jemand nach der Frucht des 'In-den-Strom-Gelangten' (oder) nach der Frucht des 'Noch-einmal-Wiederkehrenden' (oder) nach der Frucht des 'Nicht-mehr-Wiederkehrenden' (oder) nach der Frucht des 'Arhat'⁴⁾ strebt, so soll auch er die Tat-Hindernisse in Reue bekennen und (auf diese Weise) völlig beseitigen.

Wenn jemand nach den drei Wissen⁵⁾ zu streben wünscht, nach den sechs übernatürlichen Erkenntnissen, nach der Machtvollkommenheit (und) *bodhi* der Śrāvakas und Pratyekabuddhas⁶⁾,

¹⁾ Die hier genannten Götterkategorien gehören dem *kāmadhātu* an.

²⁾ Es sind dies die Götter des *rūpadhātu*, die auf den vier *dhyaṇa*-Stufen erlert werden. Vor den *Brahmapāriśadyas* werden sonst noch die *Brahmakāyikas* genannt.

³⁾ In Tib. II (S. 221, 6 ff.) folgt noch die Aufzählung der Götter des *arūpadhātu*.

⁴⁾ Die vier 'Wege' (*mārga*) oder die vier Grade der Heiligkeit. Die Skr.- (und Pāli-)Bezeichnungen lauten der Reihe nach: *śrota-āpanna* (*śrota-āpanna*), *sakrd-āgāmin* (*sakad-āgāmi*), *an-āgāmin* (*an-āgāmi*), *arhat* (*arahān*).

⁵⁾ Was unter den 'drei Wissen' (三明) zu verstehen ist, ist nicht sicher.

Im CHIAO-SHĒNG FA-SHU, Chüan 3, S. 3a, werden genannt: 1. das Wissen des himmlischen Auges (*divyacakṣur-jñāna*), 2. das Wissen der Erinnerung an die früheren Existenzen (*pūrvanivāsānūsmṛti-jñāna*), 3. das Wissen von der Vernichtung der Unreinheiten (*āśravakṣaya-jñāna*). Diese drei 'Wissen' finden sich aber auch unter den im folgenden genannten 'sechs übernatürlichen Erkenntnissen' (*saḍ-abbhi*); zu diesen vgl. S. 64, Anm. 6.

⁶⁾ Unsicher; auch '... Machtvollkommenheit der Śrāvakas und Pratyekabuddhas, nach der *bodhi* (oder) bis hin nach der endgültigen Stätte'. Tib. III schwer verständlich und auch in der Satzkonstruktion nicht haltbar. Tib. II (S. 221, 18 ff.) im einzelnen weiter ausgeführt und etwas ab-

(und schliesslich) bis hin nach der endgültigen Stätte¹⁾, (oder wenn jemand) zu streben (wünscht) nach dem Allwissen, dem reinen Wissen, dem unerdenklichen Wissen, dem unerschütterlichen Wissen, dem vollkommenen Wissen der *samyaksambodhi*, so soll auch er die Tat-Hindernisse in Reue bekennen und (auf diese Weise) völlig beseitigen.

Warum? Guter Sohn, sämtliche *dharmas* entstehen aus ursächlichen (Zusammenhängen). Nach der Lehre des Tathāgata entstehen verschiedenartige Merkmale²⁾ und vergehen verschiedenartige Merkmale, weil die Ursachen verschiedenartig sind. (Darum) werden die derartigen vergangenen *dharmas*³⁾ alle (endgültig) beseitigt und aufgezehrt. An Tat-Hindernissen ist (deshalb) kein Rückstand⁴⁾ vorhanden. Diese *dharmas* der Gestaltung sind gegenwärtig noch nicht zur Entstehung gekommen, kommen aber jetzt zur Entstehung. Zukünftige Tat-Hindernisse werden (daher) überhaupt nicht wieder erstehen⁵⁾. Warum (nicht)? Guter Sohn,

weichend: 'Wer teilhaftig werden möchte der drei Wissen, der sechs übernatürlichen Erkenntnisse, der (zehn) Kräfte, der Sinne (?), der *pāramitā* der Śrāvakas, des Ruhmes in der grossen Macht (vgl. den oft vorkommenden Ausdruck *maheśūhḥya*) der Śrāvakas oder der Einzel-*bodhi* (*pratyekabodhi*), auch der soll ...'. — Das Uig. (S. 73, 33) lückenhaft und unverständlich.

¹⁾ Womit wohl das Nirvāṇa gemeint ist.

²⁾ In Tib. III fehlt: 'entstehen verschiedenartige Merkmale'; P. und Tib. II wie oben. — Mit dem Ausdruck 'verschiedenartige Merkmale' ist gemeint: 'was verschiedenartige Merkmale hat', nämlich die '*dharmas* der Gestaltung' oder die 'gestalteten (bedingten) *dharmas*' (*samskṛta-dharma*). Zu diesen im Gegensatz stehen die 'nichtgestalteten *dharmas*' (*asamskṛta-dharma*), die letzten Endes mit der *bhūtatathā* identisch sind. Vgl. S. 35, Anm. 4, und S. 59, Anm. 3. — Was Merkmale (*lakṣaṇa*, *nimitta*) besitzt, entsteht, vergeht und verändert sich auf Grund ursächlicher Zusammenhänge. Diese liegen in den 'Tat-Hindernissen' (*harma-āvaraṇa*). Soweit diese noch nicht zur 'Reife', d.h. zur Vergeltung, gekommen sind, gelangen sie jetzt zur Reife, werden dadurch restlos aufgezehrt und können künftig nicht wieder erstehen.

³⁾ Tib. II (S. 222, 1) *de-dag ni* besser als *de-dag-gi*; in diesem letzten Falle wäre das folgende '*gags-pa* bis *nam-par gyur-pa* substantivisch aufzufassen.

⁴⁾ 遺餘; Tib. III *lus-pa*, 'Rest'.

⁵⁾ Wenn man die 'Tat-Hindernisse' in Reue bekennt und dadurch beseitigt und wenn man, wie im folgenden ausgeführt ist, zu der richtigen Erkenntnis gelangt ist, dass in Wirklichkeit alle *dharmas* 'leer', d.h. ohne Merkmale, sind. — In Tib. II ist die Stelle von hier bis zum Schluss der Rede (S. 106, 5) etwas anders und kürzer. Sie lautet (S. 222, 5-12): 'ŚĀRIPUṬA, weil der Tathāgata gelehrt hat, dass alle *dharmas* leer sind, dass es keine Wesen (*sattva*) gibt, kein Leben gibt, kein Individuum (*pudgala*), nichts Entstande-

alle *dharmas* sind leer. Nach der Lehre des Tathāgata gibt es kein Ich, kein Individuum, keine Wesen, kein Lebensalter, es gibt weder Entstehen noch Vergehen, und es gibt auch keine *dharmas* der Gestaltung.

Guter Sohn, weil sämtliche *dharmas* sich auf die Grundlage (der wahren Wesenheit) ¹⁾ stützen, kann man auch über sie nichts ausagen. Warum (nicht)? Weil sie über alle Merkmale hinausgehen.

Wenn ein guter Sohn oder eine gute Tochter in das feine und wunderbare Wahrheits-Prinzip eintritt und im Glauben einen Sinn der Verehrung erzeugt, so heisst das, (dass er erkennt,) dass es keine Wesen gibt, dass es aber eine Grundlage (der wahren Wesenheit) gibt. Wegen dieser Tatsache hat (der Tathāgata) gelehrt, dass man die Tat-Hindernisse in Reue bekennen und (auf diese Weise) völlig beseitigen (soll).

Guter Sohn, wenn es jemand in den vier *dharmas* zur Vollendung bringt, dann wird er die Tat-Hindernisse beseitigen und für immer bereinigen. Welches sind die vier? 1. Dass er keine falschen (häretischen) Gedanken erstehen lässt, (vielmehr) das rechte Gedanken zur Vollendung bringt ²⁾; 2. dass er gegenüber den sehr tiefen Grundsätzen ³⁾ keine Schmähungen aufkommen lässt; 3. dass er in Beziehung auf die Bodhisattvas des ersten Wandels ⁴⁾ den Gedanken

nes und nichts Vergangenes und nichts Gestaltetes (*samskṛta*). ŚĀRIPUTRA, alle *dharmas* sind aus dem 'Ich' (*ātman*) hervorgegangen, doch ein 'Ich' gibt es in Wirklichkeit nicht (also auch keine [*samskṛta*]-*dharmas*). ŚĀRIPUTRA, wenn ein guter Sohn oder eine gute Tochter in diese Art (Betrachtungswiese) des letzten *dharma*, dass es (nämlich) keine Wesen gibt, eintritt, so bedeutet das, dass er den Strom der Tat-Hindernisse abschneidet. ŚĀRIPUTRA, er soll sie (darum) einzeln bekennen'.

¹⁾ Im Text steht nur 本, in Tib. III aber: *no-bo-ñid-kyi gzi*, 'Grundlage der (wahren) Wesenheit'. Darunter ist die 'So-heit' (*lathali*) zu verstehen. Diese ist ohne Merkmale und daher undefinierbar.

²⁾ Bei P. nur der zweite Teil des Satzes; statt 正念 (sonst Übersetzung von Skr. *samyaksmṛti*) bei P. | 心.

³⁾ Statt 理 (Tib. III *don*, Skr. *artha*) bei P. 經義, 'Bedeutung der Sättras'.

⁴⁾ 初行菩薩 schwierig. Bei P.: 初發心菩薩, was wohl bedeuten soll: 'die Bodhisattvas, die zuerst ihren Sinn (auf die *bodhi*) gerichtet haben'. Dasselbe muss dann auch unter dem Ausdruck bei I-TSING verstanden werden. Ebenso S. 107, 4. Der etwas dunkle Ausdruck bezieht sich wahrscheinlich auf die 'zehn Stätten' (*daśabhūmi*), die die 'Karriere' der Bodhisattvas ausmachen. Der Eintritt in die 'zehn Stätten' ist, wie S. 140 ausgeführt

(ihrer) Allwissenheit aufkommen lässt; 4. dass er gegenüber allen Wesen unermessliches Mitgefühl erstehen lässt. So heissen diese vier''.

Darauf sprach der Erhabene die *gāthā*:

„Mit ganzem Herzen die drei Fahrzeuge ¹⁾ beschirmen; den tiefen *dharma* nicht schmähen; das Bewusstsein der Allwissenheit hervorbringen; mit einem Herzen des Mitgefühls die Tat-Hindernisse reinigen.“ (I)

„Guter Sohn, es gibt vier Tat-Hindernisse, die schwer zu beseitigen sind. Welche vier sind das? 1. Wenn man gegenüber den Verpflichtungen ²⁾ der Bodhisattvas äusserst schwere böse (Taten) begangen hat; 2. wenn man gegen das Mahāyāna-sūtra ³⁾ im Herzen hat Schmähungen aufkommen lassen; 3. wenn man die eigenen Wurzeln der guten (Taten) nicht mehrt; 4. wenn man begehrlisch an den drei Existenzen ⁴⁾ hängt und keinen Sinn hat, der sich ganz davon losmacht.

Und wieder gibt es vier Arten, mit denen man (diesen) Tat-Hindernissen entgegentritt. Welches sind die vier? 1. Zu allen Tathāgatas in den Welt-Elementen der zehn Himmelsgehenden mit aufrichtigem Herzen in nahe Beziehung treten und ihnen alle 415 A Sünden mitteilen ⁵⁾; 2. im Interesse aller Wesen die Buddhas

wird, dadurch gekennzeichnet, dass die Bodhisattvas auf der ersten Stätte 'zuerst eines Herzens teilhaftig werden, das über das weltliche hinausgeht', dass sie, um es anders auszudrücken, jetzt zum ersten Male ihren Sinn ganz auf die *bodhi* richten. Vgl. auch SIDDHI, S. 613 (*pramuditā bhūmi*: 'pour la première fois le Bodhisattva entre en possession de la qualité d'Ārya'), und die von DE LA VALLÉE POUSSIN S. 781 aus dem TA-TCHE-TOU-LUEN angeführte Stelle ('le Bodhisattva ... manifeste ... la première production de pensée').

¹⁾ So nach Tib. III (*theg gsum*; vgl. S. 92 Anm. 1); bei I-TSING (und auch bei P.) 三業, 'die drei Taten', was wohl nicht richtig ist. Dem Tib. hat offenbar 三乘 vorgelegen. Im Uig. (S. 76, 2): 'die drei Kleinode', dem im Chinesischen 三寶 entsprechen würde.

²⁾ Skr. *saṃvara*.

³⁾ Auch in Tib. III der Singular; es ist also wohl hier im besonderen das vorliegende Sūtra gemeint. P. dagegen: 'die zwölf *dharma-pravaṇas* des Mahāyāna'. Vgl. dazu die Aufzählung in der Mvy 1266 ff.

⁴⁾ Nämlich *kāma*, *rūpa*- und *arūpa-loka* (*dhātu*). Bei P. nur: 'der Sinn, der begehrlisch an der Existenz hängt'.

⁵⁾ 說; P. 懺悔, 'in Reue bekennen'.

inständig bitten, den tiefen und wunderbaren *dharma* zu verkünden: 3. sich mitfreuen an dem, was bei allen (anderen) Wesen an Verdiensten vorhanden ist; 4. alles, was an verdienstvollen Wurzeln der guten (Taten) vorhanden ist, der *anuttarasamyaksambodhi* zueignen."

Darauf ¹⁾ sprach der Götter-Herr ŚAKRA zu Buddha:

„Erhabener, unter den Männern und Frauen in der Welt gibt es solche, die fähig sind, im Wandel des Mahāyāna ²⁾ zu wandeln, und solche, die (noch) nicht (fähig sind), darin zu wandeln. In welcher Weise sollen sie nun Mitfreude empfinden über die verdienstvollen Wurzeln der guten (Werke) aller Wesen?"

Buddha sprach:

„Guter Sohn, zwar gibt es Wesen, die noch nicht fähig sind, das Mahāyāna auszuüben ³⁾; aber wenn diese zu den sechs Zeiten von Tag und Nacht die rechte Schulter entblößen, das rechte Knie auf die Erde stellen, die hohlen Handflächen zur Verehrung aneinander legen, mit ganzem Herzen sich völlig konzentrieren und Mitfreude empfinden, dann erlangen sie unermessliche Verdienste. Sie sollen (dann) so sprechen:

„Darüber, dass sämtliche ⁴⁾ Wesen in den Welt-Elementen der zehn Himmelsgegenden gegenwärtig die Freigebigkeit, das Halten der Gebote und die Weisheit des Herzens ⁵⁾ ausüben, über alles dies empfinde ich jetzt in tiefer Weise Mitfreude. Dadurch, dass ich in dieser Weise die verdienst(volle Tat) der Mitfreude ausübe, werde ich bestimmt die hochgeehrte, ganz ausgezeichnete, allerhöchste, unvergleichliche und ganz wunderbare Frucht ⁶⁾ erlangen. Ebenso empfinde ich Mitfreude über all das, was die ver-

¹⁾ Jetzt auch wieder Tib. II (vgl. S. 103, Anm. 5); doch ist der Sprechende ŚAKRĪPUTRA; auch zeigt der Text inhaltlich starke Abweichungen.

²⁾ Tib. II (S. 222, 15ff.) wieder Śrāvaka, Pratyekabuddha- und Mahāyāna. — Im übrigen hat dieser Absatz in Tib. II einen anderen Inhalt; es wird gefragt, auf welche Weise die nach der vollkommenen Erleuchtung strebenden Wesen Mitfreude an den guten Werken empfinden sollen.

³⁾ Die ersten beiden Zeilen nicht in Tib. II (vgl. Anmerkung vorher) und auch nicht bei P.

⁴⁾ Der Ausdruck 'sämtliche' (auch bei P.) steht weder in Tib. III noch in Tib. II (S. 222, 27).

⁵⁾ P.: 'Freigebigkeit, Halten der Gebote und Meditation'; Skr. *dāna, hīn* und *dhyaṇa*, die erste, zweite und fünfte *pāramitā*.

⁶⁾ Die Frucht der *bodhi*. — Ausführlicher und inhaltlich abweichend in Tib. II.

gangenen und künftigen Wesen alle ¹⁾ an Wurzeln der guten (Taten) getan haben und tun werden.

Und weiter: Was gegenwärtig an Verdiensten vorhanden ist, dass die Bodhisattvas des ersten Wandels ²⁾ ihren Sinn auf die *bodhi* gerichtet haben, und was an grossen Verdiensten vorhanden ist, dass sie, nachdem hundert grosse *kalpas* vergangen sind, den Wandel des Bodhisattva gewandelt haben, dass sie das Ertragen (des *dharma*) des Nicht(wieder)geborenwerdens ³⁾ erlangt haben, (und alles andere) bis dahin, dass sie nicht mehr umkehren ⁴⁾ und sie nur noch an eine (Wieder)geburt gebunden sind ⁵⁾ — über die derartige ganze Fülle der Verdienste empfinde ich von ganzem Herzen Mitfreude und preise sie. Und was bei den vergangenen und zukünftigen Bodhisattvas allen an Verdiensten vorhanden ist, auch darüber empfinde ich Mitfreude und preise sie ⁶⁾.

Und weiter darüber, dass gegenwärtig in den Welten der zehn Himmelsgegenden sämtliche Buddhas, die Arhats ⁷⁾, die vollkommen Erleuchteten ⁸⁾, um die unbegrenzt (vielen) Wesen zu erlösen, das Rad des allerhöchsten *dharma* in Bewegung gesetzt, das Spenden des ungehemmten *dharma* ausgeübt, die *dharma*-Trommel geschlagen, die *dharma*-Muschel geblasen, das *dharma*-Banner aufgerichtet, den *dharma*-Regen geregnet und (so) in ihrem Erbarmen alle Wesen zur Bekehrung ermahnt und alle veranlasst haben, den Glauben anzunehmen, dass sie sie alle die *dharma*-Spende empfangen liessen und sie (auf diese Weise) mit

¹⁾ In Tib. II (S. 222, 27 ff.) ist dies für die beiden Arten getrennt ebenso ausführlich gegeben wie für die erste. Auch ist die Reihenfolge eine andere: zuerst werden die Wesen der Vergangenheit, dann die der Gegenwart und die der Zukunft genannt.

²⁾ Vgl. S. 104, Anm. 4.

³⁾ Skr. *anulpāda(dharma)-kṣānti*. Vgl. dazu S. 8, Anm. 8.

⁴⁾ Skr. *anivartika*.

⁵⁾ Skr. *ekojjīpiṭṭibaddha*. — Zum Vorangehenden vgl. auch die von DE LA VALLÉE POUSSIN in der SIDDHI, S. 781, übersetzte Stelle aus dem TA-TSHE-TOU-LUEN.

⁶⁾ In Tib. II (S. 223, 29-224, 20) folgt ein weiteres Textstück, in dem von den Bodhisattvas und den sechs *pāramitās* die Rede ist.

⁷⁾ 應, P. | 供, wörtlich 'die man ehren (Skr. *arh*) muss', Skr. *Arhat*. Hier (wie auch das folgende) Beiwort der Buddhas.

⁸⁾ 正遍知 (auch | | 覺). Skr. *samyaksambuddha*. Vgl. zur chinesischen Übersetzung der beiden Beinamen des Buddha Mvy 5 und 6 (Ausgabe von WOGHARA 1, 5 und 6).

unerschöpflichem Wohlergehen befriedigt haben; und weiter über die Wurzeln der guten (Werke), die dadurch vorhanden sind, dass die Bodhisattvas, Śrāvakas und Pratyekabuddhas Verdienste angesammelt haben; und darüber, dass die Wesen, wenn sie (bisher) noch nicht mit derartigen Verdiensten ausgestattet waren, (in Zukunft) alle werden damit ausgestattet werden — über all dies empfinde ich Mitfreude. Und ebenso über das, was bei den vergangenen und zukünftigen Buddhas, Bodhisattvas, Śrāvakas und Pratyekabuddhas an Verdiensten vorhanden gewesen ist oder sein wird, auch über all dies empfinde ich von ganzem Herzen Mitfreude und preise sie¹⁾.

Guter Sohn, durch die derartige Mitfreude wird man eine unermessliche Fülle von Verdiensten erlangen. Die Wesen, die in den wie der Sand der Gaṅgā (zahlreichen) Welt-Elementen der Dreitausend-tausend-Tausend vorhanden sind, werden alle die *klesas* abschneiden und zu Arhats werden. Wenn ein guter Sohn oder eine gute Tochter während ihrer ganzen körperlichen Lebenszeit immerdar mit vortrefflicher und wunderbarer Kleidung, Trank und Speise, Gegenständen für das Lager und Medizin Huldigung erweisen, so erreichen derartige Verdienste nicht den tausendsten Teil der Verdienste der vorher genannten Mitfreude. Warum (nicht)? Weil die Verdienste des Huldigung-erweisens eine Zahl haben und ein Mass haben und (daher) nicht sämtliche Verdienste in sich vereinigen, während das Verdienst der Mitfreude kein Mass hat und keine Zahl hat und (daher) sämtliche Verdienste der drei Zeiten¹⁾ in sich vereinigt. Wenn jemand (daher) die hervorragenden Wurzeln der guten (Werke) zu fördern wünscht, dann sollte er in dieser Weise das Verdienst der Mitfreude üben. Wenn eine Frau ihren Frauenkörper in den eines Mannes verwandeln möchte, dann sollte auch sie das Verdienst der Mitfreude üben; dann wird sie sicher ihrem Wunsche gemäss (noch) in der Gegenwart zu einem Manne werden²⁾."

Darauf sprach der Götter-Herr ŚAKRA zu Buddha:

„Erhabener, ich kenne jetzt das Verdienst der Mitfreude. Möchte mir doch (der Erhabene) das Verdienst der inständigen Bitte darlegen, dass alle zukünftigen Bodhisattvas das Rad des *dharma* in

1) 三世. Skr. *trishāla*: Vergangenheit, Gegenwart und Zukunft.

2) Das letzte (hinter dem Semikolon) nicht bei P.

Bewegung setzen und die gegenwärtigen Bodhisattvas es in rechter Weise üben möchten!"

Darauf sprach Buddha zum Herrn ŚAKRA:

„Wenn ein guter Sohn oder eine gute Tochter die *anuttarasamyak-sambodhi* erlangen möchten, dann sollen sie den Weg der Śrāvakas, der Pratyekabuddhas und des Mahāyāna üben. Dieser Mensch soll sich zu den sechs Zeiten von Tag und Nacht mittels des vorher (dargelegten) Benehmens¹⁾ mit ganzem Herzen konzentrieren und so sprechen: „Ich nehme jetzt meine Zuflucht zu allen Buddhas der zehn Himmelsgegenden, den Erhabenen, die schon die *anuttarasamyaksambodhi* erlangt, (aber) noch nicht das Rad des allerhöchsten *dharma* in Bewegung gesetzt haben und die, (ohne dies getan zu haben), ihren Körper der Reife²⁾ aufgeben und ins Nirvāṇa eingehen möchten. In voller Aufrichtigkeit mit dem Haupte mich verneigend, bitte ich sie inständig, das grosse *dharma*-Rad in Bewegung zu setzen, den grossen *dharma*-Regen zu regnen, die grosse *dharma*-Fackel anzuzünden, die Prinzipien (des *dharma*)³⁾ zu klären, den ungehemmten *dharma* zu spenden und noch nicht ins Nirvāṇa einzugehen, (sondern) noch lange in der Welt zu bleiben und alle Wesen zu erlösen und glücklich zu machen [usw.] wie vorher ausgesprochen⁴⁾ bis zu [den Worten] 'unerschöpfliches Wohlergehen'. Ich eigne jetzt dieses Verdienst der inständigen Bitte der *anuttarasamyaksambodhi* zu. So wie die vergangenen, zukünftigen und gegenwärtigen grossen Bodhisattvas die Verdienste der inständigen Bitte der *bodhi* zugeeignet haben, (zueignen werden und zueignen,) ebenso eigne auch ich das Verdienst der inständigen Bitte der allerhöchsten vollkommenen *bodhi*⁵⁾ zu."

1) 威儀. Tib. *spyod-tam*; nämlich so, wie S. 106, 14 ff. angegeben und bei P. an dieser Stelle wiederholt wird.

2) Skr. *vipāka-kāya*, ein anderer Name für *sambhoga-kāya*, 'Genusskörper'; vgl. S. 42, Anm. 4. und L. DE LA VALLÉE POUSSIN in der *SIDDHI*, S. 709.

3) 理趣, auch 'Methode'; Tib. III: *don-gyi thsul* (so auch an anderen Stellen). P.: 法道理; Mvy 1437 ist 道理 Übersetzung von Skr. *śāhānta*. In II (S. 227, 12 f.) steht *chos-kyi thsul*.

4) Womit auf die Stelle S. 107, 19 verwiesen wird; es ist aber nicht klar, was wirklich fehlt. Die Bemerkung auch bei P., doch nicht in Tib. III und auch nicht im Uig.; vgl. hier S. 81, 27.

5) *anuttarasamyaksambodhi*; der terminus ist hier (bis auf *bodhi*) übersetzt, während er vorher transkribiert war.

Guter Sohn, angenommen, es würde jemand die Welt-Elemente der Dreitausend-grossen-Tausend mit den sieben Kleinodien ganz anfüllen und dann mit diesen dem Tathāgata Huldigung erweisen — wenn nun auf der anderen Seite jemand den Tathāgata inständig bittet, das grosse *dharm*a-Rad in Bewegung zu setzen, so übertrifft das Verdienst, das er damit erlangt, jenes Verdienst ¹⁾. Warum? Jenes ist ein Spenden von Gütern, dieses (dagegen) ist ein Spenden des *dharm*a. Guter Sohn, abgesehen vom Spenden der sieben Kleinodien der Welt-Elemente der Dreitausend-grossen-Tausend, wenn jemand die wie der Sand der Gaṅgā zahlreichen Welt-Elemente der grossen-Tausend mit den sieben Kleinodien anfüllt und dann mit diesen sämtlichen Buddhas Huldigung erweist — das Verdienst der inständigen Bitte übertrifft jenes ebenfalls.

Es gibt fünf überragende Vorteile, die ihren Ursprung im *dharm*a-Spenden haben. Welche fünf? 1. Das *dharm*a-Spenden ist in gleicher Weise einem selbst und den anderen von Nutzen; das Güter-Spenden (aber) nicht so; 2. das *dharm*a-Spenden bringt die Wesen aus den drei (Welt-)Elementen ²⁾ heraus; das Verdienst des Güter-Spendens (hingegen) bringt (die Wesen) nicht aus dem (Welt-)Element der Begierde ³⁾ heraus; 3. das *dharm*a-Spenden reinigt ⁴⁾ den *dharm*a-Körper; das Güter-Spenden (hingegen) fördert lediglich die (sinnliche) Gestalt; 4. das *dharm*a-Spenden hat kein Aufhören; das Güter-Spenden (hingegen) hat eine Erschöpfung; 5. Das *dharm*a-Spenden schneidet das Nichtwissen ab; das Güter-Spenden (hingegen) bezähmt nur die Begehrlichkeit. Darum, guter Sohn, ist das Verdienst der inständigen Bitte unermesslich und unbegrenzt und kann (daher) schwer (mit dem Güter-Spenden) verglichen werden.

Als ich früher den Bodhisattva-Weg wandelte, habe ich inständig die Buddhas ⁵⁾ gebeten, das grosse *dharm*a-Rad in Bewegung zu setzen; und auf Grund dieser Wurzel des guten (Werkes) bitten deswegen heute alle, der Herr Śakra, König Brahman usw., mich inständig, das grosse *dharm*a-Rad in Bewegung zu setzen. Guter

¹⁾ P.: 'so übertrifft das Verdienst der inständigen Bitte jenes Verdienst'.

²⁾ Die drei Welt-Elemente: *kāma*-, *rūpa*- und *arūpa*-(*loka*)*dhātu*.

³⁾ *kāma*-(*loka*)*dhātu*.

⁴⁾ 淨, P. 利益, 'fordert'.

⁵⁾ Tib. III: 'die Tathāgatas', wie S. 110,4 auch im Chia.

Sohn, dass man inständig darum bittet, das Rad des *dharm*a in Bewegung zu setzen, geschieht in dem Wunsche, die Wesen zu erlösen und glücklich zu machen. Als ich früher den *bodhi*-Wandel übte, habe ich die Tathāgatas inständig gebeten, lange in der Weit zu weilen und noch nicht ins Parinirvāna einzugehen; und gestützt auf diese Wurzel des guten (Werkes), habe ich die zehn Kräfte ¹⁾, die vier Sicherheiten, die vier ungehinderten Verständnisse, das grosse Mitgefühl und die grosse Barmherzigkeit erlangt und bin der zahllosen ²⁾ nicht-gemeinsamen *dharm*as teilhaftig geworden. Ich werde in das Nirvāna ohne Rest eingehen, (aber) mein rechter *dharm*a wird lange in der Welt bleiben.

Was ³⁾ meinen *dharm*a-Körper betrifft, so ist er völlig rein und unvergleichlich. Er hat mannigfaltige wunderbare Merkmale, ist von unermesslicher Weisheit, von unermesslicher Machtvollkommenheit, von unermesslichem Verdienst und ist schwer ausdenken. Sämtliche Wesen empfangen von ihm Förderung. Auch wenn man hunderttausendmal zehntausend *kaip*as lang über ihn sprechen würde, so wird man ihn doch nicht erschöpfen. Der *dharm*a-Körper umfasst und birgt in sich alle *dharm*as; (doch selbst) alle *dharm*as umfassen den *dharm*a-Körper nicht. Obwohl der *dharm*a-Körper beständig verweilt, verfällt er (doch) nicht (der Eigentümlichkeit, dass) er beständig gesehen wird ⁴⁾. Obwohl (die verkehrten Anschauungen) abgeschnitten und beseitigt werden, besteht (doch) nicht (die Eigentümlichkeit, dass) das Abgeschnittenwerden gesehen wird ⁵⁾. Er vernichtet vollkommen die verschiedenartigen verkehrten Anschauungen der Wesen und bringt die verschiedenartigen richtigen Anschauungen der Wesen hervor. Er löst die Fesseln aller Wesen und hat (doch selbst) keine Fesseln, die zu lösen wären. Er pflanzt die Wurzeln der guten (Werke) der Wesen. Die (Wesen), die noch nicht zur Reife gelangt sind, lässt er zur Reife gelangen, und die bereits zur Reife gelangt sind, lässt er erlösen (und) ist (doch selbst) ohne Handeln ⁶⁾ und ohne Bewegung und ist (daher) weit

¹⁾ Vgl. hierzu und zum folgenden S. 65,2 ff. und die Anmerkungen.

²⁾ S. 65,3 ist hierbei die Zahl 150 genannt.

³⁾ Das folgende bis S. 112,16 steht nicht in Tib. II.

⁴⁾ Der *dharm*a-Körper ist zwar beständig da, aber man sieht ihn nie.

⁵⁾ Es ist nicht sicher, ob der Satz so zu verstehen ist.

⁶⁾ Tib. III übersetzt 作 mit 'Lu-māzad', 'Gestaltung' (*samskāra*).

entfernt von Lärm und Störung¹⁾; er ist völlige Ruhe ohne Tätigkeit, Machtvollkommenheit und Wohlergehen. Er geht über die drei Zeiten²⁾ hinaus und offenbart (doch) die drei Zeiten. Er geht aus der Sphäre der Śrāvakas und Pratyekabuddhas und dem, was von den grossen Bodhisattvas zu üben ist, heraus. Bei dem Körper sämtlicher Tathāgatas ist keinerlei Verschiedenes vorhanden. Weil ich dieses alle kraft der Wurzel des guten (Werkes) des Verdienstes der inständigen Bitte erlangt habe, darum habe ich jetzt den derartigen *dharm*-Körper erlangt. Wenn man darum die *amūttarasamyaksambodhi* erlangen möchte, dann ist die Wurzel des guten (Werkes) des Verdienstes, (das darin besteht,) dass man den Menschen einen Satz oder eine *gāthā* aus den Sūtras³⁾ erklärt, schon ohne alle Grenzen, um wieviel mehr erst, wenn man den Tathāgata inständig bittet, das grosse *dharm*-Rad in Bewegung zu setzen und (darum) noch lange in der Welt zu weilen und noch nicht ins Parinirvāṇa einzugehen."

Darauf⁴⁾ wieder sprach der Götter-Herr ŚAKRA zu Buddha:

416 A „Erhabener, wie soll ein guter Sohn oder eine gute Tochter, wenn sie in ihrem Streben nach der *amūttarasamyaksambodhi* den Weg der drei Fahrzeuge⁵⁾ üben, das, was (dadurch) an guten Werken vorhanden ist, dem Wissen des Allwissens zueignen?"

Buddha sprach zum Götter-Herrn:

„Guter Sohn, wenn da Wesen in ihrem Wunsche, nach der *bodhi* zu streben, den Weg der drei Fahrzeuge üben und das, was (dadurch) an guten Werken vorhanden ist, zueignen möchten, dann sollen sie zu den sechs Zeiten von Tag und Nacht in eifriger Verehrung und mit ganzem Herzen so sprechen:

»Die guten Werke, die dadurch, dass ich sie seit dem anfanglosen Saṃsāra in Hinsicht auf die drei Kleinodien geübt und zur Vollendung gebracht habe, (bei mir) vorhanden sind, bis zu (solchen guten Werken, die darin bestehen), dass ich den Tieren eine Hand-

¹⁾ Die Worte 'weit entfernt von Lärm und Störung' bei P. erst hinter 'Wohlergehen und Machtvollkommenheit' (in dieser Folge).

²⁾ Vgl. S. 108, Anm. 1.

³⁾ Im Tib. steht nicht 'aus den Sūtras', sondern 'aus dieser *dharm*-Erklärung (*dharmaparyāya*)'.

⁴⁾ Von hier an auch wieder Tib. II (wo der Fragende ŚAKRĪPUTRA ist; S. 229, 11 ff.); vgl. S. 111, Anm. 3.

⁵⁾ P. und Tib. II: Śrāvaka-, Pratyekabuddha- und Mahāyāna.

voll Futter gegeben oder dass ich mit guter Rede¹⁾ Streitigkeiten geschlichtet oder dass ich zu den drei Kleinodien meine Zuflucht genommen und die Unterweisungen²⁾ empfangen habe, oder die guten Werke des reuevollen Bekenntnisses, der inständigen Bitte und der Mitfreude — 'alle diese bedenke ich³⁾ jetzt und fasse sie (in eins) zusammen⁴⁾ und wende sie sämtlichen Wesen zu, ohne dass mein Herz dabei Bedauern hat.

Dieser Anteil der Erlösung, den die guten Werke umfassen, wie sie der Buddha, der Erhabene, kennt und sieht, die unabwägbaren, hemmungslosen und völlig reinen⁵⁾, was in dieser Weise an guten Werken der Verdienste vorhanden ist, alles dieses wende ich sämtlichen Wesen zu. Nicht im Gedanken der Merkmale verweilen und auch nicht den Gedanken der Merkmale aufgeben⁶⁾, auch diese guten Werke des Verdienstes wende ich alle sämtlichen Wesen zu. Möchten doch alle eine Hand nach ihrem Wunsche⁷⁾ erlangen, (damit) den Luftraum zerreißen⁸⁾, die Kleinodien herausholen und (mit diesen) die Wünsche der Wesen erfüllen! Wohlstand und

¹⁾ Tib. III: *dge-bai rtsa-ba gan-gis*, 'durch welches gute Werk'. Dies setzt 善根 voraus.

²⁾ Skr. *śikṣāpada*.

³⁾ 作意, im Tib. nicht übersetzt. S. 109, 15 steht dafür im Tib. *yi-d-la byed-pa*.

⁴⁾ Tib. III und II: *geig-tu bsidus*, 'an einer (Stelle) sammeln'. P. ausführlicher: '(für) diese guten Werke (will ich) eine Stelle herrichten, sie zusammenfassen, gleichzeitig zusammen abwägen und sie alle sämtlichen Wesen zuwenden, und wenn ich sie gespendet habe, werde ich nie ein Herz des Bedauerns haben'.

⁵⁾ Dunkler Satz. Im ersten Teil steht sowohl bei P. (解脱不攝) als auch in Tib. II (S. 230, 6-7: *ṛnam-par grol-ba dan gzun-ba ma mchis-pa*) die Negation. Im übrigen gibt auch der Text bei P., in Tib. III und II keinen befriedigenden Sinn.

⁶⁾ Dies bezieht sich auf den schon öfters ausgesprochenen Satz, dass nach der absoluten Wahrheit die *dharmas* ohne Merkmale sind. Um aber die Wesen auf den rechten Weg führen und erlösen zu können, kann man die im gewöhnlichen Leben geltende Wahrheit, dass die *dharmas* Merkmale haben, auf Grund deren sich die phänomenale Welt aufbaut, zunächst nicht aufgeben.

⁷⁾ P.: 'eine Kleinodien-Hand'.

⁸⁾ Tib. III nur *nam-mkha-las*, 'aus dem Luftraum'; II (S. 230, 11) noch kürzer: *sems-can thams-cad lag-na rin-po-che dan ldan-par gnyur-cig*, 'alle Wesen sollen in der Hand Kleinodien habend werden'. In II steht *nam-mkha* vor dem folgenden Ausdruck: *nam-mkha'i mdzod dan lons-spyod zad mi jes-pa*... 'die Schatzhäuser und Genüsse des Luftraums (sollen) keine Erschöpfung kennen...'

Freuden ¹⁾ sollen keine Erschöpfung haben; die Erkenntnis soll kein Ende haben; ihr Disputiervermögen im wunderbaren *dharma* soll in keiner Weise ein Hindernis haben. Alle Wesen gemeinschaftlich sollen der *anullarasamyaksambodhi* teilhaftig werden und (dann) das Allwissen ²⁾ erlangen. Die unermesslich (vielen) guten *dharmas*, die sie auf Grund dieser guten Werke hervorbringen, auch diese eigne ich alle der allerhöchsten *bodhi* zu.

Und wie ferner die vergangenen grossen Bodhisattvas, als sie (den Bodhisattva-Wandel) wandelten, die guten Werke der Verdienste sämtlich dem Allwissen ²⁾ zugeeignet haben, und wie die gegenwärtigen und zukünftigen (Bodhisattvas) (sie zueignen und zueignen werden), ebenso eigne ich, was an guten Werken der Verdienste vorhanden ist, auch alles der *anullarasamyaksambodhi* zu. Mit diesen guten Werken möchte ich zusammen ⁴⁾ mit allen Wesen ganz die vollkommene Erleuchtung ⁵⁾ vollenden. Und wie die übrigen Buddhas ⁶⁾ in der *bodhi*-Sphäre ⁷⁾ unter dem *bodhi*-Baum sassen, in der unerdenklichen, hemmungslosen, völlig reinen ⁸⁾, unerschöpflichen *dharma*-Schatz-*dhāraṇī* und im *śūrangama-samādhi* ⁹⁾ weilten, die unermesslich (grossen) Heerscharen

¹⁾ 富樂; Tib. III *loṅs-spyod* (Skr. *bhoga*), 'Genüsse'. II s. Anm. vorher.

²⁾ Die Lesart *ṅnam-pa thams-cad mkhyen-pa* in NLh von Tib. III entspricht der im chinesischen Text von P. (S. 370, Anm. 25) verzeichneten Lesart — 切種智. Derselbe Ausdruck bei I-TSING etwas später (oben Z. 10).

³⁾ Hier 一切種智 (Tib. III *ṅnam-pa thams-cad mkhyen-pa*). Vgl. vorangehende Anm.

⁴⁾ Tib. III: *sems-can thams-cad dan dus geig-tu*, 'zu ein und derselben Zeit mit den Wesen'.

⁵⁾ Hier mit 正覺 übersetzt.

⁶⁾ 餘諸佛, ebenso P. In Tib. II] wird das folgende jedoch auf den Tathāgata Śākyamuni bezogen und so auch, was besonders auffällt, im Uig. (S. 87, 19 ff.), wo sogar noch weitere Einzelheiten angegeben werden.

⁷⁾ 道場, Skr. und Pāli *bodhimāṇḍa*. Tib. III und II (S. 231, 18): *byai-chub-kyi sñin-po*, 'bodhi-Quintessenz, bodhi-Wesenheit'. Vgl. S. 156, Anm. 1.

⁸⁾ Diese drei Attribute stehen im Chinesischen (bei I-TSING und bei P.) vor dem Prädikat 住 ('weilten'). Das Tib. übersetzt jedoch wie oben. P. hat 'makellos' statt 'hemmungslos'. Vgl. S. 113, 9 f.

⁹⁾ Übersetzung unsicher, möglich auch: 'im *dharma*-Schatz (oder im *dharma*-Mutterleib), in der *dhāraṇī* und im *śūrangamasamādhi*'. In Tib. III

Māras des Bösen überwandten, (wie ihnen) das, was zu schauen, zu verstehen und zu wissen ist und was völlig zu beherrschen ist, alles in einem einzigen Augenblick völlig klar wurde und (wie sie) in der zweiten Hälfte der Nacht den *dharma*-Nektar erlangten und des Wahrheit-Nektars ¹⁾ teilhaftig wurden — so möchte auch ich und alle Wesen gemeinsam einer derartigen Erleuchtung teilhaftig werden.

Wie der Buddha Amitāyus ²⁾, der Buddha Vijayaprabha, der Buddha Kalyāṇaprabha ³⁾, der Buddha Akṣobhya, der Buddha Punyasuprabha ⁴⁾, der Buddha Simhaprabhāsa, der Buddha Śataprabhāsa (?), der Buddha Jāliniprabha (?) ⁵⁾, der Buddha Ratnaketu, der Buddha Ratnojvala (?), der Buddha Ujvalaprabha (?), der Buddha Ujvalapūrnāprabhāsa (?), der Buddha Svastikottarārāja (?) ⁶⁾, der Buddha Varasvara (?), der Buddha Śubhavyūha (?), der Buddha Dharmadhvaja (?), der Buddha Uttaravijayadeha (?), der Buddha Abhiratirūpadeha (?), der Buddha Vairocana ⁷⁾ (?), der Buddha Brahmaviśuddharāja (?), der Buddha Uttarasvabhāva (?) usw., (wie) diese Tathāgatas, die Arhats, die vollkommen Erleuchteten, in der Vergangenheit, in der Zukunft und auch in der Gegenwart, den Genuss- und Verwandlungskörper offenbarend, die *anullarasamyaksambodhi* erlangt haben, (erlangen werden und erlangen) und dann das Rad des allerhöchsten *dharma* in Bewegung setzen, um die Wesen (über den

(unter Auslassung von 藏): 'in der ... *dharma*-*dhāraṇī* und im *śūrangamasamādhi*'. In II (S. 231, 18) kürzer: 'in der unerdenklichen, makellosen, ganz weissen Buddha-Versenkung weilend'.

¹⁾ Im Chinesischen (und Tib.): 'Nektar-*dharma*' und 'Nektar-Wahrheit'. Für 'Wahrheit': 義. Tib. *don*, was den vieldeutigen Skr.-Begriff *artha* wiedergibt. 義 genauer 'das zugrunde liegende rechte Prinzip'. — Für 'Nektar' im Tib. das eine Mal *bdud-rtsi*, das andere Mal *zil-mnar*.

²⁾ Einige der folgenden Namen erscheinen auch im Uig. Die Skr.-Form der Namen, hinter denen ein Fragezeichen steht, ist unsicher.

³⁾ So im Uig. (S. 88, 8; allerdings mit Fragezeichen), wozu auch Tib. II (S. 231, 30: 'od-*dge*) stimmt.

⁴⁾ Im Uig. nur Punyaprabha.

⁵⁾ Dem Chinesischen entspricht in Tib. II 'od *dra-ba-can* (vgl. Mvy 705); in III dagegen *draṅ-pas* 'od, dem Smṛtiprabha entsprechen könnte, falls nicht *dra-ba* fälschlich in *draṅ-pa* geändert ist.

⁶⁾ Im Uig. nur Svastika.

⁷⁾ So nach ROSENBERG, Voc., II. 光明.

Strom des Samsāra) hinüberzusetzen, ebenso möchte auch ich ... (usw.), so soll er ausführlich, wie oben angegeben, sprechen.

Guter Sohn, wenn ein Mann oder eine Frau in reinem Glauben aus diesem ganz ausgezeichneten Sūtra-König Goldglanz das Kapitel von der Beseitigung der Hindernisse der Tat annimmt, festhält, liest, rezitiert, im Gedächtnis behält und nicht vergisst und es anderen ausführlich darlegt, so erlangt er eine Fülle von unermesslich und unbegrenzt (vielen) Verdiensten. Wenn z.B. die Wesen, die in dem Welt-Element der Dreitausend-grossen-Tausend vorhanden sind, alle zu gleicher Zeit es zu einem menschlichen Körper bringen und, nachdem sie einen menschlichen Körper erlangt haben, den Weg der Pratyekabuddhas vollenden, wenn (dann) ein guter Mann oder eine gute Frau das ganze Leben lang ihnen Achtung und Huldigungen erwiese, mit den vier Gegenständen¹⁾ jedem einzelnen Pratyekabuddha Huldigung erwiese, jedem die sieben Kleinodien spendete, (so grosse Mengen) wie der Sumeru-Berg, und, nachdem diese Pratyekabuddhas in das Nirvāna eingegangen sind, ihnen durch Errichtung von Edelsteinstūpas Huldigungen erwiese und diesen stūpas, die zwölf *yojanas* hoch wären, mit Blumen, Wohlgerüchen, Edelsteinbannern und Sonnenschirmen immerdar Huldigungen erwiese — guter Sohn, denkst du, dass die Verdienste, die diese Menschen erlangen, zahlreich sind oder nicht?“

Der Götter-Herr ŚAKRA sprach: „Sie sind sehr zahlreich“.

Der Erhabene: „Guter Sohn, wenn nun andererseits jemand aus dem ganz wunderbaren Sūtra-Text Goldglanz, dem König der Sūtras, das Kapitel von der Beseitigung der Hindernisse der Tat annimmt, festhält, liest, rezitiert, im Gedächtnis behält und nicht vergisst und es anderen ausführlich darlegt, so erreichen im Vergleich zu den Verdiensten, die er daraus empfängt, die Verdienste der vorher beschriebenen Huldigungserweisungen nicht den hundertsten Teil, nicht den hunderttausendsten Teil, nicht den billionsten Teil; und was man auch an Mass und an Bildern zum Vergleich heranziehen (mag), es kommt nichts daran heran. Warum (nicht)? Weil diese guten Söhne und diese guten Töchter, wenn sie, im rechten Wandel weiland, alle Buddhas der zehn Himmelsregionen in-

¹⁾ 1. Trank und Speise, 2. Kleidung, 3. Lagerutensilien, 4. Arznei. Vgl. S. 108, 18 f.; 123, 24; 266, 13

ständig bitten, das Rad des allerhöchsten *dharma* in Bewegung zu setzen, alle die Buddhas erfreuen und preisen.

Guter Sohn, wie ich verkündet habe, ist unter allen Spenden die *āharma*-Spende die ausgezeichnetste. Darum, guter Sohn, kann, wenn man für die drei Kleinodien Huldigungen veranstaltet, (das hierin bestehende Verdienst) mit nichts (anderem) verglichen werden. Wenn man (die Wesen) ermahnt, die drei Zufluchten¹⁾ anzunehmen (und) alle Gebote zu halten, (so dass) keine Schädigungen vorhanden sind und die drei Taten nicht leer sind²⁾, so kann (dieses Verdienst) mit nichts (anderem) verglichen werden³⁾. Wenn man alle Wesen aller Welt-Elemente entsprechend ihrer Kraft, entsprechend ihrem Können und entsprechend ihren Neigungen ermahnt, inmitten der drei Fahrzeuge ein Herz der *bodhi* zu erzeugen, so kann (dieses Verdienst) mit nichts (anderem) verglichen werden. Wenn man alle Wesen in allen Welt-Elementen innerhalb der drei Zeiten⁴⁾ die Unbehindertheit erlangen und sie (so) schnell unermesslich (viele) Verdienste vollenden lässt, so kann (dieses Verdienst) mit nichts (anderem) verglichen werden. Wenn man alle Wesen der Länder der drei Zeiten ermahnt und (so) veranlasst, dass sie ohne Behinderung die drei *bodhis*⁵⁾ erlangen,

¹⁾ Skr. *trīṣarāṇa-gaṇaṇa*, die Zufluchtnahme zu Buddha, zum *dharma* und zur Gemeinde.

²⁾ Gemeint wohl: die drei Tätigkeiten (des Körpers, der Rede und der Gedanken) im guten Sinne ausüben. — Bei P. der Satz: '(das Verdienst, das darin besteht,) dass man den drei Kleinodien Huldigungen veranstaltet, kann mit nichts (anderem) verglichen werden; (das Verdienst, das darin besteht,) dass man sich an die drei Zufluchten (und) an sämtliche Gebote hält, kann mit nichts (anderem) verglichen werden; (das Verdienst, das darin besteht,) dass drei Taten (im Text steht jedoch ≡ 卐, 'die drei Kleinodien', wahrscheinlich ein Fehler) nicht leer sind, kann mit nichts (anderem) verglichen werden'.

³⁾ Im Uig. (S. 90, 15 ff.) ist die Auffassung eine andere. Danach stellen dieser und die folgenden Sätze jedesmal eine Steigerung dar, derart dass das jedesmal folgende nicht mit dem unmittelbar Vorausgehenden verglichen werden kann. Der Wortlaut des Chinesischen und des Tibetischen gestattet aber kaum eine andere Übersetzung als die oben gegebene.

⁴⁾ ≡ 卍, vgl. S. 108, Anm. 1.

⁵⁾ Diese sind: 1. die *Śrāvaka-bodhi*, 2. die *Pratyeka(buddha)-bodhi* und 3. die *anuttara-bodhi* (*anuttarasamyaksambodhi*). Vgl. AMALDHARMAKOŚA, VI, S. 284. Im CHIAO-SHENG PA-SHU (Chüan 3, S. 8b) findet sich ausserdem noch eine andere Dreiteilung: 1. die *bodhi* des wahren Wissens (眞智).

so kann (dieses) Verdienst mit nichts (anderem) verglichen werden. Wenn man alle Wesen der Länder der drei Zeiten ermahnt und (so) veranlasst, dass sie schnell aus den Nöten der vier schlechten (Wiedergeburt)stätten herauskommen, so kann (dieses Verdienst) mit nichts (anderem) verglichen werden. Wenn man alle Wesen der Länder der drei Zeiten ermahnt und (so) veranlasst, dass sie die äusserst schweren schlechten Taten beseitigen, so kann (dieses Verdienst) mit nichts (anderem) verglichen werden. Wenn man sie ermahnt und (so) veranlasst, dass sie von allen Nöten befreit werden, so kann (dieses Verdienst) mit nichts (anderem) verglichen werden. Wenn man sie von allen Schrecknissen, Nöten und Bedrängnissen frei werden lässt, so kann (dieses Verdienst) mit nichts (anderem) verglichen werden. Wenn man (die Wesen) ermahnt und veranlasst, dass sie vor den Buddhas der drei Zeiten über die Verdienste, die bei allen Wesen vorhanden sind, Mitfreude empfinden und den Wunsch nach der *bodhi* hervorbringen, so kann (dieses Verdienst) mit nichts (anderem) verglichen werden. Wenn man die Wesen ermahnt, den schlechten Wandel und die Taten des Schmähens und Scheltens zu beseitigen und den Wunsch zu hegen, alle Verdienste zur Vollendung zu bringen, und sie überall, wo immer sie (wieder)geboren werden, inständig bittet, allen drei Kleinodien Huldigung zu erweisen, sie zu ehren und zu preisen, und die Wesen inständig bittet, in reiner Weise verdienstliche Taten auszuüben und (so) die *bodhi* völlig zur Vollendung zu bringen, so kann (dieses Verdienst) mit nichts (anderem) verglichen werden. Und darum soll man wissen: Inständig seine Bitte zu richten an die drei Kleinodien der drei Zeiten aller Welt-Elemente, inständig darum zu bitten, die sechs *pāramitās* vollständig zu erfüllen, inständig darum zu bitten, das Rad des allerhöchsten *dharma* in Bewegung zu setzen, inständig darum zu bitten, unermesslich (viele) *kalpas* hindurch in der Welt zu weilen und den unermesslichen, sehr tiefen und wunderbaren *dharma* zu verkünden: diese Verdienste sind sehr tief und können (deshalb) mit nichts (anderem) verglichen werden."

Darauf erhoben sich der Götter-Herr Śakra, die Göttin der Gaṅgā, die unermesslich (vielen) Brahman-Könige und die Scharen

2. die *bodhi* der geeigneten Mittel (方便), 3. die *bodhi* der wirklichen Natur (眞性). — Vgl. auch S. 92, Anm. 1.

der Vier-grossen-Götter von ihren Sitzen, entblössten die rechte Schulter, stellten das rechte Knie auf die Erde, legten die hohlen Handflächen zur Verehrung aneinander und sprachen zu Buddha:

„Erhabener, auch wir wollen diesen ganz ausgezeichneten Sūtra-König Goldglanz hören, ihn jetzt alle annehmen und festhalten, lesen und rezitieren, im Gedächtnis behalten, ihn uns gut einprägen und anderen ausführlich erklären und dann, gestützt auf diesem *dharma*, verweilen. Weshalb? Erhabener, weil wir nach der *anuttarasamyaksambodhi* zu streben wünschen und (darum) dies, wenn wir den verschiedenartigen hervorragenden Merkmalen jener Wahrheit entsprechen, der Wandel nach dem *dharma* ist.“

Darauf streuten König Brahman, der Götter-Herr Śakra usw. auf die Stätte, wo (Buddha) den *dharma* verkündet hatte, überall mannigfaltige *mandāra*-Blumen und (ebenso) auf Buddha. Die Erde des Welt-Elementes der Dreitausend-grossen-Tausend kam im grosse Bewegung. Alle himmlischen Trommeln und Musikinstrumente ertönten von selbst, ohne dass sie angeschlagen wurden. Durch den ausgesandten Glanz von goldener Farbe wurden die Welt-Elemente ringsum angefüllt, und wunderbare Klänge kamen zum Vorschein. Darauf sprach der Götter-Herr Śakra zu Buddha:

„Erhabener, dieses alles ist die Segensmacht des Goldglanz-Sūtra. In Mitgefühl und Barmherzigkeit beschützt es in jeder Weise, fördert in mannigfacher Weise, mehrt in mannigfacher Weise die guten Werke der Bodhisattvas und beseitigt die Hindernisse der Tat.“

417 A Buddha sprach: „Es ist so, es ist so, wie du sagst. Weshalb? Guter Sohn, ich erinnere mich an eine frühere Begebenheit: Als unermesslich (viele) Hunderttausende von *asamkhyeyakalpas* vergangen waren, erschien in der Welt ein Buddha mit Namen RATNARĀJAMAĀPRABHĀSĀLOKA (?), ein Tathāgata, ein Arhat, ein vollkommen Erleuchteter, und verweilte 6800000 *kalpas* in der Welt. Sobald damals der Tathāgata RATNARĀJAMAĀPRABHĀSĀLOKA in der Welt erschienen war, verkündete er in dem Wunsche, alle Wesen, die Menschen und Götter, Śakra, Brahman, die Śramāṇas und Brahmanen, zu erlösen und glücklich zu machen, in der ersten Versammlung den *dharma* und erlöste (dadurch) 100000 mal 10.000000 und 10.010000 (Wesen). Sie alle erlangten die Frucht des Arhat. Nach Aufzehrung ihrer Unreinheiten¹⁾ (erlangten sie

¹⁾ Skt. *śarīra*; vgl. S. 3, Anm. 5.

die drei Wissen ¹⁾, die sechs übernatürlichen Erkenntnisse und die unbehinderte Machtvollkommenheit. In der zweiten Versammlung erlöste er weiterhin 90000 mal 10.000000 und 10.010000 (Wesen). Sie alle erlangten die Frucht des Arhat. Nach Aufzehrung ihrer Unreinheiten (erlangten sie) die drei Wissen, die sechs übernatürlichen Erkenntnisse und die unbehinderte Machtvollkommenheit. In der dritten Versammlung erlöste er weiterhin 98000 mal 10.000000 und 10.020000 (Wesen). Sie alle erlangten die Frucht des Arhat, usw. wie oben.

Guter Sohn, damals hatte ich den Körper einer Frau mit Namen PUNYARATNAPRABHĀ(?) ²⁾ angenommen. In der dritten Versammlung näherte ich mich ehrerbietig dem Erhabenen, nahm dieses Goldglanz-Sūtra an, hielt es fest, las und rezitierte es und erklärte es ausführlich anderen, weil ich nach der *anuttarasamyaksambodhi* strebte. Damals gab mir jener Erhabene die Prophezeiung: Diese Frau PUNYARATNAPRABHĀ wird in zukünftiger Zeit ein Buddha werden mit Namen SĀKYAMUNI, der Tathāgata, der Arhat, der vollkommen Erleuchtete, der mit Wissen Ausgestattete, der Sugata, der die Welt Kennende, der Allerhöchste, der Lenker der Menschen, der Lehrer der Götter und Menschen, Buddha, der Erhabene ³⁾. Nachdem ich dann den Frauenkörper aufgegeben hatte, bin ich von da an an den vier schlechten (Wiedergeburt)stättchen vorbeigekommen, bin (nur) unter Göttern und Menschen (wieder)geboren worden und habe in hohem Masse wunderbares Glück empfangen. In 480000 ⁴⁾ Existenzen wirkte ich als *cakravartin*-König, bis ich heute die vollkommene Erleuchtung vollendet habe und mein Ruhm überallhin vernommen wurde und weithin das Welt-Element erfüllt hat."

Da ⁵⁾ erblickte plötzlich die ganze grosse Versammlung den Tathāgata RATNARĀJAMAHĀPRABHĀSĀLOKA, wie er das Rad des allerhöchsten *dharma* in Bewegung setzte und den ganz wunderbaren *dharma* erklärte.

„Guter Sohn, von dieser *Sahā*-Welt aus in östlicher Richtung hinter den wie der Sand von hunderttausend Gaṅgās zahlreichen Buddha-Ländern gibt es eine Welt mit Namen RATNĀLAKṢHĀRA.

¹⁾ Vgl. S. 102, Anm. 5.

²⁾ In Tib. II (S. 234, 23) ist die Frau 'die Göttin Gaṅgā'.

³⁾ Vgl. S. 267, Anm. 1.

⁴⁾ Tib. II (S. 234, 31): '84000'.

⁵⁾ Im Ug. (S. 95, 4 fl.) ist das folgende noch weiter ausgeschmückt.

Dieser Tathāgata RATNARĀJAMAHĀPRABHĀSĀLOKA ist jetzt dort erschienen. Er ist noch nicht ¹⁾ ins Parinirvāṇa eingegangen, (sondern) verkündet den ganz wunderbaren *dharma* und bekehrt (so) in umfassender Weise ²⁾ die Geschöpfe. Den ihr seht, das ist jener Buddha.

Guter Sohn, wenn ein guter Sohn oder eine gute Tochter den Namen dieses Tathāgata RATNARĀJAMAHĀPRABHĀSĀLOKA hört, dann wird er aus dem Bodhisattva-Lande nicht mehr zurückkehren und wird das grosse Nirvāṇa erreichen. Wenn eine Frau den Namen dieses Buddha hört, dann wird sie gleich nach ihrem Leben sehen, dass jener Buddha zu ihr kommt; und sobald sie den Buddha ^{417 B} gesehen hat, wird sie niemals mehr den Körper einer Frau erhalten.

Guter Sohn, dieser ganz wunderbare Sūtra-Text Goldglanz fördert in mannigfacher Weise, mehrt in mannigfacher Weise die guten Werke der Bodhisattvas und beseitigt die Hindernisse der Tat. Guter Sohn, wenn ein Mönch oder eine Nonne oder ein Laienbruder oder eine Laienschwester dort, wo sie sich gerade befinden, den Menschen diesen ganz wunderbaren Sūtra-Text Goldglanz verkünden, in diesem Lande werden alle die vier verschiedenen Vorteile ³⁾ der verdienstlichen Werke empfangen. Welche vier? 1. Der König des Landes wird ohne Krankheiten sein und keine Missgeschicke haben; 2. die Lebenszeit wird lang sein, und es wird keine Hindernisse geben; 3. es werden keine Feinde vorhanden sein, und die Heere werden tapfer sein; 4. Wohlfinden und reiche Freuden (werden vorhanden sein), und der rechte *dharma* wird sich weithin ausbreiten. Weshalb? Weil dieser Menschenkönig beständig von Śakra, von Brahman, von den Vier(-grossen)-Königen und von der Menge der Yakṣas gemeinsam beschützt wird".

Darauf sprach der Erhabene zu der grossen Versammlung: „Gute Söhne, sind diese Dinge wahr oder nicht?"

Darauf erwiderten die unermesslich (grossen) Scharen, Śakra, Brahman, die Vier(-grossen)-Könige und die Menge der Yakṣas, alle einstimmig dem Erhabenen: „So ist es, so ist es. In welchem Lande man diesen wunderbaren Sūtra-König verkündet, liest und rezitiert, zu den Herren dieser Länder werden wir, die Vier (-grossen)-Könige, immerdar kommen, (um) sie zu beschützen,

¹⁾ In Tib. III fehlt die Negation.

²⁾ Tib. III: 'fordert die Geschöpfe'.

³⁾ S. 78 f. werden andere 'vier Vorteile' genannt.

werden hingehen und gemeinsam (dort) bleiben, und alle Missgeschicke und Feinde, die diese Könige haben sollten, werden wir, die Vier(-grossen)-Könige, völlig zur Ruhe kommen lassen; Sorgen und Seuchen werden wir auch beseitigen und heilen ¹⁾, die Lebenszeit mehren und gute Vorzeichen wirksam werden lassen; was sie wünschen, wird sich ihrem Herzen gemäss erfüllen; immerdar werden sie Freude erzeugen; und wir werden auch alle Heere, die in diesem Lande vorhanden sind, tapfer und heldenhaft machen."

Buddha sprach: „Gut so, gut so! Gute Söhne, so wie ihr sagt, sollt ihr es ausüben. Weshalb? Wenn diese Landesherrn dem *dharmā* gemäss wandeln, dann wird auch das ganze Volk in Übereinstimmung mit dem König einen Wandel nach dem *dharmā* ausüben, und (auf diese Weise) werdet ihr alle Schönheit, Macht und hervorragenden Nutzen erhalten; eure Paläste ²⁾ werden glanzreich und euer Gefolge stark und blühend sein."

Darauf sprachen Śakra, Brahman usw. zu Buddha: „So ist es, Erhabener."

Buddha sprach: „An welcher Stätte man diesen wunderbaren Sūtra-Text verkündet und liest und er sich (so) weit ausbreitet, in diesem Lande werden die grossen Minister und die Hilfsminister vier Arten von Vorteilen haben. Welche vier? 1. Sie werden sich gegenseitig lieben und achten, ehren und einander liebend gedenken; 2. sie werden immerdar von dem Menschenkönig im Herzen geliebt und geehrt werden, und auch von den Śramaṇas, den Brahmanen und den Leuten der grossen und kleinen Länder werden sie geehrt werden; 3. sie werden Schätze gering und den *dharmā* hoch achten, nicht nach weltlichem Profit streben, und (daher) werden sie überall einen ausgezeichneten Namen erwerben und von der Menge respektiert werden; 4. ihre Lebenszeit wird lang sein und sie werden in Wohlbefinden und Freuden (leben). So heissen die vier Arten der Vorteile.

Wenn in einem Lande dieses Sūtra verkündet wird ³⁾, dann werden

¹⁾ 除差, richtig? Bei P. steht dafür 除愈, was dem Tib. *bsal-tin sos-par lgyid-pa* gut entspricht.

²⁾ Skr. *vimāna*, die durch die Luft ziehenden Götterwagen.

³⁾ Tib. III: 'Wenn ein Landesherr (*yal-gyi bdag-po*) dieses Sūtra verkündet'; dann hat dem Tib. 國主 statt 土 vorgelesen. Tib. II (S. 236, 21) ähnlich wie oben: 'Die Brahmanen ... dieses Landes, in dem dieser rechte *dharmā* verkündet wird'.

417 C die Śramaṇas und Brahmanen vier Arten von ausgezeichneten Vorteilen erlangen. Welche vier? 1. An Kleidung, Trank und Speise, Lagerutensilien und Arzneimitteln wird nicht der geringste Mangel sein; 2. alle werden friedvollen Herzens nachdenken, lesen und rezitieren; 3. auf Bergen und in Wäldern werden sie glücklich wohnen können; 4. alles, was sie im Herzen wünschen, wird ihnen in Erfüllung gehen. So heissen die vier ausgezeichneten Vorteile.

Wenn in einem Lande dieses Sūtra verkündet wird, dann werden alle Leute reiche Freude erlangen, und es wird keine Seuchen geben. Die Kaufleute werden kommen und gehen, reichlich Kleinodien und Schätze erlangen und werden mit ausgezeichneten (religiösen) Verdiensten ausgestattet sein. So heissen die mannigfaltigen ¹⁾ Vorteile der Tugenden."

Darauf sprachen Brahman, Śakra, die Vier(-grossen)-Himmelskönige und die grosse Versammlung zu Buddha: „Erhabener, solange die derartigen tiefen Prinzipien des Sūtra-Textes vor Augen sind, sollst du wissen, dass die 37 Arten der *dharmas*, die der *bodhi* helfen ²⁾, in der Welt bleiben und noch nicht verschwinden, dass (aber), sobald dieser Sūtra-Text verschwindet, auch der rechte *dharmā* verschwindet."

Buddha sprach: „So ist es, so ist es. Gute Söhne, darum sollt ihr aus diesem Goldglanz-Sūtra einen Satz, eine *gāthā*, ein Kapitel oder einen Abschnitt mit höchster Andacht in rechter Weise lesen und rezitieren, in rechter Weise anhören und festhalten, in rechter Weise darüber nachdenken, in rechter Weise darüber meditieren und den Wesen ausführlich erklären und weit verbreiten. Dann werden auf lange Zeit euer Wohlergehen und der Nutzen der Verdienste keine Grenzen haben."

Nachdem die grosse Versammlung die Rede des Buddha vernommen hatte, empfingen sie alle ausgezeichnete Förderung und nahmen mit grosser Freude (die Rede) an.

¹⁾ Im Ug. (S. 99, 22): 'die vier verschiedenen Vorteile'; dementsprechend wird das Vorangehende in vier Arten gegliedert. — Dagegen beruht die Lesung *rnam-pa bzi sna-thsogs* in B von Tib. III auf einem Fehler, da in diesem Falle *sna-thsogs* keinen Sinn hätte.

²⁾ Skr. *bodhipaksikā dharmāḥ* (Pāli *bodhipakkhiyā dhammā*) oder *bodhipāksika*. Vgl. besonders ABHIDHARMAKOSA, VI, S. 281 ff.; CHIAO-SHENG FA-SHU, Chuan 12, S. 52. Die 37 Hilfsmittel der *bodhi* werden in vier Gruppen eingeteilt: dreimal vier, zweimal fünf, einmal sieben und einmal acht.

願我常得宿命智	能值過去百千生
亦常值念牟尼尊	得聞諸佛甚深法
願我以所誦善業	奉事無邊最勝尊
遠離一切不善因	恒得修行真妙法
一切世界諸眾生	悉皆離苦得安樂
所有諸根不具足	令彼身相皆圓滿
若有眾生遭病苦	身形羸瘦無所依
咸令病苦得消除	諸根色力皆充滿
若犯王法當刑戮	衆苦逼迫生憂惱
彼受如斯極苦時	無有歸依能救護
若受鞭杖枷鎖繫	種種苦具切其身
無量百千憂惱時	逼迫身心無暫樂
皆令得免於繫縛	及以鞭杖苦楚事
將臨刑者得命全	衆苦皆令永除盡
若有眾生飢渴逼	令得種種殊勝味
官者得視聽者聞	跋耆能行短語
貧窮眾生獲寶藏	倉庫盈溢無所乏
皆令得受上妙樂	無一眾生受苦惱
一切人天皆樂見	容儀溫雅甚端嚴
悉皆現受無量樂	受用豐饒福德具
隨被業生念伎樂	衆妙音聲皆現前
念水即現清涼池	金色蓮花汎其上
隨被業生心所念	飲食衣服及床敷
金銀珍寶妙琉璃	瓔珞莊嚴皆具足
勿令衆生聞惡聲	亦復不見有相違
所受容貌悉端嚴	各各慈心相愛樂
世間養生諸樂具	隨心念時皆滿足
所得珍財無吝惜	分布施與諸眾生
燒香末香及檀香	衆妙雜花非一色

每日三時從樹空	隨心愛用生歡喜
普願衆生成供養	十方一切最勝尊
三乘清淨妙法門	菩薩獨覺聲聞衆
常願勿處於卑賤	不墮無暇入難中
生在有暇人中作	恒得親承十方佛
願母常生富貴家	財寶富庫皆盈滿
顏貌名稱無與等	壽命延長經劫數
悉願女人變爲男	勇健聰明多智慧
一切常行菩薩道	勤修六度到彼岸
常見十方無量佛	寶王樹下而安處
處妙琉璃師子座	恒得親承轉法輪
若於過去及現在	輪迴三有造諸業
能招可厭不善趣	願得消滅永無餘
一切衆生於有海	生死羂網堅牢縛
願以智劍爲斷除	離苦速證菩提處
衆生於此賊部內	或於他方世界中
所作種種勝福田	我今皆悉生隨喜
以此隨喜福德事	及身語意造衆善
願此勝業常增長	速證無上大菩提
所有禮讚佛功德	深心清淨無取礙
迴向發願福無邊	當超惡趣六十劫
若有男子及女人	婆羅門等諸勝族
合掌一心讚歎佛	生生常憶宿世事
諸根清淨身圓滿	殊勝功德皆成就
願於未來所生處	常得人天共瞻仰
非於一佛十佛所	修諸善根今得聞
百千佛所種善根	方得聞斯微妙法
爾時世尊聞此說	已讚妙轉善薩言
善哉善男子如汝所夢	念鼓出聲讚歎如

來真實功德，并懺悔法。若有聞者，獲福甚多。廣利有情，滅除罪障。汝今應知此之勝業，皆是過去讚歎發願宿習因緣。及由諸佛威力加護，此之因緣，實爲汝說時諸大衆聞。是法已，咸皆歡喜信受奉行。

金光明最勝王經卷第二

金光明最勝王經卷第三

大唐三藏沙門義淨奉 翻譯

滅業障品第五

爾時世尊住正分別，入於甚深微妙靜處。從身毛孔，放光明，無量百千種種諸色。諸佛刹土，悉現光中。十方恒河沙校量聲聞，所不能及。五濁惡世，爲光所照。是諸衆生，作十惡業，五無間罪，誹謗三寶，不孝尊親，輕慢師長，婆羅門衆，應墮地獄，賊鬼榜生，彼各蒙光至所住處。是諸有情見斯光已，因光力故，皆得安樂，端正殊妙，色相具足。福智莊嚴，得見諸佛。是時帝釋一切天衆，及恒河女神并諸大衆，蒙光希有，皆至佛所，右遶三匝，退坐一面。

爾時天帝釋，承佛威力，即從座起，偏袒右肩，右膝著地，合掌向佛，而自佛言：世尊云何善男子，善女人，願求阿耨多羅三藐三菩提，修行大乘，攝受一切邪倒有情，曾所造作業障罪者，云何懺悔，當得除滅。

佛告天帝釋：善哉善哉善男子，汝今修行。

六六五 金光明最勝王經卷第三

〇三三

〇此二以爲 〇(卷第三)一〇 〇梵本以此品

以故善男子。我念往昔過無量百千阿僧祇劫。有佛名寶王大光照如來。應正遍知。出現於世。在第六百八十億劫。爾時寶王大光照如來。為欲度脫人天釋梵沙門婆羅門一切眾生。令安樂故。當出現時。初會說法。度百千億億萬眾。皆得阿羅漢果。諸漏已盡。三明六通自在無礙。於第二會。復度九十千億億萬眾。皆得阿羅漢果。諸漏已盡。三明六通自在無礙。於第三會。復度九十八千億億萬眾。皆得阿羅漢果。圓滿如上。善男子。我於爾時。作女人身。名福寶光明。於第三會。親近世尊。受持讀誦。是金光明經。為他廣說。求阿耨多羅三藐三菩提。故。時彼世尊。為我授記。此福寶光明女。於未來世。當得作佛。號釋迦牟尼如來。應供。正遍知。明行。是善逝。世間解。無上士。調御丈夫。天人師。佛世尊。捨女身後。從是以來。越四惡道。生入天中。受上妙樂。八十四百千生。作轉輪王。至子今日。得成正覺。名稱普聞。遍滿世界。時會大眾。忽然皆見。寶王大光照如來。轉無上法輪。說微妙法。善男子。去此索阿世界。東方過百千恒河沙數佛土。有世界名寶莊嚴。其寶王大光照如來。今現在彼。未般涅槃。說微妙法。廣化群生。汝等見者。即是彼佛。

六六五 金光明最勝王經卷第四

受女身。善男子。是金光明微妙經典。種種利益。種種增長。若善善根。滅諸業障。善男子。若有慈獨慈獨尼。即波索迦。即波斯迦。隨在何處。為人講說。是金光明微妙經典。於其國土。皆獲四種福利。善根。云何為四。一者。國王無病。離諸災厄。二者。壽命長遠。無有障礙。三者。無諸怨敵。兵衆勇健。四者。安隱豐樂。正法流通。何以故。如是人王。常為釋梵四王。藥叉之眾。共守護故。爾時世尊。告天衆曰。善男子。是事實不。是時無此釋梵四王及藥叉眾。俱時同聲答世尊言。如是如是。若有國土。講宣讀誦。此妙經王。是諸國主。我等四王。常來擁護。行住共俱。共王若有一切災障。及諸怨敵。我等四王。皆使消除。憂愁疾疫。亦令除差。增益壽命。咸願福祥。所願遂心。恒生歡喜。我等亦能令其國中。所有軍兵。悉皆勇健。佛言。善哉善哉。善男子。如汝所說。汝當修行。何以故。是諸國主。如法行時。一切人民。隨王修習。如法行者。汝等皆蒙。色力勝利。宮殿光明。眷屬強盛。時釋梵等。白佛言。如是世尊。佛言。若有講讀。此妙經典。流通之處。於其國中。大臣輔相。有四種益。云何為四。一者。更相親穆。尊重愛念。二者。常為人王。心所愛重。亦為沙門婆羅門。大國小國之所尊敬。三者。輕財重法。不求世利。嘉名普賢。衆所欽仰。四者。壽命延長。安隱快樂。是名四種利益。若有國土。宣說是經。沙門婆羅門。得四種勝利。云何為四。

一者。衣服飲食。具足。財樂無所乏少。二者。皆得安心。思惟讀誦。三者。依於山林。得安樂住。四者。隨心所願。皆得滿足。是名四種勝利。若有國土。宣說是經。一切人民。皆得豐樂。無諸疾疫。商估。往還。多獲寶貨。具足勝福。是名種種功德利益。爾時梵釋四天王。及諸大眾。白佛言。世尊。如是經典。甚深之義。若現在者。當知。如來三十七種助菩提法。住世未滅。若是經典。滅盡之時。正法亦滅。佛言。如是如是。善男子。是故汝等於此。金光明經。一句一頌。一品一部。皆當一心正讀誦。正聞持。正思惟。正修習。為諸眾生。廣宣流布。長夜安樂。福利無邊。時諸大眾。聞佛說已。咸蒙勝益。歡喜受持。金光明最勝王經卷第三

金光明最勝王經。卷第四

。大唐三藏沙門義淨奉 制譯
最淨地陀羅尼品第六

爾時師子相無礙光焰菩薩。與無量億眾。從座而起。偏袒右肩。右膝著地。合掌恭敬。頂禮佛足。以種種花香。寶幡。幡蓋。而供養已。白佛言。世尊。以幾因緣。得菩提心。何者是。善提心。世尊。即於菩提。現在心不可得。未來心不可得。過去心不可得。離於菩提。善提心。亦不可得。菩提者。不可言說。心亦無

(一) (二) (三) (四) (五) (六) (七) (八) (九) (十) (十一) (十二) (十三) (十四) (十五) (十六) (十七) (十八) (十九) (二十) (二十一) (二十二) (二十三) (二十四) (二十五) (二十六) (二十七) (二十八) (二十九) (三十) (三十一) (三十二) (三十三) (三十四) (三十五) (三十六) (三十七) (三十八) (三十九) (四十) (四十一) (四十二) (四十三) (四十四) (四十五) (四十六) (四十七) (四十八) (四十九) (五十) (五十一) (五十二) (五十三) (五十四) (五十五) (五十六) (五十七) (五十八) (五十九) (六十) (六十一) (六十二) (六十三) (六十四) (六十五) (六十六) (六十七) (六十八) (六十九) (七十) (七十一) (七十二) (七十三) (七十四) (七十五) (七十六) (七十七) (七十八) (七十九) (八十) (八十一) (八十二) (八十三) (八十四) (八十五) (八十六) (八十七) (八十八) (八十九) (九十) (九十一) (九十二) (九十三) (九十四) (九十五) (九十六) (九十七) (九十八) (九十九) (一百)

- ١ ممتنعك سبعا
- ٢ مدم خصبر مسلكر نهبك : مبر مبر مبر مبر
- ٣ مدم مسلكر نهبك - مبر مبر مبر مبر مبر مبر
- ٤ مبر مبر مبر مبر : مبر مبر مبر مبر
- ٥ مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر
- ٦ مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر
- ٧ مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر
- ٨ مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر
- ٩ مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر
- ١٠ مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر
- ١١ مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر
- ١٢ مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر
- ١٣ مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر
- ١٤ مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر
- ١٥ مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر
- ١٦ مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر
- ١٧ مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر
- ١٨ مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر
- ١٩ مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر
- ٢٠ مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر

- ١ مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر
- ٢ مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر
- ٣ مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر
- ٤ مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر
- ٥ مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر
- ٦ مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر
- ٧ مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر
- ٨ مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر
- ٩ مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر
- ١٠ مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر
- ١١ مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر
- ١٢ مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر
- ١٣ مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر
- ١٤ مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر
- ١٥ مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر
- ١٦ مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر
- ١٧ مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر
- ١٨ مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر
- ١٩ مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر
- ٢٠ مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر مبر

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100

5

1
 2
 3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21
 22
 23
 24
 25
 26
 27
 28
 29
 30
 31
 32
 33
 34
 35
 36
 37
 38
 39
 40
 41
 42
 43
 44
 45
 46
 47
 48
 49
 50
 51
 52
 53
 54
 55
 56
 57
 58
 59
 60
 61
 62
 63
 64
 65
 66
 67
 68
 69
 70
 71
 72
 73
 74
 75
 76
 77
 78
 79
 80
 81
 82
 83
 84
 85
 86
 87
 88
 89
 90
 91
 92
 93
 94
 95
 96
 97
 98
 99
 100

3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20

19
 20
 21
 22

3
 4
 5
 6
 7
 8
 9
 10
 11
 12
 13
 14
 15
 16
 17
 18
 19
 20
 21

21
 22
 23

10 10
 11 11
 12 12
 13 13
 14 14
 15 15
 16 16
 17 17
 18 18
 19 19
 20 20
 21 21
 22 22

10 10
 11 11
 12 12
 13 13
 14 14
 15 15
 16 16
 17 17
 18 18
 19 19
 20 20
 21 21
 22 22

1 1
 2 2
 3 3
 4 4
 5 5
 6 6
 7 7
 8 8
 9 9
 10 10
 11 11
 12 12
 13 13
 14 14
 15 15
 16 16
 17 17
 18 18
 19 19
 20 20
 21 21
 22 22

1 1
 2 2
 3 3
 4 4
 5 5
 6 6
 7 7
 8 8
 9 9
 10 10
 11 11
 12 12
 13 13
 14 14
 15 15
 16 16
 17 17
 18 18
 19 19
 20 20
 21 21
 22 22

DÜZELTİ (Errata)

Gösterilen tüm özene rağmen dizgi sırasında bazı sözcükler yanlış yazılmıştır. Bu yanlışlıkların en önemlileri aşağıda gösterilmiştir. Çoğunluğu, GİRİŞ kısmındaki örneklere ait 'transcription' işaretlerindeki eksiklikler oluşturmaktadır. Çalışmanın hazırlandığı sıralar Gerhard Ehlers tarafından hazırlanmış olan Katalog'un görülememiş olmasından dolayı da, nüsha farkları kitaba katılamadığı için metnin aslından kaynaklanan bazı yanlışlıklar düzeltilememiştir. Buna göre düzeltilmesi gereken en önemli yanlışlıklar *düzeltilenin* arka sayfasındadır. Okumadan önce bu yanlışlıkların düzeltilmesini saygıyla rica ederim.

SAYFA/SATIR	YANLIŞ	DOĞRU
8/24	harfyeriyle	hafleriyle
9/17	<i>Bars'a</i>	<i>Bars'la</i>
9/22	tanıtılır	tanıtılır
9/33	tatanitan	tanıtan
9/36	hakkında	hakkında bilgi
10/2	yayımlana	yayımlanan
11/son satır	<i>başdınku</i>	<i>başdınku</i>
12/1	<i>örtukrak</i>	<i>örtüktrak</i>
12/29	<i>okşatsar</i>	<i>okşatsar</i>
12/30	<i>aşnukı 161.5; bışmayuk</i>	<i>aşnukı 161.5; bışmayuk</i>
12/33	<i>tanukla-</i>	<i>tanuqla-</i>
12/36	<i>-k- (sakışsız</i>	<i>-k- (sa'kışsız</i>
12/37	<i>-brahmi</i>	<i>-brahmi</i>
12/47	<i>ortunki</i>	<i>ortunkı</i>
12/48	<i>ağartmah</i>	<i>ağartmak</i>
13/13	<i>adđanguluk ve adđan-</i>	<i>ağanguluk ve açan-</i>
14/son satır	<i>amraş-</i>	<i>amraş-</i>
15/15	<i>yaşurguluk</i>	<i>yaşurguluk</i>
15/17	<i>yoleşdür-</i>	<i>yoleşdür-</i>
17/BARAT	<i>Säkiz</i>	<i>Säkiz</i>
17/CHOI	<i>bicin/becin</i>	<i>biçin/beçin</i>
29/notlar	<i>ts'un</i>	-
33/son satır	olduğunu	olduğu
40/148.1	<i>kuyü</i>	<i>kıyü</i>

EHLERS	ALTUN YARUK (LENİNGRAD)	YANLIŞ	DOĞRU ¹
	136.10	today	today ²
No: 57	146.2	turgalı	turgalı
	166.6	tapırsız	tepirtsiz ³
No: 61	169.11	qayu	turmuş qayu veya tır(ü)miş
	172.7	'eng-magat	ang-magat ⁴
	199.18	kün-ni	kün-ni ⁵

Dizine eklenecek/düzeltilcek:

110a	"san- saymak, farz etmek" düzelt → "ait olmak, bağlanmak", krş. BT IX-2, 106a.
117a	"turgur-" maddesinde "ayançang t.-sar" düzelt → "ayançang kongül t.-sar"
123a (en üst)	y(a)rl(ı)ğ (II) zavallı, düşkün, acınası, sefil:

1 Gerhard Ehlers, *Alttürkische Handschriften*, Teil 2, Stuttgart 1987.

2 Krş. M. Erdal, *Old Turkic Word Formation*, Vol. II, Wiesbaden 1991, s. 425.

3 Bkz. ED 445a ve 486b, Clauson'un okuduğu gibi, ön ünlülü şekil köken bakımından daha doğru olmalı.

4 **ang-magat** << Skr. *angamadha* 'Name eines Reiches zur Zeit des Buddha'; sözkonusu düzelti için sayın Jens Peter Laut'un uyarısına teşekkür borçluyum; bkz. J.P. Laut, *Der frühe türkische Buddhismus und seine literarischen Denkmäler*, Wiesbaden 1986, s. 125.

5 **kün** için bkz. BT XIII, 217b (kün ~ chin. *juan* Buchrolle, Abschnitt) ve Ceval Kaya, *Altun Yaruk*, cilt II, İstanbul 1989, (İ.Ü. Ed. Fak. Doktora çalışması) s. 464b.